www.mruni.eu

Vilija GIRGŽDĖ

DAKTARO DISERTACIJA

Psichologinės pagalbos ieškančių porų skirtingumo išgyvenimas

SOCIALINIAI MOKSLAI,
PSICHOLOGIJA (06 S)
VILNIUS, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Vilija Girgždė

PSICHOLOGINĖS PAGALBOS IEŠKANČIŲ PORŲ SKIRTINGUMO IŠGYVENIMAS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, psichologija (06 S)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2009–2014 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinė vadovė:
doc. dr. Jolanta Sondaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S).

ISBN 978-9955-19-695-2
© Mykolo Romerio universitetas, 2014

TURINYS

Priedų sąvadas 5
Paveikslų sąvadas 5
Lentelių sąvadas 5
Pratarmė 6
Sąvokos 7

ĮVADAS 10
Temos aktualumas 10
Mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė 10
Tyrimo problema 12

TYRIMO TIKSLAS IR TYRIMO KLAUSIMAI 14
Disertacinio tyrimo aprobavimas 14

I. POROS SĄVEIKŲ TYRIMAI PSICHOLOGIJOJE 15
1.1. Sąveikos porų ir mažosios grupės tyrimuose 15
1.2. Tarpasmeninio skirtingumo tyrimai konflikto ir savęs diferenciacijos koncepcijose 18
1.2.1. Porų konflikto tyrimai 18
1.2.2. Savęs diferenciacijos samprata 20
1.2.3. Porų intervencijos tyrimai 23
1.3. Skirtingumo išgyvenimo kaip proceso samprata 24
1.3.1. Filosofinė ir kalbinė skirtingumo reikšmės analizė 24
1.3.2. Skirtingumo išgyvenimas kaip partnerių sąveika 25
1.3.3. Geštaltinės psichoterapijos teorija skirtingumo konceptualizavimui 26

2. METODOLOGIJA 27
2.1. Kokybinis aprašomasis tyrimas 27
2.2. Duomenų surinkimas 28
2.2.1. Dalyviai 28
2.2.2. Interviu 30
2.3. Duomenų tvarkymas ir analizė 30
2.3.1. Transkribavimas 30
2.3.2. Naratyviosios analizės pasirinkimas duomenų analizei 30
2.3.3. Duomenų analizės metodai 33
2.3.4. Tyrimo etika 37
2.3.5. Tyrėjos vaidmuo 38
2.3.6. Tyrimo kokybės užtikrinimo sprendimai 40
2.3.7. Tyrimo ribotumai 41

3. RADINIAI 43
3.1. Skirtingumo išgyvenimas kaip procesas 43
3.1.2. Ryšio nutraukimas 43
3.1.3. Kova 46
3.1.4. Dėmesio atitraukimas nuo santykio 52
3.1.5. Pasunkinta komunikacija 54
3.1.6. „Arba aš, arba tu“ skilimas tenkinant poreikius 60
3.1.7. Pastangos atkurti norimą ryšį 63
3.1.8. Apie ką nutylima 67
3.1.9. Makroanalizės apibendrinimas 67

3.2. Skirtingumo išgyvenimo prasmės konstravimas 68
3.2.1. Vaiko auklėjimo naratyvas (I Monikos ir Petro atvejis) 68
3.2.2. Reikalavimų partneriui naratyvas (II Kotrynos ir Aleksandro atvejis) 72
3.2.3. Punktualumo naratyvas (III Reginos ir Jono atvejis) 77
3.2.4. „Klausinėja, kai savaime suprantama“ naratyvas (Reginos ir Jono III atvejis) 80
3.2.5. Žmonos elgsenos naratyvas (Mildos ir Pauliaus IV atvejis) 82
3.2.6. Nepasiekiamas partneris komunikacijoje 87
3.2.7. Buvimas teisuoliškų santykyje 88
3.2.8. Du žmonės, dvi patirtys, bet versija viena 89
3.2.9. Partneriai skundžiasi ir ieško užtarėjo 90
3.2.10. Metanaratyvai pastiprina arba susilpnina partnerio versiją 90
3.3. Mikroanalizės apibendrinimas 91
4. DISKUSIJA 92
4.1. Skirtingumo išgyvenimo kaip kontakto proceso paaiškinimas 92
4.2. Skirtingumo išgyvenimo kaip savęs diferenciacijos paaiškinimas 95
4.3. Skirtingumo išgyvenimas ir konfliktas 97
4.4. Kintantis ir tampantis partneris 102
4.5. Skirtingumo išgyvenimo poroje teorinis modelis 102
IŠVADOS 105
REKOMENDACIJOS 106
LITERATŪRA 107
PADĖKA 120
PRIEDAI 121
SANTRAUKA 131
SUMMARY 151

Priedų sąvadas

PRIEDAS A. Interviu schema 121
PRIEDAS B. Sutikimas pokalbio įrašui 122
PRIEDAS C. Transkribavimo sutartiniai ženklai pagal Kogan (1998) 123
PRIEDAS D. Ištraukos iš tyrėjos dienoraščio 124
PRIEDAS E. Naratyviosios teminės analizės pavyzdys temoje „Skirtingumo turinys“ 126
PRIEDAS F. Kas sudaro skirtingumo išgyvenimą? Kategorijų, temų ir potemių schema. 130

Paveikslų sąvadas

1 paveikslas. Tyrimo dizainas / istorija 28
2 paveikslas. Patirties reprezentacijos lygmenys pagal Riessman (1993) 32
3 paveikslas. Duomenų analizės schema 33
4 paveikslas. Skirtingumo išgyvenimo procesas 43
5 paveikslas. Kaip moterys ir vyrai naudoja galią 50
6 paveikslas. Poreikio įsisąmoninimas arba kontakto kreivė pagal Hostrup (2010) 93
7 paveikslas. Kontakto ribos: A išsiplėtusios, B susitraukusios 96
8 paveikslas. Skirtingumo išgyvenimo poroje teorinis modelis 103

Lentelių sąvadas

1 lentelė. Tyrimo dalyviai 29
2 lentelė. Atviro (indukcinio) kodavimo pavyzdys 35
3 lentelė. Mikroanalizės klausimai 36
4 lentelė. Mikroanalizės pavyzdys 37
5 lentelė. Jausmų sąveikos, kai naratyve yra viena arba dvi versijos 59
6 lentelė. Komunikacijos tendencijos skirtingumo išgyvenimo naratyve 88
7 lentelė. Santykis su partneriu skirtingumo išgyvenimo naratyvuose 89
8 lentelė. Savęs ir kito pajauta naratyve 89
9 lentelė. Skirtingumo prasmės konstravimas psichologinės pagalbos aplinkybėmis 90
10 lentelė. Metanaratyvo naudojimas skirtingumo išgyvenime. 91

PRATARMĖ

Poros santykiai yra vieni svarbiausių suaugusių žmonių gyvenime. Partneriai, gyvendami kartu ir derindamiesi, patiria laimę bei įtampos ir kančios išgyvenimus.

Disertacijos tyrimo idėja kilo iš žvalgomojo tyrimo (Girgzdyte ir Sondaite, 2010), kurio tikslas buvo suprasti, kaip sutuoktiniai patiria partnerystę kasdienybėje. Fenomenologinio tyrimo rezultatas – apibrėžta partnerystės patirties struktūra: „jausmų turtingumas, laiko leidimas kartu, buvimas arti ir dalinimasis atsakomybėmis kartu suteikiant laisvę partnerio asmeniniam laikui. *Partneriai jaučia įtampos ir nutolimo periodus, išryškėjus skirtybėms,* bet taip pat ryšio sustiprėjimą, grįžtant pasikalbėti, kas yra svarbu, derinantis ir priimant vienam kitą. Trunkantys emocinio palaikymo momentai suteikia saugumo, ramybės ir stiprumo, sukuria galimybes daryti daugiau ir kitiems. Partnerystė atpažįstama derinant lūkesčius vieno kitam ir suteikiant laisvę vienas kitam būti kuo savimi pastovioje kaitoje“ (p.193). Žvalgomajame tyrime dalyvavo porų partneriai, gyvenantys kartu (4–7 m.) ir auginantys vaikus.

Partnerystės patirtyje yra ir teigiami išgyvenimai, ir neigiami, akivaizdūs abipusiškumo, laisvo pasirinkimo komponentai. Neatsiejama santykių dalis – įtampos ir nutolimo periodai, atsiradus skirtingumams.

Demografiniai tyrimai rodo (Stankūnienė ir Maslauskaitė, 2009), kad vis mažiau sutuoktinių[1] gyvena pagal tradicinį branduolinės šeimos modelį: vyras šeimos maitintojas, o moteris – vaikų ir namų prižiūrėtoja. Užduotys ir lūkesčiai abiejų partnerių atžvilgiu nebėra taip tiesiogiai perduodami iš kartos į kartą. Partneriai dalinasi vaidmenimis tarpusavyje. Mažėja privalomų vaidmenų, iškyla savirealizacijos poreikiai (Maslauskaitė, 2010). Kadangi griežtų „kaip turėtų būti“ diskursų (Foucault, 1986) vis mažiau, partneriai nuolat turi tartis. Partneriai turi daugiau dalykų, kuriuos nori aptarti, suderinti ir derėtis. Santykiuose atsiranda daugiau neapibrėžtumo ir įtampos. Atsiranda daugiau galimybių skirtybėms išryškėti. Tariantis ir derinantis iškyla santykio problemų.

Taigi, poros neišvengiamai susiduria su situacijomis, kuriose išryškėja skirtingi partnerių požiūriai, savitos patirtys, elgsenos ir charakterio individualumas, t. y. atpažįstamos savo ir partnerio skirtybės. Akistata su tokia patirtimi gali tapti iššūkiu, įtampą keliančiu santykių išbandymu. Kartais skirtybių išryškėjimas sudomina partnerius, brandina jų santykius. Kita vertus, skirtingumo išgyvenimas nuvilia, atriboja partnerius, sukelia pyktį. Disertacijos autorės praktinė porų konsultavimo patirtis liudija, kad partneriai nevienodai vertina ir interpretuoja skirtybių išryškėjimo situacijas.

Po žvalgomojo tyrimo apie partnerystės patirtį, buvo susitelkta ties skirtingumo išgyvenimu partneriams gyvenant kartu, užfiksuoti, kaip jį partneriai įprasmina.

[1] Sutuoktiniai šiame darbe vadinami partneriais.

SĄVOKOS

Aprėptis (angl. *inclusion*) – pastangos įterpti kito žmogaus patirtį į savąją, tokią, kokią ją patiria kitas žmogus, pasiliekant atskiram ir atviram savo jausmams, reakcijoms (pagal Joyce ir Sills, 2004; Yontef, 1993)

Aš riba (angl. *ego boundary*) – riba, dalijanti patyrimą į dvi erdves: t. y. „aš", „mano" ir „kitas", „kito" , vieną ir kitą atskiriant. (Burley, 2012).

Diferenciacija – a) „sugebėjimas išlaikyti savasties pajautą, kai asmuo emociškai ir / arba fiziškai yra artimas su kitais žmonėmis, ypač kai jie tampa asmeniui svarbūs" (Schnarch, 2009, p. 56). b) Siekimas nekeisti patirties, kuri yra tyrinėjama, o pateikti ją platesnėje perspektyvoje (pagal Hostrup, 2010).

Figūra ir fonas – suvokimo principo, kurį atrado E. Rubin, pagrindiniai elementai. Kai vieni pojūčiai tampa fonu, kiti figūra, atsiranda galimybė tarp daugybės mus pasiekiančios informacijos surasti prasmę. K. Lewinas atrado, kad kol asmuo negali pajausti pojūčių, atskirti figūros nuo fono, tol jis negali suprasti sensorinės informacijos savo poreikio atžvilgiu, organizme nėra pusiausvyros ir vyrauja įtampos būsena (pagal Lepeškienė, 2007).

Geštaltas –(vok. *gestalt* – pavidalas, forma). Formai būdingas užbaigtumas, struktūra. Pagrindinė psichikos ypatybė – tai įgimtas gebėjimas suvokiamą informaciją organizuoti į tam tikras formas. Žmogus gali pagauti ir organizuoti informaciją, ateinančią iš išorinio pasaulio ir iš savo kūno. Jis nesąmoningai sujungia visus suvokiamus dalykus į tam tikras grupes, papildydamas trūkstamas detales ir suteikdamas informacijai prasmę. Tada, kai geštaltui suteikiama prasmė, jis tampa suvokimu. Neužbaigtas geštaltas yra įtampos šaltinis ir tik jį užbaigus įtampa sumažėja. Šis fenomenas yra geštaltinės psichoterapijos esmė: psichoterapeutas padeda klientui įsisąmoninti patyrimą su nebaigtu geštaltu ir jį užbaigti, taip išlaisvinant energiją naujiems geštaltams susidaryti (pagal Hostrup, 2010).

Šiuolaikinė geštaltinė psichoterapija pripažįsta, kad laisva valia galima įsiterpti į geštalto formavimą, t. y. pasirinkti, kaip organizuoti suvokimą (pagal Lepeškienė, 2007)

Geštaltinės psichoterapijos teorija – sąvokų ir modelių rinkinys, pasižymintis teorinėmis ir fenomenologinėmis sąvokomis (Yontef, 1993), apima geštaltinę asmenybės teoriją, lauko teoriją, paradoksinio pokyčio teoriją (Beisser, 1970), čia ir dabar principą, sąmoningumo ir dialogo bei fenomenologinį principą, psichinio metabolizmo ir organizmo savireguliacijos principą. Dauguma teorijų siekia atsakyti į klausimą, kodėl yra elgiamasi tam tikru būdu, geštaltinės psichoterapijos teorija atsakinėja *kaip* yra elgiamasi (Burley ir Freier, 2004).

Įsisąmoninimas – patyrimo forma, nuolatinis budrus kontaktas su tuo, kas svarbiausia individo ir aplinkos lauke (Yontef cit. Lepeškienė, 2007)

Kontaktas – žmonių buvimo kartu būdai, besiskiriantys įvairiais ryšio (angl. *conectedness*) lygmenimis ir vykstantys konkrečiomis aplinkybėmis. Kontaktas yra procesas, kurį sudaro kelios stadijos: inicijavimas, buvimas kartu ir atsitraukimas. Kontaktas pagal Perls yra skirtingumo pripažinimas (Lepeškienė, 2007).

Kontakto kreivė (dar vadinama patyrimo ciklu) – poreikio įsisąmoninimo stadijos, kai formuojasi geštaltai. Poreikio įsisąmoninimo stadijos: ramybė, figūros formavimasis, skenavimas, prieš-kontaktas, pilnas kontaktas, po-kontaktas, pasitraukimas, ne-kontaktas arba ramybė. Ramybės stadijoje nėra jokio poreikio spaudimo. Figūros formavimosi stadijoje kyla poreikis, pvz., socialinio ryšio, kuris kyla dėl trūkumo. Kai figūra gerai apibrėž-

ta fone kaip prioritetas tarp kitų pasirinkimų, prasideda aplinkos skenavimas. Prieš-kontakto metu vyksta socialinis bendravimas, nuo kurio galima atsitraukti be skausmingos frustracijos. Prieš-kontaktas trunka tiek, kiek reikia įvertinimui, ar įmanomas pilnas kontaktas. Jeigu prieš-kontaktas yra sėkmingas, jis pereina į pilną kontaktą. Pilno kontakto metu svarbus poreikių patenkinimas. Po-kontakto stadija prasideda, kai poreikiai patenkinami. Atsitraukimo stadija pasižymi fiziniu atsiribojimu nuo asmens arba aplinkybių. Natūralus geštaltų formavimasis ir irimas sutrinka, kai asmuo dėl kokių nors priežasčių nepatenkina savo poreikio, tada žmogus jaučiasi įsitempęs, suvaržytas, pasimetęs, tuščias (pagal Hostrup, 2010).

Kontakto riba jaučiama tarp savęs ir kito. Kontakto riba yra laidi ir pakankamai tvirta, kad išlaikytų asmens autonomiją. Kontakto riba parodo, kada asmuo kontaktuoja su aplinka arba kitu žmogumi ir kada jis atitraukia dėmesį (Yontef, 1993).

Kontakto ribos sutrikimai atsiranda, kai kontakto riba tarp savęs ir kito tampa neaiški, išnyksta arba tampa nelaidi. Vienas iš kontakto ribos sutrikimų yra susiliejimas (angl. *confluence, fusion*), kada ribos tarp asmens ir aplinkos išsitrina, žmogui lengviau tuo metu pasakyti „mes“, negu „aš“. Kiti kontakto ribos sutrikimai yra introjekcija, projekcija, defleksija ir retrofleksija (pagal Lepeškienė, 2007)

Laukas – K. Lewino pasiūlyta sąvoka, palyginant, kaip fiziniai kūnai veikia vienas kitą, taip ir žmonės, fizinė, socialinė, kultūrinė aplinka sąveikauja tarpusavyje. Asmuo suvokiamas kaip visuomet susijęs su lauku. Laukas yra tai, ką sąmonė gali aprėpti: atsiminimai, pojūčiai, jausmai, fantazijos (pagal Hostrup, 2010, Burley, 2012).

Metanaratyvas – tai postmodernizmo terminas, kurį pasiūlė Jean-Francois Lyotarďas, akcentuodamas, kad metanaratyvo funkcija yra ne tik paaiškinimas, bet ir socialinės kontrolės mechanizmas, kuris nurodo absoliučią visuotinę tiesą, todėl metanaratyvo atžvilgiu reikėtų laikytis kritiškai. Metanaratyvas – tai istorija, kuri apima visuotines tiesas ir sukuria minčių ir patirties rėmus, kurie dažniausiai nepastebimi ir nekvestionuojami. Metanaratyvo turinys arba struktūra yra tikslingai (bet ir nesąmoningai) parinkta tam tikram požiūrio taškui paremti ir tam tikrai interpretacijai ir supratimui pastiprinti. Pavyzdžiui, psichoanalizės metanaratyvai struktūruoja asmens vaikystės prisiminimus kitaip nei simbolinis interakcionizmas (pagal *The Sage Encyclopedia of Qualitative Methods;* O'Leary, Z. 2007).

Naratyvas yra patirties reprezentacija, kuri nusako įvykių eigą, svarbią pasakotojui ir jo / jos auditorijai. Naratyvas turi vidinę pasakotojui reikšmingą logiką. Asmeninis naratyvas yra pasakojama įvykių seka ir pasekmės (Riessman, 2008). Šiame darbe naratyvas apibrėžiamas taip: naratyvas – dialoge pasakojamas tyrimo dalyvio išgyventos patirties segmentas, turintis kontekstinę seką, atspindintis dalyvio santykį su išgyventa patirtimi.

Pasakojimas – siauresnė sąvoka nei naratyvas, įvairių formų fiksuota faktinė įvykių seka (disertacijos autorės apibrėžtis, konsultuojantis Naratyviosios analizės seminare MRU, 2013)

Patirties reprezentacija naratyve yra gyvenimo ir pasakojimo apie gyvenimą dinamiškas ryšys (Ricoeur, 1984). Naratyvas turi tris stadijas. Pirma, kai grįžtama prie jaučiamo ir iki lingvistinio asmens veiksmo; reflektuojant, tokia patirtis (*pre-narrative*) yra neužbaigta ir sukuria naratyvo poreikį (Ricoeur, 1984, p. 74). Antra naratyvo komponavimo stadija, kai patiriami veiksmai sujungiami kaip padedantys siekti norimo tikslo arba jį iškraipantys; konfigūruojant išgyventus veiksmus į prasmes, atsiranda tvarka ir nuoseklumas, kurio nebuvo pačiame išgyvenime. Naratyvas konstruojamas surenkant

ir chronologiškai dėliojant išmėtytus pirmoje stadijoje atsiskleidusius elementus. Trečioje stadijoje atnaujinamas naratyvo kompozicijos stadijoje išgyventas supratimas apie save, kuris papildo išgyvenamą patirtį. Tokiu būdu nuolat vyksta tiek patirties, tiek pasakojimo apie patirtį revizija.

Patirtis yra nesibaigiantis veiksmas, neatskiriamas nuo čia ir dabar. Patirtis iškyla dabartyje. Yra tam tikras holistinis ryšys tarp tada ir dabar (pagal Lewin, 1997; Hostrup, 2010)

Poliarizacija – sudėtingos informacijos suvokimo būdas. Sunkiau daryti išvadą apie aplinkybes, kuriose nėra poliariškumo. Poliarizacija padeda iš išorinės ir vidinės informacijos struktūruoti ir sukurti prasmę. Suvokimo poliarizacija yra automatiška, tiktai kiekvienas asmuo panaudoja individualiai sukurtą prasmę. Tačiau kai poliai tampa dichotomiški, tai nutraukia organizmo savireguliaciją. C. G. Jungas jau anksčiau pastebėjo priešingų jėgų sintetinimo naudą. F. Perlsas priešingus polius vadina gyvenimo ritmu, kuriame vyksta prisijungimo ir atsijungimo procesas. Polster teigė, kad yra kiekvieno savasties aspekto antitezė. Antitezė gali būti fonas arba, jei poreikis pakankamai stiprus, – figūra. Latner atkreipė dėmesį, kad priešingybės tampa skirtybėmis ir integruojamos į geštalto formavimą arba griovimą (pagal Hostrup, 2010; Woldt ir Toman, 2005).

Poreikis – išryškėjusi figūra aplinkybių fone. K. Lewinas nurodo, kad poreikis kyla, kai yra nepusiausvyra, trūkumas ir blogas prisitaikymas. Nepusiausvyra aktyvuoja pojūčius iš vidaus, tuo tarpu aplinka veikia pojūčius iš išorės. Kaip šios dinamikos pasekmė susiformuoja poreikis. Patenkinus poreikį, atsiranda ramybė bei galimybė naujoms fizinėms ar protinėms veikloms. Pagal Burley (2012), geštaltinė teorija teigia, kad poreikiai ir interesai esant tam tikroms asmens aplinkybėms nulemia asmens sąmonės turinį ir reguliuoja kognityvinį, emocinį ir fizinį elgesį, kai poreikis patenkinamas.

Prasmė – pagal simbolinį interakcionizmą tai žmonių, kaip socialinių būtybių, bendravimo simbolinis produktas. Prasmės nėra individualios – tai socialiniai bendri susitarimai, sudaromi naudojant tinkamus žodžius. Prasmėmis yra dalijamasi per sąveikas su kitais žmonėmis (pagal Crable, 2009).

Savireguliacija – visi gyvieji organizmai turi įgimtą gebėjimą reaguoti į savo poreikius keičiantis aplinkybėms ir palaikyti fizinę bei psichologinę pusiausvyrą (Burley, 2012). Žmogus įsisąmonindamas savo poreikį imasi veiksmų jam patenkinti, „uždaro geštaltą“ (Lepeškienė, 2007).

Skirtybė – asmens turimas skirtumas, kitoniškumas, skirtinga ypatybė, individualumas (Lietuvių k. žodynas).

Skirtingumo išgyvenimas – dviejų perspektyvų susitikimas konkrečioje gyvenimiškoje situacijoje, patiriamas subjektyviai ir išgyvenamas ties savo riba su kitu, kuriam suteikiama ir individuali, ir bendrai su partneriu konstruojama prasmė (disertacijos autorės apibrėžtis).

ĮVADAS

Temos aktualumas

Poros partnerių sąveikų psichologiniai tyrimai patenka arba į akademinį šeimos psichologijos studijų lauką, arba į praktinių intervencijų (psichoterapijos, porų santykio atnaujinimo (angl. *couple enrichment*), porų psichoedukacijos) tyrimus ir apmąstymus. Šiuolaikinių porų partnerių santykių pažinimas, siekiant intervencijos, švietimo, ugdymo, konsultacijų, psichoterapijos būdais gerinti bendravimo ir derinimosi įgūdžius, yra šeimos patvarumo prielaida (Halford, 2003).

Praraja tarp akademinių poros santykių tyrimų ir intervencinės praktikos yra panaši į poros ilgalaikių santykių dinamiką, kai abu partneriai suvokia, kad bendravimas „nesiriša“: menki komunikacijos įgūdžiai, suvoktas bendrumo trūkumas, skirtingos pasaulėžiūros (Black ir Lebow, 2009). Tyrėjui praktikui gana sudėtinga rasti persidengiančių plotmių tarp akademinių tyrimų ir klinikinių stebėjimų. Akademiniuose tyrimuose vartojamos sąvokos dažnai yra nutolusios nuo žmonių kasdienės patirties. Pvz., poros savo santykiams apibūdinti vartoja žodį „krizė“. Atlikus paiešką (*couple, relationship crisis* nuo 2000 m.) *Science Direct* gaunama 15 nuorodų, Ebsco – 21.

Dažniausiai santykių patvarumo mastas apibrėžiamas tik skyrybų statistika, tačiau tai neatspindi visos poros santykių dinamikos. Tie, kas gyvena įtampos, emocinio nutolimo nuo vienas kito būsenomis ir yra nepatenkinti savo santykiais, nepatenka į statistikos ataskaitas. Skyrybų statistika atspindi santykių blogėjimo pasekmes, bet mažai ką pasako apie santykių blogėjimo procesą. Tyrime nagrinėjamas santykių sunkumų poroje laikotarpis, kada poros kreipiasi psichologinės pagalbos. Iš konsultavimo praktikos matyti, kad besitęsiantis, atviras arba neįvardintas poros partnerių konfliktas arba emocinis nutolimas – viena dažniausių priežasčių poroms kreiptis psichologinės pagalbos. „Mes labai skirtingi, gal mums jau skirtis?“ – dažnai svarsto poros, atėjusios į konsultacijas. Šis klausimas rūpi ne tik praktikui, kurio tikslas padėti poros partneriams suprasti save, bet ir tyrėjui. Ypač dėl to, kad poros daro greitą išvadą nuo buvimo skirtingu prie skyrybų. Kas skirtingumo išgyvenime yra tokio, kad atėję konsultuotis partneriai svarsto skyrybas? Skirtingumo išgyvenimas gali būti ir teigiama, brandinanti santykius patirtis, svarbu kaip ją įprasmina ir integruoja partneriai.

Skirtingumo išgyvenimo fenomenas turi būti tiriamas ir socialiniuose moksluose ir dėl dar vienos priežasties. Skirtybės – asmenybės individualumo atspindys santykyje su kitais žmonėmis. Skirtingumas stimuliuoja pažinimą, diskusiją, padeda išryškėti požiūriams. Kai skirtingumo vengiama – atsiranda tolerancijos ir pakantumo trūkumas šeimose, kolektyvuose, bendruomenėse ir visuomenėje. Šio reiškinio nagrinėjimas dviejų žmonių santykiuose prisideda prie aktualių klausimų visuomeniniu lygiu.

Mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė

Tyrimo teorinis naujumas. Tema tyrimui buvo pasirinkta atsigręžiant į tai, kas aktualu pačioms poroms, todėl tiriamos realiai egzistuojančios partnerių sąveikų problemos. Buvo pasirinkta nesekti jokia egzisuotjančia teorija ir konstruoti sampratą remiantis subjektyvia porų patirtimi.

Partnerių sąveikų charakteristikos, dinamika yra mažai tirta praktiko požiūriu, todėl ši studija nukreipta į lauką, kuris gali būti praktikų interesų sfera. Geštaltiniai psichoterapeutai Robertas Resnickas ir Rita Resnick (2008) pabrėžia, kad „[tai,] kaip poros elgiasi su skirtumais, yra svarbiau nei kokie tie skirtumai iš tiesų yra". Praplečiant cituotą mintį, svarbu tai, kokia konstruojama skirtingumo patirties prasmė ir kaip pagal ją partneriai elgiasi. Atsispiriant nuo intervencinės praktikos įžvalgų plėtojamas porų subjektyvios patirties tyrimas. Taigi pastangos integruoti porų konsultavimo patirtį ir akademinius tyrimus yra šio darbo išskirtinumas, bet ir iššūkis.

Teorine prasme nauja tai, kad siekiama atskleisti giluminius poros latentinėje konflikto fazėje vykstančiu procesus. Skirtingumo išgyvenimo samprata porų tyrimuose iki šiol nebuvo taikyta Lietuvoje. Porų santykių tyrimai Lietuvoje yra fragmentiški, daugiausia vyrauja sociologiniai tyrimai (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikulionienė, Mitrikas, 2003; Stankūnienė, Jonkarytė, Mitrikas 2003; Stankūnienė, 2004; Maslauskaitė, 2002; 2004a; 2004b; 2004c 2005), sociokultūrinėmis ir etnografinėmis šeimos temomis (Vaicekauskas, 2006), taip pat šeimos transformacijos analizė ar socialinio darbo su šeimomis tyrimai (Ivanauskienė, 2008; Ivanauskienė, ir Žebrauskaitė, 2007), moterų karjeros pokyčių įtaka santykiams šeimoje (Reingardė, 2004), keliamos netradicinės partnerystės aktualijos (Tereškinas, 2004). Yra tyrimų, kuriuose nagrinėjama subjektyvi gerovė (Šilinskas ir Žukauskienė, 2004; Kanapinskaitė, Navaitienė, Žukauskienė, 2004). Nors pasirodę moksliniai darbai (Legkauskas, 2007) apie porų sąveikas rodo tam tikrą susidomėjimą šia tema, tačiau nepavyko rasti paskelbtų tyrimų apie porų santykių sunkumus, krizes. Taigi disertacinis darbas apie porų skirtingumo išgyvenimą užpildo šią spragą.

Ilgą laiką psichologijos tyrimai telkėsi į intrapsichinių reiškinių studijas. Net aprašinėdami tarpasmeninius procesus tyrėjai dažniausiai koncentruojasi į asmenį kaip analizės vienetą ir aprašinėja jo santykį su kitais individais. Tyrėjų dėmesio nepatraukia tai, kas vyksta tarp dviejų žmonių. Kompleksiškas dinamiškas tarpasmeninis procesas ir jo poveikis asmeniui nėra pakankamai aprašyti. Šiame darbe analizuotas sąveikų skirtingumo išgyvenimo procesas, o ne partnerių asmeninės charakteristikos. Tai nauja ne tik Lietuvoje, bet ir tarptautiniame kontekste.

Tyrimo praktinė reikšmė. Šio tyrimo radiniai pagilina kontakto su partneriu sampratą, atskleidžia būtinybę įsižiūrėti į diferenciacijos procesą, galios santykį tarp partnerių. Tyrimo radiniai iškelia naujus tikslus konsultuojant poras. Porų konsultavimo tikslu galėtų būti ne tik komunikavimo įgūdžių mokymasis, nuostatų peržiūrėjimas, savo reakcijų į kitą žmogų įsisąmoninimas, bet ir savęs diferenciacija. Atitinkamai porų konsultavimo nauda galėtų būti vertinama pagal tai, kiek konsultavimas arba psichoterapija (taip pat kitos intervencijos rūšys: santykių mokymas, santykių atnaujinimo sesijos) padeda asmenims labiau save diferencijuoti. Skirtingumo išgyvenimo patirtis gali tapti autentiško kontakto patirtis partneriams, motyvuotiems atidžiau pažvelgti į savo santykius. Išryškintas skirtingumo išgyvenimo sąveikų procesas nukreipia įsižiūrėti į latentinio konflikto stadiją atidžiau, nes joje gali įvykti posūkis į didesnį partnerių vienas kito pažinimą arba į atvirą konfliktą. Konfliktas turi neigiamą atspalvį santykiuose. Skirtingumo išgyvenimo analizė, kaip teigiamos konflikto dalies atskleidimas, suteikia paaiškinimą, kaip pusiausvyros atstatymas partneriškuose santykiuose galimas toleruojant įtampą, kaip neišvengiamą santykių dalį.

Analizuojant, kaip skirtybių susidūrimas tampa nekonstruktyviu – pvz., pasunkinta komunikacija, netikslios interpretacijos – galima tiksliau apibrėžti gaires porų santykių įsisenėjusių problemų prevencijai. Skirtingumo išgyvenimo kaip proceso atskleidimas, leidžia atpažinti šį socialinį reiškinį ir sudaryti daugiau galimybių aprėpimui skirtingų nuomonių, požiūrių, vertybių sistemų. Tyrimas padeda numatyti santykių intervencijų taikinius.

Tyrimo metodologinis naujumas. Mokslinėje literatūroje apie poras rasti tik keli pastarojo meto kokybiniai tyrimai (Talbot, 2012) konstrukcionizmo prieigoje nagrinėjantys poros sąveikas, kai taikomas diadinis interviu. Tiriant šiuolaikinių santuokų santykius yra pabrėžiama diadinių procesų reikšmė (Helms, 2013).

Naratyvioji analizė ir Lietuvoje, ir pasaulyje yra daugiau naudojama edukologijos, socialinio darbo moksluose. Konservatyvioji psichologijos mokslų sritis labai palengva tampa atvira ir šiam kokybiniam metodui. Todėl šiame disertaciniame darbe panaudota naratyvioji analizė gali būti laikoma metodologine psichologijos tyrimų naujove.

Metodologiniu požiūriu išskirtina tai, kad atlikti du duomenų analizės pjūviai: teminė ir dialoginė naratyvioji analizė. Derinant du pjūvius galima tiksliau įvardinti konstruojamas prasmes. Tokia analizė leido pažvelgti į partnerių skirtingumo išgyvenimą kaip diadinį procesą.

Tyrimo problema

Abipusiškuose santykiuose tariantis ir derinantis iškyla santykio problemų. Ir nors santykiuose yra natūralūs priartėjimo ir nutolimo bei pasitenkinimo ir nepasitenkinimo ciklai (Erbert, 2000), poros gyvenimo raidoje pastebimi dėsningi, daugumai susituokusių porų būdingi sunkumai. Dalis neseniai susituokusių partnerių priešiškumą ir emocinės šilumos stoką sprendžia skyrybomis (Gottman, 1994; Matthews, Wickrama, Conger, 1996). Vėliau, porai tampant tėvais, išgyvenamas stresinis laikotarpis, kuris yra ir malonus, ir sunkus. Longitudiniai tyrimai rodo, kad 40–70 % porų patiria santykių pablogėjimą (Gottman ir Notarius, 2002) ir nesutarimų padažnėjimą (Hatch ir Bulcroft, 2004). Vidutinio amžiaus poros (susituokusios bent 15 m.) palyginti su senyvomis poromis (susituokusios daugiau nei 35 m.) savo jausmus vieno kitam nusako kaip mažiau emociškai teigiamus (Levenson, Carstensen, Gottman, 1994).

Remiantis išvardintais tyrimais galima teigti, kad santykio sunkumai pasireiškia poroms, turinčioms pakankamai (5–20 m.) gyvenimo kartu patirties, ir tėvystės laikotarpiu. Skyrybų pasekmės šiame laikotarpyje yra sunkesnės nei porai pagyvenus vos vienus metus, todėl norint susiderinti problemų sprendimo įgūdžiai tampa aktualesni.

Daugiausia tyrinėjami santykio sunkumai yra konfliktai ir reikalavimo-vengimo elgsena. Mokymosi spręsti problemas poroje problematika yra dažnai sutinkama intervencijų tyrimuose. Tačiau tyrimų apie poros sąveikas latentinio konflikto metu negausu, palyginti su pasistūmėjimu mažos grupės sąveikų tyrimuose. Didžioji dauguma tyrimų apie tarpasmeninį poros konfliktą nukreipti į neigiamos konflikto pusės nagrinėjimą bei kitas neigiamas tendencijas poros elgesyje (Helms, 2013). Į partnerių prieštaringų tikslų egzistavimą reiktų žiūrėti veikiau kaip į potencialų (Beach, 2001) konfliktą. Trūksta kompleksiško paaiškinimo, kaip skirtybių susidūrimas tampa atviru konfliktu.

Kai kurie autoriai yra tyrę panašumą ir skirtybes kaip konstantą, t. y. savybes, kuriomis pasižymi asmenys poroje. Wilsonas ir Cousins (2003) atliktame tyrime patvirtino, kad partnerių panašumas skatina partnerio priėmimą. Rezultatai rodo, kad tie asmenys, kurie save vertina kaip panašesnius, yra labiau patenkinti savo partneriais, geriau dera tarpusavyje nei tie, kurie suvokia save kaip skirtingus. Tyrimai remiantis savęs plėtimo teorija (Aron, 1996) rodo, kad romantinis ryšys su skirtingu partneriu yra augimo, savęs plėtimo poreikio realizacija (Aron, Aron, Tudor, Nelson, 1991; Mashek, Aron, Boncimino, 2003). Nekintamos partnerių savybės gali būti aktuali tarpasmeninių santykių tyrimų tema, tačiau skirtybes kaip konstantą nagrinėjančiuose tyrimuose nėra vietos tarpasmeninių sąveikų pažinimui.

Partnerių sąveikos skirtingumo išgyvenime mažai tyrinėtos. Skirtingumą, nagrinėjimą kaip sąveiką, galim rasti intersubjektyviojoje teorijoje, kurią po H. Kohuto išplėtojo dialoginės psichoanalizės atstovas R. Stolorow, nes ji labiausiai priartėjusi prie santykio kaip dialogo konceptualizavimo. Bendrumų su šia teorija rasime Stolorow ir Atwoodo (2002) teiginiuose, kad subjektyvus asmens pasaulis yra neatsiejamas nuo kitų žmonių. Atsiradęs skirtingumas čia yra kelias pažinti kitą, o žvelgiant iš vystymosi perspektyvos – kito atsakas padeda vaikui atskirti savo poreikius nuo kitų žmonių (Hycner ir Jacobs, 1995). Interakcinės perspektyvos ir atviro konflikto studijose galime rasti priešingą skirtingumui fenomeną – susiliejimo santykį (fusion – angl. k.). Tai aptinkama daugiausia intervencijų tyrimų kontekste (Glickauf-Hughes, Foster, Jurkovic, 1998; Crawley ir Grant, 2001).

Subjektyvūs išgyvenimai, susiję su skirtybių išryškėjimu, atpažinimu ir integravimu, nestudijuoti. Nepavyko rasti tyrimų, tiesiogiai skirtų skirtingumo išgyvenimui poroje. Apibendrinant, disertacinis tyrimas užpildys subjektyvių išgyvenimų, skirtingumo kaip proceso tarpasmeninėse sąveikose, teigiamų konflikto veiksnių nagrinėjimo spragas. Tyrimo objektas – susituokusių partnerių patirtis išgyvenant skirtingumą.

TYRIMO TIKSLAS IR TYRIMO KLAUSIMAI

Tyrimo tikslas: remiantis bendrais partnerių naratyvais analizuoti ir atskleisti skirtingumo išgyvenimą poroje.

Tyrimo klausimai:

1. Kas sudaro skirtingumo išgyvenimą bendruose poros partnerių naratyvuose?
2. Kaip poros partneriai konstruoja skirtingumo išgyvenimo prasmes bendruose naratyvuose?

Disertacinio tyrimo aprobavimas

Disertacine tema paskelbtos mokslinės publikacijos:

Girgzde, V., Keturakis, V., Sondaitė, J. (2014). Self-in-relationship-regulation narratives after couple enrichment. Europe's Journal of Psychology (EJOP), Vol 10, No 2 (2014), 336-351.

Girgzde, V., Keturakis, V. (2013). Narratives of difference in onset of group couple counselling. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 84 , 1866–1871.

Girgzdyte, V., Sondaite, J. (2010). A phenomenological study of couple's partnership experiences. Supplement of „Journal of Young Scientists", 1(26), 192–195.

Disertacijos tema skaityti pranešimai konferencijose:

Girgždė, V., Keturakis, V. (2014) „From enquiry to psychotherapy. Studing couples in distress: we get findings. Do couples get insights?". EAP „How art and science meet", 2014.10.15–18. Vilnius, Lithuania.

Girgždė, V. (2014) „Mes turime skirtumų. Ar mums jau skirtis? Skirtingumo išgyvenimas poroje" LPK „*Quo vadis*, psichologija?" 2014.05.10, Kauno sveikatos universitetas.

Girgždė, V. (2012) „Narratives of difference in onset of group couple counselling", 3rd World Conference on Psychology. Counselling and Guidance (WCPCG-2012), 2012.05.09, Izmir, Turkey.

Girgždė, V. (2011) „Couple's Narratives after sensitivity training", IARR International Mini-Conference on Personal Relationships „Relationships development, maintenance, and dissolution", 2011.07.7–9 University of Gdansk, Faculty of Social Sciences.

Girgzdyte, V. (2010) „How couples experience partnership" International Conference „Young Science 2010" 2010.04.29–30, Šiauliai, Lithuania.

I. POROS SĄVEIKŲ TYRIMAI PSICHOLOGIJOJE

Šiame skyriuje bus analizuojami poros ir mažosios grupės sąveikos tyrimai (1.1.), kurie aktualūs tarpasmeninio skirtingumo problemai porų santykiuose (1.2), bei aptarta skirtingumo samprata porų santykiuose (1.3).

Iš plataus poros sąveikų tyrimų turinio svarbu išskirti interakcinę poros tyrimų perspektyvą. Interakcinė perspektyva, kai nagrinėjami dviejų žmonių santykiai poroje, aktuali kaip alternatyva vieno asmens individualaus pasaulio studijavimui. Disertaciniame tyrime buvo pasirinkta tyrinėti skirtingumo išgyvenimą akivaizdžiai dėl interakcinės perspektyvos įtakos. Sąveikų tyrimas yra labai pasistūmėjęs koncepcine ir metodologine prasme mažosios grupės tyrimuose, socialinės psichologijos kryptyje. Todėl bus paminėta keletas tyrimų, kuriuose nagrinėjamos mažosios grupės sąveikos ir kurie aktualūs dėl bandymo suprasti partnerių diadą kaip mažąją grupę.

Tarpasmeninio skirtingumo problematikos galima rasti poros konflikto tyrimuose. Šiuose tyrimuose pastebima tendencija skirtingumą nagrinėti kaip santykį dviejų aktyvių veikėjų, kuriems skirtingumo išryškėjimas yra nesuderinamų tendencijų susidūrimas, sukeliantis nemalonius išgyvenimus, t. y. atvirą konfliktą. Konfliktas bus aptartas siaurinant labai plačią konfliktų tyrimų sritį iki poros tarpasmeninio atviro konflikto ir konflikto komunikacijos tarp partnerių tyrimų. Kadangi disertaciniame tyrime aktualu, kas atsitinka iki atviro konflikto, partnerių sąveikos išgyvenant skirtingumą, šiame skyriuje bus aptarta diferenciacijos samprata, kuri nurodo santykio išgyvenimą individualioje asmeninėje plotmėje, kada asmuo patiria kitą asmenį kaip kitokį, skiria jį nuo savęs, diferencijuoja. Diferenciacijos koncepcijos empiriniam pagrindimui bus pasitelkti negausūs tyrimai. Iš jų matyti, kas vyksta psichoterapijos, porų edukacijos lauke. Ši tema aktuali tuo, kad disertaciniame tyrime dalyvavo poros, nusprendusios lankytis porų santykių grupėje.

Skirtingumo sampratai gvildenti bus paskirtas vienas poskyris. Kadangi skirtingumo samprata yra nauja, atsakymų bus ieškoma ir abstrakčiame filosofiniame lygmenyje, ir skirtingumo sampratą paaiškinančiose teorijose.

1.1. Sąveikos porų ir mažosios grupės tyrimuose

Pati skirtingumo tema suponuoja, kad į ją būtų gilinamasi ne per individualistinės psichologijos prizmę, kada tiriamas vieno žmogaus intrapsichinis pasaulis, o per santykio, sistemos, ekosistemos perspektyvą. Bulbolz ir Sontag (1993) pasiūlė ekosisteminę teoriją, kuri padeda suprasti porą kaip besivystantį darinį, kuris reaguoja į sistemos vidaus veiksnius, tokius kaip komunikavimo įgūdžiai ir konflikto sprendimo stiliai (Gottman, Markman, Notarius, 1977) ir išorės veiksnius, pvz., išgyvenamą įtampą dėl darbo (Repetti, 1989). Kiti autoriai papildė teoriją tyrimais apie streso (Bodenman, 1997) ir konfliktų su artimaisiais (Bodenmann ir Shantinath, 2004) aspektus. Visi šie tyrimai rodo, kokie svarbūs tarpasmeniniai ir aplinkybių veiksniai partnerių ryšio plėtotei. Tokiu būdu parodyta būtinybė į partnerių ryšį žiūrėti plačiau, atsižvelgiant į visą ekosistemą. Taigi partnerių ryšys plėtojasi keliais lygmenimis: individualiu, tarpasmeniniu ir konteksto. Be to, poros ryšys yra daugiau dinamiškas nei statiškas, jo kaita nėra linijinė. Tam, kad suprastume šį dinamišką procesą, tenka pažinti įvairius veiksnius, jų daugiasluoksniškumą, kurių įtaką patiria pora ir kiekvienas asmuo atskirai.

Nors praėjo daugiau nei 60 metų nuo pirmo porų tyrimo, kuriame keliamas klausimas, kuo gi iš esmės skiriasi laimingos ir nelaimingos poros (Terman, Butterweiser, Ferguson, Johnson, Wilson (1938) cit. Gottman ir Notarius, 2002), į šį klausimą tyrėjai ieško atsakymo iki šiol. Vienas iš dalykų, paskatinusių į poros santykius žiūrėti iš sisteminės perspektyvos, buvo bendrai praeito amžiaus antroje pusėje įsivyravusios Bertalanffy (1968) idėjos apie reikšmingą šeimos sąveikų įtaką psichopatologijos vystymuisi. Idėjas reikėjo pagrįsti tyrimais. Reikėjo atsakyti į klausimą, kas tose sąveikose yra svarbu: ar afektai (Ekman, Frieisen, Ellsworth, 1972), ar partnerių tarpusavio elgesys (Gottman, Markman, Notarius, 1977), ar kognicijos (Notarius ir kt., 1989), ar galios santykis (Broderick, 1993). Dabar poros santykius tyrinėjantys mokslininkai dažniausiai mato šio reiškinio kompleksiškumą.

Interakciniu požiūriu poros santykis traktuojamas kaip sąveikos. Tai reikšminga tuo aspektu, kad tiriamas pats santykis, o ne asmenybė, jos savybės. Pasak vieno žymiausių šio požiūrio atstovų J. M. Gottmano, šis posūkis kėlė ne tik tikslesnius klausimus apie poros santykį, bet ir reikalavo keisti tyrimų metodologiją, nes vien anketos ir klausimynai, kaip duomenų rinkimo įrankiai, nebegalėjo apčiuopti neverbalinio elgesio niuansų, vidinių prielaidų ir sudėtingo emocinio proceso. Nors pačią partnerių sąveiką gana sunku operacionalizuoti, paties Gottmano ankstyvieji tyrimai, pagrįsti stebėjimu, padėjo išryškinti, kuo skiriasi sutrikusių (angl. *dysfunctional*) ir laimingai gyvenančių porų santykio suvokimo procesai. Gottmano pasiūlyta ir tyrimais pagrįsta „redagavimo“ (angl. *editing*) sąvoka, kai vienas partneris teigiamai arba neutraliai reaguoja, o kitas (arba abu) selektyviai, t. y. „redaguodami“ suvokia kito elgesį kaip neigiamą, iki šiol yra geras interakcinio požiūrio pavyzdys.

Interakcinės perspektyvos nuopelnas, kad tiriamos partnerių sąveikos ir randami fiziologiniai ryšiai tarp to, ką ir kaip partneriai diskutuoja apie vienas kito poveikį sveikatai (Reed, Randall, Post, Butler, 2013). Pavyzdžiui, nustatyta, kad pasitenkinimas santykiu ir stabilumas yra teigiamai susiję su autonominės nervų sistemos funkcionavimu, endokrinine (Malarkey, Kiecolt-Glaser, Pearl, Glaser, 1994) ir imunine sistemomis (Robles, Kiecolt-Glaser, 2003).

Kadangi santykis – dinamiškas reiškinys, susitelkimas į procesą leidžia tiksliau apčiuopti, kas vyksta tarp dviejų partnerių. Skirtingumo išgyvenimas yra viso daugiasluoksnio poros partnerių santykio dalis, todėl jį neatsiejamai tenka pažinti gilinantis į procesą. Poros santykių tyrimų istorijoje galima būtų išskirti šiuos tyrėjus, savo darbus paskyrusius proceso studijai: Carstensen ir Gottmanas, Griffin ir Murray. Murray su kolegomis (2010) tyrė interesų konflikto interakcijas ir teigė, kad automatiškas požiūris į partnerį plėtojasi konkrečioje konflikto situacijoje (Murray, Holmes, Pinkus, 2010). Griffin (1993) nustatė, kad moterys, priklausomai nuo išsilavinimo, pasitenkinimo santuoka bei ankstesnių neigiamų jausmų trukmės, spręsdamos problemą išlaikydavo neigiamus jausmus (*negative affect state*) ilgiau nei vyrai. Atskleistos kai kurios proceso tendencijos, pvz., pora gali konstruktyviau spręsti konfliktą, kai nėra spaudžiama laiko (Yovetich ir Rusbult 1994). Atsiminimai apie emocines sąveikas, t. y. mintys ir jausmai po pokalbio ar konflikto, kai įvertinama pokalbio nauda konflikto metu, gali turėti reikšmingos įtakos santykių kokybei (Richards, Butler, Gross, 2003). Carstensen, Gottmanas ir Levensonas (1995) studijavo porų sąveikas konflikto metu ir pastebėjo, kad brandaus amžiaus poros (susituokusios bent 15 metų) buvo daug labiau neigiamai emocingos nei vyresnės (susituokusios bent 35 metus). Vyresnės poros reiškė mažiau pykčio, mažiau kovojo, bjaurėjosi ir verkė, bet rodė daugiau šiltų jausmų. Brandaus amžiaus porų partneriai buvo labiau suinteresuoti vienas kitu, jų bendravime buvo pastebėta daugiau humoro.

Tai, kad tiriamos interakcijos, visai nereiškia, kad neatsižvelgiama į partnerio kaip asmens individualumą. Ši tendencija vėl priartėti prie asmens išryškėjo apie 2000 m., kai sisteminės teorijos žinios pradėtos integruoti į tyrimus apie asmenį poroje (Gurman ir Fraenkel, 2002).

Partnerių interakcijų tyrimai reikalauja daug laiko koduojant duomenis, todėl galima suprasti, kad dauguma tyrimų skirti pasitenkinimui poroje, stabilumui, santykių kokybei, naudojant teorinius konstruktus, ne visada paremtus realia porų patirtimi.

Vienas iš interakcinio tyrimo pavyzdžių – Talbot (2012) kokybinis tyrimas, kada konstrukcionizmo paradigmoje buvo siekta aptikti, kaip diskursai ir asmeninis subjektyvumas bei intersubjektyvumas formuoja poros santykius. Tyrimo objektas – porų pokalbiai stebint ir reflektuojant savo reakcijas. Šis tyrimas įdomus tuo, kad nagrinėjamas čia ir dabar vykstantis partnerių pokalbis ir sąveikos. Šis tyrimas atskleidė, kad reflektavimas ir reflektuojančios sąveikos praplečia galimybes partneriams koreguotis. Reflektavimas suteikia naudos poros pokalbiams, kurie yra kompleksiški, dinamiški, situaciniai, dialoginiai, nes poros gali užimti kitokią matymo, klausymo ir kalbėjimo laikyseną, nei joms yra įprasta.

Taigi interakcinėje perspektyvoje atlikti tyrimai leidžia gilintis į partnerių sąveikas ir asmenį sąveikose. Iš čia aptartų tyrimų galime matyti, kad poros sąveikose yra „redagavimo“, jų metu formuojamas požiūris į partnerį, po konflikto lieka neigiami jausmai, ir jei pokalbiai nereflektuojami, jie išlieka tame pačiame diskursiniame repertuare.

Nors interakcinėje perspektyvoje gausu eksperimentinių ir stebėjimo tyrimų, juose beveik nenagrinėjamos sąveikos, kurios poros partneriams yra sudėtingiausios. Todėl verta pasižvalgyti, kaip sąveikos skirtingumo susidūrimo situacijoje yra konceptualizuojamos mažosios grupės tyrimuose.

Pati skirtingumo tema psichologijoje nėra nauja. Ją paliečia socialinė psichologija, didžiųjų ir mažųjų grupių tyrimai. Pavyzdžiui, nesupratimas ir nesusišnekėjimas atsiranda mažojoje grupėje dėl grupės narių vertybių, normų, įsitikinimų, elgesio (Stephan, 2008), kurie įvardinami kaip skirtybės. Vertybės, normos ir įsitikinimai yra priimami ir nekvestionuojami grupės viduje, tačiau sulaukia dėmesio iš grupės aplinkos. Jeigu į daugiaplanius poros santykius žiūrėtume kaip į dviejų grupių iš sutuoktinių tėvų šeimų susijungimą, galima paaiškinti, kaip partneriai, tikėdamiesi iš vienas kito tokio elgesio, kuris buvo priimtinas ir net nediskutuojamas tėvų šeimoje, nesusišneka ir nesupranta vienas kito. Pasitelkdami pokalbių analizę (Gibson, 2010) ir matematinius modelius (Heise, 2013), tyrėjai analizuoja, kaip įtampos situacijoje vyksta sąveika tarp grupės narių. Sąveika yra traktuojama kaip įtampos redukavimo veiksmas. Vienas iš afekto kontrolės teorijos kūrėjų D. Heisas teigia, kad vienas veikėjas elgiasi kito veikėjo atžvilgiu taip, kad patvirtintų savo tapatumą situacijoje. Pavyzdžiui, kai vienas veikėjas užduoda klausimą, įsijungia kitas veikėjas, kuris į klausimą atsako. Remiantis afekto kontrolės teorijos pagalba galima prognozuoti, kad į atsakymo formulavimą įsijungs tas grupės narys, kurio jaučiama įtampa yra didžiausia šioje situacijoje. Deja, nėra tokių poros sąveikų tyrimų ir studijų.

Nelinijinės dinamikos mažosios grupės santykiuose studijos atskleidė, kad priežastiniai ryšiai nėra proporcingi: maži vieno kintamojo pasikeitimai gali sukelti didelius pasikeitimus kito kintamojo atžvilgiu. Pagal šį principą buvo tiriamos vidinės grupės narių būsenos (Vallacher, Nowak, Zochowski, 2005) ir savireguliacija mažosios grupės konfliktinėse diskusijose (Pincus, Fox, Perez, Turner, McGeehan, 2008). Pastarojo tyrimo rezultatai reikšmingi tuo, kad per sąveikų analizę paaiškėjo, jog konfliktas yra reikšmingas infor-

macijos tekėjimui ir psichosistemos savireguliacijai ir gali būti matomas ne kaip žlugdantis santykius reiškinys, o kaip asmeninio augimo ir santykių kaitos procesas.

Kodėl vis dėlto svarbu atsigręžti į mažosios grupės tyrimus? Juose atskleistos sąveikos gali padėti konceptualizuoti sąveikas, vykstančias tarp dviejų partnerių poroje: tai kas atskleista apie atviro konflikto procesą mažojoje grupėje, tinka ir poros santykiui. Žinoma, ne visas išvadas galime perkelti į poros santykį, pavyzdžiui, kai kurie grupės procesai, tokie kaip koalicijos formavimasis, daugumos spaudimas, nukrypimas nuo grupės normų (Hogg, Abrams, Otten, Hinkle, 2004), diadoje nepasireiškia. Tačiau dažniausiai nagrinėjami diadiniai santykiai poroje nėra izoliuoti nuo artimųjų, vaikų, todėl mažajai grupei būdinga dinamika gali padėti suprasti poros santykių dinamiką.

1.2. Tarpasmeninio skirtingumo tyrimai konflikto ir savęs diferenciacijos koncepcijose

1.2.1. Porų konflikto tyrimai

Tarpasmeniniai konfliktai yra nemažai tyrinėti. Diskutuojama ir ką svarbiau nagrinėti: konflikto procesą ar konflikto turinį (Gottman, 1999; Rehman ir kt., 2011). Pastarieji autoriai, imdami domėn ir seksualinius konfliktus, savo studijoje siūlo atsižvelgti į konflikto procesą ir turinį, ypač kai jis yra kultūriškai jautrus. Dalis tyrimų skirta tarpasmeninio konflikto ir pasitenkinimo santykiu ryšiams (Heavey, Christensen, Malamuth, 1995; Woodin, 2011), kita dalis susijusi su praktiniais poreikiais – padėti poroms sureguliuoti konfliktus. Todėl tiriami intervencijos modeliai (Gottman, 1993; Gottman, 1999; Beckenbach, Patrick, Sells, 2010).

Nepavyko rasti tyrimų, kuriuose būtų studijuojama latentinė konflikto fazė, kai poros partneriai dar nepereina į atvirą konfliktą. Latentinių sąlygų konflikte tyrimus galima rasti vadybos tyrimuose, kada nagrinėjama konflikto įžanga, skirtybės ir jų interpretacijų poveikis atviro konflikto eigai (Jehn, Northcraft, Neale, 1999; Jehn, Greer, Levine, Szulanski, 2008; Tjosvold, 2006; Mooney, Holahan, Amason, 2007), bet ne poros kaip mažos grupės studijose. Tarpasmeninis konfliktas gali sustiprinti partnerių vienas kito supratimą, išryškinti skirtybes ir pagerinti jų toleranciją, jei abu partneriai pereina augimo procesą, išreikšdami savo požiūrius ir jausmus bei pripažindami kiekvieno unikalų būdą įsitraukti į ryšį (Heitler, 2000). Murey ir Holmesas pabrėžia, kad tarpasmeninis poros partnerių interesų konfliktas visada buvo ir bus (Murray ir Holmes, 2009).

Tarp gausios konfliktų tyrimų literatūros stokojama tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami konstruktyvūs konfliktai poroje bei konflikto teigiami aspektai. Konfliktas turi neigiamo įvykio poroje prasmę. Konfliktų dažnis yra daugelio matavimo skalių sudedamoji dalis. Tačiau matuojama tik negatyvioji konflikto pusė. Yra keletas išimčių: tiriama, kaip pozityvus elgesys konflikto metu (t. y. supratimas, komplimentai, patvirtinimas) susijęs su streso hormonų pusiausvyros pokyčiais organizme (Robles, Shaffer, Malarkey, Kiecolt-Glaser, 2006). Kita išimtis – tyrimas, kuriame stebimas ir analizuojamas porų elgesys konflikto ir palaikymo situacijose (Julien, Chartrand, Simard, Bouthillier, Bégin, 2003). Tyrime atskleista, kad jeigu poros partneriai konflikto metu kalbasi apie asmeninius dalykus, jie suteikia vienas kitam palaikymą per savaitę, nors konfliktas buvo stiprus. Kitame longitudiniame tyrime poros vienus metus stebėjo savo pokalbius ir fiksavo dienoraščiuose (Kirchler, Rodler, Holzl, Meier, 2001). Suskaičiuota, kad per dieną vykstant 3–4 pokalbiams, poros turėjo diskusijas,

iš kurių 3 % buvo nesutarimai, arba 2–3 nesutarimai per mėnesį. Mes nežinome, ar šiame tyrime buvo fiksuojami nesutarimai, ar atviri konfliktai. Intervencinėje praktikoje galima stebėti, kad nesutarimas ir konfliktas turi skirtingą emocinę reikšmę partnerių santykiams. Nesutarimas paprastai priimamas kaip natūraliai porose pasitaikantis reiškinys, o konfliktas – tai, kas sudėtinga ir sunku, o kai kada ir nepageidautina.

Daugiausia tyrimuose apie tarpasmeninį poros konfliktą nagrinėjama neigiama konflikto pusė. Pavyzdžiui, Kamp Dush ir Tayloro (2012) longitudiniame tyrime, be kitų dalykų, porų prašoma nusakyti, „kaip dažnai jūs nesutinkate su savo sutuoktiniu?“ (348 p.). Tokiu klausimu galima surinkti medžiagą apie nesutarimų skaičių, bet jis negali atspindėti, kurie iš tų nesutarimų padėjo sutuoktiniams išsiaiškinti vienas kito požiūrius ir poreikius ir ateityje į juos atsižvelgti. Tarpasmeninis poros konfliktas gali būti atviras arba užslopintas, t. y. išoriškai neišreiškiamas, tokiu atveju atsakymų į tyrimo klausimus, kaip dažnai asmuo nesutinka su partneriu, duomenys bylos, kad atvirų konfliktų nėra. Tačiau tyrimuose reikėtų nepraleisti konfrontacijos su partneriu baimės, nenoro atpažinti išryškėjantį skirtingumą.

Poros konfliktų tyrimai atskleidžia, kad konfliktai kartojasi pagal tam tikrą eigą (Johnson, Makinen, Millikin, 2001). Partneriai selektyviai interpretuoja vienas kito elgesį ir reagavimą į vienas kitą ir taip pratęsia įtampą. Konfliktai yra cikliniai (Gottman, 1999). Tai verčia manyti, kad yra partnerių sąveikoje kažkas, kas konfliktą subrandina, paleidžia arba sustabdo, sulaiko nuo natūralaus vystymosi iki atviro konflikto. Nuo ko tai priklauso?

Į šį klausimą vieni autoriai atsako nagrinėdami konflikto procesus (Salvatore, I-Chun Kuo, Steele, Simpson, Collins, 2011). Gebėjimą izoliuotis ir apriboti konfliktą nuo kitų diadinių poros tikslų (sprendimų priėmimo, buvimo tėvais) jie vadina atsistatymu po konflikto. Atsistatymas po konflikto arba pajautimas, kurioje vietoje konfliktą galima kreipti konstruktyvia linkme, o kada konfliktas virsta destruktyviu, leidžia išeiti iš ciklo ir nebekartoti tų sąveikų, kurios porai yra destruktyvios. Nagrinėjant konfliktavimo procesus, konfliktavimo procesas siejamas su diadinės savireguliacijos patirtimi ankstyvoje kūdikystėje, pagal Bowlby (1980) teoriją. Vystymasis yra asmens santykių istorija įvairiomis gyvenimo aplinkybėmis. Tai, kokia yra asmens santykių istorija, padeda reguliuotis konflikto metu, nes tas pats konflikto procesas linkęs atsikartoti tolimesniuose santykiuose.

Atsakymai, kaip konfliktas vystosi į atvirą ir destruktyvų, glūdi konflikto komunikacijos studijose. Partneriai, kurie konflikto metu atvirai diskutuoja, išreiškia savo jausmus, taip pat ir teigiamus, ir tariasi dėl abipusiškai priimtinų sprendimų, nurodo didesnį pasitenkinimą santuoka (Christensen ir Shenk, 1991). Tačiau šios išvados neliečia skyrybas svarstančių porų. Mes nežinome, kaip poros, kurios turi santykio sunkumų, diskutuoja ir kaip (ar) jiems pavyksta surasti abipusiškai priimtinus sprendimus.

Caughlin, Huston (2002) teigia, kad konflikto komunikacija gerėja su poros patirtimi. Tačiau Hatch ir Bulcroft (2004) longitudinis tyrimas rodo priešingai. Poros, turinčios 10–20 metų vedybų patirties, įvardina nesutarimų padažnėjimo tendencijas. Šie rezultatai prieštarauja teiginiui, kad ilgėjant vedybinio gyvenimo stažui mažėja nesutarimų, kurie aiškinami su laiku didėjančia partnerių tolerancija. Net jei poros partneriai pramoksta konflikto komunikavimo įgūdžių, teigiami pokyčiai neišlieka ilgai (Murray, Bellavia, Rose, Griffin, 2003). Taigi atviro konflikto komunikacijos tyrimai negali atsakyti į klausimą, kodėl konfliktai pasikartoja ir padažnėja.

Pastebėta, kad konfliktai reguliuojami vengimu ir atsitraukimu. Reikalavimo-vengimo elgsena jau buvo anksčiau paminėta, tai daugiausia susiję su Christenseno ir jo kolegų dar-

bais. Nevardinant visų reikalavimo-vengimo elgsenos tyrimų, svarbu atkreipti dėmesį į tyrimą, kuriame dalyvavo poros, ieškančios psichoterapijos (Eldridge, Jones, Sevier, Atkins, Christensen, 2007). Šiame tyrime paaiškėjo, kad reikalavimo-vengimo elgsenos stiprumas ir poliariškumas priklauso nuo santuokos trukmės, sutrikusių santykių lygmens, nuo to, kas parenka diskusijos temą. Reikalavimo-vengimo elgsenos atveju pora neturi galimybės „perdirbti" ir „įdarbinti" konfliktinę situaciją, nes vengiančiojo partnerio nepavyksta įtraukti į atvirą aptarimą arba atvirą konfliktą.

Kyla klausimas, jeigu konfliktai yra laikas nuo laiko pasitaikanti partnerių sąveika, kaip poros ją įprasmina? Praktikoje stebimi porų konfliktai gali labai skirtis turiniu, tačiau pats procesas, kaip konfliktas subręsta ir tampa atviro partnerių aptarimo objektu, yra dėsningas kiekvienos poros atveju. Nepakanka tyrimų, kurie nagrinėtų sąveikas ir konfliktavimo būdą, kurį partneriai susikuria savo santykyje. Todėl svarbu gilintis, kaip partneriai išgyvena skirtingumą, kuris daugiau pasako, kokios sąveikos vyksta latentinėje konflikto stadijoje.

Kadangi į atvirą konfliktą dažniausiai žiūrima kaip į vientisą, o ne daugiadimensinį reiškinį (Kerwin, Doherty, Harman, 2011), neatskiriamas užduoties, santykio ir proceso konfliktas, yra tikimybė, kad netiksliai operuojant sąvoka akademiniame diskurse pražiūrimi realiame gyvenime vykstantys procesai. Taip pat į tyrimo objektą neįtraukiamas pačių konfliktą išgyvenančių asmenų subjektyvioji patirtis, konflikto prasmė, kada galima klausti, ką konfliktas reiškia, kaip paveikia poros santykius.

Apibendrinant konfliktų poroje tyrimus galima pastebėti, kad jie pagilina mūsų žinias apie tai, kaip praktiškai galima padėti poroms, kurioms konfliktas tapo santykio griaunamąja jėga. Nors yra tyrimų, kurie nagrinėja ne tik atvirą konfliktą, bet ir reikalavimo-vengimo elgseną poroje, mažai nagrinėjama, kas atsitinka iki tol, kai poros partneriai atsiduria atvirame konflikte. Taigi yra nepakankamas akademinis dėmesys poros konflikto latentinei stadijai. Kol kas mažai turime įžvalgų, kokios santykio dimensijos susijusios su konflikto atsikartojimu, kai pastebimas partnerių nuovargis ir skyrybų galimybės svarstymas. Taip pat dauguma tyrimų koncentruojasi į neigiamą konflikto proceso pusę. Pastebimas trūkumas tokių tyrimų, kurie į konfliktą žiūrėtų kaip į sąveiką, kada atsitinka ir teigiamų poros santykiui dalykų: apginami interesai, įsiklausoma į kitą partnerį, suprantami vienas kito poreikiai, išsprendžiami užsisenėję klausimai ir pan.

Tarpasmeninio atviro konflikto priežastys – interesų, tikslų, požiūrių, patirčių, t. y. individualių perspektyvų, susidūrimas atskleidžia partnerių skirtybes. Tačiau kaip ši akistata išgyvenama ir kaip konstruojama jos prasmė bei kokį partnerių elgesį tai skatina, tyrinėta mažai. Konflikto tyrimų yra daug, bet subjektyvūs išgyvenimai lieka neaprašyti ir neišanalizuoti.

1.2.2. Savęs diferenciacijos samprata

Teorines ir praktines pastangas apibrėžti išgyvenamus skirtumus psichologinėje literatūroje atskleidžia diferenciacijos sampratos raida. „Diferenciacija yra sugebėjimas išlaikyti savasties pajautą, kai asmuo emociškai ir / arba fiziškai yra artimas su kitais žmonėmis, ypač kai jie tampa asmeniui svarbūs" (Schnarch, 2009, p. 56). Poroje asmenys derina du siekimus: poreikį išlikti individualiam ir bendrumo poreikį. Tokio tarpasmeninės diferenciacijos apibrėžimo kilmė – Boweno (1976) idėja, kad asmens funkcionavimas priklauso nuo to, ar jis sugeba suprasti ir panaudoti faktus, o ne vien pasikliauti emocijomis ir

jausmais. Asmenys, kuriems sunku atskirti ir suderinti šiuos du vidinius procesus, pasak Boweno (1976, cit. pagal Nims, Duba, 2010), kasdienybėje funkcionuoja prastai, gyvena tarsi emocijų ir jausmų pasaulyje. Priešingai, pakankamai diferencijuoti asmenys geriau susidoroja su stresą keliančiomis situacijomis ir sugeba palaikyti sveikus, subalansuotus santykius. Boweno teorija apima emocinį ir racionalų žmogaus išgyvenimų turinį, tai intrapsichinės dimensijos akcentavimas.

Tarpasmeniniuose santykiuose savęs diferenciacija apima gebėjimą išlaikyti pusiausvyrą tarp autonomijos, atskirumo, kartu išlaikant artumą su kitu žmogumi. Gerai save diferencijuojantis asmuo suvokia savo unikalumą, turi savo laikyseną santykiuose, tačiau tuo pačiu metu išgyvena intensyvų ir artimą ryšį su kitais. Jis taip pat suvokia savo priklausomybę nuo šeimos narių ir tuo pačiu metu gali konstruktyviai spręsti konfliktus, priimti kritiką, nepasikliauti vien emocijomis. Asmenys, kurių savęs diferenciacija yra menka, greitai prisitaiko prie kitų žmonių nuomonės, lengvai priima kitų požiūrius, neturi savo pasirinkimo, pagal kurį orientuojasi priimdami sprendimus ir įveikdami stresines situacijas (Murdock ir Gore, 2004). Savęs diferenciacija svarbi vertinant situaciją, interpretuojant kitų žmonių reakcijas ir elgesį. Menkai save diferencijuojantys žmonės prisitaiko įtikdami reikšmingiems gyvenime asmenims. Menką savęs diferenciaciją parodo ir savo nuomonės pateikimas kaip vienintelės, nurodymas, kaip kiti turi galvoti ir elgtis, tuomet egzistuoja tik viena, savo, versija, kaip galima elgtis, mąstyti, jausti, vertinti ir pan. Būnant šalia tokio asmens jaučiamas spaudimas besąlygiškai su juo sutikti.

Kognityvinio suvokimo stiliaus tyrimai davė pradžią diferenciacijos sampratai. Individualią mąstymo tendenciją, priklausomą nuo aplinkos (angl. *field-dependence*) ir nepriklausomą nuo aplinkos (angl. *field-independence*), H. Witkinas dar 1954 m. vadino psichologine diferenciacija (Witkin ir kt. 1972). Pritaikant Witkino įžvalgas poros gyvenimui, priklausomas partnerio mąstymo stilius pasireiškia nuolatiniu sutuoktinio dėmesio siekimu. Dėmesys padeda išlaikyti santykio stabilumo jausmą, jis yra atskaitos taškas vertinant save ir aplinką priklausomam nuo aplinkos žmogui. Nepriklausantys nuo aplinkos mąsto savarankiškai, spręsdami paprastas, kasdienes problemas vadovaujasi savo patirtimi ir nesiekia nuolatinio pritarimo ar dėmesio iš išorės.

Jeigu į diferenciaciją žiūrėtume kaip į žmogaus intrapsichinį gebėjimą taip, kaip rašo M. Bowenas, kada asmuo gali atskirti jausmus ir mintis, kurios padeda geriau orientuotis pagal kylančius poreikius, pastebėtume, kad vieni žmonės yra diferencijuoti mažiau, kiti daugiau. Autoriai, tyrę ne sutrikusias (angl. *disturbed*) poras, besisukančias santykių aklavietėje ir / ar svarstančias skyrybas, o studentų populiaciją, nustatė, kad tie, kurie geriau reguliavo savo emocijas, aiškiau mąstė ir turėjo aiškią savęs pajautą santykiuose su kitais, po 3 mėnesių savo psichosocialinę ir tarpasmeninę gerovę įvertino kaip esančią aukščiausiame lygmenyje (Skowron, Stanley, Shapiro, 2009). Didesnę savęs diferenciaciją turinčių asmenų santykiai yra geresnės kokybės, jie patiria mažiau konfliktų (Yousefi ir kt., 2009).

Diferenciacijos sampratai reikšminga K. Lewino lauko teorija (2007). Terminas „diferenciacija“ K. Lewino lauko teorijoje turi dvi reikšmes. Viena iš jų nurodo panašumo ir nepanašumo santykius, kita – priklausomybės ir nepriklausomybės santykius tarp asmens ir jį supančios aplinkos. Vystydamasis asmuo, anot K. Lewino (2007), tampa vis labiau diferencijuotas: vis labiau nepriklausomas ir vis labiau savitas, skirtingas nuo kitų. Lewino sampratoje išskirtina tai, kad vaiko raidoje didėja ne tik diferenciacija, bet ir integracija. Poros santykiuose diferenciacijos sąvoka padeda aprėpti ir partnerių neišvengiamo skir-

tingumo įsisąmoninimą, ir panašumų bei skirtumų priėmimą. Bendrumo ir atskirumo pusiausvyra priklauso nuo kiekvienos poros poreikių, lūkesčių ir situacinių veiksnių. Kadangi kiekvienas iš partnerių, remiantis K. Lewino teorija, laikui bėgant tampa vis labiau diferencijuotas, jis labiau sugeba atskirti ir patenkinti tiek savo, tiek kito poreikius.

Remiantis savęs diferenciacijos koncepcija atliktos empirinės studijos (Skowron, ir Friedlander, 1998; Skowron, 2000; Murdock ir Gore, 2004) yra pagrindas naudoti diferenciacijos sąvoką (Charles, 2001). Buvo atskleistos dvi diferenciacijos konstrukto pagal Boweno teoriją dimensijos (Skowron, Holmes, Sabatelli, 2003): savireguliacija kaip gebėjimas moduliuoti emocinį reaktyvumą ir išlaikyti Aš poziciją bei galėjimas būti ir kartu, ir atskirai artimuose santykiuose.

Mums aktualu į savęs diferenciaciją žiūrėti ne kaip į asmens savybę ir gebėjimą, t. y. konstantą, bet daugiau kaip į procesą, kada save diferencijuodamas žmogus turi savęs pajautą ir išlieka santykyje su reikšmingu kitu žmogumi, nenutraukdamas ryšio ir neignoruodamas kito, nes nagrinėjame procesą, kuris vyksta poroje. Diferenciacijos kaip proceso komponentus tyrė ir Jenkinsas su bendraautoriais (2005). Jų rezultatai patvirtina kažkada Boweno iškeltas idėjas, kad asmenys, kurie reaguoja į išorinius stimulus emocijomis, emociškai labiliai arba padidintai jautriai (emocinis reaktyvumas), mažiau pasitiki savo gebėjimais ir turi mažiau stabilų tapatumą. O asmenys, kurie jaučia grėsmę dėl artumo, naudodami atsiribojimo ir vengimo gynybos mechanizmus, sunkiau psichologiškai prisitaiko. Ypač įdomūs šio tyrimo rezultatai apie susiliejimą (kitų žmonių emocijų perėmimą). Didesnis susiliejimo lygmuo siejosi su stabiliu tapatumu ir didesniu artumu nei izoliacija. Tačiau svarbu kritiškai žiūrėti į šio tyrimo rezultatus, nes patiems autoriams kyla abejonių dėl pakankamo matavimo skalių tikslumo ir pačios susiliejimo termino vartosenos.

Yra keletas savęs diferenciacijos tyrimų, padedančių suprasti šį reiškinį poros santykiuose. Tikrinami Boweno teorijos teiginiai, ar partneriai pasirenka į porą panašaus diferenciacijos lygmens asmenis (Rovers ir kt., 2007). Roverso ir kolegų tyrime teiginys pasitvirtino, partnerių diferenciacija panaši. Diferenciacijos ryšys su partnerio išdavystės elgesiu nagrinėjamas intervencijų krypties tyrime (Hertlein ir kt., 2003; Hertlein ir Skaggs, 2005). Teigiama, kad yra ryšys tarp savęs diferenciacijos ir pasitenkinimo santuoka (Peleg, 2008), nes kritiškai reikšminga artumo ir atskirumo pusiausvyra leidžia optimaliai patenkinti sutuoktinių poreikius ir gerina sveiką santykių raidą. Glad (1999) savo tyrime klausimą formulavo taip, kad menka diferenciacija pasireiškia susituokusių poros partnerių konfliktais, ir gavo, kad poros, kurios kreipėsi dėl porų konsultavimo, pasižymėjo menkesniu savęs diferenciacijos lygiu nei kontrolinės grupės tiriamieji.

Savęs diferenciacijos matavimui yra sukurtas instrumentas (The differentiation of self inventory-revised, Skowron, Schmitt, 2003), kurio viena iš subskalių matuojamas susiliejimas su kitais žmonėmis.

Apibendrinant, savęs diferenciacija yra konstruktas, leidžiantis atpažinti ir matuoti asmens autonomiją ir atskirumą santykyje su artimais žmonėmis. Mums aktuali savęs diferenciacija poroje. Todėl šiame darbe remsimės Schnarcho sąvoka ir Lewino idėjomis apie savęs diferenciaciją ir integraciją. Keliant klausimus apie skirtingumo išgyvenimą poroje, savęs diferenciacija yra nepamainomas terminas. Jis leidžia nusakyti, kaip poros partneris atskiria nuo kito save, savo matymą, požiūrį, reagavimą, elgesį. Taip pat savęs diferenciacija padeda atpažinti, kiek asmuo turi savęs pajautą, t. y. pastebi savo pojūčius, emocijas, norus ir poreikius. Kaip savęs diferenciacijos priešingybė yra susiliejimo (*fusion*) su kitu

elgesys. Lewino idėjos padeda atpažinti procesus poros sąveikose, kada partneris santykyje su kitu yra nepriklausomas, savitas, tokį mato ir savo partnerį, tokiu būdu atpažįsta jųdviejų skirtybes ir jas integruoja į savo santykį.

1.2.3. Porų intervencijos tyrimai

Porų psichoterapijos tyrimai pradėjo vytis patį porų konsultavimą jau psichoterapijos veiklai gyvuojant 20 m., dar 1970 m. nebuvo beveik jokių empirinių tyrimų, susijusių su porų psichoterapija. Vėlesniu laikotarpiu įsivyravo tyrimai, pagrindžiantys kiekvieną iš psichoterapinių mokyklų ir jos efektyvumą, ir tik paskutiniais praeito amžiaus metais atsirado įvairias psichoterapijos kryptis integruojančių ir atsargiau psichoterapijos efektyvumą vertinančių tyrimų, daug platesnių tiek temų, tiek pasirenkamos metodologijos atžvilgiu (Gurman ir Fraenkel, 2002). Porų santykių tyrėjui psichoterapiniai tyrimai gali būti įdomūs siekiant pažinti poros santykio kaitą taikant intervenciją.

Porų psichoterapijos tyrimai, kurie akcentuoja ne vien pasirinktos technikos pagrįstumą ir poveikio efektyvumą, bet kelia platesnius klausimus apie poros santykį, gali būti labai naudingi susiejant psichoterapijos tyrimų ir empirinių tyrimų žinias, vienai krypčiai papildant kitą savita pasaulėžiūra ir metodologine logika. Psichoterapijos tyrimai akademiniams tyrimams gali suteikti įžvalgos ir gilumo, savo ruožtu akademiniai tyrimai – vientisumo, susiejimo su teorija, pritaikant įvairius intervencijos modelius (Beckenbach, 2010). Geras tokios integracijos pavyzdys Christenseno ir jo kolegų darbai. Jie atskleidė, kad reikalavimo-vengimo elgsenos reikalautojai, reaguodami į vengimą, kelia savo reikalavimus tapdami kritiškesni ir labiau kaltinantys, o vengėjai, reaguodami į reikalavimus, nutolsta dar labiau (Christensen ir kt., 2006; Christensen, 2010). Tokiu būdu susidaro užburtas ratas. Abipusio vengimo atveju neaptariamos svarbios temos ir dėl to abu partneriai būna nepatenkinti.

Artumo stoka ir raiška – viena iš dažniausių problemų, dėl kurių poros kreipiasi psichoterapinės pagalbos (Whisman, Dixon, Johnson, 1997). Benson, McGinn, Christensenas (2012) tai komentuoja taip: kai kurios poros savo santykius reguliuoja, kad išvengtų diskusijos ir neigiamų emocijų, nes tai gali sukelti konfliktą. Jų pasitenkinimas santykiu gali būti vidutinis arba aukštas, emocinis artumas menkas. Įdomu, ar tokia santykių reguliacija palaiko stabilų pasitenkinimą santykiu, ar tai gali sietis su ilgalaikio pasitenkinimo santykiu mažėjimu. Vengimo elgesio įsisąmoninimas, atvirumo skatinimas ir puoselėjančios komunikacijos – klausymo ir kalbėjimo – plėtojimas yra veiksniai, susiję su partnerių santykių gerėjimu psichoterapijos dėka.

Mokymasis reguliuoti santykius išryškėjus skirtingumui yra dažnai sutinkamas intervencijų tyrimuose, ypač kartu su edukacinėmis konflikto prevencijos priemonėmis. Pastangos pagerinti santykius apima dviejų partnerių savireguliacijos pastangas (Overall, Fletcher, Simpson, 2006), kurioms, kad jos būtų motyvuojančios, reikalingi siekiniai ir idealai. Partneriams lengviau siekti tikslų, kai dalyvauja ir artimas žmogus (Fitzsimons ir Finkel, 2010). Halfordas (2012) apibendrina, kad kitos prevencinės priemonės, sutelktos į streso įveikimą, partnerių empatiją, savireguliaciją ir bendravimo įgūdžius, prognozuoja partnerių pasitenkinimą santykiu.

Čia paminėti tyrimai neparodo visos psichologinių intervencijų studijų gausos, tačiau mes ir neturime tokio tikslo. Galima sakyti, kad intervenciniu periodu poros santykiai atsiduria po „didinamuoju stiklu“. Psichoterapinių intervencijų tyrimai parodo aktualias su-

trikusių santykių laikotarpio temas ir problemas, išryškina santykio dilemas, o skirtingumo išgyvenimas, skirtybių priėmimas arba vengimas yra vieni aktualiausių klausimų poroms. Tačiau beveik nėra tyrimų, jais paremtų edukacinių programų, kurios leistų skirtingumą atpažinti, įvardinti, padėti reflektuoti savo reakcijas į skirtybes ir jas labiau priimti.

Apibendrinant šiuolaikinius porų sąveikos tyrimus, išryškėja kelios tendencijos, į kurias atsižvelgta šiame disertacijos tyrime:

1. Interakcinė perspektyva turi ne intrapsichinę, o interpsichinę dimensiją, todėl dviejų partnerių sąveikos tiriamos pasitelkiant pritaikytus metodus.

2. Poros tyrimų ašimi tapo tarpasmeninio konflikto tyrimai, kuriais remiantis kuriami intervencijos modeliai. Tačiau nėra pakankamai tyrimų, kurie bandytų atsakyti, kaip konfliktas tampa destruktyvus ir ciklišKai pasikartojantis. Didelis dėmesys neigiamam konflikto aspektui ir mažai tyrimų sąveikų latentinėje konflikto stadijoje atskleidimui.

3. Savęs diferenciacijos samprata padeda įvardinti autonomiją, emocinį reaktyvumą, atskirti savo ir kito žmogaus patirtį. Tačiau nėra pakankamai patikimų empirinių savęs diferenciacijos poroje tyrimų.

4. Porų tyrimuose skirtingumo tema nagrinėjama kaip charakterio, asmenybės savybių skirtybės arba panašumas, bet ne kaip poros sąveika skirtybėms išryškėjus.

5. Intervencijų sutrikusių santykių laikotarpiu tyrimai leidžia išgryninti kritinius poros santykio patvarumo klausimus, tarp kurių – skirtybės, jų atpažinimas ir priėmimas.

6. Išgyvenama skirtybių akistata subjektyviame lygmenyje lieka neaprašyta ir neišanalizuota.

1.3. Skirtingumo išgyvenimo kaip proceso samprata

Šiame skyriuje bus apžvelgta, kaip skirtingumo, buvimo kitokiam santykyje su kitu žmogumi patirtis yra diskutuota filosofijoje. Kadangi tyrimo objektas mažai tyrinėjamas ir retas mokslinėje literatūroje, bus pateiktas skirtingumo kaip partnerių sąveikos apibrėžtis, pagal kurią konstruojamas visas tyrimas. Apibrėžiant bus remiamasi geštaltinės psichoterapijos teorija, kuri padeda paaiškinti skirtingumo išgyvenimo patirtį.

1.3.1. Filosofinė ir kalbinė skirtingumo reikšmės analizė

Socialinio konstrukcionistinis požiūris. Socialinis konstrukcionizmas pagrįstas ontologine prielaida, kad realybė, arba tai, kas gali būti pažinta, yra konstruojama asmenų, kurie sąveikauja socialinėmis aplinkybėmis. Kadangi tikrovė yra socialinis konstruktas, žmonių asmeninės problemos yra platesnių socialinių problemų tęsinys (Gergen, 1985). Suteikdami asmeninei patirčiai prasmes, poros partneriai gyvendami kartu tampa bendro prasmių lauko kūrėjais. Kai partneriai susituokia, kiekvienas iš jų turi kažką keisti, nes vienas derinasi prie kito, ilgainiui partneriai sužino vienas apie kitą, kas jie iš tikrųjų yra, kuo jie tiki, atviriau išreiškia, kaip jie iš tikrųjų jaučiasi.

Įvykio prasmių konstravimas yra procesas. Pats prasmės konstravimo procesas ir yra įdomus. Deja, lietuvių kalboje nėra tikslių žodžių, kurie šį procesą nusakytų. Žodis „skirtingas“, kaip ir „skirtybės“, apibūdina asmens pastovias savybes: kuris skiriasi nuo kitų, kitoks. Tačiau norint apibūdinti procesą, ką žmogus patiria ir kaip konstruoja to patyrimo prasmes, nėra paprasta. Žodis „skirti“ gali padėti apibūdinti dviejų žmonių patirtis,

kurios nėra vieningos, jos „skiriasi“, skaidosi, šakojasi, dalinasi. Žodis „skirti“ talpina ir „pažinti“, „suprasti“ reikšmes. Reflektuodamas asmuo gali pastebėti, kad patirtys skiriasi, atskirti savo ir kito patirtį. Atskirti reiškia matyti skirtumą. Atpažinti, kad yra dvi patirtys, kurios gali būti skirtingos, – yra išgyventi skirtingumą. Prasmės konstravimą galima apibūdinti žodžiu „atskirti“, kuris reiškia *atrinkti, atmetant, kas netinkama arba atidalyti vieną nuo kito.* Dėliojant logiškai žodžius lyg ir aišku, tačiau gilinantis į žmonių išgyvenimus gana painu, nes išgyvenimuose atskyrimas vyksta ne visuomet. Todėl žodis „atskiria“ mums padeda įvardinti procesą, kada asmuo atpažįsta dvi patirtis.

Poros santykio siekiniu galima būtų laikyti dialogą, kuris vyksta, nutrūksta, atsinaujina. Tačiau labai daug poros sąveikų yra ne dialogas, o artėjimas link dialogo. Iš filosofinio taško nagrinėdamas dialogą, Gutauskas (2010) pabrėžia, kad, užimant logocentrinę poziciją, visada galima atsistoti į kito vietą ir nesunkiai įveikti skirtumus. Pateikdamas B. Waldenfelso pavyzdį, Gutauskas nurodo, kuri dviejų žmonių patirčių vieta tampa skirtinga ir svetima.

Graikų filosofas Talis įkrenta į šulinį bežiūrėdamas žvaigždes. Jį pamačiusi tarnaitė juokiasi, nes nesupranta, kaip galima žiūrėti į žvaigždes ir nematyti to, kas po kojomis. Talis nesupranta tarnaitės, kuri juokiasi. „Tarnaitės juokas kaip tik yra ta „bendravimo“ forma, kuri neleidžia įsteigti tarpusavio supratimo erdvės“ (Gutauskas, 2010, 254 p.). Taigi tarnaitės ir Talio patirtis yra ne tik kad skirtinga, bet ir svetima, jie negali suprasti vienas kito ne vien dėl skirtingų interesų (Taliui šiuo metu įdomiau žvaigždės, tarnaitei ne tiek, kad nepastebėtų, kas yra po kojomis), bet ir dėl santykio, kuriame atsiskleidžia susitikę skirtingi interesai. Juokas reiškia, kad tarnaitė nepriima kitos, skirtingos, patirties, ji neatskiria savo ir Talio patirties. Poros santykiuose tokių patirčių yra apstu. Vienos patirtys yra tik juokas, tačiau nuo kitų partneriai kenčia.

Perkeliant Talio ir tarnaitės pavyzdį iš filosofijos į psichologiją, svarbu išskirti ne tik skirtybių susidūrimo faktą, bet ir procesą, kuriame yra santykio aspektas (filosofas ir tarnaitė), proceso aspektas, kurį galima išskaidyti į atskiras sąveikas: filosofas įkrenta, tada tarnaitė juokiasi, tada jis jos nesupranta.

Taigi tiek, kiek mums padeda ar mus suvaržo kalbos žodžiai, tiek ir įvardiname intrapsichinius ir tarpasmeninius santykius. Šia filosofine ir kalbine įžanga norėta parodyti, kad trūksta sampratos, kuri kaip procesą apibrėžtų tai, kas atsitinka, kai susiduria dvi skirtybės.

1.3.2. Skirtingumo išgyvenimas kaip partnerių sąveika

Pora yra dviejų žmonių savanoriškas artimas ryšys. Toks santykis neleidžia nepastebėti iškylančių skirtumų dėl vertybių, tikslų ir lūkesčių, ilgainiui skirtybės vis tiek atsiveria. Vieno partnerio savitumas gali išryškėti tik santykyje su kitu, kai požiūris arba reagavimas nesutampa su kito partnerio. Pagal Mickūną (1999), „savo pačių ribas aptinkame tik tuomet, kai mūsų požiūriai užginčijami dialogo susitikime“ (242 p.) Tik tada galima skirtingumo išgyvenimą atpažinti ir įvardinti. Kol nuostatos, požiūriai, situacijos įprasminimas yra identiški arba manoma, kad jie tokie patys, skirtinga patirtis neidentifikuojama. Pirmiau aptarta savęs diferenciavimo samprata leidžia įvardinti tokias patirtis, kada vienas iš partnerių atskiria save, kitas – ne, nes nediferencijuoja savęs nuo kito konkrečioje patirtyje. Taigi atskyrimas išgyvenamas, bet neatpažįstamas.

Kitas žingsnis po skirtingumo atpažinimo – santykis su tuo, kas atsivėrė patirtyje, kas ištiko. Jeigu vienas partneris pasijuto nejaukiai nuo dviejų pokalbio ir šį jausmą įprasmina

taip, kad pasijusti nejaukiai su artimu žmogumi nėra kažkas blogo, nejaukumo jausmas netampa jam slenksčiu, riba toliau tęsti pokalbį. Pokalbis netgi įgauna intrigos atspalvį, kuo tai pasibaigs. Tačiau jei šis emocinis įvykis įprasminamas kaip ženklas, nurodantis partnerių santykio trūkumus, nejaukumo patirtis, galima sakyti, įgauna svetimumo. Tai, ko nepriimi, ir sukelia kančią.

Kraštutinė intensyvi skirtingumo išgyvenimo patirtis – atviras konfliktas, arba konfliktinis skirtingumas. Tada skirtumų susitikimas pereina į kovos būvį, kada stengiamasi paneigti, eliminuoti, ignoruoti kito sau svetimą patirtį įvairiomis konfliktinio komunikavimo priemonėmis.

Taigi *skirtingumas yra dviejų perspektyvų (vieno ir kito poros partnerio versijų) susitikimas konkrečioje gyvenimiškoje situacijoje, patiriamas subjektyviai ir išgyvenamas ties savo riba su kitu, kuriam suteikiama ir individuali, ir bendrai su partneriu konstruojama prasmė.*

1.3.3. Geštaltinės psichoterapijos teorija skirtingumo konceptualizavimui

Interaktyvus poros santykio pobūdis, išlaikant individualaus asmens matymą, aiškinamas geštaltinės psichoterapijos teorijoje. Jos pagalba galima paaiškinti sąveiką santykyje. Filosofine kilme geštaltinės psichoterapijos teorija artima ir socialiniam konstrukcionizmui (Burr, 2003). Geštaltinės psichoterapijos teorija įsišaknijo Husserlio (1931) filosofijoje ir perėmė fenomenologinę traktuotę būti kaip galima arčiau asmens.

Geštaltinės psichoterapijos teorija apima ne tik asmens individualų pasaulį, bet ir gali paaiškinti žmonių tarpasmenines sąveikas kontakto sąvoka, o asmens egzistavimą platesniame kontekste – vartojant lauko sąvoką. Geštaltinės psichoterapijos teorija atsakinėja į klausimą, ne kodėl vyksta tam tikri intrapsichiniai ir tarpasmeniniai procesai, o kaip jie vyksta.

Rašydamas apie fenomenologiškai grindžiamą asmenybės teoriją T. Burley (2012) pamini „aš ribą“, kuri nebūtinai yra susijusi su kūniška riba, bet yra svyravimo, keitimosi tarp „aš“ ir „kitas“ sąsaja. Taigi įsisąmoninimas vyksta, kai yra skirtingų patirčių susitikimas. Pasak Burley, „(…) kontaktas ties riba yra reikalingas sąmoningumui, ar tai būtų vidinis dialogas, ar kontaktas su kitu žmogumi, ar aplinkos dalimi, ekosistema, kurios dalimi aš esu.“ (Burley, 2012, 13. p). Todėl galima apibendrinti, kad santykyje su klientu psichoterapeutas gali padėti klientui pačiam pamatyti ir suprasti, kaip jis suteikia prasmes savo patirčiai, būdamas skirtingas ties kontakto riba. Taip ir poros santykyje partnerių patirtis yra ne vienoda, bet, tikėtina, ir vienas kitą praturtinanti. Skirtingumas, patirtas kontaktuojant su kitu asmeniu, geštaltinės psichoterapijos teorijoje pripažįstamas kaip vertingas naujumo ir augimo šaltinis.

Pasak Yontefo (2011), matydami ne tik poros sistemą, bet ir atskirus asmenis joje, galime padėti atskleisti poros interakcijų pobūdį. Pavyzdžiui, poreikio formavimosi (ir iširimo) eiga, dar vadinama kontakto kreive (žr. skyrių „Sąvokos“), gali padėti suprasti, kaip individualaus asmens kontaktas su lauku (žr. skyrių „Sąvokos“) sudaro procesą, kuris yra atpažįstamas, prognozuojamas ir netgi pasirenkamas. Taigi žvilgsnis į individualų asmenį poroje ir kartu matymas, kaip kontakto įpročiai (žr. skyrių „Sąvokos“) yra susiklostę, duoda daug medžiagos dialoginio žmonių kontakto supratimui. Sąvokos „aprėptis“ (angl. *inclusion*, žr. skyrių „Sąvokos“), „autentiškas buvimas“ (angl. *authentic presents*) padeda apibūdinti dviejų žmonių kontaktą, tai ir yra svarbu nusakant sąveikas.

2. METODOLOGIJA

2.1. Kokybinis aprašomasis tyrimas

Realūs ir unikalūs poros partnerių išgyvenimai. Poros partneriai, įprasmindami kasdienius ir emocinius įvykius, atsiduria dialoginėje prasmių apykaitoje, kuri tik jiems geriausiai suprantama ir kiekvienai porai unikali. Siekiant apibūdinti, kaip prasmės kuriamos pačių tyrimo dalyvių, labiausiai tinka kokybinis aprašomasis tyrimas, nes skirtingumo išgyvenimas tiriamas realistiškomis aplinkybėmis, domintis realia porų patirtimi. Pagal Polkinghorne'ą (2005), pagrindinis kokybinio tyrimo tikslas yra „aprašyti ir nuskaidrinti patirtį, kokia ji buvo išgyventa ir atspindėta sąmonėje" (138 p.).

Realybė yra konstruojama per kalbą, naratyvus (Bruner, 1986). Todėl svarbu skirtingumo išgyvenimą atskleisti patiriančiųjų požiūriu, analizuojant partnerių naratyvus. Socialinio konstrukcionizmo (Gergen, 1985) požiūriu, tikrovė yra sukonstruota socialiai (Hoffman, 1990), per naratyvus (Bruner, 1986), nėra esminės vienos tiesos (Foucault, 1986; Kvale, 1992;).

Mums nėra aišku, kaip skirtybių sankirtoje partneriai įprasmina savo reakcijas, kaip reaguoja, kaip elgiasi. Todėl šis tyrimas nagrinėja, kaip poros partneriai konstruoja prasmę (Shotter, 2000) išgyvendami skirtingumą. Metodologiniu požiūriu prasmės konstravimą galime analizuoti labai detaliuose aprašymuose ir dialoginėse sąveikose, kurių negali perteikti joks klausimynas.

Taigi siekiant atsakyti į išsikeltus tyrimo klausimus, pasirinkta kokybinio aprašomojo tyrimo strategija.

Kad ir kokia būtų kokybinio tyrimo kritika, kad kokybinis tyrimas, remdamasis vien interviu kaip pagrindiniu duomenų rinkimo būdu, gali būti per siauras ir klaidinantis, manding kitaip tiesiogiai asmeninė informacija nepasiekiama, kaip tik interviu priemonėmis (Atkinson, 2005). Tyrėjas apsigauna čia tiek, kiek patiki interviu kaip vienintelės priemonės išskirtinumu. Vis dėlto pasirinkta kokybinio tyrimo strategija disertaciniam tyrimui leidžia gilintis į patirtį ir gvildenti prasmes tokiu būdu, kokio nesuteikia stebėjimas, duomenų rinkimas klausimynais.

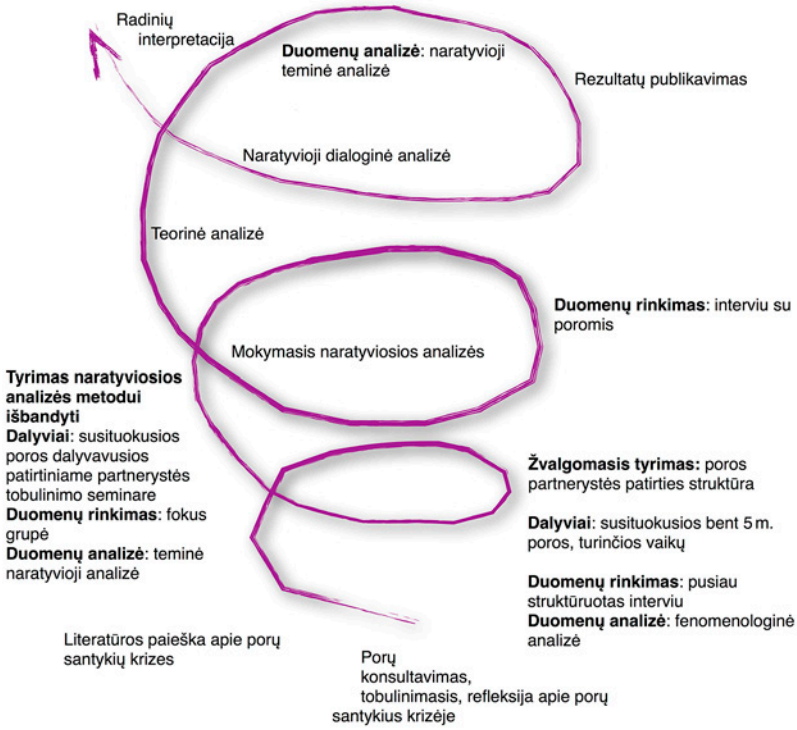
Pasiruošimas atlikti tyrimą. Prieš pradedant disertacinį tyrimą, buvo svarbu pabandyti naratyviąją analizę kaip metodą, išmėginti naratyviosios analizės galimybes poroms pasakojant apie savo kasdienę patirtį. Tam tikslui buvo atliktas tyrimas, surinkta medžiaga fokusuotos grupės būdu bei analizuojami partnerių naratyvai. Tyrimo pagrindu paruoštas straipsnis (Girgždė, Keturakis, Sondaitė, 2014). Šis tyrimas visų pirma suteikė vertingos patirties formuluojant klausimus, mezgant kontaktą su tyrimo dalyviais, analizuojant surinktą medžiagą naratyviosios analizės būdu. Po pastarojo tyrimo padarytos metodologinės išvados buvo reikšmingos tolesniam tyrimo etapui:

a) Duomenų rinkimas naudojant giluminį interviu yra detalesnis, daugiau atskleidžiantis poros partnerių sąveikas.

b) Naratyvioji analizė yra tinkamas metodas, nes tyrimo dalyviai gali laisvai pasakoti, kas iškyla jų atmintyje iš asmeninės patirties.

c) Daugiau vertės tiriant skirtingumo išgyvenimą bus, jei interviu metu dalyvaus abu poros partneriai kartu, nes tuomet galima užfiksuoti ir analizuoti jų tarpasmenines sąveikas ir naratyvuose, ir interviu metu.

Pasiruošimas atlikti tyrimą ir tyrimo atlikimo procesas pavaizduotas paveiksle (1 pav.).

1 paveikslas. Tyrimo dizainas / istorija

2.2. Duomenų surinkimas

2.2.1. Dalyviai

Tyrime dalyvavo abu poros partneriai, kurie tuo metu patyrė santykio sunkumų ir kreipėsi psichologinės pagalbos į psichoterapinę porų santykių grupę. Tyrime dalyvavo 26 dalyviai, 13 porų partneriai, ketinę dalyvauti porų santykių psichoterapinėse grupėse[2]. Tyrimo dalyviai buvo iš trijų skirtingų didžiųjų Lietuvos miestų (siekiant išsaugoti dalyvių konfidencialumą, miestai nenurodomi). Į šią grupę žmonės buvo kviečiami pagal skelbimą interneto puslapyje, komentuojant apie šią grupę radijo laidose bei atsakant į interviu klausimus apie grupės pobūdį, tikslus ir patirtis interneto naujienų portale. Tyrimo dalyviams už dalyvavimą tyrime nebuvo mokama.

[2] Porų santykių grupės – tai dešimties susitikimų psichoterapinės grupės, vykusios 2011–2012 metais. Porų santykių grupė buvo skirta poroms, ne asmenims. Buvo kviečiami partneriai, kurie tuo metu jautėsi santykių aklavietėje. Kiekvienoje grupėje dalyvaudavo 4–6 poros, grupę vedė du vedėjai, grupės užsiėmimai vykdavo kartą per savaitę vakarais ir trukdavo 1,5 valandos. Porų santykių grupės paslaugos buvo mokamos dalyvaujančioms poroms.

Tyrimui naudota tikslinė patogioji atranka (Morgan, 2008). Renkant duomenis, po tryliktos poros interviu buvo pasiektas teorinis prisotinimas (Patton, 2002), todėl buvo apsistota ties esamu 13 porų skaičiumi.

Tiriamųjų atrankoje buvo taikytas bent 6 metų bendro gyvenimo kartu kriterijus. Šis kriterijus pritaikytas nagrinėjant poros gyvenimo tarpsnį, kuriame stebima daugiau nesutarimų ir konfliktų (Gottman ir Notarius, 2002; Hatch ir Bulcroft, 2004; Levenson, Carstensen, Gottman, 1994).

Tyrimo duomenims naudotų interviu dalyviai buvo susituokę partneriai, kartu gyvenantys nuo 6 iki 23 metų. Viena pora vaikų neturėjo, kitos poros turėjo 1–4 vaikus. Visi tuo metu dirbo, vienas vyras buvo baigęs darbą ir ieškojo tuo metu darbo kitoje darbovietėje, trys moterys tuo metu nedirbo, nes augino vaikus. Visi tyrimo dalyviai turėjo aukštąjį išsilavinimą.

1 lentelė. Tyrimo dalyviai

Eil. Nr.	Pakeistas vardas	Amžius	Išsilavinimas	Dirba / nedirba tyrimo metu	Bendro gyvenimo trukmė	Vaikai	Tyrimo data
1a	Regina	45	aukštasis	dirba	20	3	2011.08.31
1b	Jonas	48	aukštasis	dirba			
2a	Irma	33	aukštasis	nedirba, augina vaikus	10	2	2011.09.12
2b	Dalius	34	aukštasis	dirba			
3a	Milda	37	aukštasis	dirba	10	1	2011.09.02
3b	Paulius	37	aukštasis	dirba			
4a	Jurga	37	aukštasis	dirba	11	2	2011.09.05
4b	Deividas	38	aukštasis	dirba			
5a	Goda	32	aukštasis	dirba	9	0	2012.02.08
5b	Simas	35	aukštasis	dirba			
6a	Silva	37	aukštasis	dirba	20	2	2012.11.16
6b	Audrius	37	aukštasis	dirba			
7a	Monika	35	aukštasis	nedirba, augina vaikus	9	2	2012.11.12
7b	Petras	38	aukštasis	dirba			
8a	Laima	31	aukštasis	dirba	8	1	2012.11.12
8b	Vaidas	31	aukštasis	dirba			
9a	Jadvyga	31	aukštasis	nedirba, augina vaikus	9	2	2012.11.10
9b	Roman	34	aukštasis	dirba			
10a	Vita	49	aukštasis	dirba	23	2	2012.02.17
10b	Giedrius	51	aukštasis	dirba			
11a	Kotryna	39	aukštasis	dirba	10	1	2012.02.11
11b	Aleksandras	38	aukštasis	nedirba, augina vaiką			
12a	Inesa	40	aukštasis	dirba	13	4	2012.02.17
12b	Egidijus	40	aukštasis	dirba			
13a	Sandra	37	aukštasis	dirba	6	1	2012.02.08
13b	Dainius	32	aukštasis	dirba			

2.2.2. Interviu

Laikantis nuostatos, kad tyrėjas yra įprasminimo atkūrimo dalyvis, prie skirtingumo išgyvenimo priartėjama tyrėjui dalyvaujant partnerių dialoge, neparuoštoje, spontaniškoje kalboje ir pasisakymuose.Duomenų surinkimui buvo pasirinktas giluminis nestruktūruotas interviu (žr. priedas A) remiantis emine perspektyva. Eminė perspektyva yra pagrindas suvokti, kaip žmonės suvokia aplinkinį pasaulį. Tai leidžia asmeniui apibrėžti sąvoką, idėją ar situaciją ir ją tikslinti.

Pokalbiai vyko prieš poros santykių grupę, pirmojo susitikimo metu susipažįstant su poros partneriais. Interviu buvo atliekami nuo 2011 m. rugpjūčio mėn. iki 2012 m. lapkričio mėn. Pokalbio vidutinė trukmė – 1 val. 15 min., per pokalbį buvo užduodami apšildantys klausimai, surenkami demografiniai duomenys, išdėstomas tyrimo tikslas, atsakoma į iškilusius klausimus apie tyrimą, pasirašomas sutikimas įrašyti tyrimą ir įrašomas dalyvių ir tyrėjos pokalbis.

Pirmas pagrindinis interviu klausimas buvo suformuluotas iš anksto, atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir naratyviosios analizės fokusą. Buvo kviečiama kalbėti apie konkrečius įvykius ir patirtį, kuriuos tiek vienas, tiek kitas poros partneris gali atgaminti savo atmintyje, ir prašoma papasakoti, kada skyrėsi tyrimo dalyvio ir partnerio nuomonės, požiūriai, kada jie skirtingai elgėsi ir reagavo, patyrė skirtingus jausmus, susijusius su tuo pačiu dalyku. Buvo gilinamasi papildomais klausimais, kaip jie tai patiria, išgyvena.

Interviu buvo atliekamas patalpose, kuriose vėliau vyko porų santykių grupė. Visų interviu daromas garso įrašas. Visų interviu metu vyravo atvirumas, nuoširdumas ir gilinimasis. Tyrėjos kontaktas su tyrimo dalyviais buvo geras, lengvėjantis į pokalbio pabaigą. Dalyviai atrodė įsitraukę, vis labiau atsipalaidavę, domėjosi tolimesnių susitikimų detalėmis. Palyginant visus 18 interviu, galima išskirti, kad kontaktas nebuvo vienodas su visomis poromis, todėl renkantis interviu mikroanalizei buvo įtraukti interviu ir su lengviau pavykusiu kontaktu ir su sunkiau.

2.3. Duomenų tvarkymas ir analizė

2.3.1. Transkribavimas

Garso įrašai buvo transkribuoti į tekstinę ir sutartinių ženklų informaciją, siekiant perteikti pokalbio detales. Transkribuojant buvo naudotasi simboliais (žr. C priedą „Transkribavimo sutartiniai ženklai“), (Kogan,1998). Transkribavimo procesą sudarė du ratai, pirmas – žodžių užrašymas, antras – simbolių, parodančių pokalbio neverbalinius akcentus, sužymėjimas. Toliau dirbama su tekstine medžiaga, prireikus pasitikslinti sugrįžtama prie garso įrašo. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas detaliam dialogų transkribavimui, kad tekstas kiek galima labiau atspindėtų realų kalbėjimąsi, o ne tik pasakytus žodžius. Transkribavimas yra jau interpretatyvus (Mishler, 1991), tačiau to neįmanoma išvengti. Klausant garso įrašo ir užrašant tai tekstu ir būti sąmoningam apie savo kaip tyrėjos dėmesio selektyvumą garsams, padėjo minčių ir pastabų užrašymas. Dienoraščio turinys buvo naudojamas analizuojant radinius.

2.3.2. Naratyviosios analizės pasirinkimas duomenų analizei

Naratyviosios analizės įvairovė. Naratyvų tyrimai užsimezgė tarpdisciplininėje erdvėje, kai apie 1967 m. sociolingvistai Labovas ir Waletsky paskelbė savo tyrimus. Apie

1970 m. naratyvus jau buvo analizavo istorijos, antropologijos, sociologijos, filosofijos mokslai, juos plačiai naudoja savo tyrimuose socialinio darbo tyrėjai (Mishler, 1986; Riessman ir Speedy 2006; Riessmann ir Quinney, 2005). Naratyvioji analizė jau yra įsitvirtinusi kaip turintis vertę kokybinis metodas, nors būdai, kaip ją atlikti, yra išsiplėtoję skirtingomis kryptimis ir papildo bendrą kokybinių tyrimų lauką dar bent keliais būdais, kaip analizuoti naratyvus. Naratyvioji analizė yra kokybinio tyrimo kryptis, nagrinėjanti, kaip protagonistas (tyrimo dalyvis) interpretuoja dalykus (Bruner, 1990). Naratyvioji analizė turi savo metodologinę istoriją antropologijos, psichologijos, sociologijos, sociolingvistikos, teisės, medicinos, psichoanalizės, socialinio darbo, švietimo srityse (Riessman, 2008). Šiuo metu naratyvų tyrimų sritis taip išsiplėtė, kad yra ne tik daug metodų, kaip naratyvus kaip duomenis rinkti, bet ir kaip juos perteikti analizuojant: naratyvų analizė ir naratyvioji analizė (Polkinghorne, 1995), struktūrinė naratyvų analizė (Labov, 1982), dialoginė / veiksmo analizė (angl. dialogic/performance analysis) (Riessman, 2008), įsivaizduojamas atvaizdavimas (angl. fictionalized representation) (Clough, 2002), biografinio pasakojimo interpretacinis metodas (Wengraf, 2004), genealoginė naratyvų analizė (Tamboukou, 2008, 2010a, 2010b), kurios autorei teko mokytis Rytų Londono universitete (UEL).

Egzistuoja naratyviosios analizės kryptis (jos atstovai Riessman, Hyvärinen, Bamberg, Georgakopoulou), kuri oponuoja klasikiniam naratyvo apibrėžimui (Polkinghorne, 1988), kad naratyvas turi siužetą, pradžią, vidurį, pabaigą, vidinę logiką, kuri reikšminga pasakotojui, sujungia įvykius laiko ir priežastiniu nuoseklumu. Kasdienybėje naratyvas yra dažnai nepilnas, fragmentiškas ir prieštaringas (Hyvärinen, 2008). Remiantis Hyvärineno, Georgakopoulou ir Bambergo (2008) pastebėjimais, į dialoginį tekstą imta žiūrėti atidžiau, todėl ne vien siužetą turintis pasakojimas, bet ir fragmentiški pasisakymai kuriant naratyvą tapo naratyviosios analizės objektu.

Nors yra populiaru naratyvą tapatinti su pasakojimu, istorija, tačiau tai yra tik viena iš naratyvo rūšių (Riessman, 2008), nes naratyvas gali būti vizualinis, rašytinis. Riessman ir Speedy (2006) patikslina, kad naratyve visuomet yra seka ir pasekmė. Šiame darbe buvo nagrinėjami asmeniniai naratyvai, išsakyti dviejų partnerių ir tyrėjos pokalbio metu. Pagrindinė naratyvo studijų kryptis – sąveikos žmonių santykiuose, žmonių bendravimas, konsultavimo, psichoterapijos, socialinio darbo kasdienybė. Šiame tyrime buvo pasirinkta tirti skirtingumo išgyvenimą naratyviosios analizės būdu.

Kokia papasakota patirtis atsispindi naratyvuose? Nors naratyvo šaknys fenomenologijoje (Ricouer, 1991), naratyvioji analizė taikoma plačiau nei išgyventa patirtis ir plačiau nei patirtį išgyvenančio asmens pasaulis. Todėl naratyvuose tiriama asmens patirtis neatsiejant aplinkybių. Ši aplinkybė verčiau įtraukiama į tyrimo tikslą, nei bandoma sukontroliuoti ir eliminuoti, kaip tai daroma pozityvistinėje paradigmoje. Kiekviena patirtis yra praeities, dabarties ir ateities kontinuumas. Remiantis J. Dewey pragmatine filosofija (Clandinin, Rosiek, 2006), naratyvai yra socialinės, kultūrinės įtakos žmogaus asmeniniam gyvenimui ir unikaliai asmeninei istorijai pasekmė. Porų skirtingumo išgyvenimo naratyvioji analizė atskleidžia tiriamo laikotarpio kultūrines aplinkybes. Savo patirtį kitoje epochoje poros partneriai papasakos kitaip, ir atitinkamai naratyvuose reprezentuotą patirtį kitų epochų ar netgi kultūrų tyrėjai taip pat interpretuos kitaip, nei interpretacijos pateiktos šiame tyrime. Kita Atkinsono išsakyta kritika (2005): naratyvai nėra unikali asmeninės patirties, nepaliestos sociokultūrinės terpės, reprezentacija. Naratyvas negali būti laikomas kaip natūraliai iškylantis iš asmens, nes žmonės naudoja daug naratyvų,

kurie yra sociokultūrinėje erdvėje. Ši kritika padeda būti atsargesniems renkant duomenis ir analizuojant naratyvus, pastebėti metanaratyvus, realiai sukuriančius pasekmes žmonėms, esantiems socialiniame lauke (Atkinson, 2005). Pavyzdžiui, metanaratyvas apie poros vientisumą („mes turime būti panašūs“, „geresnioji mano pusė“, „nuo šiol aš ir tu yra viena“) gali būti labai reikšmingas tiriant, kaip partneriai išgyvena momentą, kada jie suvokia savo skirtingus požiūrius į tą pačią situaciją. Viena vertus, šis metanaratyvas yra sociokultūrinės terpės darinys, bet jis reiškiasi labai asmeniškame, santykio, lygmenyje ir yra išgyvenamas asmeniškai. Tokia situacija verčia rinktis duomenų analizavimo metodą, kuris apimtų ne tik asmeninę patirtį, bet ir patirtį sociokultūrinėmis aplinkybėmis. Šiam uždaviniui labiausiai tinka konstrukcionistinė naratyviosios analizės kryptis, kuri pabrėžia, kad socialinis kontekstas yra nuolat „daromas“ (Elliott, 2005, p.18), taigi svarbu nagrinėti patį darymą. Kadangi kreipiamas dėmesys į naratyvo bei santykio su tyrėju situacines aplinkybes, svarbu perteikiant tyrimą nusakyti vietą, laiką.

Žmogaus patirties traktuotė naratyviojoje analizėje. Siekdami tirti, kaip poros partneriai kuria prasmę išgyvendami skirtingumą, turime atsigręžti į tai, kaip naratyvioji analizė traktuoja žmogaus patirtį. Tyrėjai neturi tiesioginio priėjimo prie kito žmogaus patirties. Todėl dirbama su patirties reprezentacijomis. Ricoeur suformulavo naratyvo teoriją (Ricouer, 1991) (žr. „Sąvokos“), kurioje naratyvas turi asmens tikrovės atspindėjimo, o ne tikrų faktų atsiminimo funkciją. Tyrimo procese, anot C. K. Riessman (1993), yra penki reprezentacijos lygmenys (2 pav.). Prasmės gali būti dviprasmiškos, nes atsiranda tarp dviejų žmonių sąveikų: savęs, pasakotojo, klausytojo, užrašytojo, analizuotojo ir skaitytojo, todėl realybė reprezentuojama dalinai, selektyviai ir netobulai.

2 paveikslas. Patirties reprezentacijos lygmenys pagal Riessman (1993)

Naratyvo pagrindas yra palyginimas. Asmuo išgyvena kontrastą tarp to, ko tikisi, ir kas iš tikrųjų atsitinka. Tai yra pastebėjęs V. Labovas (cit. Hyvarinen, 2008) ir J. Bruneris (1991). Kažkas, kas neįprasta, netikėta kasdienėje patirtyje, sukelia norą papasakoti istoriją kitam. Skirtingumo išgyvenime gali būti nemažai prisilietimo prie kito žmogaus patirties, nustebimo, naujumo.

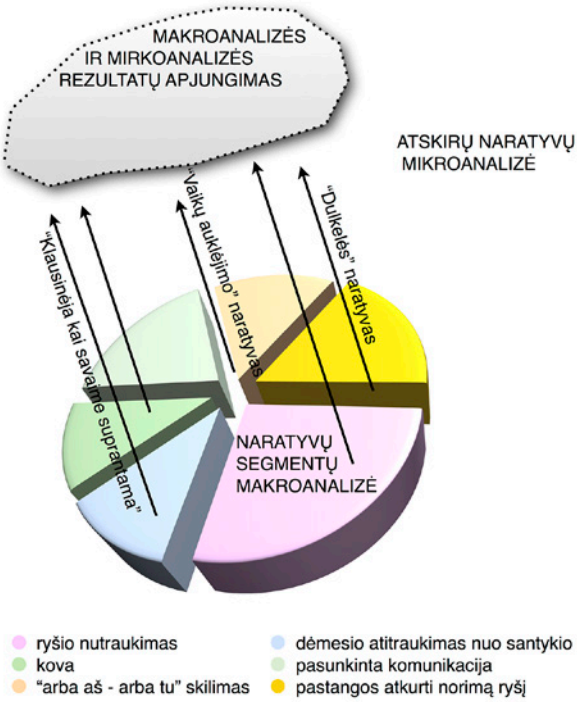
Naratyvų tyrimai yra grįsti prielaida, kad žmonės supranta ir įprasmina patirtį pasakodami istorijas (Andrews, Squire, Tambokou, 2008). Analizuodami, kaip poros partneriai kuria prasmę kalbėdamiesi apie skirtingumo išgyvenimą, turime nepamiršti, kokia daugiaplanė gali būti prasmė (žr. „Sąvokos“).

Esant tokiai didelei naratyvų tyrimų metodų įvairovei, Clandininas ir Rosiekas (2006) kviečia apibrėžti, kas yra naratyvas konkrečiame tyrime. Šiame darbe naratyvas apibrėžiamas taip:

naratyvas – dialoge pasakojamas tyrimo dalyvio išgyventos patirties segmentas, turintis kontekstinę seką, atspindintis dalyvio santykį su išgyventa patirtimi.

2.3.3. Duomenų analizės metodai

Duomenys buvo analizuojami dviem pjūviais, t. y. makroanalize ir mikroanalize. Žemiau pateikiama duomenų analizės schema (3 pav.)

3 paveikslas. Duomenų analizės schema

Makroanalizei buvo pasirinktas **teminės naratyvų analizės metodas** (analizuota 13 interviu), o mikroanalizei – dialoginė naratyvioji analizė (analizuoti 4 porų interviu). Šie du metodai apibūdinami remiantis Polkinghorne'o (1995) skirstymu (*analysis of narratives* ir *narrative analysis*). Atliekant naratyvo analizę (*analysis of narratives*) ima-

mi naratyvo segmentai, tuo tarpu taikant naratyviąją analizę (*narrative analysis*) nagrinėjamas pats naratyvas. Apie šį skirtumą yra rašęs Polkinghorne'as (1995), naratyvo analizei užtenka susiaurinti duomenis iki elementų, kurie yra bendri ir gali būti sujungti į kategorijas, o naratyvioji analizė pastebi tuos duomenų elementus, kurie daro situaciją unikalią, ko neįmanoma įžvelgti vien skaitant duomenis, ją taikant pasitelkiamas dar vienas interpretavimo lygmuo. Kuo kiekvienas analizės metodas buvo naudingas? Teminės analizės, makroanalizės metu buvo siekiama padengti visą skirtingumo išgyvenimo plotį, atskleisti kuo įvairesnes temas, kurios atspindi šias sudėtingas poras. Tačiau nagrinėjant temas, matėsi, kad teminė analizė neatskleidžia daug dalykų, kurie yra papasakoti netvarkingai, užuominomis, ką galima pastebėti iš pačių dialogo dalyvių neverbalinių reakcijų. Turint galvoje dažnai pasitaikančias aklavietes, į kurias patenkama taikant teminę naratyvų analizę, tokias kaip pernelyg smulkus duomenų fragmentavimas, neišlaikant sekos, kaip pagrindinio naratyvui būdingo bruožo (Riessman, 2008), šio metodo ribotumas atsiskleidė bedirbant. Buvo pastebėta, kad naratyvas yra fragmentuojamas į atskiras temas, prarandamos prasmės, kurios atsiskleistų nuosekliai nagrinėjant kiekvienos poros unikalią pasakojimo seką. Siekiant atsižvelgti į tai, kad interviu medžiaga buvo konstruojama tarpasmeninėse poros partnerių ir tyrėjos sąveikose, dialoginiai tyrimo duomenys patys savaime reikalavo tokios analizės, kuri atspindėtų, kas sakoma ir kaip sakoma dialoge, ar jis vystosi toliau, ar nutrūksta, kas keičiasi. Todėl buvo pasirinktas dar vienas mikroanalizės pjūvis. Tačiau jeigu būtų naudojama tik mikronalizė (naratyvioji analizė, Polkighnorne'o terminais), neišvengtume kito ribotumo – skirtingumo išgyvenimo patirtį nagrinėtume per atskirų porų unikalius išgyvenimus, nematydami bendrumo. Taigi ir makroanalizė, ir mikroanalizė, naudojamos kartu, suteikė galimybę iš tiesų „išgramdyti" turimus duomenis iki dugno.

Teminei analizei svarbiau yra naratyvo turinys, *kas*, o ne *kaip* pasakyta, arba naratyvo aplinkybės ir detalės. Tekste naratyvų segmentai buvo išskirti pagal šiuos kriterijus:

a) Turintis įvykių (veiksmų) pasakojimo seką, kai iš vieno veiksmo išplaukia kitas arba iš veiksmo kyla prasmė, kurią pasakotojas nori perteikti klausytojams (Riessman, 2008, p. 3)

b) Susijęs su skirtingumo poroje išgyvenimu, išsidėstęs laike dialogo / pasakojimo segmentas (Frost, 2011; Riessman, 2008, p.138).

c) Segmentas, atspindintis pasakotojo patirtį.

Kiekvienam atitikusiam visus šiuos kriterijus teksto segmentui buvo priskirti kodai, sudarant naują tekstinę bylą. Šioje byloje buvo užkoduoti trumpi segmento apibūdinimai, apimantys ką nors svarbaus, atliepiantys į tyrimo klausimą. Teminei analizei buvo naudojamas „iš apačios į viršų", arba indukcinis, kodavimas (Braun ir Clarke, 2006). Indukcinis kodavimas reiškia, kad koduojant nėra naudojamasi teoriniais rėmais, suprantant, kad visiško epistemologinio vakuumo nėra. Gali būti, kad koduojant galėjo turėti įtakos tyrėjos turimos prielaidos. Koduojant buvo stengiamasi segmento turinį apibrėžti kaip galima arčiau sakomo teksto, naudojant tyrimo dalyvių žodžius. Pirmo lygmens kodavimas priminė teksto segmentų perrašymą giliau apibūdinant, bet neinterpretuojant duomenų.

Ryšių tarp temų nustatymo etape buvo ieškoma kodų bendrybių ir atskirybių. Kiekvienai temai buvo sudaroma lentelė, kurioje kodai buvo išskirstyti į potemių grupes (žr. priedą E). Temų pasikartojimas nebuvo kriterijus, kurią temą pabrėžti, buvo įtraukiamos ir vieną kartą per visus trylika interviu iškilusios temos (Braun ir Clarke, 2006). Temos buvo peržiūrėtos ir įvertintos vidinio homogeniškumo ir išorinio heterogeniškumo kriterijų at-

žvilgiu (Patton cit. Braun ir Clarke, 2006), t. y. buvo siekiama įvertinti temų nuoseklumą ir nepalikti pasikartojančių temų.

Pasirinktos temos buvo jungiamos į kategorijas, ieškoma visų temų ryšių. Teminėje analizėje išskirtos temos nevienodai paminėtos visuose 13 interviu. Norint užtikrinti teminės analizės patikimumą, paskutiniame etape buvo peržiūrėtos temos, ieškant tyrimo klausimo nepatvirtinančių temų (angl. *disconfirming evidence*) (Creswell ir Miller, 2000).

Taikant teminę analizę buvo atsakoma į tyrimo klausimą, kas sudaro skirtingumo išgyvenimą bendruose poros partnerių naratyvuose? Tačiau turint galvoje dviejų partnerių dalyvavimą duomenų rinkimo metu, turinio prasme svarbu pastebėti ir kas nutylima, apibūdinant skirtingumo išgyvenimą. Viena kategorija buvo paskirta nutylėtų dalykų užuominoms, kurios kaip duomenys negalėjo atitikti anksčiau išvardintų kriterijų, tačiau transkribuotuose dialoguose atrodė kaip plačiau išsiskleistas pasakojimo posūkis. Suprantama, kad daug nutylėjimų nebuvo iš viso užčiuopta, tačiau tyrimo radiniuose aktualu bent užfiksuoti tuos, kurie yra matomi. Taigi teminėje naratyvų analizėje buvo užfiksuoti ir su skirtingumo išgyvenimu susiję nutylėjimai.

Taikant makroanalizės indukcinį kodavimą pasirinktas aprašomasis radinių formulavimas (pavyzdys pateikiamas 2 lentelėje).

2 lentelė. Atviro (indukcinio) kodavimo pavyzdys

Radinio aprašymas	Tema ir naratyvo kodas	Interviu atkarpa
Skirtingumo išgyvenimas atsiskleidžia kaip pasunkintos komunikacijos erdvė. (...) Jadvyga, girdėdama nusiminimą balse, supranta kaip priekaištą sau, kad ji nesitvarko namuose (JR.192a).	Mato / girdi–interpretuoja JR.192a girdėdama nusiminimą balse, supranta kaip priekaištą sau, kad ji nesitvarko.	#00:25:32-4# (respondentė): Bet aš gi girdžiu balse, kad jis yra nusiminęs, kad yra ta betvarkė, ir lyg priekaištas man.

Iš pavyzdžio 2 lentelėje matyti, kad ir naratyvo kodas, ir tema, ir radiniai apibūdinami per proceso aprašymą.

Mikroanalizei buvo pasirinktas **dialoginės naratyviosios analizės metodas**. Dialoginėje naratyviojoje analizėje aktualu naratyvo kūrimo ir interpretavimo kontekstas, tyrėjo įtaka tyrimo procesui, aplinkybės, t. y. *kaip* pasakyta, į *ką* kreipiamasi naratyve, *kada* ir *kokiu tikslu*. Tyrimo duomenyse nebuvo daug naratyvų, atitinkančių senąjį klasikinį naratyvo apibrėžimą, kad naratyvas turi siužetą, pradžią, vidurį, pabaigą, vidinę logiką, kuri reikšminga pasakotojui, sujungia įvykius laiko ir priežastiniu nuoseklumu. Geriau įsižiūrėjus, dialoguose buvo daug „mažųjų istorijų“ (Bamberg ir Georgakopoulou, 2008), kuriose gausu „mažai išreikštų naratyvių veiklų“ (p. 381), t. y. sakymo apie bendrus vykstančius arba hipotetinius įvykius, aliuzijų į tai, kas jau pasakyta ir aptarinėta, arba mažų papasakojimų apie „nieką“, trumpų istorijos paminėjimų arba signalizavimo, kad yra ką papasakoti, bet pokalbis kreipiamas kita linkme, suvokiant, kad patiems tyrimo dalyviams tai yra reikšminga. Norint nepamesti didelės gausos duomenų, buvo įtraukiamos ir „mažosios istorijos“, t. y. tokios pokalbio dalys, kai naratyvas yra fragmentiškas, kažkas pasakoma, kažkas nutylima.

Dialoginė analizė fiksuoja naratyvus, kurie sukuriami ir atskleidžiami tarpasmeninėje erdvėje (pokalbis vyksta tarp dviejų poros partnerių ir tyrėjos), bei kultūrinių, situacijos

(kreipdamosi psichologinės pagalbos, poros pasakoja apie skirtybes) ir metanaratyvų fone (Riessman, 2008, p. 105).

Remiantis simbolinio interakcionizmo teorija, galima sakyti, kad žodžiai, žvilgsniai, gestai ir kita neverbalinė stimuliacija tiek pasakotojo, tiek klausytojo akiratyje tampa stimulu prisiminti įvykius ir konstruoti prasmes, ypač kai dialoge dalyvauja poros partneris, čia pat reaguojantis į sakymo tėkmę, ir tyrėjas, besidomintis išgyvenimo detalėmis. Tam tikslui buvo formuluojami klausimai, nagrinėjantys sąveikas naratyve (1, 2, 3 klausimai, žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Mikroanalizės klausimai

Klausimų tipai	Klausimai	Analizės struktūra
SĄVEIKOS	1. Kaip partnerių sąveikos formuoja bendrą naratyvo kūrimo procesą?	Dialogas / atskiri naratyvai; nuoseklumas; kas nutylima ir neišsakoma sąveikose; perteikta, iškreipta, nepasakyta prasmė
	2. Kokie naratyvo turinio ir išraiškos požymiai apibūdina santykį su partneriu ir kitais veikėjais?	Pasakotojas save pateikia kaip pasyvų / aktyvų partnerio arba / ir tyrėjos atžvilgiu; lygiavertį arba ne, žinantį ar ne, galintį ar ne ir t. t.
	3. Kaip naratyvo turinyje ir išraiškoje atsispindi dviejų partnerių patirtys, savęs ir kito pajauta?	Pasirinkimas, kaip elgtis viduje / išorėje; vientisa / atskira; dvi versijos / viena versija
SITUACIJOS IR KULTŪRINIS KONTEKSTAS	4. Kokiu būdu kreipimosi psichologinės pagalbos situacija atsispindi naratyve?	Kreipinys; tikslas; temų pasirinkimai; daromos išvados
	5. Kokie kultūriniai socialiniai metanaratyvai, susiję su partneryste, paliečiami, komentuojami naratyve?	Vyro–žmonos vaidmenys; tvarkymasis su problemomis; žmogaus teisės ir kt.
	Koks tyrėjos indėlis formuojant naratyvą?	Įtaka klausimais ir teiginiais; atsiskleidimas; ekspertiškumo galia ir t. t

Pusė dialoginės analizės klausimų yra skirta atskleisti partnerių sąveikoms: kaip jie abu pasakoja, kokiame santykyje, kokią savęs ir kito pajautą turi. Į savęs pajautą šioje analizėje žiūrėta iš trečio asmens, tyrėjos, pozicijos. Teksto turinio ir struktūros analizė suteikia medžiagos nusakyti savęs pajautą naratyve. Analizuojama, kiek naratyve yra situacijos matymo, vertinimo, susitikrinimo su savo norais bei savo jausmų atskleidimo išliekant santykyje su partneriu. Lygiai taip pat analizuojama, kiek pasakojime, kreipinyje ar refleksijoje yra partnerio kaip kito, turinčio kitą patirtį, matymas, kiek pastebimi jo norai, jausmai ir kaip tai atsiskleidžia naratyve.

Kita pusė dialoginės analizės klausimų skirta aplinkybių, kuriomis naratyvai atsirado, analizei: kreipimosi psichologinės pagalbos situacija, kultūriniai ir socialiniai metanaratyvai bei tyrėjos, kaip trečio pokalbyje dalyvaujančio asmens, indėlis. Situacijos aplinkybių ir metanaratyvų įterpimo faktas įdomus tiek, kiek galime įžvelgti jo atspindį tyrimo dalyvių naratyvuose. Kreipiniai, temų pasirinkimas, išvadų apie savo santykius konstravimas, prisiminimai iš savo kasdienybės bei sąveikos paties interviu metu vyksta įžanginio susitikimo

prieš porų santykių grupę aplinkybėmis. Tyrėjos kaip stebėtojos, besidominčios poros situacija, dalyvavimas pokalbyje taip pat yra mikroanalizės objektas. Prasmė konstruojama dialogo aplinkoje, Bakhtinas tai vadino prasmės kūrimu pokalbio momentu, t. y. pasitikrinama, kiek tai, ką partneriai išgyvena, dera su tuo, kaip jie tą išgyvenimą pavadina (Bakhtin, 1981). Praplėsdamas simbolinio interakcionizmo teoriją, E. Goffmanas (cit. Riessman, 2008, p. 106) teigia, kad „tai, ką pasakotojai daro, ne tik perduoda informaciją gavėjui, bet ir dramą auditorijai", t. y. pasakojimas yra įspūdžio apie save kūrimas, savęs pateikimas, atsižvelgiant į tai, kas pasakotojo klausosi (poros partneris, tyrėjas, psichologas, neutralus žmogus ir pan.).

Dialoginė naratyvioji analizė buvo atliekama nagrinėjant keturis porų atvejus iš visų 13 porų. Apsisprendžiant, kuriuos naratyvus analizuoti, buvo vadovautasi maksimalios variacijos kriterijumi (Flyberrg, 2006), t. y. siekiama analizuoti skirtingus naratyvus, įvairuojančius pagal dydį (trumpi / ilgi pasakojimai), bendravimo procesą (dialogiška / izoliuota), jausmų išraišką (atvira / neišreikšta). E priede pateikta vienas iš naratyvų, analizuotų dialoginės naratyviosios analizės būdu.

Mikroanalizės metu radinių formulavimas arti tyrimo dalyvių patirties reiškė atsižvelgimą į lingvistinius, struktūrinius, neverbalinius, dialoginius, naratyvo tikslo, aplinkybių požymius (pavyzdys pateikiamas 4 lentelėje). Antroje skiltyje pažymėti pastebėti požymiai.

4 lentelė. Mikroanalizės pavyzdys

Radinio aprašymas	Požymiai	Inerviu atkarpa
Ginče, ar dėmė yra didelė ar maža, santykis tampa galios kova. Paryškindami savo matymą, partneriai išlaiko santykio pobūdį Kotryna – reikalauti, Aleksandras – pasitraukti.	dramatizavimas neišsakyti jausmai pasitraukimas su ironija neišsakyti jausmai paskutinis žodis yra partnerės neišreikšta įtampa dramatizavimas	#00:27:01-3# **(Kotryna):** **(...) Mes persikėlėm gyventi į naują butą, ir ten statant duris buvo sugadintas linoleumas, ir man tas linoleumas kliūva, o Aleksandrui nekliūva, jam gerai. Tenai, žodžiu, kad ir tenai makroflekso dėmės, jam gerai.** #00:27:49-2# **(Aleksandras)** #00:27:49-2# **(Kotryna):** **Jos yra ir aš ar kol kad tas linoleumas būtų pakeistas. Ir man vat. baisiai hhhhh tokios labai neryškios .hhhhh. akivaizdžios {juokiasi}. tris metus prašiau.**

2.3.4. Tyrimo etika

Tyrimas buvo atliekamas laikantis dviejų etikos kodeksų: tyrimo etikos ir psichologo darbo etikos. Pirmame etape, renkantis temą, buvo atsižvelgiama į tai, kad ji nežemintų tyrimo dalyvių, būtų aktuali jų kasdieniame gyvenime. Pasirenkant tyrimo aplinkybes, poroms kreipiantis psichologinės pagalbos, buvo kviečiama dalyvauti tyrime paaiškinant tyrimo tikslus, pokalbio naudą ir galimą riziką. Kadangi poros ketino dalyvauti porų grupėje, kurioje bus sprendžiamos jų problemos, domėjimasis ir poros situacijos tyrinėjimas buvo priimamas labai natūraliai. Prieš pradedant pokalbį, kiekvieno iš partnerių buvo klausiama sutikimo įrašyti pokalbį. Sutikimo tekste buvo pažymėta, kad tyrimo dalyvis

gali bet kuriuo metu pareikšti norą, kad medžiaga, susijusi su jo asmeniu, nebūtų įtraukta į tyrimą (žr. B priede „Dalyvio sutikimo dalyvauti interviu ir įrašyti pokalbį forma“). Iki šio teksto rašymo laikotarpio nė vienas dalyvis nepareiškė noro neįtraukti jo duomenų. Visi sutikimai yra saugomi, siekiant neatskleisti tikrųjų tyrimo dalyvių vardų.

Kai buvo atliekamas interviu, tyrėja laikėsi nuostatos žiūrėti į tyrimo dalyvius kaip į klientus, žmones, ieškančius pagalbos. Todėl interviu metu buvo svarbu atsižvelgti į emocinį foną, kad kalbėtis būtų saugu. Kadangi interviu metu buvo paliestos ir skaudžios temos, buvo svarbu, kad dalyviai gautų palaikymą toliau vykstančioje porų grupėje. Gali būti tikimasi, kad psichologas, turėdamas psichologinį išsilavinimą, gali užimti ekspertinės galios naudojimo laikyseną. Tačiau tyrėjai daugiau rūpėjo išgirsti tas situacijas ir tuos išgyvenimus, apie kuriuos geriausiai žino tie, kurie juos patiria.

Transkribuojant ir analizuojant duomenis buvo atliekamos anonimiškumą ir konfidencialumą užtikrinančios procedūros, pakeičiami vardai, vietovės, kartais ir specifinė dalyvių veikla, apie kurią jie pasakojo.

Pateikiant tyrimo radinius, cituojant, buvo užduodamas klausimas, ar citatos turinys gali būti lengvai atpažįstamas kitų žmonių, ir buvo pasirenkamos tos citatos, kurios, tyrėjos manymu, buvo mažiau atpažįstamos.

2.3.5. Tyrėjos vaidmuo

Kadangi kokybinis tyrimas negali būti atsiejamas nuo tyrėjo (Yeh ir Inman, 2007), čia apžvelgtos tyrėjos vidinės prielaidos prieš tyrimą bei pasirinkimai darant interviu su tyrimo dalyviais. Prielaidos, užrašytos tyrimo sumanymo stadijoje, susijusios su tyrėjos profesine patirtimi, gyvenimo poroje patirtimi, tyrėjos asmeniu (Tracy, 2010). Asmeninė tyrėjos refleksija apie tyrimo pasirinkimo interesą ir kai kurias rašymo metu apmąstytas **prielaidas** pateikiama priede D. Tekstas rašytas prieš pradedant tyrimą – tai dienoraščio dalis.

Tyrėja turėjo **pasirinkimus**, kaip atlikti interviu, kurie taipogi galėjo turėti įtakos tam, kokie duomenys yra gauti:

1. Kalbėtis su dviem poros partneriais vienu metu. Šis pasirinkimas yra grindžiamas anksčiau išdėstyta literatūra, kad poros santykis yra abipusė dviejų žmonių sąveika, todėl ją ir reikia tirti sąveikos aplinkybėmis. Suprantama, kad kai kurie dalykai, dalyvaujant abiems partneriams gali būti nutylimi, vienas partneris gali daryti kitam poveikį. Išgyvenant skirtingumą kaip tik tokios sąveikos gali suteikti daug įdomios informacijos. Pokalbyje su abiem poros partneriais kuriami bendri naratyvai.

2. Užduoti kaip galima atviresnius klausimus. Kaip matyti iš interviu schemos (A priedas), interviu metu buvo užduodamas vienas klausimas, po kurio sekė patikslinantys klausimai, kylantys iš turinio, apie kurį kalbėjo tyrimo dalyviai. Tokie klausimai yra vadinami eminiais (Given, 2008).

3. Rūpintis pokalbio emociniu saugumu. Kadangi tema potencialiai gali iškelti į paviršių konfliktus ir skaudžius išgyvenimus, kai kurie pokalbio elementai buvo skiriami sukurti didesniam emociniam saugumui, atvirumo ir nuoširdumo atmosferai. Šie elementai buvo vėliau įtraukiami į radinių analizę, kaip neatskiriama kiekvieno iš poros partnerių ir tyrėjos dialogo dalis.

4. Leisti būti sau žmogumi, turinčiu jausmus ir reakcijas. Tyrėja buvo smalsaujančio, reaguojančio, kartu galvojančio žmogaus laikysenos, arba tiesiog buvo savimi. Dėl tokios

laikysenos diskutuoja Atkinsonas ir Coffey (2002). Taip buvo lengviau užmegzti, palaikyti kontaktą, leido išlaikyti tiriantį, iš anksto nežinantį santykį su žmonėmis, atskleidžiančiais savo išgyvenimus. Tačiau šis pasirinkimas turi savo trūkumų, nes tyrėjos klausimai ir reagavimas į pašnekovus yra iš „savos kultūros" į kitą, nepažintą poros kultūrą. „Savą kultūrą" apibūdintume kaip psichologės, turinčios geštaltinės terapijos orientaciją, dirbančios su poromis konsultacinį darbą, ir tyrėjos kaip moters, kuri pati gyvena poroje, yra veikiama profesinių kultūrinių diskursų Lietuvoje.

Tyrėjos indėlis į interviu procesą. Analizuojant tyrėjos veiksmus visų interviu metu, pastebėtos tokios interakcijos:

a) Pastangos išlaikyti dėmesį tyrimo klausimui ir gilinimasis į kiekvieno tyrimo dalyvio išgyvenimus matyti iš užduodamų tyrimo klausimų, kurie yra atviri, lakoniški, skirti bendrai abiems partneriams arba vienam iš jų. Kartais tam tikslui vienas tyrimo dalyvis stabdomas, kad spontaniškai nereaguotų, o kitas kviečiamas papasakoti daugiau. Emocinis pasakojančiųjų palaikymas ir atjauta padėjo kartu kurti naratyvus, kurie nepažįstamam žmogui sunkiai prieinami dėl dažniausiai sunkių emocinių išgyvenimų. Kai tyrimo dalyviai mažiau reflektuodavo savo patirtį, tyrėja aktyviai tikslinosi, derindamasi prie pašnekovo formulavimo būdo.

b) Svarstymai ir įvardijimas kartu su tyrimo dalyviais. Šios tyrėjos pastangos atrodo kaip intervencinės, nes tyrimo dalyviai vienas kitam pasakė daugiau apie save ne įtemptoje atmosferoje, o saugiame ir šiltame, tyrinėjančiame pokalbyje. Sujungdama viso interviu temas, iškeldama į paviršių problemą, sureikšmindama kurį nors aspektą, tyrėja atkreipė tyrimo dalyvių dėmesį į pačių išgyvenimus ir mintis. Kartu svarstant, kaip pavadinti tai, kas su jais vyksta, leido patiems tiriamiesiems būti savo patirties ekspertais.

c) Savo matymo ar / ir žodžių siūlymas interviu metu. Nors tyrėjos tikslas tyrimo metu būti neutraliai, tyrėja kartais pasiūlydavo savo požiūrį, į kurį būdavo reaguojama įvairiai: entuziastingai sutinkant („taip taip"), patikslinant, kaip atrodo jiems patiems. Nors kartais pasakojimo eiga nuo išreikšto tyrėjos požiūrio nepasikeisdavo.

d) Nestabdymas kalbėti „ne į temą". Kai kurios pokalbių atkarpos nėra susijusios su tyrimo klausimais, tačiau tyrėja jų nestabdė ir tai byloja apie žmogišką interesą, kuris, tikėtina, leido atviriau kalbėti ir tyrimo dalyviams.

Tyrėjos įtaka formuluojant radinius. Formuluodama radinius tyrėja turėjo bent du iššūkius: išlikti kaip galima arčiau tiriamųjų patirties ir nepradėti per anksti interpretuoti.

a) Išlikti kaip galima arčiau tiriamųjų patirties. Atviras (indukcinis) kodavimas leido naiviai pasižiūrėti į temas. Tačiau deklaruota tyrėjos prielaida, kad prisiimdami atsakomybę už savo veiksmus, reakcijas ir mintis, partneriai gali tobulinti ryšį, galėjo turėti įtakos temų formulavimui. Tekste galima įžvelgti tendenciją radinius aiškinti per partnerių santykio tobulėjimo lūkesčio prizmę. Ši tendencija atsispindi temose „dėmesio atitraukimas nuo santykio", „įprastos partneriams būsenos atkūrimas" bei „pastangos šnekėtis" .

Kita pastanga išlikti prie tiriamųjų patirties atsispindi tyrėjos svarstymuose, užfiksuotose refleksijose:

„Kai baigiau teminės analizės patį paprasčiausią turinio elementą, kokie yra skirtumai, ryte pabudusi supratau, kad tai pats paviršius, matoma plika akimi temų dalis. Aš jas ir pradėjau kaip lengviausias. Tada man iškilo Aleksandro ir Kotrynos dialogo dalis, kada jis pasakoja, jog jie nesutaria ir kalbasi apie dulkeles, o ne jausmus. Kitaip tariant,

jie kalbasi (barasi) apie tai, kas jiems tuo metu matoma. Visų pirma, kad mato vienas ir kitas nenuvalytą / nuvalyta stalą, neišplautas / išplautas grindis. Aleksandras sako, kad jis nujaučia, jog yra jausmų pasaulis, kuris sudėtingas, bet pasirenka kalbėti apie šlapią skudurą." (VG refleksijos, KA).

Tyrimo dalyvių įžvalgos apie savo santykius padėjo tyrėjai formuluoti temas. Svarstymų pagrindu atsirado temos „dėmesio atitraukimas nuo santykio", „galios naudojimas".

b) Ankstyvos interpretacijos pinklės. Kai kurios makronalizės temos bei metanaratyvų mikroanalizė pateikiamos pagal tyrėjos matymą, grįstą geštaltinės terapijos konceptu, kad organizmas save reguliuoja, asmenys yra neatsieti nuo lauko. Tikėtina, kad pasirinkimas interpretuoti radinius remiantis geštaltinės terapijos teorija, nors ir buvo deklaruota kaip prielaida tyrimo pradžioje, neišvengiamai persismelkė formuluojant temas (pvz., „įprastos partneriams būsenos atkūrimas"). Atskleidžiant monologinę skirtingumo išgyvenimo patirtį, neišvengta kontakto koncepcijos predispozicijos, nes kontaktas geštalto perspektyvoje suprantamas kaip skirtingų patirčių susitikimas.

Šis tyrimas nebuvo tarpdisciplininio pobūdžio, tačiau kai kurie jo aspektai, galima sakyti, peržengia vien psichologijos rėmus: savęs pateikimas naratyve ateina iš literatūros dramos žanro, metanaratyvai – iš filosofijos. Poros gyvena sociume ir prasmes susikuria ne tik patys, o daug perima iš vyraujančių metanaratyvų. Turėdama prielaidą, kad atsakymai apie poros santykius glūdi ne vien psichologijos moksle, tyrėja naudojosi tokiais duomenų analizės būdais, kurie leidžia apčiuopti ir įvardinti prasmės kūrimo ypatumus. Kadangi tiek savęs pateikimo kaita padeda paaiškinti tinkamo santykio su partneriu paieškas, o socialinių kultūrinių metanaratyvų pastebėjimas padeda paaiškinti galios naudojimo tendencijas, negalime atmesti jų svarbos. Tačiau jų svarbai gali būti suteikta per daug reikšmės, kadangi tyrėja turėjo minėtą prielaidą.

Apibendrinant galima atpažinti, kad ir surinkta medžiaga, ir tyrimo dalyviai, ir pati tyrėja patyrė vieni kitų poveikį, nuo kurio keitėsi dalyvių atvirumas dalyvaujant interviu, nuoširdumas pokalbiuose, išgyvenimų įvardinimas. Abstrahuotos temos neišvengiamai atspindi, kas buvo tyrėjos galvoje, gyvenant konkrečiomis kultūrinėmis aplinkybėmis.

2.3.6. Tyrimo kokybės užtikrinimo sprendimai

Duomenų interpretacijos patikimumas paprastai didinamas naudojant kelias perspektyvas (tyrėjo, respondento, nedalyvaujančių tyrime žmonių) (Creswell ir Miller, 2000). Atsižvelgiant į kiekvieną perspektyvą naudojamos validumo užtikrinimo procedūros. Iš tyrėjo perspektyvos procedūrų pagal Creswello ir Miller (2000) klasifikaciją buvo naudojamas tyrėjo refleksijų įtraukimo ir pliuralistinis metodas (Frost, 2006), derinant du analizės modelius. Taigi atlikta kokybinių metodų trianguliacija (Flick, 2007). Duomenų analizei buvo pasirinkti du naratyviosios analizės modeliai: teminė analizė (Riessman, 2008) ir dialoginė analizė (Riessman, 2008). Ilga tyrimo trukmė (2 metai), kada ilgalaikis įsitraukimas į tyrimo sritį (7 m. psichologinio konsultavimo darbas su poromis) leidžia palyginti interviu duomenis su stebėjimo duomenimis (Creswell ir Miller, 2000), taip pat atitiko ir Loh (2013) apibrėžiamus patikimumo kriterijus. Siekiant didesnio duomenų analizės patikimumo buvo remiamasi tarimosi su kolegomis (angl. peer debriefing) procedūra (Lietuvoje ir Suomijoje pristatant tyrimo radinius), kai siekiant didesnio duomenų analizės patikimumo dirbama konsultuojantis su išoriniais, neįsitraukusiais į tyrimą profesionalais.

Pagal validumo kriterijus, kuriuos aptaria Polkinghorne'as (2007), šiame tyrime buvo atsižvelgta į duomenų surinkimo ir interpretacijų validumo užtikrinimą. Duomenų surinkimo metu buvo siekiama atsižvelgti į:

a) kalbos kaip prasmės komunikavimo priemonės ribas (interviu buvo nestruktūruotas, eminiai klausimai užduodami tikslinantis išgyvenimų turinį, fiksuojama neverbalinė išraiška);

b) sąmoningų pastebėjimų apie save ribas (interviu metu buvo skatinamas dalyvių reflektavimas apie patirtį, išlaikomos pauzės, sudaroma erdvė kiekvienam iš partnerių pasisakyti);

c) tendenciją, kad dalyviai filtruoja jausmus, tyrinėjimus, supratimą apie save pateikdami socialiai pageidaujamą informaciją (dalyvių atsiskleidimo buvo siekiama išlaikant ne vertinimo, o tyrinėjimo laikyseną);

d) tekstai yra visų interviu dalyvių produktas, įskaitant tyrėją (tyrėjos vaidmuo formuojant naratyvus taip pat reflektuojamas ir analizuojamas).

Laikantis filosofinio hermeneutinio požiūrio (Polkinghorne, 2007), kad interpretacijos jau nuo transkribavimo stadijos negali būti atsiejamos nuo tyrėjo perspektyvos, buvo reflektuojamos tyrėjos vidinės prielaidos, tyrėjos indėlis formuojant naratyvą interviu metu bei galima įtaka apibūdinant radinius. Interpretacijų validumas buvo užtikrinamas cituojant tekstus, atskiriant radinių aprašymo ir radinių interpretavimo stadijas, pripažįstant, kad kitas tyrėjas, remdamasis kita teorija, kitame kultūriniame kontekste ir kitu laikotarpiu gali pateikti skirtingas radinių interpretacijas.

Loh (2013) yra papildęs naratyvų tyrimų kokybės užtikrinimo kriterijus, pasiūlydamas ne tik patikimumo (angl. truthworthiness), bet ir realumo (angl. verisimilitude) bei naudos (angl. utility) kriterijus. Tekstai buvo peržiūrėti atliekant prieštaraujančių bendrai tendencijai atvejų analizę. Pastebėta ir paminėta pavienė konstruktyvi skirtingumo išgyvenimo patirtis (skyrelis „Nepasiekiamas partneris komunikacijoje"). Peržiūrint neanalizuotus duomenis atsižvelgta į referentinį adekvatumą, pasitikrinant, ar tai, kas atskleista išanalizuotuose tekstuose, atsikartoja ir kituose duomenyse.

Be čia paminėtų patikimumo procedūrų, jau interpretuoto teksto ištraukos buvo pateiktos skaityti konferencijos pranešime, siekiant suprasti, kiek analizuojama medžiaga priartina prie tyrimo dalyvių išgyvenimų ir rezonuoja auditorijai, turinčiai interesų tyrimui. Taip pat tikrinama, ar radiniai yra atpažįstami kaip realūs ir naudingi interpretuoto teksto suvokėjams (angl. audience validation).

2.3.7. Tyrimo ribotumai

Pristatant radinius, juos analizuojant ir diskutuojant buvo laikomasi atsargumo dėl tyrimo ribotumų. Visų pirma, tai buvo vienkartinis tyrimas. Kokybinis tyrimas negali analizuoti priežastinių ryšių, todėl visos užuominos ir prielaidos apie įvairių išgyvenant skirtingumą atsiskleidusių veiksnių ir procesų ryšius yra reiškinio aprašymas, sudedamųjų elementų atskleidimas. Tyrimo dalyvių imtis buvo 26 dalyviai. Tyrimo dalyviai kreipėsi norėdami dalyvauti poros santykių grupėje, galima manyti, kad jie jau turėjo motyvacijos kažką daryti dėl savo santykio, todėl negalėtume apibendrinti radinių visoms poroms, patiriančioms santykių sunkumų, o ieškoti paralelių tik su tais, kurie patiria sunkumus ir apsisprendę ieško pagalbos. Taigi tyrime nėra atskleistas skirtingumo išgyvenimas tų porų,

kurios nei ieško pagalbos, nei yra nusiteikusios ką nors keisti arba tiesiog nenumano apie tokią galimybę. Kiti tyrimai galėtų praplėsti tiriamųjų ratą, įtraukiant poras, nemotyvuotas psichologinei intervencijai arba motyvuotas iš dalies, kai psichologine pagalba suinteresuotas tik vienas iš partnerių. Tai atspindėtų pilnesnį skirtingumo išgyvenimo spektrą.

Kitas ribotumas, kurį norėtųsi pakomentuoti, – partnerių interviu vienu metu. Nors tai buvo sąmoningas pasirinkimas siekiant užfiksuoti partnerių sąveikas ir, kaip rodo radiniai, jis duoda daug medžiagos interakcijų analizei ir pamąstymams, vis dėlto kituose tyrimuose būtų galima įtraukti ir individualius interviu, kuriuose atsiskleistų skirtingumo išgyvenimo patirtis ir asmens lygmenyje.

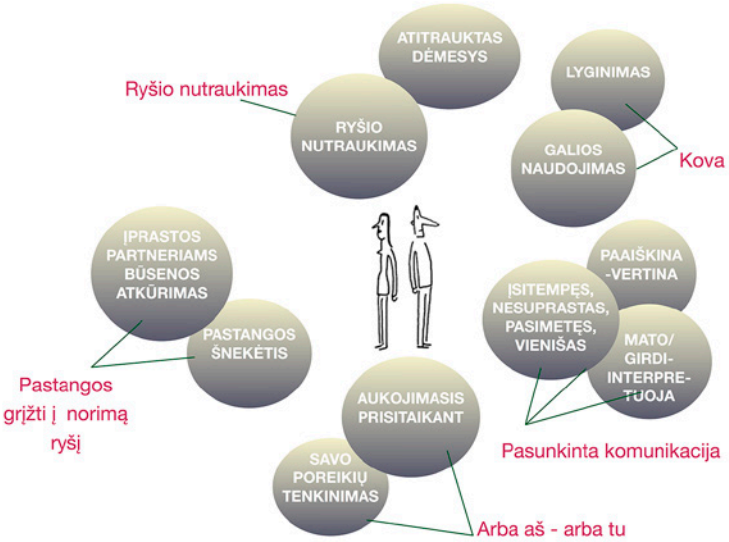
Trečias ribotumas susijęs su tuo, kad į radinių analizės procesą neįtraukiamas prasmių sutikrinimas su tyrimo dalyviais. Sutikrinimas duotų papildomų duomenų teigti, kad skirtingumo patirtis tiksliau reprezentuojama pagal tyrimo dalyvių naratyvus.

Tyrimo stiprybė yra tai, kad skirtingumo išgyvenimas tiriamas realistiškomis aplinkybėmis, ne studentų imtyje, o porose, patiriančiose sutrikusių santykių laikotarpį, kada padažnėję konfliktai gali būti pagrindu svarstyti skyrybas. Vienas garsiausių porų santykių tyrėjų J. Gottmanas sako, kad geriau būti skeptiškiems dėl tokių tyrimų, kuriuose kaip tiriamieji dalyvauja studentai (Young, 2005), rezultatų, nes išvadas sunku perkelti į realių porų santykius, ypač santykius krizės metu.

3. RADINIAI

3.1. Skirtingumo išgyvenimas kaip procesas

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą radiniuose pristatomi skirtingumo išgyvenimą sudarantys elementai, išdėstyti ir atskleisti kaip procesas. Skirtingumo išgyvenimą sudaro: 1) ryšio nutraukimas; 2) kova; 3) pasunkinta komunikacija; 4) "arba aš, arba tu" skilimas tenkinant poreikius; 5) pastangos grįžti į norimą ryšį. Vizualiai pavaizduotas (4 pav.) temų išsidėstymas atspindi skirtingumo išgyvenimo procesą nuo ryšio nutraukimo iki bandymų jį atkurti.

4 paveikslas. Skirtingumo išgyvenimo procesas

Skirtingumo turinys, t. y. kokiomis aplinkybėmis poros partneriai išgyvena skirtingumą, yra mažiau reikšmingas tyrimo tikslo prasme, tačiau suteikia skaitytojui informacijos apie aplinkybes (žiūr. E priede). Visos kategorijos , temos ir potemės pavaizduotos schemoje (žiūr. F priede).

3.1.2. Ryšio nutraukimas

Ryšys nutrūksta, kai pokalbis skaudus, vienpusiškas, nesuprantamas. Ryšys nutraukiamas labai įvairiose situacijose, čia pateikiamos aplinkybės, kurias pastebi patys tyrimo dalyviai kalbėdami apie save arba apie partnerį: kai pokalbis pereina prie įžeidžiančių apibūdinimų (PM.86b, GS.256)) arba didelio emocingumo, kada vienas iš partnerių blogai jaučiasi (MP.274b). Godos pavyzdys apie pokalbio skaudumą: (GS.256):

#00:24:05-9# (tyrėja): Ir tu sakai, skaudu, ką tu toliau darei? Pabuvai tenai, kas su tavim vyko tada?
*#00:24:13-7# (Goda): Aš parėjau namo, labai daug mąstydama, *sušalau*, kol parėjau namo.*

Trūkis įvyksta, kai vienas negauna atsakymo į savo klausimus (GS.274), vienas kito nesupranta (RJ.64b), nepriima pasiūlymų (ID.59a, ID 150b), kai vienas iš partnerių reaguoja atsiribojimu (ID.9b). Šalia esantis partneris pastebi, kad ryšio nėra, kai mato, kad kitas užsisklendžia, nebekalba (VG.90), arba ieško bendravimo (JR.92b), bando kalbėtis ir atsitrenkia į sieną (VG.94), Vitos pavyzdys:

#00:10:23-1# (Vita): Ne, ilgą laiką aš bandžiau kalbėti, bet kaip į sieną, tai kažkaip.
#00:10:28-6# (Giedrius): Na nelabai kaip.
#00:10:30-0# (Vita): Nu mes nesusikalbam. Iš tikrųjų daug tokių taškų, kur ne nerandam. Tiesiog vat prasilenkiam.

Trukmė. Ilgalaikis ryšio nebuvimas yra atpažįstamas, kai partneris piktnaudžiauja alkoholiu (SA.80), kai partneris susiranda užsiėmimą ir nekreipia dėmesio į kito reakcijas (VG.80), kai vienas iš partnerių nebekalba su kitu (VG.106) ir tokią taktiką taiko ilgus metus (VG.110). Kitais atvejais ilgalaikis ryšio nebuvimas jaučiamas, kai partneris nebesitaria su kitu ir pats sprendžia apie bendrus dalykus (VG. 252) ir kai vienas iš poros neprakalbina ir nesupranta kito ilgesnį laiką (SD.112c). Giedrius pasisako apie tai, kaip jis ilgam laikui atsijungia (VG.80):

#00:09:34-3# (tyrėja): Man svarbiausia yra, kaip pačiam yra su tuo būti? Kad Vita skirtingai šiuo metu reaguoja.
#00:09:41-6# (Giedrius): Žinau, aš giliai įsitikinęs, kad Vita tiktai tiek, kad nori įsiteikti draugams. Čia aš taip įsitikinęs, nežinau.
#00:09:50-3# (tyrėja): Įsitikinęs, o kaip tas patį veikia, tas įsitikinimas?
#00:09:58-1# (Giedrius): Kitaip pasakysiu, aš visą laiką randu užsiėmimą ir nekreipiu dėmesio.

Ryšio nutraukimas gali būti ir labai trumpalaikis, pavyzdžiui, kai vienas iš partnerių mato, kad kitas, jo akimis, neteisus, – nutyli, išeina į kitą kambarį, nenori parodyti vaikams, kad jų nuomonės skiriasi (SA.58b). Kitu atveju trumpalaikis atsijungimas būna kaip nusiraminimo, atsiribojimo būdas, kai vienas iš partnerių ima tvarkytis namus (JR.178b).

Ryšio nebuvimo amplitudė svyruoja nuo lengvo slogučio šešėlio (IE.30) iki skyrybų svarstymo, kai dėliojamas planas (VG.256) ir nebejaučiama prasmės būti kartu (VG.260). Vita savo sprendimą dėlioja taip:

#00:25:08-1# (tyrėja): Hm, reagavimas į skirtingą elgesį Giedriaus tai pradžioj toks, kad užgniaužus savy nieko nesakai, paskui pradedi sakyti, bet lygtai atgarsio nėra tokio, kokio norėtum.
#00:25:24-0# (Vita): Jo, jisai, tokia motyvacijos stoka prasidėjo, kad <u>nebėra</u> dėl ko.
#00:25:32-2# (tyrėja): Tada norisi iš viso atsitraukti.
#00:25:34-4# (Vita): Nervų.
#00:25:34-4# (tyrėja): Hm.
#00:25:38-4# (Vita): Nes aš pradėjau blogai jaustis, jis jaučiasi blogai, aš jaučiuosi blogai, gal mums tiesiog reikia vienas kitą paleisti.

Ryšio nutraukimo būdai. Tekstuose matyti, kad ryšio nebuvimas pasireiškia įvairiai, pvz., kaip turėjimas daug reikalų ir neturėjimas laiko pakalbėti (IE.122a), vienam partneriui pokalbis labai svarbu, o kitas nesijaudina, kai pokalbis neįvyksta (SD.176). Dainius samprotauja, kad, užsisukęs darbe ir šeimos rūpesčiais, neatkreipia dėmesio, kaip jaučiasi

žmona (SD.140b), o ji nori pokalbių, jis fiziškai pavargęs ir jaučia, kad nesusitvarko, jog visur spėtų (SD.148a), pokalbis neįvyksta, kai jis iki vakaro dirba, o partnerė nueina ilsėtis anksčiau (SD.168).

Dar viena ryšio nebuvimo išraiška, kai partneris netiki kito jausmais (LV.178), motyvais (VG.76), nuomone (MP.388), kad jie turi dėti daug pastangų, kad įrodytų (MP.388) vienas kitam apie save:

#00:29:40-0# (tyrėja): Kaip, Laima, skamba tas įvertinimas iš vyro pusės?
#00:29:44-1# (Laima): Negerai, nemaloniai. Todėl, kad čia ir yra ta situacija, tokia labai tipinė, kur aš lyg bandau pasakyti, kad aš taip jaučiu iš mano pusės, iš mano pusės taip nėra, o iš Vaido pusės, << o aš netikiu>> ir viskas. Ir tu lyg atsistoji prieš sieną ir gali ten daužyti kakta, kojom, rankom, ką nori. „O aš netikiu", „man atrodo, kad tu jautiesi taip ir taip".

Ryšys nutraukiamas esant įtampai arba kaip įtemptos sąveikos pasekmė, kai suprantama, kad ryšio nebuvimas kitam partneriui yra bausmė. Vienoje poroje partnerė pastebi, kad jos vyras nebendrauja, tada ji suvokia, kad baudžia, jei ji atsisako patenkinti seksualinius lūkesčius (JR.64). Jeigu ji nepatenkina seksualinio lūkesčio, būna nekalbadienis JR.98c, ir ji pasakoja (JR.92a):

#00:10:52-5# (Jadvyga): Ir sakau nu vat aš turiu savo tuos lūkesčius, man tikrai reikia paramos ir reikia tokio palaikymo, ko aš tikiuosi kartais, tokių pamaloninančių dalykų, apie kuriuos aš tikrai garsiai pasakau, nu kad „ar galėtum padaryti tą ar aną", nu ir tada Romanas iš karto pasako, o vat tu, mes per retai, mes per retai turime (2) būtent tuos santykius. Lytinius santykius ir tokiu lyg tai jis nori mane nubausti ir (.hhhh) ir ir ir jeigu tai neįvyksta, ir jis laukia, kad aš turiu padaryti tą žingsnį, jeigu aš to ^nepadarau, nors aš sakau nu (.hhh), tai tada būna nekalbadienis kitą dieną. Aš turiu padaryti tą žingsnį (2). Bent jau aš taip tą matau. (...)

Matoma, kad ryšys nutraukiamas, kai vienas iš partnerių nežino kaip elgtis ir stengiasi neimti į galvą (MP. 324), žino, kad geriausia spjaut ir išeit (MP.312c), po sunkaus pokalbio važiuoja namo vienas (GS.122), nutraukia kontaktą (GS.236c), argumentuodamas sulaukia daugiau argumentų iš partnerės ir tada pasišalina (JR.122c), girdėdamas priekaištus dėl savo emocijų nerodymo, automatiškai užsiblokuoja (JR.122b). Tyrimo dalyviai pasakoja, kad pasistato sieną ir ją sugriauna paskui (GS.282a), Petras pasakoja, kad jis atsiriboja, bet jam gaila, kad taip daro (MP.328):

#00:20:30-7# (tyrėja): Tai čia pasakoji apie pasikartojantį dalyką. O koks nors neseniai įvykęs, kuris tuos išgyvenimus atspindėtų?
#00:20:40-5# (Petras): Tai net nežinau, aš dabar ignoruoju, suprantu kad nu EHHH. Ir viskas. Stengiuosi nebeimti į galvą. Žmona rėkia, reiškia, taip reikia.
#00:20:51-8# (tyrėja): Kaip ir atsiriboti šitoj vietoje.
#00:20:51-8# (Petras): Jo, atsiriboti. Tokis sprendimas, automatinę programą įsidiegiau. Kaip nebūtų gaila.
#00:21:01-4# (tyrėja): Bet gaila dėl tos programos?
#00:21:01-4# (Petras): Nu aš suprantu, kad taip gyvenime neturi būti. (...)

Ryšio nutraukimo jausminė išraiška. Ryšio nutraukimas tyrimo dalyvių apibūdinamas kaip „sienos", „bloko" jausmas. Pradedant kalbėtis svarbiu klausimu susiduriama su

nepageidaujama reakcija ir viduje jaučiamas trukdis apie tai kalbėtis (GS.6), šis jausmas apibūdinamas kaip verčiantis abejoti ir atkreipti dėmesį į skirtumų gausumą (GS.126), kaip principo laikymasis, kada nesinori toliau kalbėtis (GS.134). Ryšio nutraukimas jaučiamas kaip „šaltumas, akmuo, kurį nešiojasi" (GS.144), kaip „akiniai prieš akis", verčiantys žiūrėti neigiamoje šviesoje, bet ne nagrinėti klausimą (GS.176). Kitas partneris bando sieną griauti, nes už jos jaučiasi pažeistas, paliktas (GS.260), nutraukus kontaktą lieka vietoje ir nežino ką daryti, (GS.240) arba jaučiasi spąstuose, negali tikėtis, kad partneris išgirs, lyg kalbėtųsi su siena (JR.80).

Atskirumas kaip ryšio nebuvimas. Itin įdomu, kad vienos poros atveju partnerių buvimas atskirai tam tikrais atvejais suprantamas kaip ryšio nebuvimas ir į tai reaguojama kaip į problemą. Sandra prisimena, kad kai partneris kitur dalyvauja, jaučiasi blogai, pikta, nors suvokia, kad nieko blogo jis nepadarė (SD.12). Jai norėtųsi neįsiskaudinti, apkabinti, pabučiuoti, bet skausmas stipresnis, susikaupęs (SD.76), tada ji elgiasi nutraukdama ryšį – neatsisveikindama, parašydama žinute kažką įžeidžiančio (SD.84).

Ryšio nutrūkime dalyvauja abu partneriai. Tai bent vienam iš partnerių, o dažniausiai abiem skaudus patyrimas, todėl kai kuriais atvejais ryšį bandoma atstatyti gana greitai – „griauti sienas", bet kai kuriais atvejais ryšio nutrūkimas tęsiasi ir tampa kasdienių santykių dalimi.

3.1.3. Kova

3.1.3.1. Galios naudojimas

Galios naudojimo tema atsiskleidė beveik visuose interviu. Patys dalyviai nė karto nevartojo žodžių „galia", „jėga", tačiau galynėjimasis atsispindi ir verbaliniame, ir neverbaliniame lygmenyje. Galia reiškiasi kaip argumentavimas, intonacijos pasikeitimas, pozicijos užėmimas, pasipriešinimas, nutraukimas ir įsiterpimas.

Galinėjantis ryšys nutrūksta (RJ.73), (MP.270) ir užsilaiko buvimas ne ryšyje (JR.114). Tada kiekvienas asmuo poroje iš savo pusės mato problemos šaknis ir nė vienas nenori žengti pirmo žingsnio, pavyzdžiui:

#00:13:39-0# (tyrėja): Aš taip jaučiu, kad ir dabar, kad mes artėjam prie to, kad jūs kiekvienas iš savo bokšto sakot, ar ne, iš savo.
#00:13:45-0# (Jadvyga): Taip.
#00:13:47-0# (Romanas): Taip.
#00:13:52-1# (tyrėja): Matau, kad ta įtampa [net dabar yra
#00:13:52-1# (Romanas): Mes kiekvienas] iš savo pusės matom problemos šaknis ir tikimės (2) reakcijos nu iš to kito, bet niekas nenori padaryti pirmo žingsnio, nu tai toks (.hhh) besibaig... ciklas be galo, ta prasme, kuris faktiškai užsukamas labiau, kartais mažiau, toks. Irrrr (.hhh) (3)

Galia savęs apgynimui ir akistatai. Galia naudojama, kai vienas iš partnerių nori būti aiškiau suprastas, labiau matomas, išgirstas, kai nesutinka su paaiškinimu (LV.164a) arba su išvada (SD.38). Galia naudojama paaiškinant savo elgesį (PM.162a), kurį partneris suvokia kaip skirtingą, pataisant (JD.116a), nesutinkant, kad yra taip sakęs (MP.46), įvertinant, kas yra normalu (VG.150), parodant norą kovoti dėl savo poreikių (MP.264a), pavyzdžiui Monika sako:

#00:14:30-2# (Monika): Čia savo svarbumas, nu kaip aš nesvarbi? Tai ką mano tas susitikimas nesvarbus? Nuvertina, jaučiuosi. Jo, nuvertina. „Nu kas čia tau, pamanyk, su draugėm prie kavos paplepėt susitiksi. Mažu ką. Tavo poreikiai nesvarbūs.“ Nu vat aš tai jaučiu.
#00:14:53-9# (tyrėja): O.k. ir ką tada norisi daryti?
#00:14:56-1# (Monika): Aa kovoti. Eiti kovoti, iškėlus sakyti. Ne nu tai klausyk, svarbūs tie mano poreikiai. Aš vistiek nenusileisiu. „Žiūrėk, man reikia.“ Bet siūlau paskui, atėjus, sakau „tai KAIP galima?“ Ne toj situacijoj, vėliau. Buvo bandyta porą kartų šaukti, kad „galvojam“, KAIP elgiamės, ką darome.

Galia kaip pasipriešinimas atsispindi Jadvygos ir Romano pasakojime (JR.218). Ji, tiesiai išreikšdama pasipriešinimą, jaučiasi gerai, nors pasipriešinimas partneriui paskatina konfliktą (JR.222a). O Vaido ir Laimos atveju, Vaidas ginčijasi, kai jo nuomonė paneigiama, kai jis įžvelgia partnerės poreikį skausmingų santykių fone sudaryti sąlygas, kad vaikas norėtų būti šalia mamos (LV.170a), pasakodamas ilgu sunkiai pertraukiamu monologu:

#00:26:30-0# (Vaidas): Ne tame esmė, tiesiog buvom išvažiavę mes abu, mamos nematė, paskui į kaimą išvažiavo, mamos nematė, dvi savaites mamos nematė, nu tai natūralu, visiškai pasiilgo, čia vienas dalykas, bet kai Laima bando paneigti tą, kad iš jos pusės irgi buvo didelis poreikis, tai man atrodo, čia mano nuomonė, pas ją buvo poreikis, taip mūsų santykiai buvo visiškai skausmingi ir taip toliau ir jai reikėjo šalia žmogaus. (...)

Galynėjimasis gali būti ir nebylus, veikiant „„tiesiog leidžiant sau“. Milda, reaguodama į Pauliaus pastabas, įvardija, kad dėmesio rodymas ir flirtas jai yra susijęs su vidinėmis nuostatomis, kada ji neleidžia sau ir kada sau leidžia, suprasdama, kad flirtas tonizuoja (PM.166). Leisdama sau elgtis ir flirtuodama ji nebyliai galynėjasi su skirtingu partnerio požiūriu į tokias situacijas, kuomet jis visą laiką stebi žmoną (PM.22).

Kitas **galios naudojimas yra ne tylus, o garsus.** Kartais tai apibūdinama labai natūraliai, kad kai negirdi arba problemos neišsprendžiamos, garsiau šaukiama (RJ.169a). Balso pakėlimas yra poros bendravimo stadija, po kurios seka naujas įvertinimas, kas atsitiko. Pavyzdžiui, Irmos ir Daliaus atveju, jie kilus įtampai „pasirėkauja“, „apsivadina“ vienas kitą, bet tai praeina vienam ar kitam nusileidžiant, naujai įvertinus, kad nesąmonė (ID.154b). Suprasdama, kad pakelti balsą neteisinga, Inesa kartoja šį veiksmą (IE.82b). Siekdama, kad liautųsi triukšmas namuose, pati daro pastabą garsiai, kad ją išgirstų (IE.122b). Monika prisimena momentą ir suvokia save, kad tada kyla balsas (MP.96). Ji pastebi, kad naudoja pakeltą balsą tada, kai jau kitaip negali, tai suveikia, nes kiti ant „pirštų galiukų“ vaikšto (MP.126).

#00:05:52-8# (Monika): Aš tai jo jo jo užaugau, dirbant su ankstyvaisiais prisiminimais, pasigrindė absoliučiai, ta prasme. Esi, tik tada tėvai atkreipdavo į mane dėmesį, kai aš paleisdavau kakarynę !
#00:06:03-7# (tyrėja): Aha.
#00:06:07-1# (Monika): Tol, kol esi geras, viskas tvarkoj, bet tik paleidau balsą, tėveliai mano šokdavo ant ausų.

Monika, kai supyksta, pradeda kelti balsą ir elgiasi pagal save, nes spaudžia laikas (MP.248). Jos parnteris pastebi, kad ji pateisina savo rėkimą (MP.120). Galios naudojimo įvairovė skleidžiasi verbaliniais būdais, pavyzdžiui, pasitelkiant savo asmeninę ir poros santykių istoriją. Panašiai kaip Monika jaučiasi galinti pakelti balsą, nes tą darydavo nuo

mažens, kitas tyrimo dalyvis sustiprina savo poziciją atsigręždamas į savo vaikystę, kad buvo atskiras nuo mažens, į jo erdvę niekas negali veržtis (ID.43), Dalius pasakoja:

> *#00:04:40-2# (Dalius): Pas mane, sakau, yra tenai nuo mažų dienų, [pas mane buvo atskiri stalčiai, dabar pas mane yra atskiras butas, ir į juos niekas neturi teisės lįsti tenai ir ir ir... {Irma vis ką nors sako, bet ne taip aiškiai, kad galėčiau užrašyti}].*

Kai jau abu partneriai turi ir susitarimų kūrimo, ir susitarimų pažeidimo istorijas, sava galia sustiprinama, **remiantis poros santykių istorija, primenant apie susitarimus** (atvirai kalbėtis (GS.248a)) arba inicijuojant naujus susitarimus (IE.210b). Silva ir Audrius po Audriaus išdavystės buvo susitarę, kad jis praneš jai, jeigu susitinka su kita moterimi. Silva vėl pagauna, kad susitikimas įvyko, bet jai Audrius nepranešė. Silva klausia, kiek kartų gali pasitikėjimą atkurti (SA.222a):

> *#00:21:13-3# (Silva): Nesvarbu, kad mes buvome susitarę, ir po antro karto susitarę, kad jeigu ji parašys tau žinutę, jei paskambins, jeigu tu susitiksi, jeigu mes esam pora ir komanda, ar ne, jau mes kartu, tai tu man privalai bet kuriuo atveju pasakyti. Sakau, kas bebūtų. Mes kitaip negalim kurt pasitikėjimo ir būt sąžiningi vienas prieš kitą, nes man vat tas intuityviai kažkaip virė, kad jinai jo ramybėje nepaliks. Gavosi, kad jisai prisiekęs, kad pasakys, ir aš jį vėl pagaunu. Pasakykit, kiek kartų gali tą pasitikėjimą atkurti. Kiek kartų vėl gali vis kelti ir uždegti. (...)*

Kiti galios naudojimo būdai išryškėjo **kaltinant, vardinant nuoskaudas, vertinant kito veiksmus**. Interviu metu apibūdinamas kaltinantis partnerio elgesys, pavyzdžiui (GS.236b):

> *#00:21:30-9# (Goda): Ne, aš neturėjau ką šnekėt, aš šitoj vietoj iš tikrųjų, galvoju, kad aš esu labiau įžeista nei jisai, ir jis net neieško būdo, kaip kompensuoti tą įžeidimą, kaip mane nuraminti. Atsistoja ir išeina iš kavinės.*

Kylant įtampai, Romanas šneka, kad partnerė traukia jausmų sąskaitas apmokėjimui, kaltina (JR.122a):

> *#00:16:27-1# (Romanas): (.hhh) Ta prasme, galima panaudoti tą patį pavyzdį, kurį aprašė Jadvyga, tai kai tiesiog (1) atsiranda įtampa, Jadvyga pradeda (.hhh) „traukti sąskaitas apmokėjimui", tas jausmų bagažas per mūsų tuos 13 m. sukaupta, ir kiekvienas tas neigiamas įvykis yra kaip sąskaita, kuri paskui nonstop yra panaudojama kaip įkaltis prieš mane, ir kiekvieno didesnio konflikto atveju ta sąskaita yra ištraukiama apmokėjimui, kalbam, nu didžiausi yra priekaištai mano (.hhh) šaltumas.*

Tuo tarpu Giedrius jaučiasi kaltinamas, kad prisideda prie rimtų kitų žmonių bėdų (VG.58):

> *#00:08:29-6# (Giedrius): Nes dabar ir prasideda, vat ir Vitos pretenzijos, kad aš ten prisidedu prie kitų bėdų, galim sakyt, nes ten turi kiti bėdų, ir rimtų.*

Visais šiais atvejais kaltinimas išreiškiamas kaip pretenzija. Kitais atvejais užsimenama apie „juodojo sąrašo" sudarymą ir pateikimą (RJ.196), primenant apie skirtingų poreikių

ir norų patenkinimo mainus (JR.76), siūlant pasikeisti vietomis (JR.250), iškeliant sąlygas. Pavyzdžiui, Giedrius dėtų pastangas, jeigu žmona su juo kalbėtųsi (VG.118). Argumentai galios naudojimo temoje yra kaip svertas, argumentai pateikiami (LV.170b), jų ieškoma ginčijantis su vyraujančiomis kultūrinėmis nuostatomis (JD.88a), kviečiama pateikti pavyzdžius (MP.152). Nors argumentai neįtikina (JR.246), vis dėlto juos labai svarbu surasti (MP.382). Štai Petro argumentai, kai jis nori pats nuspręsti, ką daryti:

#00:25:11-4# (Petras): Ar aš blogai padariau, gal pasiklojau kilimėlį, iš tikrųjų. Bet aš kažkodėl viduje nusprendžiau, kad jeigu yra kojinių nelyginis skaičius, o jų ir daug daugiau rūšių ir išsimėčiusių, tai jas reikia sudėti į vieną vietą, suieškot, ar yra atitinkančios tarp vaikų, { juokiasi} radau ir savo kojinių. Man tai buvo intelektuali veikla. Monikos to „ne, čia vaikai patys turi daryti", esminis dalykas „nu ne", bet iš smulkmenų ir gyvenimas susideda. Tikrai dėl to nelaužyčiau iečių, taip galvoju, o.k., bet kartą per mėnesį ir kartą per tris metus, galiu aš savo kojines atsirinkt.
*#00:25:53-4# (Monika): *Ten ne tavo kojinės buvo*.*
#00:25:53-4# (Petras): Bet savo dvi radau. Tai irgi tam tikras faktorius.

Kai argumentai nepadeda, galiai palaikyti reikia užimti poziciją (VG.152). Romanas pasakoja, kad jo partnerė užima griežtą poziciją (JR.24a):

#00:02:55-2# (Romanas): ir Jadvyga visada užima tokią (2) griežtą poziciją ir faktiškai į diskusijas jinai nesileidžia ir tiesiog prie vaiko pareiškia savo nepasitenkinimą.

Žinojimas, „kaip yra iš tikrųjų". Galynėjantis, kuris geriau įvertina esamą situaciją, Deividas savo partnerės nusiteikimą, entuziazmą vertina kaip lengvabūdiškumą, pakilimą nuo žemės (JD.96):

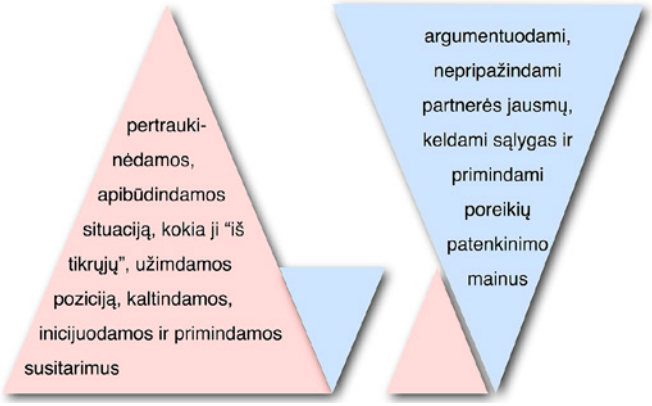
#00:12:50-7# (tyrėja): O tai, kad Jurga turi skirtingą mintį, idėją, kokie su tuo jausmai susiję, pvz., galiu pavardinti, skubėjimas, erzinimasis...
#00:13:11-6# (Deividas): Toks kaip lengvabūdiškumas, toksai...
#00:13:14-3# (tyrėja): Aha.
#00:13:13-4# (Deividas): (2) Svajotoja, nuo žemės pakilusi.
#00:13:27-4# (tyrėja): Norisi prie realybės nusileist.
#00:13:36-5# (Deividas): Nes ji tokia meniška siela, tokia, būt gerai, bet KAIP darom, reikia tą ir tą.

Apibrėždama situaciją, Jadvyga sako savo nuomonę apibūdindama, kaip yra iš tikrųjų, kad partneris pasišalina iš įtempto aptarimo (JR.164a). O Monika kalba taip, lyg turėtų galią suteikti ir atimti teisę (MP.380), parodydama, kad ne jo kojinės, kad galėtų apie jas spręsti. Silva nutraukia savo partnerį, sakydama, kad jie nesutaria ne dėl tokių dalykų, apie kuriuos jis šneka (SA.24). Kartais požiūrio nugalėjimui pasitelkiama ekspertų nuomonė (SD.52).

Galia naudojama, „klijuojant etiketes". Pavyzdžiui, Deividas įvardina partnerės mąstymą, kad jis stabdys (JD.28), įvardindamas partnerės žodžiais savo elgesį, jis kartu ir įteisina leidimą sau būti stabdžiu. Giedrius sako, kad partnerė jį išprovokuodavo savo klausimais (VG.144), taigi klausimai partnerės, todėl jis gali sau leisti būti išprovokuojamas.

Galios naudojimas lingvistinėmis dialoginėmis priemonėmis atsispindi, kai dramatizuojamas jausmas (LV.94), įsiterpiama, kad partneris kalba detales (VG.12).

Nagrinėjant galios naudojimo būdus lyčių atžvilgiu, galima apibendrinti, kad šio tyrimo dalyvės galią pasiimdavo pertraukinėdamos, apibūdindamos situaciją, kokia ji „iš tikrųjų“, užimdamos poziciją, kaltindamos, inicijuodamos ir primindamos susitarimus. Šie apibendrinimai grafiškai pavaizduoti paveikslėlyje (5 pav.). Vyrai – argumentuodami, nepripažindami partnerės jausmų, keldami sąlygas ir primindami poreikių patenkinimo mainus. Ir vieni, ir kiti remiasi savo ankstesne ir ankstyva patirtimi, kelia balsą arba nebyliai pasiima galią ir gina savo nuomonę ir požiūrį.

5 paveikslas. Kaip moterys ir vyrai naudoja galią

3.1.3.2. Palyginimas

Tyrimo dalyviai palygina save su partneriu, savo patirtį su partnerio ir patirtį tėvų šeimoje, jųdviejų santykį anksčiau ir dabar (anksčiau susikalbėjo, dabar nesupranta (SD.120)) bei su kitais žmonėmis. Naratyvuose atsiskleidžia skirtingumo prasmės konstravimo procesas:

1. palygina ir mato skirtingumą,
2. palygina ir jaučiasi gerai,
3. palygina ir jaučiasi blogai,
4. palygina ir jaučiasi teisus (-i).

Atpažindami skirtingumą partneriai apibūdina save ir kitą kaip skirtingo būdo žmones (ji audringa, jis lieka šaltas (MP.4); nepastebi to, ką pastebi partneris (PM.182, LV.8b, KA.42), jis griežtas, ji bando išlaviruoti (SA.26), linkusi švelniau (LV.86b.), ji kylančius klausimus išsako ir nelaiko, ir pastebi, kad partneris uždaresnis, sugeria, paskui nebent išsilieja (SA.162). Atpažindami savo ir kito elgesio skirtumus, svarsto ir lygindami su kitu partneriu aiškiau apibūdina savo būsenas. Pavyzdžiui, matydamas, kad jo žmona svajoja, Deividas sako (JD.58a):

#00:08:11-2# (tyrėja): Jūs dabar skirtingai svajojat.
#00:08:11-2# (Jurga): Hm.
#00:08:17-1# (Deividas): Man kažkokių svajonių, aš dabar pats mąstau, ar aš turiu svajonių, ko gero, kad tokių ryškių nėra. Kai tas laikotarpis ir buvo toks, nežinau, pilkas, susitaikiau su ta situ-

acija, kad mes taip gyvenam. Ir tiesiog tų svajonių ir negimė. Tas darbas, pamačiau, kad užknisa, matai kartais tokį beviltiškumą, tokią beprasmybę darbo. Darai, popierius kepi, kepi, niekam nereikia. Tai va toks nusivylimas tuo atžvilgiu. (...)

Palyginimas leidžia labiau apibrėžti ir įvardinti savo būseną, apčiuopti savo jausmus. Panašiai kitame interviu Aleksandras apibūdina savo būseną, jog dėl darbo neturėjimo jaučiasi ramiai, palyginti su partnere, kuriai nesaugu, nors būdavo momentų, kad iš nerimo daug įmonių apskambindavo ieškodamas (KA.82). Tokio proceso, kad partneriai, matydami vienas kito skirtybių kontrastą, aiškiau suvoktų savo būsenas, yra nedaug. Tik vienu atveju per visus interviu partneris palygina ir jaučiasi gerai (palygina savo situaciją su kitų žmonių ir vertina, kad nėra jau taip blogai (SD.208b)). Visas kitas lyginimo turinys atspindi blogos savijautos arba „buvimo teisesniam" būsenas.

Paulius blogai jaučiasi palygindamas, kad turi daugiau noro būti arčiau nei partnerė (PM.26), o kai matuoja partnerės rūpinimąsi, jiems esant prie kitų žmonių, ir mato stoką, pradeda ja abejoti ir nepasitikėti (PM.120b):

#00:08:28-2# (Paulius): Ne, nu natūraliai, jeigu tau žmona aiškina, tave myli ir taip toliau, o prie žmonių net neprieina niekada, neatneš tau lėkštės ką nors užkąsti, kartais atneša <<vieną kartą iš dešimt kartų>>, bet aš jaučiu, kad prie žmonių aš labiau ją prižiūriu visą laiką, ji absoliučiai atsijungia ir yra tas, pradedi iš karto žmogum abejoti ir nepasitikėti.

Lyginimas nesuteikia aiškumo, daugiau turbūt kelia įtampą. Kiti tyrimo dalyviai pasakoja, kad jie nepatenkinti tuo, ką mato lygindami. Giedrius pastebi, kad partnerė labiau pamato draugės vyro reakcijas negu jo (VG.68), Jadvyga partnerio elgesį prilygina mažo vaiko elgsenai, kai jis ryte neatsikelia laiku (JR.296), Sandra nuogąstauja, ir daro išvadą, kad partneris jos nepakviestų ten, kur pakviečia ji (SD.36), o Silva, įvertinusi, kad vyro vaikai labiau bijo, daro išvadą, kad bendravimas vyksta per ją, o ne su abiem tėvais (SA.38). Jie išreiškia ne vien tik nepasitenkinimą, bet ir nurodo kažko trūkumą. Petro žodžiais tariant, ne taip įsivaizdavo santuoką ir santykius (MP.332a)

Partneris palygina ir jaučiasi teisus (-i). Pavyzdžiui, Paulius palygina, kad jeigu jis elgtųsi taip, kaip elgiasi žmona, – būtų neadekvatu (PM.58a), jis „matuojasi" žmonos elgesį, ir suprasdamas, kad tai jam netiktų, nori, kad ir ji elgtųsi pagal jo supratimą, kas tinka. Jonui keista, kai mato kitaip elgiantis (RJ.180). Jis, matydamas, kad žmona interviu metu užsirašinėja, reaguoja vėlgi palygindamas, kad svarbius gyvenimiškus dalykus jis ir taip atsimena, todėl kito elgesys jam keistas. Goda lygina, kas labiau įžeistas (GS.236a) situacijoje, kai pasireiškė partnerių skirtumai, ir paskui kas turi daugiau teisės įsižeisti (GS.282c).

#00:26:10-3# (tyrėja): Ai po to ateina tas kalbėjimo momentas?
#00:26:08-9# (Goda): Jo jo jo, nors realiai aš irgi labai aukštą sieną pasistačiau, bet kažkaip ją ir sugrioviau paskui. Nes aš matau, kad man tas bjaurus jausmas susipykimo yra šlykštesnis negu kažkokia nuoskauda, tada aš viską išsaugau ir ateinu aplink jo sieną tada vaikštau, šūkauju, „draugaukim", tada jisai laikosi įsižeidęs, nors realiai man atrodė, kad aš tuo momentu labiau turėjau teisę labiau įsižeisti.
#00:26:33-6# (Simas): Pykimosi iš viso nebuvo, čia buvo tiesiog [įsižeidimas].

Lygindami savo ir partnerio santykį su vaikais, pasakojantieji jaučiasi teisesni, pranašesni: Audriaus manymu partnerė pataikauja, nusileidžia, mažiau reikalauja (SA.22), ir jis

konstatuoja, kad bendraujant taip, kaip ji, vaikai neklauso ir nepadaro (SA.34), jis svarsto, ar geriau riktelėti, ar bendrauti ir sakyti penkis kartus (SA.32), taip greičiau (SA.36). Tačiau Silva, taip pat lygindama, pastebi, kad ji turi geresnį ryšį su sūnumi, nes sūnus bijo tėvo, užsidaro, nesikalba, kai vyras išeina iš kambario, sūnus jai išsišneka (SA.28b), vyras greitai rėkia ant dukros, pats save audrina, o ji siekia kalbėti ir aiškintis (SA.28a). Egidijus prisimena, kad žmona įvardina, kad jis per griežtas ir neatlaidus su sūnumi (IE.22.), bet žmonos siūlomas būdas atleisti po kurio laiko nebeveiksmingas (IE.18b), galų gale kiekvienas partneris netiki kito siūlomos priemonės veiksmingumu: netiki kontroliavimo arba draugiškumo priemone (IE.162b). Inesa labiau skirsto laiką svarbiems dalykams (IE.238), o Petro žmona geriau už jį patį žino, ką jis sako (MP.346).

Kotrynai svarbu matyti partnerio pastangą, o mato minimumą (KA.178), nes ji lygina partnerio elgesį su savo tėvų elgesiu:

> *#00:24:00-2# (Kotryna): ... Aš taip mačiau savo šeimoj, ten labai kalbėdavo, sakykim, mama ir tėtis apie tarpusavio „aš tave myliu", ar kažką, bet jie paprastais veiksmais parodydavo, kad na taip, aš kažkaip prisidedu, aš per tai myliu.*

Savo šeimoje ji matė, kad smulkiais darbais tėvai parodydavo savo meilę vienas kitam, to tikisi savo santykiuose su partneriu (KA.166a) ir lygindama tai, ką ji pamato ir kaip interpretuoja, jaučiasi blogai.

3.1.4. Dėmesio atitraukimas nuo santykio

Interviu metu Aleksandras įžvelgė, kad lengviau šnekėtis apie daiktus, negu apie jausmus (KA.50):

> *#00:07:59-3# (respondentas): Bet tai darosi per sudėtinga. Sakysim. Jausmų ir čia visą tą pasaulį. Todėl aš konkretizuoju situaciją, ar ta dulkelė gali kažką pakeisti.*

Vėliau nagrinėjant kitus interviu, tą pačią tendenciją galima buvo aptikti didelėje daugumoje interviu, kai tyrimo dalyviai skirtingumo situacijoje tarpusavyje šnekasi ne tik apie daiktus, bet ir apie veiklas, vaikus, artimus žmones. Tyrėjos užrašuose, analizuojant tyrimo radinius, yra tokia mintis:

> *„Grupuojant kodus, ir ieškant temai pavadinimo, lydėjo jausmas, kad jie kalbasi apie jausmus ir požiūrius, tik kalbėjimo turinys nukreiptas į kitus objektus. Tai, aišku, nereiškia, kad žmonės turėtų kalbėtis tik apie santykius. Į šią skiltį pakliuvo naratyvų kodai, kurie apėmė dalykus, esančius šalia ir nukreipiančius dėmesį nuo santykių. Tai gali būti ir netiesioginis kalbėjimasis kaip priešingybė tiesiam. Arba nepastebėjimas, arba susitelkimas į kitą problemą..."*

Dalyviai pasakojo apie daiktus tada, kai sakė apie santykius. Reginą nervina ne vietoje padėti daiktai (RJ.16.b). Romanas pastebi netvarką (JR.174). Giedrius pasakoja ilgą istoriją apie nekilnojamąjį turtą (VG.10). Goda nori žinoti, kuri informacija yra teisinga apie paskolos išsimokėjimą (GS.36b), o Simas tuo metu svarsto, kokias išvadas galima daryti, turint žinias apie partnerio paskolos išsimokėjimo terminus (GS.72.). Visi jie naratyvą konstruoja per iš pirmo žvilgsnio nesusijusių su santykiais dalykų pasakojimą.

Ryškiausiai ši tema atsiskleidžia Kotrynos ir Aleksandro naratyve, kad kilus įtampai kalba ne apie jausmus ir požiūrius, o apie dulkelę (KA.34), štai kaip Aleksandras sako:

#00:03:53-5# (Aleksandras): Sakysim, priežastys, be abejo, kitos, kur Kotryna minėjo, nesaugiai jaučiasi, kyla tokie šalutiniai, sakysim, dalykai. O hm, kaip čia pasakyt, tiesiog aš pradedu įrodinėti, kad čia ta dulkelė, jinai visame kontekste nieko nereiškia {Kotryna juokiasi}, ir mano požiūris į tvarką yra, sakysim, minimalus, ten aš negaliu visą dieną nuo ryto iki vakaro galvot, kur dulkelė guli. Kur jinai ten pasislėpus. Suvedu visa tai į konkrečią situaciją.

Kalbėdamiesi apie namų tvarkymą (KA.20, KA.38, KA.190, KA.194), partneriai svarsto, kad priežastys kažkur kitur, tačiau apie jas nekalba (KA.54), jos neįvardinamos:

#00:08:42-3# (Aleksandras): .hhhhhh Toliau vyksta ta linkme, kad vat, sakysim, kad aš dėl namų nieko nedarau, nepasigilinsiu, neapžiūrėsiu visko, nesugalvosiu kažko. Staiga prisimins, kad šaldytuvas neplautas jau seniausiai, dar kažkas, o aš argumentuoju, kad, sakau, kiek aš bepadaryčiau, vis tiek bus blogai. Todėl, kad priežastys kažkur kitur. Gal aš nesakau, kad priežastys kažkur kitur, bet
#00:09:28-0# (tyrėja): =galvoji.
#00:09:28-0# (Aleksandras): Suprantu. Bet mes kalbam apie <u>tuos dalykus, ne apie priežastis.</u> Gal paskui ir išeina iš to ilgesnio pokalbio.(4)

Jurga ir Deividas diskutuoja apie savo verslo įkūrimo idėją, sveria galimybes sudėtingų santykių fone (JD.20c), bet susitelkia į verslo detales. Vita ir Giedrius kalbasi apie bendro būsto atnaujinimą, Giedrius argumentuoja pasitelkdamas profesinę patirtį (VG.188), tačiau Vita pastebi, kad kalba eina ne apie techninius dalykus, o apie norą (VG.190). Taigi pokalbiuose užsimenama apie kitas priežastis, norus, santykių sudėtingumą, bet apie juos nekalbama.

Vaikai ir kiti artimieji. Jausmai kilę su partneriu nukreipiami į vaikus, kitus artimuosius, bet santykių tema neliečiama. Inesa nepatenkinta, kad kai „įjungiamas pyktis“ ir aplinkiniai kenčia (IE.94), be kitų išvadų, ji nukreipia naratyvą ta linkme, kad nori dar griežčiau, nors ir su didesne ramybe kontroliuoti sūnų (IE.130b, IE.138a). Monika savo naratyve reflektuoja, kad supyko, jog vyras nepalaiko, ir pyktį išreiškė vaikui (MP.226), o Regina žino, kad negali bartis ant vyro, barasi ant vaikų (RJ.16.a). Jos abi įtampą perkėlė vaikams. Vaikai įtraukiami ir kitais būdais. Jadvyga partnerio ir dukros intensyvius pasisakymus priima kaip vyro ir žmonos kovą, kuris turi daugiau įtakos vaikui (JR.60a). Laima ir Vaidas kiekvienas turi savo versiją ir argumentus, kur gali miegoti vaikas (LV.18b, LV.26, LV.38, LV.86f, LV.90, LV.118, LV.150, LV.162a, LV.174, LV.86d). Kiti artimieji taip pat dalyvauja partnerių skirtingumo išgyvenimo naratyve. Pavyzdžiui, Vita savo istorijoje jaudinasi dėl draugės, kuriai sveikti trukdo konfliktai su Giedriumi (VG.60) ir kitais draugais (VG.154).

Kai kurie dalyviai pastebėjo, kad kiti dalykai nustelbia (IE.162a) ir jie į juos pasineria (KA.86).

Dėmesys nuo santykio į kitas temas patraukia arba abu poros partnerius, arba vieną, o kitas bando sugrąžinti prie temos (kaip Vita, atkreipdama dėmesį į partnerių norus, arba Aleksandras, interviu metu sakydamas, kad priežastys yra kitos).

Apibendrinant svarbu pažymėti, kad kovos temoje matyti ir atvira, ir paslėpta kova, kai partneriai naudoja galią kaltindami vienas kitą, užimdami poziciją, primindami poreikių

mainus ir t. t. Kovos objektas išsiplečia į daiktus ir žmones, kurie yra šalia. Tada nukreipiamas dėmesys nuo vienas kito santykyje, į vaikus, artimus žmones ar dalykinius rūpesčius.

3.1.5. Pasunkinta komunikacija

3.1.5.1. Paaiškina–vertina

Tyrimo dalyviai prisimena ir atpažįsta patirties dalį, kad jie paaiškina savo matymą. Partneriai tęsdavo savo neužbaigtus pokalbius ir mėgino vienas kitam daugiau paaiškinti interviu metu. Paaiškinimuose atsispindėjo kaip partneriai interpretuoja įvykį ar elgesį, kartais partnerio motyvus, apibūdina savo elgesį ir veiksmus. Kalbant apie partnerį, vyravo jo būsenų ir situacijos paaiškinimai.

Įvairiais būdais **paaiškinamas skirtingumas**: žmonės skirtingi (RJ.194a, SD.136), turi kitokios patirties su tėvais (IE.162c), daug atsinešama iš savo šeimos (SD.112b; SA.128), pastebima, kad ta pati situacija partneriui atrodo kitaip, remiamasi vidiniais išgyvenimais (LV.192 b.). Tačiau teisinga atrodo sava patirtis (IE.210a), tikima, kad išsiaiškinus skirtingus požiūrius galima juos priimti, susitarti, suprasti (IE.214b). Kiekvienas žmogus turi savo nuomonę, kažkas sprendžiama ir diskutuojama su kitu (LV.216d), todėl nėra vienišumo jausmo su partneriu.

Partneriai pagrindžia savo elgesį. Milda dėsto, kad jei žmogus peržengia vidinę nuostatą, tada ima slėptis, tuo tarpu ji nesislepia – jai tai reiškia, kad ji vidinės nuostatos neperžengė (PM.192):

> *#00:14:14-4# (Milda): Vakar puikiai leidom ir su jo žmona laiką {juokiantis} ir ta prasme aš manau, suprantat, aš manau, man juokingiausias dalykas, kad šita, jeigu tu kažkokių turi intencijų, tu eini, slepiesi greičiausiai, ar ne. Tai buvo daroma, aš absoliučiai net neužfiksavau pirtyje šito momento, kad aš jį paėmiau už rankos ir kažką jam pasakojau, nu aš nežinau, kaip tą galima pavadinti, kaip intymią situaciją. Kai man pasakė pastabą, man buvo juokinga.*

Dalyviai **remiasi žiniomis**, kad lemia vaikystės patirtis (MP.100, MP.114), kad santykiams suteikia nesaugumo darbo neturėjimas(KA.78), arba vadybos teorijomis, kad visokias problemas galima išspręsti, tik skirtingi sprendimo būdai (ID.35).

Paaiškindami tyrimo dalyviai daugiau pasako apie savo norus (SD.196), (KA.216). Apibūdina, kad pokalbis reiškia saugumą, patvirtinimą, kad esi reikalinga (SD.234). Apibūdinant **savo elgesio motyvus**, akcentuojamas noras neįskaudinti (LV.216b), jaučiamasi gelbėtoja (ID.83), paaiškinama nauda (MP.386), (JD.10.a), atsakomybė (JR.300a), taisyklių laikymasis (JR.306, JR.310). Nurodomi elgesio tikslai, kad nori ramybės namuose (IE.82b, IE.114, IE.118a, IE.118b, IE.126, IE.170b, IE.174). Norėdamas daryti pats, turi suvokti, matyti modelį, kontūrus (JD.78).

Partneriai stengiasi paaiškinti **kito** būseną, pavyzdžiui, Jurga supranta Deivido sėslesnį ir konservatyvesnį būdą ir jo nekaltina (JD.124), Simas analizuoja Godą ir teigia, kad ji turi didelę nuoskaudą (GS.196), Romanas pasakoja apie Jadvygą, kad nuomonių skirtingumo situacijose partnerė linkusi tragedizuoti (JR.166a) ir nepriima kritikos (JR.190), o Giedrius atpažįsta, kaip Vita nesutinka (VG.88). Jis sako:

> *#00:10:04-5# (Giedrius): Nu. Parėkauk, pastūgauk, nekalbėk, nes Vita iš tikrųjų nerėkauja, ji nesikalba.*

#00:10:13-3# (tyrėja): Hm.
#00:10:13-3# (Vita): Žino mano taktiką {šypsosi}.
#00:10:14-9# (Giedrius): Jo čia jos taktika, ji nesikalba, užsisklendžia, uuu nu dar geriau. Tylu ramu.
#00:10:21-2# (tyrėja): Bet ar ramu?

Paaiškindami situaciją partneriai apibendrina (SD.4a, MP.408), vertina (SD.112a), išryškina savo požiūrį. Romanas įvertina išryškindamas, kaip jis mato problemą, konfliktas nekonstruktyvus, nes neprieinama bendros nuomonės (JR.24). Tačiau apibūdindami situaciją kai kurie tyrimo dalyviai nesako tiesiai apie save (LV.50a, LV.70b) arba ir daug kalbėdami mažai apie save pasako. Pavyzdžiui, Dainius postringauja (SD.140a):

#00:20:21-1# (Dainius): Taip. Ir ir ir, kas man santuoka, vat asmeniškai, kuom nuostabi yra santuoka, tuom kad du skirtingi žmonės gyvena po vienu stogu ir yra be galo didžiulis talentas, arba lobis, atrasti tą harmoniją tarp dviejų skirtingų žmonių. Kad tas laimingas būtų ir tas laimingas būtų. Žmona šiuo atveju dvasiškai būtų dvasiškai užpildytas ąsotis ir taip toliau. Ir sakykim, kad aš ten dar geriau jausčiausi negu dabar, sakykim, šitam gyvenimo etape esu. (...)

Sakant daugiau nebūtinai aiškiau atskleidžiama tikroji būsena (Dainiaus atvejis). Į pastangas paaiškinti kartais įsipina vertinimas.

Paaiškinimai ir vertinimai partnerių dialoguose yra ir apie save, ir apie kitą. Tada kai paaiškinimas suteikia daugiau informacijos, atskleidžia jausmus, partneriai turi galimybę daugiau suprasti vienas kitą. Tačiau nuo paaiškinimo kitam partneriui nebūtinai būna aiškiau, ypač kai paaiškinimas yra ne tiesus apie save ar situaciją, bet abstraktus.

3.1.5.2. Mato / girdi–interpretuoja

Komunikacijos procese ne visi ženklai yra perduodami tiesiogiai. Kartais žmonės pastebi kito elgesį ir savaip interpretuoja. Procesas „mato / girdi–interpretuoja“ partnerių sąveikose yra nuolatinis. Tada, kai interpretacija atitinka, partneriai gali suprasti vienas kitą ir nekalbėdami. Kai interpretacija neatitinka arba nebūna pasitikrinta su partneriu, ar gerai jis buvo suprastas, ji gali būti klaidinga. Partneriai bando nuskaityti neverbalinį elgesį, pakeltą balso toną ir intonacijas, jausmus.

Nematymas ir negirdėjimas atsispindi per kito partnerio grįžtamąjį ryšį, atsiliepimus. Nematydamas kažko partneris irgi interpretuoja. Pavyzdžiui, Romanas pastebi, kad partnerė linkusi nepastebėti dalykų, kuriuos jis daro (JR.104a), nepastebėjimas jį erzina ir piktina, nes mano, kad nepastebėjimas yra netiesa (JR.104b). Audrius pokalbyje irgi užsimena, kad partnerė nemato jo pastangų (SA.224). Tada, kai partneris nemato, jam gali atrodyti, kad emocijos gali prasiveržti dėl menkniekio (KA.24). Nematomi ir kito partnerio norai (VG.172).

Štai kiti pavyzdžiai: juokelis „koks skirtumas“ interpretuojamas kaip „ne tavo reikalas“ (GS.84d), rimtas dalykas pasakomas juokais (GS.224a), klausimas suvokiamas kaip užgaulus (GS.266), užkabina žodžiai, kurių išsigąstama (MP.14a) arba kuriais ko nors neleidžiama (MP.410), pasakymas įplieskia kaltinimus (JR.178a), reakcijoje jaučiamas priekaištas (JR.238).

Netiksliai supranta neverbalinį elgesį. Romanas skundžiasi, kad sunku nuskaityti partnerės jausmus. Po konflikto tik nurimus emocijoms, bet neišsiaiškinus lieka įtampa, jis nesupranta partnerės pasikeitusių jausmų (JR.142a):

#00:20:11-0# (Romanas): Ne, iš esmės yra dar toks niuansas, kad dažnai esant tokiems konfliktams, kaip Jadvyga užverčia tą knygos lapą, sekantį, kaip ir atsijungia, irgi man tai nėra priimtina, kadangi vėl, buvo konfliktas, buvo situacija, iš jos neišėjom, bet tiesiog užvertėm puslapį ir pamiršom. Man tas dalykas yra nesuprantamas, vėlgi šitoj vietoj, tiesiog kitą rytą Jadvyga kaip niekur nieko gali paklausti „labas, kaip reikalai, kaip tu jautiesi", ir lygtai nieko nebuvo, konflikto nebuvo. Man vėlgi...
#00:20:55-6# (tyrėja): =Tai čia ta ramybė tokia sąlyginė būna, ar ne?
#00:20:58-2# (Romanas): Jo, man tai įtampa lieka, bet yra toksai vėlgi (4) kvailio jausmas, kai nesupranti, kas galų gale čia dedasi.

„Skaitydamas" neverbalinį elgesį, Paulius kūno kalbą ir partnerės elgesį traktuoja kaip seksualų, tuo tarpu žmona vertina kaip draugišką (PM.256). Milda partnerio nuolatinį stebėjimą interpretuoja kaip kontroliavimą (PM.218). Romano ir Jadvygos atveju nuovargis matomas kaip agresyvumas, noras atsiriboti (JT.270):

#00:32:47-2# (Romanas): Tas neverbalinis bendravimas labai pas mus, labai mes linkę interpretuoti vienas kito veido išraišką arba kitas reakcijas, tai...
#00:33:11-0# (tyrėja): Ir ne visada pavyksta tiksliai pataikyti.
#00:33:16-1# (Romanas): Aš būtent matau, kad čia yra didelė problema, kad Jadvyga labai dažnai mano mimiką interpretuoja kaip agresyvumą arba kad aš noriu atsiribot,
#00:33:34-0# (tyrėja): O viduje to neturi?
#00:33:36-6# (respondentas): Aš tiesiog galiu būti pavargęs ir tiesiog neturėt tos vitalinės energijos ir noro kartais išreikšti kažką teigiamai. Ta prasme, nors nieko neturiu prieš vieną ar kitą. Abstrakcija bet.
#00:33:53-4# (tyrėja): Nu aš pagalvojau, gal nu jo, nuvargęs žmogus panašiai atrodo, kaip toksai abejingas. Nu pavyzdžiui. Arba koks nors ten atsiribojęs.
#00:34:02-4# (Romanas): Taip. (.hhhhhh)

Bandydamas nuskaityti, ką reiškia pakeltas balso tonas, Petras pirmą kartą nesuprato, kas vyksta, kai Monikos reakcija buvo audringa (MP.128). Jadvyga išgirstą nusiminimą balse supranta kaip priekaištą sau, kad ji nesitvarko namuose (JR.192a). Inesa, kai mato, kad partneris rėkia ant sūnaus, nieko nesigilindama pati apšaukia vyrą (IE.66c). Reaguojantis partneris jaučiasi taip, kaip pats interpretuoja situaciją, ir reaguoja ne į tai, kas kito norėta ištransliuoti. Silvai partnerio susitikimų su kita moterimi slėpimas sukelia nerimą (SA.234).

Jaučiasi taip, kaip interpretuoja partnerio elgesį. Paulius nesupranta dėmesio nerodymo prie kitų žmonių, jam kyla kitos mintys (PM116b), jis nervinasi ir pavyduliauja, kai žmona rodo draugiškumą kitiems kūno kalba (PM.34). Auga įtampa stebint jos elgesį, kyla pyktis (PM.78a), o nepasitikėjimas partnere atsiranda daugiau remiantis savo interpretacija (PM.116 a), tai matyti iš jų pokalbio fragmento:

#00:07:54-0# (Milda): Jokios erotikos ten net negali būti, ten net nekvepia mintyse. (...)
#00:08:02-3# (Paulius: Man įdomu išgirsti, dėl ko jinai, nu tai ką... kam nekvepia, man kvepia, pavyzdžiui, man atsiranda nepasitikėjimas partneriu, nesupratimas, kur jinai nori, ką veržiasi, ir kai matai, kad prie žmonių man jinai dėmesio <u>absoliučiai</u> nerodo, pradedi iš karto visai kitom mintim mąstyti apie tą savo žmogų. Kodėl jinai tiktai rodo prie mūsų dviejų...

Monikos ir Petro istorijoje ji jaučiasi nevertinama, nes pasiūlyme nemato atsižvelgimo į jos poreikius (MP.272), ir klausydama partnerio požiūrio girdi programavimą, kokia ji yra bloga (MP.334), nors partnerio pasisakyme apie tai nėra nė vieno žodžio.

Įžvelgia partnerio motyvus. Skirtingumo išgyvenime partneriai iš turimos nepilnos informacijos įžvelgia neigiamus partnerio motyvus. Pavyzdžiui, Goda, gavusi prieštaringą informaciją apie paskolos išsimokėjimo laiką, suvokė, kad netiksliai skaičiuoja šeimos finansus, ir daro išvadą, kad jai meluoja (GS.36a). Inesa nežino, ką tiksliai turi mintyje partneris kalbėdamas apie įsipareigojimus, bet ją nuliūdina, kad jis jiems kaip porai neturi laiko (IE.214a). Ji galvoja, kad vyras dėl darbų pritvinkęs pykčio, išsilieja ant šeimos, ji imasi tai stabdyti (IE.82c). Jadvyga įžvelgia, kad partneris pasišalina iš konflikto, nes nenori spręsti (JR.164b), atsiriboja nuo šeimos (JR.222b), vengia (JR.122). Kai Petras paklausia patarimo, partnerė supranta tai kaip jo norą, kad ji už jį darytų (MP.412). Vaidas girdi, ką partnerė jaučia, bet kalba apie priežastis, kodėl ji taip jaučiasi, ir daro pastabą, kad ji nepasižiūri į save (LV.184), o Giedrius daro išvadą, kad partnerė nori įsiteikti kitiems (VG. 50).

Partnerių pokalbiuose nuskamba išankstinis žinojimas apie kito elgesį ir nuostatas, klausiant ir jau turint atsakymą (MP.34) arba turint atsakymą dar nepasitikslinus su partneriu (SA.54, RJ.46, MP.222), pavyzdžiui, Monika mano, kad partneris ją nuvertina (MP.260), jos partneris žino iš anksto, kad partnerė sieks galutinio savo sprendimo (MP.80). Silva apibūdina, kad užtenka vienam į kitą pasižiūrėti (SA.148, SA.154a), ir jau viskas aišku, ką kitas pasakys, ji pagrindžia tai tuo, kad vienas kitą labai gerai pažįsta, nes bendrauja labai seniai (SA.144). Išankstinis žinojimas susvyruoja, kai Silva sužino apie vyro išdavystę su kita moterimi. Jie pasakoja:

#00:13:16-0# (Silva): Pradėjom draugauti vienuolikos, tai dar iki vestuvių šešis metus.
#00:10:46-6# (tyrėja): Atsidusai, Audriau, kas čia?
#00:13:32-7# (Audrius): Aš norėjau pasakyt {juokiasi}, kad vienas kitą mes kaip nuluptą pažįstam.
#00:13:08-6# (tyrėja): Aišku
#00:13:39-2# (Audrius): Jinai pasižiūri į mane, aš į ją ir viskas aišku.
#00:13:42-7# (Silva): Taip atrodė iki to, kad pažįstam, bet kai pagalvoji, kiek laiko tu mane apgaudinėjai, ir aš to nemačiau. Ir jisai pareina ir viskas gražu, nei jisai dingsta, nei kad pasakytų, negrįžta ar panašiai, tai man buvo irgi didžiulis šokas, nes tiek metų gyvenam kartu, ir sakau, pasidarė toks jausmas, kad aš jo nebepažįstu.
#00:14:03-9# (tyrėja): Hm.
#00:14:03-9# (Siva): Ir atrodo, su kuo aš čia gyvenu ir kas čia per ^žmogus. Nes kaip ir jisai sako, gyvenom taip, kad jau, atrodo, jisai nori kažką sakyti, aš jau iš to žvilgsnio suprantu, apie ką kalbės, ką sakys. O paskui atrodo, kaip galėjai to nematyti tiek laiko. Tada vėl išsigąsti, kad tik įsivaizduoji, kad pažįsti tą žmogų, nes esmė ir tame, kad tas romanas pas jį buvo 1,5–2 m. Tai buvo ne keli mėnesiai.

Interpretuojant pritaikomas blogasis (JD.24a, MP.232, GS.184, MP. 48, SA.150b, KA.174), nors retkarčiais ir gerasis scenarijus (SD.104a), daromi neigiami apibendrinimai (SA.76, VG.230, JD.116b) arba sumenkinamas partneris ir kaupiama nuoskauda (KA.162b).

Sava interpretacija išryškina skirtingumo išgyvenimo momentą, kada poroje bendravimas netenka abipusiškumo. Partnerių jausmai kyla reaguojant ne į realią situaciją, o į savo sukonstruotą interpretaciją, tada kuriamas blogasis ir labai retai gerasis scenarijus, įžvelgiami partnerio motyvai, daromi apibendrinimai. To, ką mato ar girdi, prasmė kuriama vienpusiškai. Kai komunikacija pasunkinta, susitikrinimo su partneriu nėra, nesigili-

nama ar teisingai suprato, ką pamatė ir išgirdo. Tačiau bendravimas kaip toks nenutrūksta, kitame skyrelyje „Jausmų sąveikos“ atsiskleis, kaip tokiu būdu komunikuodami partneriai jaučiasi.

3.1.5.3. Jausmų sąveikos

Išgyvenant skirtingumą vyraujantis jausmas yra įtampa. Kitos jausminės reakcijos: tapimas nejautriam (RJ.95), atsitraukimas (RJ.171), prasilenkimas (GS.34b, KA.142), pasisukimas į save, abipusiškumo tikėjimasis (PM.124a,b,c, JR.60c), vaidmenų prisiėmimas, neigiamų jausmų filtras (GS.286a, VG. 218), dėmesio rodymas, kito partnerio įtraukimas (KA.138) ir galiausiai jausmų sąveikos pasekmės (IE.158).

Kas paleidžia kelia įtampą? Inesos ir Egidijaus atveju, vienas iš partnerių reaguoja į vaiką pykčiu, tai sukelia ir palieka trumpalaikę įtampą tarp partnerių (IE.26). Inesa pasakojo (IE.66b), kad, kai partneris visą rytą piktas ir susiraukęs, ją tai slėgė, nes nežino kada pratrūks:

> *#00:10:56-4# (Inesa): Tai (5) tiesiog. Aš, akivaizdu, kad tos problemos, ta prame, nu tie susidūrimai tam tikri požiūrių, nuomonių, emocijų kyla tada, kai yra tas skirtingas situacijų matymas. Tai Egidijus labai aiškiai išdėstė, kaip jisai mato. Tai mano tas situacijos matymas buvo toksai. Egidijus visą rytą kažkoks piktas ir susiraukęs vaikšto, ir tas šiek tiek mane slėgė, nes niekada nežinai, kada tai pratrūks. Nes kažkoks neišsakytas, sulaikytas pyktis, ir ir (.hhhh) po kur aš ten, kur mes skubėjom šičia, aš ten gal rengiausi, gal kažką dar tvarkiau ir (1) girdžiu, kad Egidijus rėkia ant sūnaus piktai, ir ir aš tada <<apšaukiau>> {juokdamasi} Egidijų, ko jis čia piktas visas. Visą rytą piktas vaikšto, ir ko čia rėkia ant vaikų. Apie tai, kad ten kažkokia pelės istorija, dar kažkas, aš išvis nieko nežinau, sakau, mačiau tai visiškai kitaip, ir (2) va ir situacija {juokiasi}.*

Taigi Egidijaus susidūrimas su sūnumi ir pakeltas balso tonas išprovokavo Inesą pakelti balsą.

Goda pastebi, kad kai ji yra „automato“ būsenos po darbo, jos pasakyti žodžiai paveikia partnerį taip, kad paskui jis nešneka (GS.286b). Simui įtampa kilo, kai partnerė uždavė klausimą, kuris jam reiškė pasitikėjimo klausimą (GS.22b, GS.40), sustiprėjo įtampa dėl dviprasmiško juokelio (GS.106b.). Aleksandras svarstė, kad įtampa paaštrėjo jam netekus darbo (KA.66b). Vaidui kelia įtampą, kai žmona leidžia vaikui miegoti tėvų lovoje, jis dėl to labai išgyvendavo ir konfliktuodavo (LV.46a). Kitos nupasakotos patirtys parodo įtampos augimo tendenciją, kai vienas partneris reaguoja į kitą (VG. 40), į kito diskutavimo būdą (MP.106), nepasitenkinimą, ypač garsiai išreikštą (MP.312a). Įtampa jaučiama net nepradėjus veiksmų, o nerimaujant dėl to, kas bus, jei partneris elgsis pagal save (ID.25).

Įtampa padidėja girdint pakeltą balso toną, nejautriai pajuokavus, reaguojant grubiai, atsiliepiant į diskutavimo būdą, galynėjantis ar nerimaujant dėl partnerio reakcijos.

Tekstuose jausmai buvo analizuojami pagal tai, ar tyrimo dalyvio naratyve matomas tik vienas būdas, kaip elgtis, jaustis, t. y. viena savo versija, ar yra ir antra, partnerio, versija. Šis skirstymas remiasi savęs diferenciacijos koncepcija (1.2.2 skyrius). Visi jausmų sąveikos kodai buvo sugrupuoti į dvi grupes pagal šį kriterijų. Kartais reikėjo pasitikrinti grįžtant prie pirminės įrašytos interviu medžiagos, siekiant suprasti, ar pasakotojas užsimena apie partnerio versiją.

5 lentelė. Jausmų sąveikos, kai naratyve yra viena arba dvi versijos

Naratyve yra dvi versijos, savo ir partnerio	Naratyve yra viena savo versija
SA.154b ***išsigąsta***	JR.20 ***agresyvumas***
PM.238a ***gaila***	RJ.103 ***nepasitenkinimas***
IE.130a ***nežinojo, nesusimąsto***	RJ.129b ***veikia neigiamai***
LV.98a ***supranta***	GS48c ***nepatenkintas***
SA.180a ***supranta***	GS.224b ***šoko*** jausmas, ***susinervina***
LV.192a ***supranta***	PM.86a ***pyktis išlieka***
GS.228a ***skaudu***	PM.94 ***palaiko*** ir ***pyksta***
GS.232a ***sunku*** // GS.232b ***nepatenkinta***	ID.38 ***pasipiktina***
IE.202 ***liūdina***	VG.46 ***pyksta***
JR.84. ***bejėgiškumo***, ***susierzinimo*** jausmas	GS. 302a ***iškerta***, ***supykdo***
JR.292. ***nereikalingas rūpestis***	JR.226 ***pasimetęs ir pyksta***
VG.116 ***nepatinka***	SD.4b ***kėlė pavydą***
GS.48a ***priima***	KA.6 jaučiasi ***nesaugi, jaučia įtampą***
LV.202b ***nori spręsti***	VG.238b ***gėda***
SD.32 ***džiaugėsi***	GS.252 ***susinervina***
SD.208c ***nori šalia matyti*** laimingą	ID.59b ***nepriima***
SA.216 ***paveikė***	LV.122a jaučia ***nuoskaudą***
SA.226 ***nesitiki***	RJ.16.c ***laukia,*** *nerimauja*
LV.50c ***pakanka***	

Galima pastebėti 5 lentelėje, kad tais atvejais, kai partneris skirtingumo situacijoje turi vieną versiją, daugiau naratyvo kodų su agresyvumo, pykčio, susinervinimo, nuoskaudos jausmais. Lentelėje cituojamuose naratyvų koduose jie yra paryškinti tyrėjos. Tuo tarpu tada, kai partnerio pasakojime yra dvi versijos, yra išgąsčio, nežinojimo, nepasitenkinimo, sunkumo būsenos, tačiau yra ir liūdesio, supratimo, norėjimo spręsti ir priėmimo būsenos.

Interviu metu dalyviai reflektavo, kaip jie jaučiasi, kai būna nutrūkęs ryšys su partneriu. Tokiai refleksijai atsirasti padėjo tyrėjos klausimai. Tyrėjos įtakai rezultatams skirtas atskiras skyrius. Atskleisti išgyvenimai, kad partneris jaučiasi nesuprastas ir vienišas. Iš dialogų matyti, kad partneriai neišsako savo artimui, kaip jaučiasi (LV.86g, VG.222a). Pavyzdžiui, Milda sako, kad vidinis nusiteikimas yra kitoks, nei partnerio nuskaitomas, interpretuojamas išorinis elgesys, kūno kalba (PM.162b):

> *#00:11:32-1# (Milda): Taip. Visų pirma, kaip aš sakau, kur prasideda išdavystė, manau, kad ji prasideda, arba ta abejonė, vat prielaidos tam dalykui prasideda iš savo vidaus, ar ne. Nežinau, nėra nei vieno jo draugo {juokiansi}, į kurį mano intensija nors minimaliai būtų erotinė, taip, galbūt mano tas santykis su tais žmonėm yra taip vat, apsikabinti aš galiu draugą ir draugę ir man tas artumas fizinis, jis nėra man daug nekainuojantis. Aš galiu ir gatvėje žmogų apsikabinti per*

*varžybas, pavyzdžiui, krepšinio, mes gerai įmetėm kamuolį, puiku. Man šitas daug nekainuojantis ^dalykas, jis man išsako pastabas, natūralu, kad ta neadekvati reakcija įvyksta, bet *man ant tiek yra ramu viduj*, nes, sakau, nu nėra toj kompanijoj nei vieno asmens, kam aš norėčiau bent jau tą fantaziją nors mintyse parodyti. Suprantat?*

Laima apibūdina savo būseną, kaip kitokią, nei apie ją mano partneris (LV.134b):

#00:22:04-6# (Laima): Nes neaišku, kaip čia bus, neaišku, kaip čia išspręsti ir jo, atsiranda tam tikras vienišumo jausmas, nu niekas nesupranta, ir bandai lyg ir pasakyti, kad mano vidinė būsena yra kitokia, negu kad tu ją matai, bet matai, kad lyg ir yra tam tikras įsitikinimas iš Vaido pusės. Ir vat neišeina kažkaip tai, toks jausmas iki tiek, kad kad kad jį suprastų.

Jonas (RJ.87), Dainius (SD.178a) taip pat tikisi, kad juos supras. Jadvyga norėtų, kad partneris priimtų ją tokią, kokia ji yra, o ne tikėtųsi idealios mamos ir žmonos (JR.204). Tyrimo dalyviai suvokia, kad patys keičiasi (PM.174, VG.184) ir labiau supranta savo poreikius (LV.34), apie kuriuos nori pasakyti ir artimam žmogui.

Štai keletas atsiskleidimų interviu metu. Sandrai nuo pat draugavimo su Dainiumi pradžios buvo svarbūs jų pokalbiai (SD.116), ji tada jautė, kad ją supranta (SD.108a), po santuokos ji pasigenda pokalbių iki paryčių, kurie vyksta, pasak jos, dvasiniame lygmenyje (SD.108b), todėl jaučiasi viduje tuščia (SD.124b). Monikai sunku vienai priimti sprendimus (MP.300). Vitai sunkus šeimos maitintojos vaidmuo (VG.238a), be to, svarbu, kad partneris dirbdamas save realizuotų (VG.242).

Atsiskleisdami tyrimo dalyviai kalbėjo apie pasimetimą (VG.204, MP.338, JR.118a, LV.102, LV.130, MP.256a, SA.158), savęs išdavimą (MP.312b), beprasmybę (JD.58b), ieškojimą (SA.206, GS.52, KA.70, KA.74) ir vienišumą (ID.91, LV.134a, LV.198).

Pasunkintos komunikacijos metu partneriai bando paaiškinti apie save bei apie kitą. Tačiau nuo paaiškinimų partneriui aiškiau nebūna. Sava teorija pagrindžia veiksmų logiką, bet ja nebūtinai partneris patiki ir ją priima. Daug painiavos partneriai patiria interpretuodami tai, ką mato ir girdi iš kito. Kai komunikacija pasunkinta, susitikrinimo, ar teisingai suprato, ką pamatė ir išgirdo, su poros partneriu nėra. Viduje jie lieka nesuprasti, vieniši, pasimetę, išduodantys save, išgyvena beprasmybę, bet ir ieško atsakymų.

3.1.6. „Arba aš, arba tu“ skilimas tenkinant poreikius

Pastebėta, kad partneriai elgiasi aukodamiesi, prisitaikydami prie kito arba tenkindami tik savo poreikius. Išryškėjo dvi tendencijos, kada partneris elgiasi tik pagal kitą arba tik pagal save.

Aukojimasis prisitaikant atskleistas iš keleto tendencijų:

a) **prisitaikymo atsisakant savęs tendencija**, kai elgiamasi pagal kitą, nes sunku išsakyti savo poziciją (nors tyrimo dalyviui jis yra žinomas), elgiamasi pagal kitą ir blogai jaučiamasi arba žinoma, kad elgimasis savaip bus netinkamas, ir daroma dėl kito partnerio poreikių;

b) **prisitaikymo kaip derinimosi tendencija**, kai dedamos pastangos atsižvelgti į partnerį ir nesielgiama vienpusiškai, taip pat išreiškiamas noras elgtis savaip;

c) **aukojimasis nesusimąstant**, t. y. tiesiog nekeliant sau klausimų, kodėl taip elgiamasi;

d) **prisitaikymo reikalavimas**, kai vienas iš partnerių arba išsireikalauja, arba tikisi, kad gali išsireikalauti, o kitas turės paklusti.

Prisitaikoma atsisakant savęs tada, kai sunku partneriui išsakyti savo norus ir poziciją, pavyzdžiui, Laima priimdavo partnerio norą kaip nurodymą ir būdavo sunku išsakyti savo poziciją (LV.86c), ji patiria jausminį diskomfortą pasirinkdama atliepti partnerio, o ne vaiko norus (LV. 106). Jurga jaučiasi suvaržyta gyvendama blokiniame name (JD.6c), ji patiria įtampą, kai nori ką nors daryti ir negali, nes jie – šeima (JD.128). Turėdama svajonę nuolat apie ją galvoja ir jaučiasi negerai (JD.120), sugniuždyta, kai jos neįgyvendina atsižvelgdama į kitus, nes gyvena vieną kartą (JD.140). Ieškodama kompromisų jaučiasi nesuprasta, „kaip narvelyje" (JD. 146). Ji jau turėjusi tokios patirties, kai jos svajonė skiriasi nuo partnerio, ji adaptuojasi ir tiesiog pamiršta, susigyvena (JD.116c.). Vita jaučiasi blogai, ilgai nesakė ir slėpė, nes manė įžeisianti vyrišką ego (VG.242b), ji ilgą laiką pasitikėjo ir laukė, kol viskas susitvarkys (VG.222b), ir daug ko atsisakė (VG.176). Bet dabar galvoja, kad jos nuolankumas atsisuko prieš ją pačią, kad reikėjo anksčiau reikalauti (VG.226). Silva savo išgyvenimus dėl išdavystės laiko viduje, kad jam neprimintų ir neskaudintų (SA.194). Jonas nepasiruošęs turi atsakinėti į partnerės klausimų griūtį (RJ. 133). Petras supranta, kad negali pats nuspręsti, nes nepataikys (MP.374, MP.400, MP.404). Irma atsižvelgia į vyro jauseną problemos atžvilgiu, neprisiimdama atsakomybės už tėvų problemas ir ribodama bendravimą su jais (ID.76, ID.13b).

Partneriai **bando derintis**, kai pamato, kad ankstesnis bendravimo būdas nenaudingas. Pavyzdžiui, Vaidas atsargiai elgiasi, kad neįžeistų, neįskaudintų (LV.62), ir yra linkęs susitaikyti su tuo, kas neišvengiama (LV.50b). Dalius leidžiasi priverčiamas pasirinkti, ko neturėjo noro, bet galiausiai liko patenkintas (ID.174) ir patyrė, kad galima elgtis nebūtinai pagal savo principus. Silva partneriui neišsako klausimų, ir gromuliuoja juos viduje (SA.190), nes klausimai nepadeda jiems vėl atrasti ryšio. Dainius skirtingai supranta, kada pokalbis turi baigtis, mano, kad pokalbio jau kažkiek buvo (SD.164), pasikalbėjus kitą dieną partnerė vėl blogai jaučiasi, tada jis galvoja, ko nepadarė (SD.178d). Giedrius sutinka su Vitos prieštaravimu, sutinka, kad reikia daugiau gyvenamojo ploto, bet supranta, kad tam reikėtų labai daug finansinio investavimo (VG.174a, VG.174b). Dainius pats pradeda pokalbius, bet dėl jos, nes žino, kad jai reikia (SD. 214). Deividas, girdėdamas partnerės naratyvą apie svajonę, sako, kad partnerės pasiūlymas įdomus, ima abejoti, gal jo svajonė sutampa su partnerės (JD.58 c). Derinimosi pastanga atsispindi ir partnerių noruose elgtis savaip, negauti ultimatyvių reikalavimų (VG.170) arba spaudžiančių susitarimų (IE.190a).

Aukščiau paminėtais atvejais **prisitaikymas ir derinimasis** vyksta partneriams žinant kito partnerio norus ir žinant savo poreikius. Partneris elgiasi pagal kitą, nes nenori neigiamų pasekmių, tačiau viduje turi savo norą, svajonę, ketinimą. Taigi derinimasis yra suvokiant savo vidinį pasirinkimą, kad nori derintis.

Aukojimasis nesusimąsčius, atsispindi tokiose sąveikose kai, pavyzdžiui, vienas turi savo nusistatymą (SA.106), bet pasielgiama pagal kito partnerio suteiktą pokalbio kryptį, ketinimus ir būseną (SA.108, SA.120). Elgiamasi taip, nes žinomos partnerio nuostatos (SA.110, SA.58a). Kitas atvejis, kai Egidijus negalėjo užbaigti aiškintis su sūnumi, nes įsikišo partnerė (IE.46). Egidijus prie pokalbio su sūnumi negrįžo. Reaguoja greitai sutinkant su kitu (VG.182, VG.160), leidžiant įsiterpti (IE.42b, JD.112), nenorint sukelti streso

(RJ.204), nenorint pyktis (GS.286a), nelabai suvokiant savo (ID.51, ID.168b, RJ.38) ir kito reakcijų (RJ.7b).

Prisitaikymo reikalauja iš partnerio. Nors Kotryna reikalaudama jaučiasi bjauria vadybininke, jai santykyje (KA.228) sunku (KA.162a), po intensyvių darbų ir mokslų grįžusi namo ji tikisi partnerio supratimo, nesulaukusi jo iniciatyvos (KA.216b), ji reikalauja – partneris paklūsta atlikdamas, ko ji reikalauja (KA.210). Nors ir pripratęs prie partnerės rėkimo (MP.132), Petras supranta, kad reikia imti plauti indus, nes bus blogai (MP.286). Partneris pasiekia savo tikslų tokiais būdais: nekreipdamas dėmesio (LV.216c), kerštaudamas (SD.64), turėdamas pateisinamą priežastį (JR.38a), siūlydamas (VG.246, MP.50), tiesiog laukdamas (JR.98a), fiziškai paveikdamas (PM.70) arba tiesiog sakydamas pastabas (MP.92, MP.366). Inesa norėtų, kad vyras reaguotų į vaikus pagal jųdviejų susitarimus (IE.90), ji pati nori inicijuoti susitarimą, į kurį Egidijus atsargiai žiūri, nes jam susitarimas atsiranda kaip dar viena vykdytina pareiga (IE.196). Į tai Inesa atsako, siekdama, kad susitarimas vis dėlto būtų (IE.222):

> *#00:27:27-5# (Inesa): ...Tai šiuo atveju kažkaip pagalvojau, kad tai būtų tiktai susitarimo reikalas, ir tas supratimas tų skirtingų patirčių, ir tų argumentų išgirdimas. Ir aš tada pagalvojau. Taip mes tikrai neturim laiko apie tai pakalbėti, o čia palietėm tik vieną mažą kažkokią problemėlę, tai tada supranti, kaip to laiko apskritai trūksta apie svarbius dalykus pakalbėti.*

Savo pasisakyme Inesa pradžioje priima, kad abiejų partnerių patirtys gali būti teisingos, tačiau siekia, kad Egidijus su ja susitartų dėl to ir paskirtų daugiau savo laiko.

Savo poreikių tenkinimas atsispindi partnerių naratyvuose. Tada elgesio atskaitos taškas būna savo norai, svajonės, prioritetai, dalykai, kurie patinka ar nepatinka. Pavyzdžiui, Vita ilgą laiką mėgindavo atkurti ryšį, bet dabar suvokia, kad nebenori to daryti (VG.112), ji ilgą laiką palaikė partnerį, dabar nebenori palaikyti dėl tų dalykų, dėl kurių ji nesutinka pagal savo vertybes (VG.48). Monika, tardamasi su partneriu, nenori keisti savo planų (MP.256b). Milda nori sau leisti atsipalaiduoti adekvačiomis aplinkybėmis (PM.206, PM.214) ir mano, kad turi tam teisę (PM.226, PM.230). Irma, kai pora turi didesnių finansinių galimybių, renkasi keliauti, tai, kas jai prioritetas (ID.172), arba jie su Daliumi pasielgia tiesiog pagal savo norus (ID.154a, ID.166). Jurga mato galimybę įgyvendinti svajonę (JD.14, JD.132), o Deividas svajoja kitaip, toliau lėtai mąsto ir nesiima nieko (JD.36), nes jam prioritetas – jų poros santykiai (JD.44) ir veiklos priemonės (JD.104). Laima norėtų, kad sūnus ir vyras būtų ramūs (LV.114), bet jos prioritetas – neatstumti vaiko (LV.110). Audrius reaguoja į savo partnerę, nenori prisiminti išdavystės aplinkybių (SA.168), apie kurias Silva dažnai klausinėja. Dainius apie savo pasirinkimą po sunkios dienos nešnekėti iki ryto, nepaisydamas partnerės lūkesčių, nes reikės anksti keltis, sako taip (SD.156):

> *#00:24:49-0# (Dainius): Ir kaip Sandra, ta prasme. Irrr iš kitos pusės, aš galvoju, kad gerai ten, diena sunki buvo, visa kita ir taip toliau, nu turi riba ta kažkur tai būt, kad <u>negalim</u> mes leist sau iki trijų ryto šnekėtis, nes žinau, kad šeštą ryto reikės keltis ir važiuoti į darbą. Darbe ten kiti iššūkiai, sakykim, laukia. Tai norisi, kad tas pokalbis nebūtų iki trečios valandos, vienuoliktą valandą einam miegot, pavyzdžiui. Nu aš taip galvoju. Ir kai aš konkrečiai taip pasakau, sakau „gal einam jau ilsėtis", ką, pašnekėjom tą dieną, tą pašnekėjom ten, kas buvo, tas, išsprendėm, ir ir ir. Va tuo momentu, kai aš pasakau, aš matau nu, nepatinka Sandrai (...).*

Jadvyga teikia pirmenybę buvimui su vaiku (JR.192b), priešindamasi numanomam priekaištui, tiesiai pasako, kad jai tai ne problema, ir neketina daryti kitaip (JR.210). Monika interviu metu pateikia pavyzdį, dėl kurio pati labiau pasitiki (MP.210) ir jai patinka būti netobulai (MP.40), o Inesa gerai jaučiasi, kai apšaukia vyrą ir vaiką, nes tam kartui sustabdo triukšmą namuose (IE.110). Pasirinkimas elgtis pagal save grindžiamas nenoru vaidinti santykyje (SD.100), turėti savo atskirą santykių nuo sutuoktinio erdvę (JR.58a).

Irma prisimena ir jai nenaudingą elgesio pagal save pavyzdį, kada ji nekreipė dėmesio į vyro jauseną ir darė, kaip jai geriau (ID.75), lygiai taip pat Dalius laikydamasis nuostatos „visiems nebūsi geras" nesigilina į žmonos tėvų emocines problemas, save nuo partnerės atribodamas (ID.150a.).

3.1.7. Pastangos atkurti norimą ryšį

Analizuojant naratyvų turinį, pastebimi bandymai grįžti į ryšį, kuris prieš tai nutrūko. Linijinės sekos, kad po ryšio nutraukimo seka kova ir pasunkinta komunikacija, nereikėtų įžiūrinėti, nes kova gali prasidėti dėl pasunkintos komunikacijos arba partnerių ryšio nutraukimas pačią komunikaciją pablogina. Tačiau naratyvuose galima pamatyti seką, kad po ryšio nutraukimo poros partneriai bando jį atkurti. Tyrimo dalyvių naratyvuose matomos ir individualios, ir abiejų partnerių pastangos.

3.1.7.1. Pastangos šnekėtis

Apie pastangas šnekėtis pasakojo arba kokiu nors būdu užsiminė daugiau nei trys ketvirtadaliai porų. Tyrimo dalyviai teigia, kad juos skatina noras išsiaiškinti (GS.298c, IE.218), kviesti tartis (MP.396). Jie nenori, kad liktų nuoskaudos arba klaidingi nusistatymai (LV.78b). Parneriai siekia ieškoti kompromisų, neiti į atvirą konfliktą, išspręsti (LV.192c). Taip pat pokalbis duoda galimybę suprasti, spręsti, ar dar yra galimybių kurti pagarbų santykį, ar jau viskas baigta (VG.272, VG.280). Vaidas sako, kad jų pokalbis turi tikslą, jis nori, kad partnerė pamatytų ir gerbtų galimybę jam elgtis kitaip ir suprastų jo nuomonę (LV. 206):

> *#00:35:35-2# (Vaidas): Nu taip, ta prasme, vėlgi yra, aš tikrai nenoriu kelti konflikto, jeigu jinai blogai tame jaučiasi, pavyzdžiui, išėjo, dar kažkas, tegu būna. Iš jos pusės irgi reikia suprasti, kodėl, kad man vaiką nesinori plėšt nuo mamos, arba atskyrimą, dar kažkas tai, ar sukelti blogus jausmus, tiesiog yra elementarios priežastys, ir aš tikrai nemanau, kad ten kažkokia žala ir ten dar kažkas, nu yra mano tokia nuomonė. Tu jos gali lygiai taip pat nesuprasti, tiktai viskas, ko aš prašau, kad ją gerbtum ir pamatytum, kad galbūt kitaip galima.*

Kalbėtis, kas atsitiko, nėra vienodai reikšminga abiems partneriams, vienam gali būti labai svarbu aptarti, kitam ne taip (GS.208). Bet pats grįžimas kalbėti (GS.212) ir kalbėti konkrečiau (MP.178, MP.182) yra vienas iš partnerių dedamų pastangų elementų. Vaidas apie pastangas šnekėtis taip kalba (LV.66b):

> *#00:09:26-7# (Vaidas): Tai mes turėjom tam tikrą pokalbį, sakysim, kuris buvo linkęs virsti eiliniu konfliktu. Ačiū Dievui, kad taip nepasibaigė, vėlgi viskas, lygtai sugebėjom pakalbėti ir neišsiskirti, tai jau tas momentas labai svarbu irgi yra, va. Bet aš irgi pabandžiau išgirsti, ką jinai sakė, kad taip čia, ta prasme, supranta, susieja, kad tarkim naują lovą nupirksim, kad kažkaip tai ta situacija spręsis. Nu spręsis ir ačiū Dievui. Vienaip ar kitaip.*

Pastangos šnekėtis pasireiškia tuo, kad partneriai kviečia vienas kitą didesniam atvirumui. Sugrįžimo į ryšį pokalbyje daugiau išreiškiami jausmai (MP.276), norai (MP.402, SA.228), išgryninama savo nuomonė (MP.14b, MP.16, MP.30, MP.36, MP.340). Goda nori, kad ja pasitikėtų, ir sakytų, kas nutiko (GS.228b), ji nerimsta viduje, neturi atsakymų, todėl nori kalbėtis (GS.270c). Jadvyga nori kalbėtis apie partnerio agresyvų elgesį (JR.18). Vitai svarbu kalbėtis kaip dviem suaugusiems žmonėms (VG.234a). Kalbėtis atviriau nėra lengva, todėl kai kurie užsimena, kad svarsto, ar pradėti kalbėti iškilusiu klausimu (GS.14), bet kalbėtis nori, nes santykis dar svarbus (VG.126). Kartais bandoma kalbėti netiesiogiai. Pavyzdžiui, Sandra mėgina pasakyti, kaip tuščiai jaučiasi, kalbėdama ir siūlydama partneriui skaityti knygas (SD.104b).

Pokalbio pradžia taip pat reikšminga, pradedama ramiai (JR.96a) arba kol ramu (GS.278). Nors tema yra skausminga, vis dėlto tęsia kalbėti sunkia tema (VG.178, VG.180a). Pradeda nuo to, kas panašu, o ne skirtinga (LV.86a). Kadangi pokalbis Sandrai ir Dainiui yra jų santykių probleminė tema, Vaidas ieško, kaip keisti pokalbio vietą, detales (SD.184), gal kalbėtis atliekant buities darbus, kai nereikia protiškai įsitempti (SD.192). Inesa užsimena, kad neturi susitarimo paskirti laiko skirtingoms patirtims, argumentams išgirsti, o jai tai yra svarbūs dalykai (IE.210c).

Turėdami daug neigiamos patirties, kai pasikalbėti nepavyksta, kai kurie tyrimo dalyviai vertina tokius pokalbius kaip nesėkmę. Romanas pastebi, kad daug kartų nagrinėjant klausimą pereinama į ginčą, kuris niekur nenuveda (JR.104c), o Monika įvardina, kad nori aptarti su partneriu, bet nepavyksta, nes nueina į asmeniškumus (MP.268). Petras jau padarė išvadą, kad emociniame lygmenyje diskusija bevaisė (MP.316a) ir, nutraukdamas pokalbį, jis duoda ženklą, kada nebetęsti diskusijos (MP.316b). Pastangos šnekėtis nebūtinai baigiasi sėkmingai, kada abu partneriai pokalbiu lieka patenkinti. Petras pasakoja, kad negali jiedu dalintis skirtingomis nuomonėmis be vaido (MP.332b).

Eidami aptarti, kas atsitiko, partneriai pastebi savo ribas. Pavyzdžiui, Jonas tvirtai nežino, bet jam susidarė nuomonė (RJ.210b). Goda išsako, kad ji negali nujausti, kaip kitas jaučiasi, jei partneris pats neįvardina (GS.270b).

Grįžę kalbėtis partneriai pasako, ko jiems trūksta (JR.60b, JR.96b, LV.54b), bei tai, kas ankstesnės komunikacijos metu sutrukdė vienam kitą suprasti, pavyzdžiui, juokelis (GS.34a, GS.78), vidinis nerimas ir „bloko" jausmas (JR.154, JR.158), pertraukinėjimai (LV. 194a). Monika pastebi, kad jai sunku aptarti, nes partneris tokį pokalbį priima kaip kritiką (MP.280). Kai atidengiami per daug skausmingi dalykai (SA.180b) arba primenami vertinantys (kaltinantys) dalykai (JR.96c, VG.114), taip pat sunkiau šnekėtis. Kartais pokalbis neįvyksta, kai pritrūksta vieno iš partnerių aiškesnio požiūrio (LV.78c).

Sugrįžimo pokalbyje daug tikslinama (MP.336): pataisomi žodžiai, kurių nesakė (LV.180), nesutinkama su apibendrinta išvada (LV.202a). Pavyzdžiui, pokalbyje su partneriu Laima patikslina, kur ji buvo nesuprasta (LV.208):

> *#00:36:16-7# (Laima): Aš apie palikimą kalbėjau {labai tyliai šneka}, apie tą poziciją, kad aš to nepadarydavau, kai tu sakai, galbūt tu to nesuvoki, bet tai vis tiek buvo tavo poreikis, tai vat aš apie tą kalbėjau.*

Partnerių pokalbis interviu metu kai kurioms iš porų buvo pastangos išgirsti ir suprasti kitą. Pavyzdžiui, Jadvyga džiaugiasi, kad daugiau ir giliau girdi partnerį, kalbant per

interviu (JR.160). Vaidas jaučiasi išgirstas, jaučiasi, kad pakalbėjo, ir tiki, kad klausimas natūraliai išsispręs (LV.78a).

Bet Vita interviu metu suvokia, kad pokalbis interviu metu – dar vienas erzelis (VG.214). Laima pokalbį, kuris vyko interviu metu, vadina sušvelninta konfliktų forma, kai kiekvienas lieka prie savo pozicijos, vienas kitam iki galo jos neperteikę (LV.194b):

#00:32:30-5# (Laima): Kažką sakiau, bet pamečiau mintį, nes kaip ir pertraukta buvau, kad taip ir liko. Ne, tai iš esmės, nu taip ir yra, tai yra sušvelninta mūsų konfliktų forma. Ir galų gale taip ir gaunasi, kad truputėlį kiekvienas liekam prie tos savo pozicijos. Taip ir yra, kad kažkaip vienas į kitą iki galo neišsitransliuojam.
#00:33:03-8# (Tyrėja): Hm. O kai liekat prie savo pozicijos, koks tas jausmas kiekvienam, čia kažkas atsikartoja, ar ne. Kaip šiuo metu jaučiatės?
#00:33:15-3# (Laima): Kadangi tai yra sušvelninta forma, tai nėra kažkokio tokio labai aštraus jausmo, bet iš esmės būna tokios, kad vienišumo, bejėgiškumo, kad kaip ir vat nepavyko susikalbėti. Lyg ir neišgirdo.

Ši ištrauka simbolizuoja daugumą pokalbių, apie kuriuos pasakoja tyrimo dalyviai ir kuriuose teko dalyvauti tyrėjai interviu metu. Nėra labai intensyvių jausmų, mažai aiškumo, tačiau vertinant pokalbio rezultatą – vienišumo ir bejėgiškumo jausmai, kad iki galo neišsakyta ir neišgirsta. Laimos žodžiais, neišsitransliuota. Pastangos šnekėtis grįžtant į ryšį kai kuriems padeda sumažinti įtampą tiek, kiek pasiseka susikalbėti.

3.1.7.2. Įprastos partneriams būsenos atkūrimas

Tyrimo dalyviai teigė labiau suvokiantys save (PM.82, GS.298b, MP.78, MP.98, SA.198), kai tenka keisti partnerio elgesio interpretacijas, svarstyti, keisti nuostatas (JD.10b, PM.136, MP.420, MP.428). Vaidas dėsto, kad jau išmoko, jog yra požiūrių skirtumas ir kad jis ne visada teisus, kažko nesupranta, negali pajausti (LV.54a). Pokalbio metu jis primena, kad yra atskiras žmogus ir turi teisę turėti savo nuomonę (LV.216a.). Vaidas pastebi, kad kai artimiau bendravo su savo partnere, daugiau pamatė, išgirdo, tada santykiai sunormalėjo (LV.54c).

Kiekvienas pagal savo išmanymą ir išgales bando susikaupusią įtampą sumažinti. Goda pastebi, kad prikaupti dalykai slegia (GS.228c, GS.282b), todėl ji nori šnekėtis su partneriu. Pavyzdžiui, Kotryna mato, kad užsikrauna didelę naštą, ir pati paskui skundžiasi (KA. 216). Sandra slopina savo jausmus (SD.116) ir taip bando sau palengvinti. Petras supranta, kad partnerės kalbėjimas apie skyrybas dar nėra ketinimas skirtis:

#00:27:55-9# (Petras): Niekas ir nesakė, kad jis švarus. Man, kai supyksta, Monika siūlo, sako, skiriamės. Jau ne kartą čia siūlo. Pasikartoja. Nu čia, suprantu, kaip emociniai galbūt sprendimai. Ne tai, kad skiriamės, nes. Taip taip taip.
#00:28:14-2# (Monika): Esu surašiusi ir TAIP.
#00:28:14-2# (Petras): Esi ir surašiusi, bet...
#00:28:19-0# (tyrėja): Hm.
#00:28:24-7# (Petras): Nematau geresnio sprendimo, nemanau, kad skyrybos pats geriausias. Paprasčiausias tai taip. Čia vienareikšmiškai. Vienas du, nežinau, kaip reiktų vaikus kartu prižiūrėt.

Susipykus kyla minčių apie skyrybas, ir jis tai supranta kaip emocinę partnerės išraišką (MP.420).

Poros partneriai ieško ir sulaukia kitų žmonių palaikymo. Irma pasikalba su draugėmis (ID.130), nors supranta, kad problemos taip vis tiek neišsprendžia.

Kai kurie nurodo, kad supratimui reikalingas laikas (ID.192, IE.230). Derindamiesi tarpusavyje, tyrimo dalyviai nurodo matantys savo elgesio pasekmes, pavyzdžiui, Simas suprato, kad jo juokas buvo ne laiku (GS.34, GS48b), Monika pastebėjo, kad partneris supyko, reaguodamas į jos elgesį (MP.200), kai svarstydama problemą su vaiku neįtraukė partnerio (MP.220). Petras pastebi, kad jį veikia Monikos pasakymai (MP.278). Vaidas daro išvadą dėl susišnekėjimo, kad turi būti išklausyta antra pusė, kad kitas sužinotų apie esančią problemą (LV.70a). Inesa supranta, kas blogina santykius su partneriu, ir jai svarbu nepalikti besikaupiančio kartėlio, neteisybės jausmo (IE.138b), o jos partneris Egidijus svarsto, ką daryti, kad atsirastų daugiau bendrumo (IE.182).

Ieškodami sprendimų, kaip išeiti iš susidariusios santykių situacijos (SD.124a), tyrimo dalyviai pamini norą pasižiūrėti, kaip gyvena kitos poros (SD.230), semiasi optimizmo (LV.66c), susitelkia į veiklą (SA.180c). Sprendžiant problemą, ji įvardinama ir nusakomas savo santykis su ja (SA.202). Laimai kyla klausimai, kaip sutvarkyti situaciją iki ramios būsenos (LV.138a), kaip sujungti, kad abiejų išgyvenimai galėtų būti po vienu stogu nejaučiant diskomforto (LV.138b). Kalbėdama apie problemos sprendimo pasiekimus, ji sako, kad jai jau ženklus pasiekimas nebegalvoti, kad jei jųdviejų nuomonės nesutampa – ji ir Vaidas negali gyventi po vienu stogu (LV. 218):

#00:36:27-1# (Vaidas): (...) Tu turi savo nuomonę, aš turiu savo nuomonę, mes dėl to neturim pradėti jausti vieniši ir panašiai. {Laima atsidūsta}. Jau vien tas, kad mes galim kalbėti kažką apie tai, kažką diskutuojam, tai jau mes sprendžiam kažkokias problemas. Ir nereikia kažkokias buitines problemas ten neišsimiegojau, negaliu miegoti, kai vaikas lovoj, iškėlinėti iki kažkokių tenai, mūsų nuomonės nesutampa ir tai yra blogai. Jos negali sutapti visais atvejais. (2).
#00:37:56-5# (Laima): Tai jau iš tikrųjų ženklus pasiekimas, nes iki to mūsų nuomonės nesutampa ir tai yra sprendimas, dėl ko mes negalim gyventi po vienu stogu, būdavo ganėtinai dažnai.

Ne visada bandymai spręsti yra efektyvūs, ypač kai pastangos pasilieka norų, bet ne veiksmų lygmenyje (SD.238, GS.248b, VG.42). Vita, vertindama tai iš savo pusės, replikuoja savo partneriui, kad nėra jo veiksmų, sprendžiant problemą (VG.132):

#00:12:20-3# (tyrėja): O ką norisi daryti, koks ketinimas paties?
#00:12:23-4# (Giedrius): Nu kad žmona sugrįžtų namo. Ramiai sėdam, kalbamės kiekvieną vakarą, kiekvieną rytą.
#00:12:29-4# (tyrėja): Hm.
#00:12:31-2# (Giedrius): Viskas gerai {verkia}.
#00:12:31-5# (Vita): Čia tu taip nori, ketinimo nėra. Nėra veiksmų...
#00:12:37-4# (tyrėja): Tu susigraudinai kalbėdamas.
#00:12:37-4# (Giedrius): Taip.

Partneriai atpažįsta savo poreikius (LV.146), juos išreiškia (SD.178b) arba pagal juos elgiasi, taip atkuria pusiausvyrą. Pavyzdžiui, Romanas į atvirą konfliktą pereinančioje situacijoje jaučiasi suvaržytas, tada jis atsijungia ir atsipalaiduoja vaikščiodamas su šuniu miške (JR.126). Jis atsipalaiduoja emociškai nuo įtampos kvėpuodamas grynu oru ir fiziškai pavargdamas (JR.134). Kitas jo būdas sumažinti savo įtampą – imti tvarkytis namuose (JR.186). Jis sako:

#00:23:23-3# (Romanas): (...) A tarp kitko, vienas iš nusiraminimo būdų, jeigu neišeinu į mišką, tai pradedu generalinį tvarkymą namie, ta prasme, viską, atsiriboju nuo visko, atsijungiu, smegenys neveikia, grynai darau tą valymą. Nu Jadvyga, aišku, patenkinta po to, bet (.hh).
#00:24:35-2# (tyrėja): Aš galvoju oo, koks geras rezultatas. Bet aš [suprantu..
#00:24:37-6# (Romanas): mane tai ramina]
#00:24:44-8# (tyrėja): Ir tai būna po to, kai, konflikto momentu?
#00:24:46-7# (Romanas): Taip, kai eilinis konfliktas be išeities. Ta prasme, kai yra įtampa ir yra tas nuomonių skirtumas tarp mudviejų, iš kurio išeities nei vienas nepasiūlo, tada aš imuosi tokių kraštutinumų {juokiasi}. Čia nėra kraštutinumas, gal ir teigiamas dalykas, bet mane tai ramina.

Būdai, kaip partneriai sugrįžta prie įprastinės būsenos, labai įvairūs, nuo individualios išminties, kaip sau padėti mažinant įtampą, susikūrusią tarp partnerių, iki naujų išmoktų dalykų ir įžvalgų apie save santykyje ir apie kitą partnerį.

3.1.8. Apie ką nutylima

Tyrimo radiniai gauti tik iš to, kas gali būti užrašyta tekstu. Daug tyrimo dalyvių patirčių liko nepasiektos interviu metu. Tačiau iš užuominų galima numatyti, ką partneriai, kalbėdamiesi su tyrėja, nutylėdavo. Kadangi nutylėjimas poros bendravime yra lygiai taip pat svarbi komunikacija, kaip ir sakymas, čia pateikiame keletą ryškiausių apčiuopto nutylėjimo pavyzdžių.

Pirma, partneriams abiems kalbantis nutylimos ryšio nutrūkimo aplinkybės (GS.106a, GS.298a, LV.18a), sunkus ryšio nebuvimo laikotarpis, kurį vadina mėsmale (LV. 46b.) ir subtilia situacija (LV.86e). Nutylimi nesutikimo (SA.58b), pasipiktinimo (PM.144), pavydo jausmai (PM.84), taip pat išdavystės įvykis (SA.150a, ID.2, ID.13a, ID.154c), seksualinis elgesys (JR.98b), seksualinio turinio mintis (PM.50).

3.1.9. Makroanalizės apibendrinimas

Skirtingumo išgyvenimas atsiskleidė kaip kompleksiškas, turintis nenuoseklią seką. Ryšys nutraukiamas, seka kova, komunikavimas, išgyvenimų įprasminimas, t. y. naujos patirtys, kurios suteikia galimybę partneriams pažinti vienas kito skirtybes. Temose atspindėta patirtis rodo, kaip skirtybės ryškėja arba pasilieka neišreikštos, neįvardintos, nesuprastos. Svarbi radinių dalis, nusakanti ryšio nutraukimą ir pastangas grįžti į norimą ryšį, kaip pasikartojančią santykių dinamika.

Siekiant suprasti realius porų išgyvenimus, trūksta svarbios dalies apie tai, kaip poros partneriai konstruoja skirtingumo išgyvenimo prasmę. Partneriai kuria bendrus naratyvus konkrečioje situacijoje, interviu metu jie taip pat sąveikauja, veiksmas vyksta dalyvaujant trečiam asmeniui – tyrėjai, konkrečiomis aplinkybėmis ir konkrečiu laiku. Kaip tai atsispindi jiems konstruojant skirtingumo prasmę?

3.2. Skirtingumo išgyvenimo prasmės konstravimas

3.2.1. Vaiko auklėjimo naratyvas (I Monikos ir Petro atvejis)

Sąveikų analizė

1. Kaip partnerių sąveikos formuoja bendrą naratyvo kūrimo procesą? (dialogas / atskiri pasakojimai; sąveikų pobūdis; perteikta, iškreipta, nepasakyta prasmė)

Abu partneriai reaguoja į pasakytus vienas kitam žodžius, todėl naratyvas labai interaktyvus. Jie pertraukia vienas kitą, pateikdami kiekvienas savo pavyzdį. Atskiri naratyvai naudojami tada, kai siekiama parodyti savo versiją, kaip kiekvienas sprendžia problemą. Monika pasakoja, kaip ji sprendė problemą, kai Petro nebuvo namie (žr. E priede „Dialoginės naratyviosios analizės pavyzdys", #00:10:28-7#), ir kaip Petras sprendžia nuomonių įvairovės klausimus su kitais žmonėmis (#00:15:55-6#). Pradžioje ieškodami, kurią situaciją pasirinkti, jie nušoka į dažnai pasitaikančias „neplautų indų" situacijas. Jie kalba trumpais sakiniais, prisiminimų nuotrupomis, išsakydami keletą tik jiems emociškai reikšmingų žodžių:

#00:08:27-1# (Petras): Užvakar ar kada? !„ko nesikeliat laiku, tai čia reikia, te te te"!;
#00:09:02-0# (Petras): Nu gerai aiškinai, kad vaikus invalidu užsiauginom.

Jie tikslinasi ir renka, kuri situacija tinkamiausia papasakoti, Monika nenori skaudžios ir tokios, kurioje pati pasitiki savimi, Petras nenori nerimtos. Petras nutraukia Monikos kalbėjimą ties jam reikšmingais žodžiais („vežti", „kai esu viena"), juos pakartodamas, bet neišsakydamas savo reakcijos į tuos žodžius. Nutraukdamas Petras atsikerta („toks kaip tu") arba kol Monika nesuformulavo minties, įsiterpia su savo situacijos įprasminimu, savaip užbaigdamas sakinį:

#00:12:04-9# (Monika) Supykau ant Petro, kad jis nėra drąsus. Kad jis [labai šitoj vietoj. ***[Petras pertraukia Moniką (1)]***
#00:12:15-1# (Petras) toks kaip tu.]
#00:12:15-2# (Monika) jis labai šitoj vietoj aaa..nepa... nu, nepa... ***[nepilnai išsakyta (1)]***
#00:12:22-7# (Petras) nepalaiko [tavo pusės. ***[Petras pertraukia Moniką (1)]***
#00:12:22-7# (Monika) nepasiūlo] ne. Nepasiūlo nieko. O tą, ką aš pasiūliau, atmeta. Ir gaunasi tada jokio pasiūlymo. Jo pasiūlymas yra toks. Aš jį paliksiu tau jį namuose. (2). O aš sakau, man netinka, nes aš turiu už valandos išvažiuoti, turiu susitikimą. Tada gaunasi taip: „tavo susitikimai yra nesvarbūs", man taip girdisi, tu daryk, ką nori, dėk tą vaiką, kur nori, neapsirengia – tavo problema.

Monika pokalbyje taiso Petro pasakymus („ne tame reikalas") ir nepasako iki galo. Tokiu būdu jos transliuojama žinia nutrūksta, išsikreipia pritaikant etiketės apibūdinimus („direktorė namuose").

Monika iki galo neišsako savo rūpesčio ir jausmų, ji yra nutraukiama partnerio ir vieną kartą tyrėjos, o pati, sakydama, ką ji stengiasi padaryti, kuo nenori būti, apibūdina ne savo vidinę jauseną, o tai, kaip ją mato ar matydavo kiti („hhhh, bet žmona vis tiek rėkia", „nu tai va, sako, daug rėkiu, ištisai rėkiu"). Daugiau pasako apie savo pykčio jausmus, nukreiptus į vaikus, negu į partnerį („naktį tai aš išsipykau baisiausiai, nes iš tiesų, bet čia ne Petrui, Petrui biškį kliuvo, bet daugiau vaikams", „ir tas pyktis ant Petro nuėjo ant

sūnaus“) Monikos naratyve yra jos siekio ir vidinės būsenos neatitikimas. Ji su didesne galia (keldama balsą) siekia, kad su vaiku partneris elgtųsi taip, kaip, jos manymu, yra gerai („bandau pasakyti, kad mokyti vaikus savarankiškumo ir duoti jiems daugiau, patirti pasekmes, tas natūralias“, „o dabar darom taip, kaip aš sakau“), tačiau pati nenori būti „direktore namuose“:

#00:18:05-0# (tyrėja) momentas, kuris būna sunkus.
#00:18:04-3# (Monika) momentas kuris būna sunkus – pasirinkimo momentas. Galutinio sprendimo priėmimo momentas. Aš nenoriu visos atsakomybės prisiimti, aš esu verčiama nuspręsti, priimti sprendimą, o aš to nenoriu, aš noriu tai daryti pasitarus. Aš nenoriu būti direktore namuose..
#00:18:25-8# (tyrėja) dabar va tau net akys sudrėko, svarbus momentas kažkoks, ar ne?
#00:18:28-9# (Monika) hm (6).

Naratyvo pabaigoje ji jaučiasi vieniša priimdama sprendimą („Aš nenoriu viso atsakomybės prisiimti, aš esu verčiama nuspręsti, priimti sprendimą, o aš to nenoriu, aš noriu tai daryti pasitarus. Aš nenoriu būti direktore namuose...“). Petras neišsako savo reakcijų, apsiribodamas žodžių pakartojimu, pasisakydamas du, tris žodžius. Petro požiūris lieka neaiškus.

Skirtingumo išgyvenimo pasakojime yra įtampos, kada Monika kelia balsą, o Petrui atsiriboja nuo partnerės. Ir vienam, ir kitam išgyvenimas sukelia pykčio jausmus („jau visas tirtėjau“). Diskusijos baigdavosi ne sprendimu ir ramybe („pereinam į emocinį lygį, *nes* nesvarbu, kas ten buvo – namai neišsluoti, lėkštės neišplautos, jau yra emocinis fonas“), o išaugdavo į emocinę audrą („ir tada aaaaa. Nu tai dabar bus. Nu galas.“).

2. Kokie naratyvo turinio ir išraiškos požymiai apibūdina santykį su partneriu ir kitais veikėjais?

Monika šiame naratyve žiūri į partnerį iš aukšto („nu tai va, sako, daug rėkiu, ištisai rėkiu, tai [davai ištrauk man vieną.“), nemėgindama išgirsti kitos pusės („pala pala. Prisiminiau konkretus [atvejis“). Jai sunku, kai reikia tartis („kai esu viena namuose, aš neįkrentu į kažkokią tai priešpriešą“). Ji vertina partnerį („kad jis nėra drąsus“) ir remiasi savo sugalvotomis mintimis („man taip girdisi, tu daryk, ką nori, dėk tą vaiką, kur nori, neapsirengia – tavo problema.“). Monika kartoja, kad jaučiasi Petro nevertinama ir nori kovoti už savo poreikius. Jai norėtųsi neprisiimti visos atsakomybės ir sunkius sprendimus priimti pasitarus su partneriu, bet kvietimas aptarti ir aptarimai nėra sėkmingi, nes pereina į asmeniškumus.

Monikos santykis su vaikais šiame naratyve kaip į rūpesčio objektu: juos reikia išauklėti, nugabenti („kad aš jį vedu, susuku į kaldrą, nunešu į mašiną“), bet ir švelnus (kreipiasi „sūnuti“).

Petras nežino, kaip reaguoti – sako „kaip atspėt?“, paklūsta, kai jam liepia:

#00:16:45-6# (Monika) ne ne ant kito žmogaus, tiesiog aš pasakau „man negerai“, „aš vaikystėje įskiepyta programa tos idealios švaros, ir vat tokiuose, aš pati nemėgstu kažko daryti, kaip ir pasitarti, o gaunasi, kad Petras labai asmeniškai priima, kaip kritiką, kad tu dabar eik ir plauk grindis. ***[Petras paklūsta įsakmiam Monikos pasakymui (2)]***
#00:17:09-9# (Petras) būna ir taip. ***[nepilnai išsakyta (1)]***

Petras atsiriboja, nes neberegistruoja, dėl ko nesutarė su partnere, ir sunkiai jaučiasi, kai pokalbiai pereina į emocinį lygmenį. Jis santykyje su partnere pasigenda dviejų nuomonių išgirdimo. Jo santykis su vaikais globėjiškas, su bendradarbiais – pagarbus.

Atskirame naratyve jis pasakoja apie visų nuomonių išsakymą ir sprendimo ieškojimą.

*#00:15:55-6# (Petras) man irgi sunku, nes tose sąlygose, kuriose aš dirbu kiekvieną dieną su žmonėm, tai tas bendravimas vyksta tokiu principu, tu išsakai savo nuomonę, kiti išsako savo, ieškom geriausio sprendimo. Namuose kažkodėl mums nepavyksta diskutuoti kaip lygus su lygiu. Rasti protingą sprendimą. Mes pereinam į emocinį lygį, *nes* nesvarbu kas ten buvo, namai neiššluoti, lėkštės neišplautos, jau yra emocinis fonas, kodėl negerai. Arba ten kur nors išvažiuoji, nepasakei, kad išvažiuosi, komandiruotes, nu čia. Susideda keli faktai, ir tada aaaaa. Nu tai dabar bus. Nu galas.* ***[atskiras naratyvas (1), Petras sunkiai jaučiasi, kai diskutuodami pereina į emocinį lygį (2)]***

Pasakojime atsispindi kontrastas susiklosčiusiems santykiams su partnere. Jam priimtiniau, kai išreiškiamos abi nuomonės. Petras save pateikia kaip nelygiavertį partnerės atžvilgiu. Pasakodamas jis daugiau atitaria, trumpai įsiterpia. Tada, kai tyrėja užduoda klausimą, skirtą ne konkrečiai kuriam nors iš pokalbio dalyvių, jis pirmas į jį atsakinėja, todėl yra jausmas, kad pokalbyje jis yra aktyvus. Taigi jo santykį dialoge galima būtu apibendrinti kaip aktyvų, tačiau nepastovų ir nelygiavertį.

3. Kaip naratyvo turinyje ir išraiškoje atsispindi dviejų partnerių patirtys, savęs ir kito pajauta?

Monika naudojasi ekspertinėmis žiniomis, kurios jai suteikia galią ir laisvę eksperimentuoti („auklėjimas natūraliomis pasekmėmis“), tuo tarpu partneriui tai netinka, ir Monika pateikia tai kaip menkesnį partnerio pasirinkimą („Petrui tai yra tabu. Jis tokio negali sau leisti.“) arba kaip pedagogiškai neprofesionalų žingsnį („Ir tada jis labai manipuliuot pradeda tokiais atvejais. Ir jis pradėjo.“). Tuo tarpu Petras savo pasirinkimą grindžia žmogiškumo kriterijais, o partnerės versiją komentuoja dramatizuodamas („Nespėja apsirengti, tai reikia nuogą vilkti į gatvę, [į mašiną.“). Taigi abu remiasi savo kriterijais ir labiau juos vertina.

Monikos noras priimti svarbius sprendimus tariantis galėtų rodyti jos pakankamą atskirumą, suvokiant savo poreikius. Jai sudrėksta nuo ašarų akys pasakius savo norą apie galutinio sprendimo priėmimą. Tačiau naratyve tai išreikšta daugiau kaip noras, o ne realus elgesys, kada ji iš tiesų tartųsi su partneriu. Situacijoje, kai yra mažai laiko, ji kovoja, kad būtų pasielgta pagal jos versiją. Kai Monika elgiasi pagal Petro pasiūlymą, ji jaučiasi prarandanti save, neatliepianti savo poreikių:

#00:13:54-0# (Monika) aš, aišku, jaučiuosi namuose labai blogai. Nes ir galvoju, ir kas galėtų tai būti daugiau, kas galėtų jam tikti, ir panašiai {graudžiu balsu}. Galbūt galėtų jis palikti tą vaiką namuose ir aš po pusvalandžio jį nusivežčiau. Bet tai nėra sprendimas. Aš tikrai nenusiteikus čia. Aš tą pusvalandį esu išnaudojusi pasiruošti kažkokiam susitikimui, ar dar kažkas tai. Galiu skambinti dar kažką tvarkyti. Bet <u>nenoriu</u> keisti savo planų.

#00:14:30-2# (tyrėja) hm ir tada?

#00:14:30-2# (Monika) čia savo svarbumas, nu kaip aš nesvarbi? Tai ką mano tas susitikimas nesvarbus? Nuvertina jaučiuosi. Jo nuvertina. „Nu kas čia tau, pamanyk, su draugėm prie kavos paplepėt susitiksi. Mažu ką. Tavo poreikiai nesvarbūs.“ nu vat aš tai jaučiu. ***[iškreipta prasmė (1), nepilnai išsakyta (1)]***

Monikos svarstymuose mažai atsižvelgiama į partnerio požiūrį, vyrauja savo versijos pasakojimas, komentavimas. Monika argumentuoja, kodėl nenori keisti savo planų, ji nori išgirsti Petro pasiūlymą, kaip elgtis, ir skubėdama elgiasi pagal savo versiją, ji supyksta, kai Petras jos versijos nepalaiko arba pateikia savo versiją, kuri „veikia", kai Petro nėra namie. Taigi Monikos atskirumo pajauta dažniausiai vienpusiška, ne santykyje su Petru.

Petro pastangos įsiterpti į pokalbį parodant savo požiūrį ne visada būna išgirstos. Jis savo atskirumą apibūdina kaip sunkiai priimamą („Arba ten kur nors išvažiuoji, nepasakei, kad išvažiuosi, komandiruotės, nu čia. Susideda keli faktai, ir tada aaaaa. Nu tai dabar bus. Nu galas."; „nu kodėl nesikėlėm laiku, kodėl su vaikais išėjom ne 7.10, 7.20"). Santykyje su partnere, priešingai nei santykyje su bendradarbiais, apie save jis kalba arba antru asmeniu, arba daugiskaitos trečiu asmeniu, susiliedamas su vaikais, kitais atvejais – pasyvu ir bendratimi („hm, galėtų būti išplauti indai. [Suprask dabar reikėtų eiti ir plauti. Jeigu ne, tai blogai") ir trečiu asmeniu, lyg kalbėtų ne apie save, o apie kažkokį kitą žmogų. Pavyzdžiui:

#00:16:42-4# (Monika) paprastai aš tokioje situacijoje, aš noriu išsivėdinti, pasakyti, [kad aš negerai jaučiuosi] ***[Petras pertraukia Moniką (1)]***
#00:16:45-6# (Petras) ant kito žmogaus. ***[iškreipta prasmė (1), nepilnai išsakyta (1)]***
#00:16:45-6# (Monika) ne ne ant kito žmogaus, tiesiog aš pasakau „man negerai" (...) ***[Petras paklūsta įsakmiam Monikos pasakymui (2)]***

Taip kalbėdamas Petras atsiriboja nuo savęs kaip patiriančio partnerės „išsivėdinimą". Atsiribodamas nuo savęs jis savęs pajautos tuo metu neturi.

Situacijos ir kultūrinių aplinkybių analizė

4. Kokiu būdu kreipimosi psichologinės pagalbos situacija atsispindi naratyve? (kreipinys, tikslas, temų pasirinkimas, daromos išvados)

Petras iliustruoja jųdviejų pokalbius būdingu apsižodžiavimu („tu tokia, tu toksai") ir vėliau komentuoja, kad tai nėra normalu, ne tokių santykių jis tikėjosi. Svarstydami, kokią situaciją pasirinkti nagrinėti, partneriai apsistoja ties situacija, kuri Petrui kelia iššūkį, o Monikai yra neaiški ir skaudi, tačiau dėl savo elgesio joje ji labiau pasitiki. Galima manyti, kad būtent šios patirties atskleidimas vyksta pokalbio su psichologe aplinkybėmis. Minimi pasikartojantys sunkūs išgyvenimai taip pat aktualizuojami: („nu man kaip sprendimo būdas yra nepriimtinas", „Buvo bandyta pora kartų šaukti, kad „galvojam", KAIP elgiamės, ką daromе."), taip pat užsimenama, kad jie neranda sprendimų („Jokio kompromiso ar dar kažko").

Monika, kalbėdama psichologiniais terminais apie vaikų auklėjimą („sūnus mūsų penkiametis, pabandė ribas iš naujo", „paprastai aš tokioje situacijoje, aš noriu išsivėdinti) kaip galios naudojimo priemonėmis, sudarinėja nebylų aljansą su tyrėja psichologe prieš savo partnerį.

5. Kokie kultūriniai socialiniai metanaratyvai, susiję su partneryste, paliečiami, komentuojami naratyve? Kaip jie naudojami? (šeimos institutas, vyro ir žmonos vaidmenys, problemų sprendimas, žmogaus teisės ir kt.).

Šiame naratyve paliečiami keli metanaratyvai: moters buvimas su vaikais namie, žmonos susitikimai mažiau svarbus dalykas negu vyro susitikimai, vaikystėje įskiepyta idealios švaros programa ir buvimas direktore namuose. Monika nori dalintis atsakomybe ir įtampos situacijoje nepriimti socialinio metanaratyvo diktuojamos nuostatos, kad savaime supranta-

ma – mama lieka su vaiku namuose. Jos pasipriešinimas priimtam metanaratyvui gali būti silpnesnis, nei ji norėtų, susidaro įspūdis, kad norą pasipriešinti pakeičia pasakymas, kad jos neįvertina, atrandamas objektas – partneris (partneris neįvertina), į kurį gali nukreipti savo nepasitenkinimą. Kita paliesta tema – socialinis bendravimas mažiau svarbus nei darbas. Ši užuomina leidžia Monikai elgtis pasyviai ir neužduoti klausimų, kodėl socialinis bendravimas yra kažkas menkesnio. Visuomenėje, kurioje turėti darbą yra laikoma vertybe, socialinis bendravimas yra antrame plane. Vaikystėje įskiepyta idealios švaros programa, ko gero, yra daugiau socialinių profesijų metanaratyvas apie programas, pagal kurias mes veikiame nuo vaikystės. Šiuo atveju programos, kaip žodžio, vartojimas atspindi mechaniškumo, negalėjimo būti lanksčiam, atsižvelgti į aplinkybes būseną. Pagal programas dirba kompiuteriai ir robotai. Buvimas direktore namuose – kitas metanaratyvas, metaforiškai perkeliantis vadybinius santykius į šeimos aplinką. Kadangi Monika užima ambivalentišką poziciją namų direktorės atžvilgiu, gali būti, kad sprendimų priėmimo veiksmas būnant direktore ir nenorint ja būti susiejamas su vaidmeniu, kurį galima pasirinkti – atlikti arba ne.

6. Koks tyrėjos indėlis formuojant naratyvą? (įtaka, atsiskleidimas, ekspertiškumo galia ir t. t.)

Tyrėja, pastebėjusi, kad tyrimo dalyviams lengviau kalbėti apie vaikus, kviečia aptarti situacijas, susiklostančias tarp partnerių („Susikoncentruokim ties judviem.“). Naudodama citatas iš ankstesnės pokalbio dalies, ji skatina tyrimo dalyvę prisiminti jai emociškai reikšmingas situacijas („Gal pati atsimeni? Tau rėkimas reikalingas, kad tave išgirstų?“). Siekdama asmeniško atsakymo ir kreipdama kalbėti apie jausmus, tyrėja kartojo Monikos žodžius. Kelis kartus pokalbyje siekia išlaikyti fokusą. Taip pat tyrėja emociškai palaiko, kai Monika išreiškia sunkius jausmus („Dabar va tau net akys sudrėko, svarbus momentas kažkoks, ar ne?“). Tyrėja domisi partnerių patirtimi, pati neatsiskleisdama, nepriimdama šališkos pozicijos nė vieno iš partnerių atžvilgiu. Galima sakyti, kad susitelkimas į išgyvenimus ir jausmus stipriai lemia, kad tyrimo dalyviai pasakoja apie tai iš naujo išgyvendami jausmus, gyvai.

Iš tyrėjos viso interviu refleksijų užrašų matyti, kad dialoge partneriai greitai keičia temas, tai nepadeda partneriams sustoti ir įsigilinti vienam į kitą: „sunku buvo pagauti, apie kokius skirtingumus jie šneka, nes jie dalinosi išgyvenimais dažnai vienas kitą pertraukdami ir keisdami temas“. Gali būti, kad šokinėjimas nuo vienos temos prie kitos turi savo funkciją – neliesti to, kas gali būti jautru partneriams kalbėti tarpusavyje.

3.2.2. Reikalavimų partneriui naratyvas (II Kotrynos ir Aleksandro atvejis)

Sąveikų analizė

1. Kaip partnerių interakcijos formuoja bendrą naratyvo kūrimo procesą? (dialogas / atskiri naratyvai; sąveikų pobūdis; perteikta, iškreipta, nepasakyta prasmė)

Kotryna pasakoja ilgu monologu, nes prieš tai klausė partnerio pokalbio su tyrėja. Ji pasakoja vaizdingai, parodydama, kaip ji mato situaciją. Kalbėdama simbolių kalba, kad nušluostytas stalas reiškia „aš tave myliu“, nes taip partneris „prisideda prie bendro gyvenimo“, bando perteikti, kaip ji jaučiasi. Aleksandras įsiterpia užsimindamas keliais žodžiais apie išorinius dalykus („sausas skuduras, dėmės, sienų perdažymas“), bet pakankamai neišsiplėsdamas, kad išsakytų savo požiūrį į aptariamus dalykus. Susidaro įspūdis, kad jeigu tyrėja nebūtų uždavusi kelių pagilinančių klausimų, tai pokalbis tęstųsi buitiniame lygmenyje, neperduodant vienas kitam pagrindinės žinios. Bendram naratyvui daro

įtaką trys pokalbio dalyviai. Sąveikose vyrauja vieno žmogaus kalbėjimas ir trumpi kito partnerio komentarai. Labiausiai krenta į akis ilgi Kotrynos atodūsiai, galima manyti, kad jie susiję su neišsakytais dalykais. Ji atsidūsta prieš pradėdama atsakyti į tyrėjos klausimą:

#00:23:54-6# (tyrėja) hm. Ar galėtum įvardinti, jeigu ta nuoskauda galėtų kažką pasakyt?
#00:24:00-2# (Kotryna) .hhhhh Na kaip, ką aš galvoju, tai, em (4), kad kažkaip a mano supratimu vyras ir žmona, du žmonės, jie kuria kažkaip, gyvenimą, ir kartais tos smulkmenos, kaip pavyzdžiui, gerai išplauti indai, ar emmm, gerai nušluostytas stalas, jis taip pat prisideda prie to na mūsų bendro gyvenimo, prie to, kaip mes jį kuriam, kaip mes išreiškiam.

Kita pokalbio vieta yra taip pat išraiškinga Kotrynos iškvėpimu, kai jos tyrėja klausia apie vidinius išgyvenimus:

#00:28:47-2# (tyrėja) paprašai, kokia tavyje būna reakcija? Kas tavyje vyksta?
#00:28:49-8# (Kotryna) .hhhm (3) aš iš karto, jeigu aš matau, kad aš noriu, pavyzdžiui, paprašyti iš Aleksandro. Žinau, kad man reikės labai daug, didelių pastangų, nes nu vat aš prašiau, reikalavau.

Vienintelį kartą šiame naratyve kreipdamasi tiesiai į partnerį Kotryna taip pat ilgai iškvepia. Galima manyti, kad Kotryna dalį sukauptų jausmų išreiškia interviu metu, bet dalis lieka neišsakytų.

2. Kokie naratyvo turinio ir išraiškos požymiai apibūdina santykį su partneriais ir kitais veikėjais?

Aleksandrui atsitraukti nuo partnerės reikalavimų padeda ironija („Kažką sugalvosiu naujo. Perdažysiu sieną du kartus.“). Tačiau jis visai nepraranda ryšio, o dalyvauja pokalbyje trumpai replikuodamas. Aleksandras linkęs atitaisyti, ką Kotryna jo požiūriu užsimena netinkamai. Kotryna jaučiasi atsakinga už santykį, jai rūpi tiek buitinis indėlis, tiek buvimas kartu:

#00:31:01-7# (tyrėja) o kai turi omeny bendro gyvenimo, tai tą buitį turi omenyje.
#00:31:05-0# (Kotryna) ir tą buitį ir galų gale kažkokį ne nebūtinai buitį. Kad ir kažkokį išėjimą kartu, kur nors. Kažką suorganizuot. Emmm. Net ir . Ne tik buitis. Bet dėl mūsų buvimo kartu ir buitinio, ir visokio kitokio.

Ginče, ar dėmė yra didelė, ar maža, santykis tampa galynėjimusi, kiekvienas pabrėžia savo požiūrį:

#00:27:01-3# (Kotryna) Na kad ir kažkokį mažmožį, kad nebūtinai sienas perdažyti, jeigu matai, kad sienos jau seniai nusilaupę, ir jeigu ten aš, aa labai konkreti istorija, žodžiu. Mes persikėlėm gyventi į naują butą, ir ten statant duris buvo sugadintas linoleumas, ir man tas linoleumas baisiai kliūva, .hhhhh, o Aleksandrui nekliūva, jam gerai. Tenai žodžiu, kad ir tenai makroflekso dėmės, jam gerai.
#00:27:49-2# (Aleksandras) tokios labai neryškios.
#00:27:49-2# (Kotryna) .hhhhh. Jos yra akivaizdžios {juokiasi}. Ir aš ar tris metus prašiau, kol kad tas linoleumas būtų pakeistas. Ir man vat. ***[išraiškingas Kotrynos atodūsis]***

Šiame pavyzdyje matyti, kad buities daiktai yra objektai, į kuriuos dėmesys nukreipiamas nuo santykio. Tada aptarinėjamos, kiek ryškios ar neryškios yra dėmės, o ne tai, kad tos pačios dėmės matymas yra skirtingas. O tai jau yra santykio dalykas. Toks pavyzdys

leidžia manyti, kad partnerių kasdieniame gyvenime gali būti labai daug buitinių situacijų, kurios susijusios su santykiu, bet aptariamos buities terminais.

Kotrynai santykis sunkus, nes tenka reikalauti. Pasakodama, kaip supranta indėlį į bendrą gyvenimą, ji idealizuodama pateikia savo tėvų veiksmus, sukurdama kontrastą tarp to, ką įsivaizduoja ir ką mato dabar („Nu vat, nu suprantat, aš matau, kad jis pasirenka kažkokį minimumą, sudaro kažkokį vaizdą tiktai"). Kotrynos išraiškoje daug dramatizavimo („griūna, lūžta", „sienos jau seniai nusilaupę", „paršliaužiu", „man viskas tada griūva"), kuris didina tikimybę būti išgirstai.

Aleksandras save pateikia kaip reaguojantį į Kotrynos reikalavimus ir jau pavargstantį reaguoti. Trumpomis replikomis jis išreiškia savo versiją, bet ji nėra tvirta ir aiški:

#00:28:49-8# (Kotryna) .hhhm (3) aš iš karto, jeigu aš matau, kad aš noriu, pavyzdžiui, paprašyti iš Aleksandro. Žinau, kad man reikės labai daug, didelių pastangų, nes nu vat aš prašiau, reikalavau.
#00:29:33-1# (Aleksandras) girdisi, „arba mano tėtis atvažiuos ir pakeis"
#00:29:35-9# (tyrėja) ir tada kaip baigiasi?
#00:29:39-0# (Aleksandras) pakeičia.

Kotryna kalba tik tyrėjai, apie partnerį pasakodama trečiu asmeniu, nors Aleksandras sėdi šalia. Ji netgi kalba už Aleksandrą. Kalbėjimo metu sumažina jo kaip aktyvaus pokalbio dalyvio indėlį, pateikia jį kaip negalintį. Kotryna yra aktyvi, pateikia savo išgyvenimus kaip skundą („kažkaip taip suprantant, aš pareinu, tiesiog paršliaužiu namo ir, atrodo, ir man atrodo, kad Aleksandras turi suprasti, kaip, kad man dabar yra sunku.") ir užima teisingos nuomonės poziciją, kurią grindžia savo patirtimi iš tėvų šeimos. Aleksandras užima atliepiančio, ironiško, neįsitraukusio į partnerės emocijas stebėtojo poziciją.

3. Kaip naratyvo turinyje ir išraiškoje atsispindi dviejų partnerių patirtys, savęs ir kito pajauta?

Kotryna neišreiškia tiesiogiai jausmų, savo būseną įvardina po tyrėjos užduotų patikslinančių klausimų. Šiame naratyve nelabai matosi jos savęs pajauta. Kotryna išreiškia lūkestį kaip savaime suprantamą („ir, atrodo, ir man atrodo, kad Aleksandras turi suprasti, kaip kad man dabar yra sunku"). Ji sako norus partneriui taip, kaip pati darytų, ir kalba pirmu asmeniu („Aš per tai emmmm, gal aš neturiu dabar darbo, bet aš kažką galiu dėl mūsų bendro gyvenimo kažką padaryt. Kitu būdu."). Ji suteikia sau suprantamą simbolinę reikšmę, kad pastangos reiškia meilę, ir partnerio elgesyje ieško tokios meilės požymių. Kotrynai svarbu pamatyti tai, kad jis taip pat stengiasi. Tačiau Kotryna nepamato Aleksandro požiūrio ir jo simbolikos. Ji nepajunta, nemato atskyrimo, kur yra partnerio požiūris ir būdas išreikšti rūpestį, o kur jos supratimas. Taigi ji turi lūkesčius, bet neturi tuo metu pajautos apie Aleksandrą, ką jam reiškia pastangos. Įvardindama skirtingumą, ji atsidūsta, galima numanyti, neišreiškia pykčio.

Aleksandras, girdėdamas Kotrynos reikalavimus, kartais paklūsta ir padaro, kaip ji nori, kartais dalį, o kartais tik sako, kad padarė:

#00:25:41-1# (Kotryna) Aleksandras sako, sutvarkiau, išploviau, dar kas nors, žiūriu sausas skuduras.
#00:25:44-6# (Aleksandras) jojojo. ***[Aleksandras labai greitai sutinka]***
#00:25:46-4# (Kotryna) Nu vat, nu suprantat, aš matau, kad jis pasirenka kažkokį minimumą, sudaro kažkokį vaizdą tiktai. O man tas sutvarkymas ne tiek svarbu, kiek svarbu pamatyti tą, kad jisai stengiasi irgi, kad yra ta pastanga dėl mūsų bendro buvimo.

Taigi į reikalavimus, lūkesčius ir prašymus jis reaguoja pagal Kotrynos reikalavimus ir šiame naratyve vidinio pasirinkimo neturi. Dominuoja viena Kotrynos versija, pagal kurią jis elgiasi.

Situacijos ir kultūrinių aplinkybių analizė

4. Kokiu būdu kreipimosi psichologinės pagalbos situacija formuoja naratyvo kūrimo kartu procesą?

Kotryna kreipiasi užtarimo („Nu vat, nu suprantat“) ir pasakodama parodo, kaip jai santykyje sunku. Tai, kad daug jausmų (įtampa, pyktis) yra neišsakyta, o išreiškiama neverbaliai, tikėtina, kad neišsakyti jausmai prasiveržia kitu metu. Partneriai pokalbio pabaigoje lieka nepatenkinti santykiu ir tokio santykio pasekmėmis. Tai, kad jie konstruoja naratyvą pateikdami jiems sudėtingą santykių pusę, gali būti stipriai nulemta situacijos, kada vyko interviu su pora. Poros atsiliepė į skelbimą, kuriame buvo kviečiama į santykių grupę, kada partneriai jaučiasi santykių aklavietėje. Šiame naratyve Kotryna iliustruoja savo aklavietės situaciją, nes ji nori pagalbos iš partnerio, tačiau nežino, kaip kitaip tą norą išreikšti, kaip reikalaudama:

#00:28:06-4# (tyrėja) nu aš dabar klausau. Tau kažkoks dalykas atrodo labai svarbus, nu tarkim labai ryškios tos dėmės. Ir tada ką tu darai, tu prašai Aleksandro, kad jis kažką padarytų dėl to.
#00:28:22-7# (Kotryna) taip. Ir tada užverda ginčas su tuo.
#00:28:28-2# (Aleksandras) ne prašai, o sakai, kad reikia.
#00:28:30-2# (tyrėja) aha aha. toks daugiau kaip reikalavimas daugiau. Ar kaip?
#00:28:38-8# (Kotryna) Būna įvairiai, kartais aš ee paprašau, kartais,...

Pasakodama apie partnerį trečiu asmeniu, ji atkreipia dėmesį į save, į savo rūpestį. lingvistiškai atitraukdama Aleksandrą iš dabartinio momento. Kalbėdama ne pirmu, o antru asmeniu apie save naratyve ji yra atsitraukus ir mažiau išreiškia jausmus. Aleksandras replikuoja skųsdamasis dėl partnerės spaudimo.

5. Kokie kultūriniai socialiniai metanaratyvai, susiję su partneryste, paliečiami, komentuojami naratyve?

Nekalbėjimas apie jausmus („Aš taip mačiau savo šeimoj, ten labai nekalbėdavo (...)“) yra vienas iš nebylių socialinio ir šeimos gyvenimo metanaratyvų, kaip teigiamas ir siektinas pavyzdys, pateikiamas Aleksandrui. Metanaratyvo esmė, kad pastangos parodo jausmus. Tai sukelia didelių nesusipratimų, kaip rodo ir Kotrynos su Aleksandru atvejis. Kiekvienas iš jų skirtingai konstruoja prasmę, ką pastangos reiškia: Kotrynai meilę, Aleksandrui absurdą. Nekalbėjimo apie jausmus (ir teigiamus, ir neigiamus) tradicija galėjo būti svarbus išgyvenimo įgūdis gyvenant sovietinio paveldo sąlygomis.

Tėvų dalyvavimas vaikų šeimose („arba mano tėtis atvažiuos ir pakeis“) yra kitas metanaratyvas, į kurį norėtųsi atkreipti dėmesį. Šis savaime suprantamas reiškinys keičia partnerių vaidmenis vienas kito atžvilgiu, kai šiuo atveju Aleksandras neatlieka vyriško vaidmens, nes jį pakeičia atvažiuojantis sutvarkyti nepadarytus dalykus Kotrynos tėtis. Tėvų pagalba kaip savaime suprantama ir nediskutuojama šios poros naratyve gali sukelti papildomą įtampą partnerių santykiuose. Kai Kotryna skelbia sąlygą („arba mano tėtis atvažiuos ir pakeis“), ji, tikėtina, pastiprina savo pasakymo svorį metanaratyvu.

Sąvoka „turėti kompleksą“ Kotrynos pasisakyme dar vienas metanaratyvas, kurio atžvilgiu Kotryna pasyvi. Komplekso turėjimas atėjęs iš komplekso sąvokos psichoanalizėje, tampa plačiai priimtu savęs arba kito žmogaus apibūdinimu. Tačiau požiūris į komplekso turėjimą gali skirtis, pavyzdžiui, galima pastebėti savyje kompleksą ir padėti sau. Tiesiog žinoti apie kompleksą. Galima teisinti savo veiksmus ir nesėkmes komplekso turėjimu. Panašu, kad Kotryna, sakydama apie kompleksą, pateikia save kaip negalinčią pasirūpinti savimi.

#00:30:17-1# (Kotryna) (...) o visa kita, nu aš jaučiu, gal aš, žinau tą tokį kompleksą, kad užsikrauti per daug naštų, o paskui dėl to skųstis, dažnai, nu vat dažnai jaučiuosi taip irgi šeimoje, kad tai kiekvieno dalyko reikia prašyti (...).

Vadybininkė su pavaldiniu – vadybinio santykio apibūdinimas pritaikomas partnerių sąveikoms:

#00:32:14-3# (tyrėja) (...) kas vyksta, jauti, kad reikia daug prašyt, ir kas tada vyksta su tavim? ar kartais kai reikalauji?
#00:32:39-0# (Kotryna) Nu taip aš (4), dažnai darausi tokia bjauri vadybininkė su va tokiu pavaldiniu, emmm ir dar reikia, ir nu tas santykis kažkoks va toks sunkus.

Vadybininko ir pavaldinio metanaratyvas suponuoja hierarchinį santykį, kuris reikalingas kai organizacijoje kiekvienas žmogus turi savo funkciją atlikdamas darbus. Tačiau partneriai, be buities, organizavimo, vaikų priežiūros veiklų, turi platesnį nei tam tikrų funkcijų atlikimas santykį. Taigi šis metanaratyvas susiaurina ir neleidžia pamatyti partnerio kaip žmogaus su savo norais, poreikiais, silpnybėmis ir stiprybėmis.

6. Koks tyrėjos indėlis formuojant naratyvą?

Tyrėjos indėlis kuriant šį naratyvą yra nemažas. Jau anksčiau buvo nurodytas pavyzdys, kaip tyrėja kreipia klausimais partnerių pasakojimą į išgyvenimų, o ne buities sritį. Štai nukreipiamojo klausimo pavyzdys:

#00:28:47-2# (tyrėja) paprašai, kokia tavyje būna reakcija? Kas tavyje vyksta?
#00:28:49-8# (Kotryna) .hhhm (3) aš iš karto, jeigu aš matau, kad aš noriu, pavyzdžiui, paprašyti iš Aleksandro. Žinau, kad man reikės labai daug, didelių pastangų, nes nu vat aš prašiau, reikalavau.

Šis tyrėjos indėlis parodo, kad kartais reikia didelių pastangų kalbėti apie santykį, tyrėjos klausinėjimas šiuo atveju ir yra jungiamoji ašis, leidžianti Kotrynai labiau apie save pasakyti ir Aleksandrui daugiau apie ją išgirsti.

Kitas tyrėjos indėlis į naratyvo kūrimą – prašymas praskleisti prasmę. Žodis „stengtis“ gali būti suprastas labai įvairiai, jis aiškus partneriui tik konkrečioje situacijoje, todėl užduotas klausimas skatina pasakyti apie save:

#00:31:34-3# (tyrėja) o iš ko tu jaustum, kad yra indėlis?
#00:31:40-5# (Kotryna) Aš jausčiau tą indėlį tada, kai jausčiau, kad jis kažkokią iniciatyvą parodo mmmm. Šeštadienį su dukra eisim į spektaklį kokį. Arba va žiūrėk, čia kažkas jau griūna, lūžta, jis pats pastebi ir sako, nu va aš dabar užsiimsiu tuo. Ar emm.

Taip atsitiko, kad tyrėjos pastangos sužinoti apie išgyvenimus užduodant patikslinančius klausimus ėjo kartu ir intervencinėmis priemonėmis, kad partneriai labiau pasakytų apie save kitam.

3.2.3. Punktualumo naratyvas (III Reginos ir Jono atvejis)

Sąveikų analizė

1. Kaip partnerių interakcijos formuoja bendrą naratyvo kūrimo procesą?

Regina kalba viena, tačiau pastebi Jono reakcijas į savo žodžius. Jis nekalba, kol jinai pasakoja. Nors jis pradeda atsakymą ir daro pauzę, ji perima pokalbį ir pasakoja savo požiūrį. Po kurio laiko ji pastebi, kad daug šneka ir save stabdo. Regina bando įtraukti Joną į pokalbį apibūdindama save neigiamai:

RJ:07:30 (Regina) (...) Per daug kalbu.
RJ:07:40 (tyrėja) „per daug kalbu", čia iš vyro reakcijų taip supratot?
*RJ:07:47 (Regina) ne tiesiog, ((kreipiasi į vyrą)) tu gi turi kažkokią nuomonę laiko klausimu? **[Regina skatina pratarti Joną]***
RJ:07:50 (Jonas) kokio laiko?
*RJ:07:51 (Regina) nu bet kokio... Mano kėlimosi anksti, kai atsikeli anksti ir puodais barška {juokiasi}. **[Regina nuleidžia juokais nusakydama savo elgesį]***
RJ:07:57 (Jonas) taip. (3)
RJ:09:58 (Regina) {juokiasi}

Partneriai tarpusavyje veik nesikalba, vyrauja monologai.

2. Kokie naratyvo turinio ir išraiškos požymiai apibūdina santykį su partneriu ir kitais veikėjais?

Partneriai šiame naratyve kiekvienas turi savo poreikius ir dienos ritmą. Jie gyvena paraleliai, kiekvienas savo ritmu. Jie pasakoja, kad kai nereikia derintis, kiekvienas iš jų egzistuoja sau. Tačiau kai tenka kartu pasiruošti važiuoti į sodą, ji turi paklusti ir su didėjančiu nerimu laukti, prisitaikydama prie jo ritmo.

Šiame naratyve apie partnerį Regina kalba kaip apie žmogų, kuris lėtas, kantrus, „pelėda" ir važiavimo į sodą situacijoje turi daugiau sprendimo teisės, nes Jonas yra vairuotojas:

RJ:04:04 (tyrėja) net įdomu pasidarė, ar Jonas žino, apie tai, kaip jūs tą išgyvenat viduje? Reikės paklausti. Nes aš žinau irgi man susiruošimas yra susitarimas, punktualumas. Bandau įsigilinti, kaip tas būna kartu su kitu. Tai lygtai pasakėt, kad tokio <u>vaidmens</u>, <u>toks vaidmuo</u>, kad nieko negali pasakyti lyg, ar ne? Ar kaip čia yra? Įtakoti?
RJ:04:33 (respondentė) (0.5) jis vairuotojas.

Ji taip pat nutyli, ką jai reiškia, kad jos partneris vairuotojas. Ar jis turi „vairuotojo" vaidmenį ir kitose jų santykių situacijose? Regina turi prisitaikyti prie Jono ritmo, nes ji sako, kad „nežinai, kada jis bus pasiruošęs, gal už penkių minučių {juokiasi}". Galima įžvelgti, kad Reginos santykis su partneriu pagarbus ir su distancija.

Pastebėtus skirtumus ji apibūdina žodžiais „visiškai", „Jonui yra priešingai", jam normalu, o ją „biesina". Taigi jos ir partnerio reakcijos pateikiamos kaip priešprieša.

Šio naratyvo veikėjai yra ir vaikai. Augantiems vaikams vis sunkiau nurodinėti, kada eiti miegoti, bet ji tai vis tiek daro. Partneris Reginos diktatūrai, kai ji nurodinėja kitiems, kada eiti miegoti, nepasiduoda. Regina imasi diktatūros norėdama atsižvelgti į savo poreikius anksčiau užmigti, nes turi anksti keltis.

Regina savo išgyvenimus pasakoja kaip lengvą istoriją, iš kurios pati juokiasi. Analizuojant naratyvą, į akis krenta dažnos juoko reakcijos, kurios anaiptol nerodo pokalbio lengvumo. Beveik visais atvejais galima matyti, kad juokas dengia įtampą:

RJ:03:22 (tyrėja) nu ir kaip tas nekantrumas reiškiasi, nu vat jūs, reiškia, į sodą kartu važiuojat, užsiminėt, ar ne.. kaip jūs tą išgyvenat su vyru?
*RJ:03:29 (Regina) su kiekviena minute nerimas auga, kadangi, atrodo, bartis negaliu, nes mūsų ne tokios rolės, tai tada galiu bartis ant vaikų {juokiasi}, tada nervina kiekvienas ne vietoje padėtas, nepaimtas, nu jau *nerimo didėja viduje*. Jeigu tai būtų labai nedaug tas nukrypimas nuo laiko, tai bala nematė, bet kuo daugiau valandų, tuo nerimo daugiau {juokiasi}.*

Prisiminimuose iškart po vestuvių Reginos santykis su partneriu yra tiesioginis (aš – jis), važiavimo į sodą epizode ji pateikia save kartu su vaikais (mes – jis). Taigi save pateikia kaip prisitaikantį ir kartu su vaikais veikiantį asmenį. Regina atviriau pasako apie vaikų jausmus ir veiksmus, nei apie savo būseną („rimtu dalyku negali užsiimti... visi tik erzinsis, stumdysis“).

Regina pasako, kad ne visada kritiška sau. Šis pasakymas seka iš karto papasakojus apie sunkiausią momentą, kad reikia laukti, kol vyras bus pasiruošęs. Tai rodo, kad jai sunku pasakyti tai, nes vos daugiau atsivėrusi ji ima save kritikuoti.

RJ:01:55 (Regina) ta prasme, kad aš kartais irgi būnu nepunktuali, bet punktualumas man vienas iš svarbiausių dalykų. Aš užaugau šeimoje, kur mano tėtis sakydavo „į sodą rytoj važiuosim aštuntą valandą“. ... man tas punktualumas yra svarbu, nors iš kitos pusės galiu pasakyti, kad į darbą kartais vėluoju, nu žodžiu, iš kitos pusės sau ne visada kritiška esu. ***[atskiras naratyvas]***

Ji save pateikia iš neigiamos pusės. Klausdama vyro nuomonės apie save, ji savo elgesį apibūdina kaip trikdantį partnerį („puodai barška“).

Regina save apibūdina kaip zombį, kai neatsižvelgia į savo organizmo ritmus. Tyrėjai kalba apie save kaip apie žmogų, turintį savo poreikius, kurių negali paisyti. Susidaro įspūdis, kad santykyje su Jonu, Regina pateikia save kaip negalinčią kalbėti tiek, kiek jai kalbasi, prisitaikančią prie Jono ritmo. Tačiau ji gali imtis diktatūros su vaikais, kovodama už savo poreikį pailsėti.

3. Kaip naratyvo turinyje ir išraiškoje atsispindi dviejų partnerių patirtys, savęs ir kito pajauta?

Regina supranta, kad yra ir kita, partnerio, versija, kokiu būdu savaitgalį galima susiruošti į sodą, tačiau ta versija nėra labai aiški, ji daugiau numanoma. Ji, paklusdama tai partnerio versijai (nes jis vairuotojas), blogai jaučiasi. Tai, kad ji malšina savo norą ankstėliau susiruošti išvykai, rodo, kad jos pasirinkimas derinamas pagal partnerį. Ji pasakoja apie paklusimui kontrastingą situaciją, kurioje dalyvauja vaikai, kuriems galima diktuoti, kada eiti miegoti.

RJ:06:38 (Regina) kai pasakau iš tolo, tai tokie nereikšmingi dalykai, ir tokie tikrai, gamtos sąlygoti galbūt dalykai, jie nu užveda tokį sunkesnį susikalbėjimą. Ir tokie kažkokie poreikiai netgi, diktatūros !!^, laiko diktatūros. Vaikai: „dešimtą mes neisim“. Galvoju „eisit“ {juokiasi} .

RJ:07:08 (tyrėja) aha norisi...
RJ:07:08 (Regina) nu kad miego tiesiog užtektų. Juo labiau, kad mokykla ant nosies.
RJ:07:14 (tyrėja) o tą diktatūrą pasakėt su tokiu uvv... ir kartu su juoku tokiu... kaip sekasi su ta diktatūra, turint omeny, kad vaikų amžius...
RJ:07:23(Regina) neblogai. Mes priversti....

Ji tai vaizdžiai nupasakoja pereidama į tiesioginę kalbą, cituodama save ir vaikus.

Taigi Regina arba nepasirinkdama viduje paklūsta, arba imasi diktatūros, bet nukreiptos ne į vyrą, o į vaikus.

Situacijos ir kultūrinių aplinkybių analizė

4. Kokiu būdu kreipimosi psichologinės pagalbos situacija formuoja naratyvo kūrimo kartu procesą?

Regina pamini, kad „man šitas labai sudėtinga šeimoje", „nereikšmingi dalykai, ir tokie tikrai, gamtos sąlygoti galbūt dalykai, jie nu užveda tokį sunkesnį susikalbėjimą". Ji kalba apie tai, kas skirtingumo situacijoje yra sunku. Tiktų teigti, kad šiuos pasisakymus nulemia situacija, kad Regina ir Jonas kalba sprendimo eiti į porų santykių grupę fone. Taigi naratyvas turi tikslą parodyti, kas sunku. Regina naratyvo pradžioje pamini, kad jos ir partnerio skirtingumas yra jų tapatybės dalis („net po vestuvių kai troleibuse kartu važiuodavom, aš atsistoju stotelę prieš, {juokiasi} , kad išlipčiau , o jis jau tada, kada durys atidarytos, {juokiasi}, šmurkšt iš vėžių"), paskui prisimena, kaip yra savo šeimoje išmokyta punktualumo ir kaip tai kontrastinga su išgyvenama situacija su partneriu. Regina pasakoja apie patirtį, kuri dažnai kartojasi, sukelia jai nerimą. Naudodama išraiškingą intonaciją, ji naratyvą formuluoja kaip skundą.

5. Kokie metanaratyvai, susiję su partneryste, paliečiami, komentuojami naratyve?

Regina pabrėžtinai užsimena apie mamos vaidmenį šeimoje („mama vis vien penkias minutes vėluoja, <<viskas ant jos pečių>> {juokiasi}"). Citata rodo moters pareigas namuose, kurios yra daug platesnės nei vyro. Šis metanaratyvas iki šiol gajus šiuolaikinėse šeimose ir yra kilęs iš ankstesnių laikų, kai šeimoje būdavo vienas maitintojas ir pajamų gavėjas – dažniausiai vyras. Moteris turėdavo daugiau įsipareigojimų namuose ir su vaikais. Reginai nekyla klausimų dėl šio metanaratyvo, nors ji reaguoja į tai, nes juokiasi. Kitas metanaratyvas – apie vyturius ir pelėdas. Dažniausiai jis rodo neišvengiamus skirtumus, kuriuos žmonės yra įvardinę ir priėmę. Kadangi tai pasitaiko vos ne kiekvienoje šeimoje, į tai įprasta reaguoti ramiai ir susitaikančiai. Reginai šis metanaratyvas padeda atpažinti ir įvardinti susiklosčiusius šeimos gyvenimo ritmus ir su jais susitaikyti.

RJ:05:10 (Regina) (...) o gal tai ir susiję su skirtingu charakteriu, aš esu vyturys, o Jonas pelėda. Aš keliuosi anksti, net jeigu tai yra atostogos, tai jau septintą, ilgiau tikrai nebegaliu miegot, aš galiu atsikėlus paskaitinėt, man nebūtinai kelt visų ant kojų, jeigu atostogos, bet jau apie dešimtą aš lūžtu, man yra kančia vėliau, jeigu yra koks nors renginys, o Jonui yra priešingai, aš tikslaus jo laiko nežinau, bet per atostogas jis tikriausiai ir dešimtą laisvai gali atsibusti, ir jam tas išsiruošimas į sodą apie dvyliktą, pirmą yra visai normalus, bet tada grįžimas naktį iš to sodo, jeigu tai būtų su mašina iš kaimo tamsoje, normalu, tai man šitas tai ne tiek biesina, kiek iš tikrųjų man ne pagal ritmus viskas yra... a... ir... ir...(...)

Prisitaikymo leitmotyvas lydi ir Reginos nutylėjimas apie „vairuotoją“. Galią turi tas, kuris vairuoja automobilį, todėl Regina negali pasipriešinti sunkiai laukdama. Tai, ko gero, yra visuomenės, kurioje automobilį vairuojantis žmogus turi daugiau galios ir gatvėje ir santykiuose, bendras atspindys. Reginos naratyve daugiau galios turi partneris.

Jono pasakojimas iš tolimos šalies, kai žmonės gali laukti ir dėl to „nesijaudina“, nurodo kitas tolimas kultūras, kitus santykius, kurie yra priimtini ir normalūs. Paaiškinimas vyksta, kai į dialogą įterpiamas pasakojimas, kurio esminė žinia yra priešinga aptariamai situacijai. Jonas ir Regina kalbasi apie punktualumą. Regina iš jo tikisi, kad kai jie ruošiasi kur nors kartu, jie susitartų laiką pasirengimui ir išvyktų laiku. Jonas pasitelkia pasakojimą nusakyti, kad jis mato kitaip (RJ.57.). Jonas sako:

> *RJ:08:39 (Jonas): Hm, apie ką, kas buvo šnekama, vat kai šnekėjo, prisiminiau, man teko ten keliauti, Sibire buvau, ir ten toks vairuotojas pasakojo, kad vienas vietinis sėdi ir laukia kitos mašinos, nes tos mašinos labai retai tais keliais važinėja, tai, sako, jokių problemų, sako, jie gali pralaukti parą, gali pralaukti dvi, gali pralaukti tris, reiškia, jie yra tokie, kad ten ta prasme visai kiti žmonės. Tai vat kaip tik apie tuos laukimus visus kai pasakojo, man kaip tik šitas epizodas prisiminė. Tai jeigu ten kažkur užstringi, tai ir neatvažiuoji laiku. Tai čia nežinau. (0.5) Toks paaiškinimas.*

Jis suteikia savo istorijai prasmę, pateikdamas išimtį partnerės lūkesčių atžvilgiu. Jis nepasako iki galo, ką turėjo mintyje, pasakodamas šią istoriją. Nutyli, palikdamas išvadas pasidaryti patiems. Šį pasakojimą Jonas pasitelkia, norėdamas išsakyti kaip išimtį savo požiūrį į punktualumą. Vyraujantis požiūris, kad kažkur kitur yra geriau nei čia, įpintas į Jono pasakojimą, sustiprina Jono versijos svorį, kad galima kito laukti ir ramiai.

6. Koks tyrėjos indėlis formuojant naratyvą?

Patikslinusi klausimą apie vaidmenį, tyrėja gauna atsakymą apie vairuotoją. Šiuo atveju tyrėja užduoda provokuojantį klausimą. Pati pasakojimo eiga dėl to nepasikeičia. Lyg tuo viskas pasakyta. Neatsakymas į klausimą irgi yra atsakymas. Šis nutylėjimas gali rodyti, kad pasidavus tyrėjos klausimui, atsakymas gali būti sunkus, nemalonus ar nepriimtinas, kai klauso ir partneris. Svarbu pažymėti, kad nebūtinai pokalbis su poros partneriais pakrypdavo tyrėjos klausimo linkme. Provokuojančių tyrėjos klausimų šiame interviu buvo ir daugiau. Nors tyrėja neturėjo tikslo paklausti to, kas nepriimtina ar sunku atsakyti, tačiau vykstant natūraliam pokalbiui, tokių dalykų atsitinka.

Kita vertus tyrėjai domintis apie nekantrumą, Regina atsako apie nerimo jausmą. Šiuo atveju klausimas padeda tyrimo dalyvei tiksliau įvardinti savo būseną. Kadangi iš naratyvo analizės matyti, kad Regina nelinkusi tiesiogiai išreikšti savo jausmų, didesnis atvirumas leidžia jai pačiai pasigilinti ir papasakoti daugiau apie save.

3.2.4. „Klausinėja, kai savaime suprantama“ naratyvas (Reginos ir Jono III atvejis)

Sąveikų analizė

1. Kaip partnerių interakcijos formuoja bendrą naratyvo kūrimo procesą?

Jonas nuomonės nesako greitai, lėtai formuluoja mintį, sako po keletą žodžių, kurie paskui susijungia į pasakojimą. Regina klauso ir net užsirašo, nepertraukia, bet vienoje vietoje įsiterpia. Šiame naratyve taip pat, kaip ir “Punktualumo naratyve”, ir Regina ir Jonas dėsto mintis atskirai, nėra įspūdžio, kad jie šnekėtųsi tarpusavyje, bet vienas kito klauso.

Jonas kalba su tyrėja užuominomis, apie detales, kurios žmogui iš šalies gali būti sunkiai suprantamos („skirtumas tas, kad dėl tų batų, jeigu nebuvo kam nuvežti, aš nuvežiau, tai kam čia klausinėti“), taip susidaro įspūdis, kad per tyrėją jis sako savo partnerei, kuriai nereikia daug pasakoti. Taigi jis nesikreipia tiesiai į partnerę, bet kalba su tyrėja kaip tarpininke. Tyrėjos paklaustas, Jonas nepasako apie savo jausmus. Jis tiesiog jų neprisimena. Taigi matomų ar girdimų partnerių sąveikų beveik nėra. Šis naratyvas taip pat monologinis.

2. Kokie naratyvo turinio ir išraiškos požymiai apibūdina santykį su partneriu ir kitais veikėjais?

Apibūdindamas savo santykį su žmona, Jonas kalba nuasmeninta forma, neįvardina veikėjo t. y. Reginos. Perteikdamas pokalbį su žmona, Jonas cituoja tiesiogine kalba, kuri paprastai rodo, kad jausmai iš buvusio pokalbio atsinaujina jį atpasakojant:

RJ:10:15 (Jonas) tai pavyzdžiui, tokie epizodai, kai savaime suprantami dalykai, ir dar pradeda klausinėti. Vat sakysim, paskutinis epizodas, batus vat reikėjo nuvežti mūsų vieno sūnaus draugui, kad jisai perduotų ten mūsų sūnui. Tai nieks šito nepadarė, aš nuvežiau, tai vat klausimas, „kur tie batai?“, sakau „perdaviau“, bet paskui dar vienas klausimas kažkoks, „kaip tu perdavei, dėl ko perdavei?“ Tai savaime aišku, jeigu aš perdaviau, „ar tu perdavei?“. Tokie keisti vat {įsitempęs, irzliai}. Tai čia savaime aišku, jeigu niekam nebuvo kam perduoti, aš perdaviau, nu tai čia jau ir aišku. Čia toksai beprasmiškas toksai klausinėjimas paskui, „ar tikrai taip, ar tikrai perdavei?“ Toksai gilinimasis. Tai tave kažkaip iš pusiausvyros išveda.
RJ:11:07 (tyrėja) hm, jo gerai, ir išveda jus iš pusiausvyros? ar ne. Tai suerzina, aš taip suprantu.
RJ:11:13 (Jonas) Nu taip, aišku.
RJ:11:15 (tyrėja) irrr... ką tada darote?
RJ:11:16 (Jonas) nu ką tai nieko, paaiškinam vienas kitam ir, ir viskas, tuo ir pasibaigia. Bet va tokie visokie niuansai, lyg tai iš tos visos sekos ir aišku, kad ten kažkas padaryta, bet tie tokie knisinėjimaisi, kažkaip... (0.5)

Žmonos klausimus Jonas priima kaip knisinėjimąsį, kuris jam primena bendravimą su mažu vaiku. Nusakoma, kad situacija turi neigimo, įtampos ir susierzinimo atspalvį. Vėliau naratyve jis įvardina „nusileidžia iki tokio vaikiško išvis lygio, bendravimas kaip su vaikais, netgi labai mažais vaikais“. Jis parodo, kad jam nepatinka, kai su juo bendrauja kaip su vaiku, kad net nesinori bendrauti.

Jonas apie save kalba antru asmeniu („pagalvoji“) ir pasyvo forma („vyksta tai, tai tai nepasitenkinimas aišku“, „iš tos visos sekos ir aišku, kad ten kažkas padaryta“, „šiaip viskas pasakyta, kad padaryta yra kažkas“). Jonas į savo patirtį žiūri per stebėtojo, o ne pagrindinio veikėjo prizmę.

3. Kaip naratyvo turinyje ir išraiškoje atsispindi dviejų partnerių patirtys, savęs ir kito pajauta?

Jonas taria iš savo pusės, tikėdamasis, kad dalykus taip pat mato ir jo partnerė („tas toksai keistas gilinimasis, nu šiaip viskas pasakyta“). Jis nenumato galimybės, kad ji kitaip mato ir jai reikia paklausti detalių. Naratyve atskleidžiami dalykai, kuriais partneriai nepatenkinti, dėl kurių yra įsitempę, suirzę.

RJ:13:55 (Jonas) tai vat tas mintis aš pasakiau, o kas vyksta tai, tai tai nepasitenkinimas aišku, jeigu tokių elementarių klausimų klausinėja. Kai savaime aišku viskas.

RJ:14:13 (tyrėja) iš mano pusės atrodo, kad viskas savaime suprantama...
RJ:14:15 (Jonas) taip.
RJ:14:16 (tyrėja) o suerzina tokie klausimai, kurie...
RJ:14:29 (Jonas) tokie bendravimo beprasminiai, beprasmis bendravimas.

Jono nepasitenkintas, kad Regina klausinėja. Analizuojant naratyvą matyti, kad egzistuoja tik Jono patirtis, Reginos nėra arba jos buvimas, kuris pasireiškia klausinėjimu, erzina. Šiuo atveju patirtis naratyve atskleista vienpusiškai, tiktai tai, kaip buvo Jonui. Apie Reginą, jos būseną, iš Jono pasakojimo mes nieko nesužinome.

Situacijos ir kultūrinių aplinkybių analizė

4. Kokiu būdu kreipimosi psichologinės pagalbos situacija formuoja naratyvo kūrimo kartu procesą?

Partneriai kalba ne tiesiai vienas kitam, o per tarpininką – tyrėją. Nors interviu metu jie sėdi kartu, jie ne šnekasi tarpusavyje, o pasakoja atskirai. Susidaro įspūdis, kad pati kalbėjimosi situacija interviu metu yra proga kažką vienam kitam pasakyti daugiau. Priešiškumo jausmas „girdimas" intonacijose, o pasakojimo turinys formuluojamas kaip skundas ir nepasitenkinimas. Jonas daro išvadą, kad toks bendravimas yra beprasmiškas. Interviu metu pateikiama sunkioji, sudėtinga, įtempta partnerių santykių pusė.

5. Kokie kultūriniai socialiniai metanaratyvai, susiję su partneryste, paliečiami, komentuojami naratyve?

Bendravimas turi būti prasmingas ir sąmoningas, tik tada išsispręstų labai daug problemų, ne tik santykių, – toks įspūdis iš Jono vertinimų, nes skirtingumo situaciją jis apibrėžia per beprasmiškumą ir sąmoningumo trūkumą. Anot jo, bendravimas prasmingas, kai suteikiama informacija, tačiau detalus klausinėjimas jam sukelia beprasmiško bendravimo jausmą. Tai galėtų būti nuoroda į vyraujantį metanaratyvą, kad vertingas yra tik prasmingas bendravimas, tarsi nesusipratimai yra netikras bendravimas. Tai, kad nesusipratimas taip pat yra bendravimas, yra lengvai tokio metanaratyvo paneigiama.

6. Koks tyrėjos indėlis formuojant naratyvą?

Tyrėjos indėlis į šio naratyvo kūrimą gana didelis. Iš interviu eigos matyti, kad tyrėjai buvo sunku pagauti, ką respondentas sako, todėl ji buvo labai aktyvi tikslindamasi. Štai ištrauka iš refleksijų: „Klausinėjau turbūt kaip jo žmona, norėdama sužinoti apie nuvežtus batus." Tyrėja pati perėjo prie pasyvios kalbos, nuo „ką darote" prie „kas darosi".

Ieškodama sąlyčio taškų su jau paliestomis temomis, tyrėja sugrįžo prie sąmoningumo temos. Gali kilti klausimas, kiek pokalbis būtų pakrypęs kita vaga arba kiek jis būtų nutrūkęs ir pasibaigęs, jei tyrėjos pastangos kalbinti būtų buvusios mažesnės.

3.2.5. Žmonos elgsenos naratyvas (Mildos ir Pauliaus IV atvejis)

Sąveikų analizė

1. Kaip partnerių interakcijos formuoja bendrą naratyvo kūrimo procesą?

Skirtingumo situaciją Milda ir Paulius apsako aktyviai, žaismingai, detaliai, tačiau pabaigoje tvirtina, kad situacija kartojasi jau 10 metų, pažangos nesimato. Partneriai pasa-

koja atskirai. Klausytojas įsiterpia ir užbaigia mintį arba pateikia savo versiją. Kai pasakoja Paulius, partnerė reaguoja juoku, vienu kitu žodžiu, drąsiau, atviriau įvardindama situaciją („kontroliuoja“, „kai aš Šarūnui už rankos paglosčiau ((tyliai))“, „lytėti“). Kai kalba Milda, Paulius klauso, bet paskui nori pertraukti ir įsiterpia vertindamas situaciją („gražu“, „pas mus pažangos nėra“), išreikšdamas savo jausmus („bet pasiutimas, iš tikrųjų pasiutimas“), svarstydamas išeitis („arba išeisiu iš čia visai, trenksiu durimis, arba prasme, arba pradedu apie žmoną galvoti, kodėl, kas čia jai yra“). Ir vienas, ir kitas pasakoja išsamiai, tačiau galų gale vienodo supratimo, dėl ko jų požiūriai išsiskiria, neatsiranda. Jie daugiau dalinasi išgyvenimais, tačiau nededa matomų pastangų suprasti, apie ką tai. Todėl skirtingumo išgyvenimo asmeninė prasmė lieka neaiški.

Milda, pasakodama ir lygindama, kas kokias teises turi, nutyli nepasakydama, ką jos partneris leidžia sau daugiau.

#00:04:26-0# (Milda)= Ne, supraskit teisingai, tas flirtas, ar ne, tai ta prasme gerai, bet kaip toli mes galim nueiti, kiek toli mes galim sau leisti, vėl. Kodėl vienas žmogaus gali sau leisti žymiai daugiau ir dar sau leisti pasakyti pretenzijų, supratot, pas mane dabar yra toksai užgautas vidinis. Palauk palauk, o tu normalią realią priežastį, apart va tokių nesąmonių, paglosčiau, dar kažką, suprantat, apie ką aš. Ar iš viso tu turi teisę man sakyti tokias pretenzijas, pas mane gi taip būna.
#00:17:48-6# (tyrėja) norisi save apsiginti, savo.
#00:17:52-9# (Milda) taip, taip, net aš ne, supraskit net ne taip, aš net nematau reikalo gintis.

Lyginimo momentas, užuomina, o ne pasakyti dalykai apie partnerį leidžia Mildai sugrįžti prie savo teisių. Ji partnerio pastabas apie jos elgseną suvokia kaip pretenzijas ir kontroliavimą. Savo pasakojime Paulius įvardina, kad jam trūksta partnerės dėmesio, jiems būnant tarp kitų žmonių. Paulius, pasakodamas apie pagrindinę jam problemą, įterpia dar vieną temą – partnerės „kūdinimąsi“, dėl kurio Milda iš pradžių prašo palaikymo, o kai Paulius jai primena, matydamas daug valgančią, atstumia jį. Tai Paulius pasako dramatizuodamas ir kartodamas žodžius („(...) <<valgo valgo valgo>>“). Jis išryškina tą žmonos elgesio dalį, kuriai neturi įtakos, negali sulaikyti:

#00:03:55-6# (Paulius) ne nu tai natūralu, ką prisimink, nieko, aš bandau žaibuoti kažką, akimis jai rodyti, bet nesupranta.
#00:04:02-9# (tyrėja) [tarp kitų žmonių pasakyti kažką...]
#00:04:05-0# (Paulius) nu būna kartais komentarai, paskui aš nueinu prie kitų žmonių arba sugriebiu stipriau, žmoną pritraukiu, sakau, ką tu čia darai? Tu to nedaryk, arba tu daugiau šampano negerk, neįsijausk. Bet reakcija būna dar labiau atstumianti. Nes jinai tada sako, tu manęs nekontroliuok ir neaiškink, ką man daryti.

Milda pokalbio metu neišsako, ką jai reiškia partnerio dėmesys su kontrolės „prieskoniu“. Krenta į akis Mildos juokas girdint Pauliaus pasakojimą. Ji juokiasi tose vietose, kai jis pareiškia norą, kaip ji turėtų elgtis, kai kalba apie savo jausmus ir mintis, kai įvardina situacijos skirtingumą. Ji jaučia įtampą, bet apie ją nešneka, o juokiasi:

#00:06:10-3# (Paulius) ne pasikartoja pas mus, pas mus toks pasikartojimas yra, nes... (0.3)ne tie glostymai, bet, pavyzdžiui, žmona sako, aš jaučiuosi per daug nutukusi, aš noriu kūdintis ir tai paaiškina, sako. Nu sakau, gerai, aš tave palaikysiu – kūdinkis, taip toliau, taip toliau. Ir atvažiuojam į svečius ir aš matau, jinai <<valgo valgo valgo>>.

#00:06:32-8# (Milda) {juokiasi}. ***[Milda reaguoja neverbaliai]***
#00:06:35-3# (Paulius) aš žaibuoju, žaibuoju, prieinu, pasakau, nu kad tu tu, ir po sako, tu atstok nuo manęs, aš ką noriu, tą darau. Tai ima dar labiau nervas, nes tik ką buvo pranešta, kad jinai kūdinasi. Tai tada pats jau daraisi irgi irzlus irgi ta patį...

2. Kokie naratyvo turinio ir išraiškos požymiai apibūdina santykį su partneriu ir kitais veikėjais?

Paulius pasako, kad jis visą laiką stebi, prižiūri, eina link jos, prisiima daugiau atsakomybės. Jis yra tikras dėl savo jausmų partnerės atžvilgiu, bet jie kyla daugiau dėl to, kaip jis interpretuoja situaciją:

#00:04:36-2# (Paulius) bet pasiutimas, iš tikrųjų pasiutimas, ta prasme, savijauta tai ne kokia. Ir tada automatiškai auga tas konfliktas, tas toksai pykčio priepuolis, kad aš arba išeisiu iš čia visai, trenksiu durimis, arba prasme arba pradedu apie žmoną galvoti, kodėl, kas čia jai yra, iš kur tas potraukis atsirado, minčių garbanotų tad dar labiau atsiranda.
#00:05:06-8# (tyrėja) hm, ką darai su jom?
#00:05:06-8# (Paulius) mintim garbanotom? ((juokiasi)) ne nu tu jas, aš jas nuviju, aišku, ta prasme, pradedi iš tikrųjų vertinti, kad ir pats galbūt ar tenai, kad išgėręs per daug, kad pradedi tokiom...

Pauliaus tvarkosi su „garbanotomis mintimis“, pvz., jis mano, kad jis taip reaguoja, kai tiek vienas, tiek kitas partneris yra paveikti alkoholio. Paulius pasakoja, kad jaučiasi provokuojamas, matydamas žmonos elgesį, bet nėra kritiškas kitų stebėtojų atžvilgiu, jis greitai patiki draugų užuominomis („t. y. tau jeigu tau pasako draugas, kad... vienas pasakė, kitą kartą buvo, kitas pasakė, tavo žmona turbūt manęs nori, o ne tavęs.“)

Jo nervinimasis matant jam nepriimtiną žmonos elgesį sustiprėja, kai stebėtojais tampa ir kiti žmonės („kai aš gaunu komentarus iš draugų dėl jos tokio labai draugiško elgesio, tai visų pirma dar labiau nervuoja, nu aišku, kad pavydas „padeda“ labai.“) Kitų žmonių atžvilgiu šiame naratyve Milda taip pat nėra kritiška, ji rimtai priima kitų žmonių pastabas („man pasakė kai kurie, kad aš nenormali esu“).

Mildos naratyve ji žiūri į Paulių iš aukšto, nes juokiasi tose vietose, kuriose jis pasakoja savo rūpestį ir išgyvenimus. Naratyve ji žino, kas erzina Paulių, ir elgiasi norėdama parodyti savo teisę į laisvumą:

#00:13:39-1# (Milda) vėl gi taip aš galiu suprasti, kad tai yra mano apsisprendimas. Buvo toksai. Tai nereiškia, kad o žinokit dabar aš sau leidžiu, matyti žmones, vertinti žmones, bet vėlgi, tai nereiškia, kad aš jų ieškau, suprantat? Aš tiesiog leidžiu jiems rodyti tą dėmesį.
#00:13:57-8# (tyrėja) nu vat tu sakai, kad yra skirtingas jūsų supratimas apie flirtą.
#00:14:00-6# (Milda) taip.

Milda reaguoja sumenkindama išgyvenamo skirtingumo reikšmę, kai tuo tarpu Pauliui jis yra reikšmingas ir jis pasigenda išsiaiškinimo. Nenorėdama teisintis, Milda nustoja bendrauti, palikdama Pauliui sugalvoti neverbalinio elgesio prasmes pačiam, į jo klausimą „tai ką tu gali galvoti?“, atsako trumpu „hm“.

Paulius pateikia save kaip negalintį daryti įtakos žmonai ir besinervinantį dėl jos elgesio nenuoseklumo. Jis save apibūdina kaip bandantį visaip su ja komunikuoti ir kai nepavyksta, ima nepasitikėti partnere:

#00:08:02-3# (Paulius) man įdomu išgirsti, dėl ko jinai, nu tai ką.. kam nekvepia, man kvepia, pavyzdžiui, man atsiranda nepasitikėjimas partneriu, nesupratimas, kur jinai nori, ką veržiasi, ir kai matai, kad prie žmonių man jinai dėmesio absoliučiai nerodo, pradedi iš karto visai kitom mintim mąstyti apie tą savo žmogų. Kodėl jinai tiktai rodo prie mūsų dviejų...
#00:08:27-6# (tyrėja) =tas pradeda junginyje, kai negauni dėmesio.

Kalbėdamas apie save pirmu asmeniu, pereina prie antro asmens rodydamas atsiribojimą, kai šneka apie nusivylimą dėl to, ko negauna („*...) bet kai tau {kosteli} noras visą laiką yra gauti atgalinę reakciją, o tada kai atgalinės negauni, tai kitą kartą jauti, aš jau ta čia nieko nedarysiu. Bandai tada atsiriboti absoliučiai nuo žmonos ir eiti tada pas draugus sėdėti, nematyti ją visą vakarą, net nematyti, gal geriau bus*“). Paulius apibendrindamas savo problemą vartoja daugiskaitą, t. y. neatskiria savęs nuo partnerės („*tas yra, nes čia pažangos pas mus nėra, iki dabar, vakarėliai pas mus dešimt metų ir tęsiasi taip“).*

Milda save pateikia kaip maištaujančią. Ji nori būti suprasta, kaip jaučiasi („*jis man išsako pastabas, natūralu, kad ta neadekvati reakcija įvyksta, bet *man ant tiek yra ramu viduj**“), ir kreipiasi tiesiogine kalba į partnerį ir į tyrėją kartu („*Suprantat?“, „Ne, supraskit teisingai (...)“, „(...) suprantat, apie ką aš (...)*“). Milda gerai žino savo nuostatas ir perteikia jas naratyve. Milda save pateikia kaip žinančią, maištaujančią, galinčią, leidžiančią sau.

3. Kaip naratyvo turinyje ir išraiškoje atsispindi dviejų partnerių patirtys, savęs ir kito pajauta?

Paulius pavadina žmonos elgesį savaip („*išnyksta visai jos dėmesys, (...) jinai šimtą procentų atsipalaiduoja (...)“, „pas ją yra potraukis...“*). Partnerės veiksmus vertina pagal savo kriterijus *(„Man tai visai nepriimtina, nes jeigu įsivaizduojant aš taip daryčiau, tai tenai būtų reakcija visai neadekvati.“)* Bet taip pat pripažįsta, kad jis nežino priežasties. Tos priežasties ieško žmonos elgsenoje, o ne savo interpretacijose. Jis neieško savo išgyvenimo priežasčių, kokios nuostatos neleidžia atsipalaiduoti vakarėlyje, kas jį verčia stebėti, ir t. t. Jis nemato partnerės kaip atskiro žmogaus, kuris tą pačią situacija traktuoja kitaip. Taigi Pauliaus patirtis išskleista vienpusiškai. Akivaizdu, kad savo pasisakymus dialoge jis pradeda žodžiu „ne“, lyg diskutuotų pats su savimi ar gintųsi nuo prieštaravimo. Pasakymas „ne“ praskina kelią pasakyti, kaip jis iš tikrųjų jaučiasi ir ką galvoja. Gavęs klausimą, jis garsiai svarsto ir greitai perima partnerės nuomonę, pavyzdžiui:

#00:07:38-3# (tyrėja) o galėtum įvardinti, apie ką čia tas skirtumas yra?
#00:07:38-3# (Paulius) nu apie ką apie ką čia skirtumas?
#00:07:50-2# (Milda) =apie mano santykį su tais žmonėmis. ***[Milda nutraukia Paulių]***
#00:07:52-3# (Paulius) ne nu iš esmės taip.

Paulius, nežinodamas, kaip elgtis, atsiriboja santykyje („*geriau mums baliavot atskirai“).*

Milda, būdama maištingai nusiteikusi, skirtingumo išgyvenimo situacijoje taip pat atsiriboja santykyje su Pauliumi, kitaip partneris nejaustų dėmesio trūkumo būdamas tarp kitų žmonių. Ji tai daro juokdamasi iš to, kas partneriui rimta („*Kai man pasakė pastabą, man buvo juokinga*“), todėl jie abu nesugrįžta aptarti, kas vienam iš jų kelia rūpestį. Laisvės ir atsipalaidavimo su draugais poreikis gali būti patenkintas tik ignoruojant partnerį ir jo nerimastingas pastabas („*nes tiesiog tingisi {juokiasi} vėl kapstytis po vakarykštes nesąmones. Nu.*“). Milda turi savą supratimą apie bendravimą atsipalaidavus („*pas mane yra*

kitokia bendravimo maniera“), ji atskiria, kada jos norima bendravimo maniera tinkama, o kada ne („*aš nedarau to per oficialius susitikimus, darbo susitikimus, aš to nedarau, tai natūralu, kad yra draugų rate*“).

Situacijos ir kultūrinių aplinkybių analizė

4. Kokiu būdu kreipimosi psichologinės pagalbos situacija formuoja naratyvo kūrimo kartu procesą?

Situacija, kurioje partneriai kreipiasi psichologinės pagalbos, galėjo nulemti naratyvo tikslą. Kiekvienas iš partnerių kalba tarsi kreipdamiesi į tyrėją kaip į užtarėją. Paulius pasakoja apie kitokį, nei jam patiktų, žmonos elgesį, smarkiai hiperbolizuodamas („absoliučiai skiriasi“, „jau dešimt metų“), naudodamas daug dramatizavimo priemonių. Jis pasirenka vis akivaizdžiau iliustruojančią jo interpretaciją istoriją. Tai tyrėjai sukelia gailesčio jausmą ir norą pritarti jam. Tai matyti iš tyrėjos refleksijos pastabų:

Prisimindama šį pokalbį, atgaminu jausmą, kad klausydama partnerių įsitraukiau į žaidimą, kas teisus, ir reikėjo valdytis, kad nepradėčiau kažkaip vertinti jų elgesio ir reakcijų. Gali būti, kad Paulius, pasirinkdamas kalbėti apie žmonos elgseną ir pasakodamas man kaip psichologei, norėjo daryti įtaką žmonai per mane. Jo pasakojimo tikslas galėjo būti pakeisti žmonos elgseną. (Mikroanalizės refleksijos. VG – IV)

Pokalbio atkarpoje tyrėja parodo supratimą Pauliui.

#00:10:18-3# (tyrėja) bet tas girdžiu ir atsikartojantis dalykas ir kaip ir...
#00:10:22-5# (Paulius)= užstrigę jau, tai yra esminiai dalykai užstrigę, dėl to kad, užstringa tokie dalykai, iš kurių tu gauni atgarsį, t. y. tau jeigu tau pasako draugas, kad... <u>vienas</u> pasakė, kitą kartą buvo <u>kitas</u> pasakė, tavo žmona turbūt <u>manęs</u> nori, o ne tavęs.
#00:10:41-4# (tyrėja) hm
#00:10:41-4# (Paulius) nu tai čia jau yra...
#00:10:44-0# (tyrėja) nu sunku išgirsti, kai atgarsis yra
#00:10:47-3# (Paulius) ne tai čia yra ne tas žodis.

5. Kokie kultūriniai socialiniai metanaratyvai, susiję su partneryste, paliečiami, komentuojami naratyve?

Partneriai kalbėdami įterpia neformalaus vakarėlio metanaratyvą. Mildai tai leidžia stipriau jaustis ginant savo nuomonę ir norą bendrauti atsipalaidavus. Bendravimas neformaliame vakarėlyje yra mažai apibrėžtas ir priimamos tokios bendravimo normos ir taisyklės, kurias padiktuoja ten esantys žmonės. Bendravimo normos interpretuojamos laisvai, todėl partneriai šiame naratyve pamato skirtybes kito elgesyje. Taip pat moters dėmesio parodymas vyrui (ko gero, reiktų manyti, ir vyro moteriai) metanaratyvas vėl labai įvairiai gali būti suprantamas skirtingose žmonių grupėse. Dėmesio rodymas gali reikšti pagarbą, romantinių santykių užmezgimo pradžią, draugiškumą ir laisvumą bendraujant bei dar daug čia nepaminėtų prasmių. Pauliaus ir Mildos išgyvenimai atspindi platesnę diskusiją visuomenėje: kur prasideda išdavystė ir kas yra flirtas. Šiame naratyve Milda, atlikdama moters, neverbaliai rodančios dėmesį, vaidmenį, jaučiasi laisviau, šis metanaratyvas leidžia jai būti mažiau sau kritiškai bei pačiai nuspręsti, pagal kokias normas ir taisykles ji norėtų elgtis būdama draugų rate. Tekste matyti keletas metanaratyvuose

vartojamų sąvokų, kurios vartojamos sutirštintos, lyg žinant apie tokių socialinių reiškinių egzistavimą ir juos „pasimatuojant“ savo santykiams, tačiau realiai tokių dalykų nepatiriant. Tokios sąvokos šiame naratyve buvo „priekabiavimas“, „lesbietiški santykiai“, „buitinis konfliktas“. Šie reiškiniai yra plačiai aptariami žiniasklaidos priemonėse (laikraščiuose, internete, televizijos laidose), todėl, suprantama, žmonės apie tai kalba, atpažindami tokių reiškinių požymius savo bendravime. Šiame naratyve paminėtos sąvokos padeda dramatizuoti transliuojamą turinį, sustiprinti įspūdį bet ir, galima sakyti, sumenkinti tai, kas išgyvenama.

Be jau aptartų metanaratyvų, norėtųsi paminėti svarbią partnerių gyvenimo dalį, tai yra sprendimus, ką nuveikti savaitgalį. Laikai, kai abu šeimos nariai dirba ir bendravimui turi ribotą savaitgalio laiką, skiriasi nuo bet kurios kitos epochos šeimos gyvenime. Todėl Mildos pasirinkimas kalbėti, ką nuveikti per savaitgalį, o ne aiškintis vakar dienos nesąmones dar kartą sustiprina jos pasirinkimą vengti nesusipratimų aptarimo. Galiausiai svarbu paminėti keletą pseudopsichologinių metanaratyvų, kurie ateina iš psichologų bendruomenės ir sklinda plačiau. Būti kontroliuojamam arba nenormaliai pavydėti yra psichologinės sąvokos, kurios laisvėjančioje visuomenėje pritaikomos ne visada tiksliai, o kartais ir neadekvačiai. Kai Milda į Pauliaus nerimą reaguoja sakydama, kad jis jos nekontroliuotų, ji remiasi tokiu metanaratyvu, tada Paulius nutyla, nes „kontroliavimas“ arba pavydo jausmai yra netinkami laisvoje visuomenėje.

6. Koks tyrėjos indėlis formuojant naratyvą?

Tyrėja vienoje vietoje valdė partnerių pokalbį, kad jie vienas kito nepertraukinėtų (*„aš, paskui pakalbėsim, Milda, bet man labai rūpi jo paklausti“ ir „nu gal biškį pakentėk, aš noriu, kad pabaigtų Milda, ir tada...*“). Šie natūralaus partnerių kalbėjimosi nutraukimai galbūt sustabdė nuo spontaniškų reakcijų ir klausimų vienas kitam, tačiau galima įžvelgti tokio sustabdymo privalumą, kad papildomais klausimais buvo leidžiama pasisakyti šnekančiam partneriui ir kitam girdint išsakyti tuos dalykus, apie kuriuos jie nepasišnekėdavo iki šiol. Kitu atveju, kai Paulius pats save sustabdė, kad nebekalbėtų, – buvo kviečiamas pratęsti mintį (*„Ar dar nori ką nors pasakyti?“*) Tyrėja atspindinčiais sakiniais skatino partnerius kalbėti daugiau (*„nes kaip ir jautiesi, kaip ir įsipareigojęs jai padėti.“*) ir rodė, kad juos supranta. Tyrėja, sujungdama anksčiau išgirstus respondento išgyvenimus, neišvengė ir apibendrinančių komentarų (*„bet tas, girdžiu, ir atsikartojantis dalykas ir kaip ir...*“). Paulius į tai atsakė pritardamas ir užaštrindamas problemą ir pateikdamas jam dar skaudesnį išgyvenimo epizodą. Taigi tyrėjos klausimai galėjo būti Pauliui palaikymas.

Pokalbis užbaigiamas tyrėjos teiginiu, kuris leidžia su humoru ir iš šono pasižiūrėti į išgyvenimus (*„bet jūs mėgstat vakarėlius!“*), į kurį abu atsako juokdamiesi. Tai, kad visiems pokalbio dalyviams buvo juokinga, rodo, jog pokalbis apie susipykimą vakarėlyje dabar gali kelti jau mažiau įtampos arba, kad pokalbio dalyviams palengvėjo užbaigus atvirą pokalbį.

3.2.6. Nepasiekiamas partneris komunikacijoje

Analizuojant jų skirtingumo išgyvenimo procesus pastebėtos partnerių komunikacijos tendencijos, sugrupuotos pagal sąveikų pobūdį (6 lentelė).

6 lentelė. Komunikacijos tendencijos skirtingumo išgyvenimo naratyve

	Tendencija	Sąveikų pavyzdžiai	Atvejai
1.	Dominuojančiai	Įsiterpia, pertraukia, kalba monologu, perima pokalbį	I, II, III, IV
2.	Pasyviai	Nereaguoja, save pateikia antru, ne pirmu asmeniu, nustoja bendrauti	I, II, III, IV
3.	Atsitraukusiai	Stebi, neišsako reakcijų, remiasi savo sugalvotomis mintimis, neverbaliai reaguoja atodūsiais ir iškvėpimais, trumpai replikuoja, nesikreipia tiesiai į partnerę, ignoruoja partnerį, lingvistiškai atriboja, nutyli.	I, II, III, IV
4.	Prieštaringai	Juokiasi tose vietose, kur yra įtampa, išryškėja skirtinga nuomonė, jausmai; kalba ironiškai; skirtumus pateikia kaip priešpriešą; prisimena ir pasakoja kontrastingus išgyvenamai situacijai pavyzdžius, dramatizuoja.	I, III, IV

Dominavimo ir pasyvumo tendencijos papildo viena kitą, nes kai vienas partneris dominuoja, kitas laikosi pasyviau. Vienuose naratyvuose galime pastebėti nuolatinę dominavimo ir pasyvumo kaitą (I, IV atvejai), o kituose dominavimas ir pasyvumas buvo pastovesni (II, III atvejai). Atsitraukimo sąveikos yraa tokios, kai partneris fiziškai yra arti, bet emocine prasme neįsitraukęs. Partneris lyg ir yra, bet emocine prasme neprieinamas. Atsitraukimas ir prieštaringas reagavimas kuria neaiškią komunikaciją, kada sunku perduoti žinią kitam žmogui.

Visų atvejų naratyvuose vyrauja pasikartojantys neigiami jausmai (pyktis, susierzinimas), įtampa kaip spaudimas arba reikalavimas. Pokalbiai neužsibaigia sprendimu ir ramybe, pokalbiuose nėra asmeniškai jaučiamos pažangos. Veikiau pokalbiuose išsilaiko pastovūs požiūriai.

Atlikus prieštaraujančių bendrai tendencijai atvejų analizę, svarbu paminėti, kad puoselėjančio skirtingumo išgyvenimo požymių galima aptikti Romano ir Jadvygos bei Inesos ir Egidijaus naratyvų atkarpose. Romanas kalbėdamas interviu metu pastebi savo nerimą, bet tęsia pokalbį. Nerimas jam nėra tai, ko reiktų išvengti pokalbio metu. Romano nerimas pokalbio metu daugiau rodo jo norą kalbėtis apie tai, kas jam svarbu. Kitas pavyzdys, kai skirtingumo išgyvenimas yra vienas kito pažinimo patirtis, Inesos reagavimas interviu metu. Išgirdusi partnerio versiją, ji su palengvėjimu pamato, kad jis tiesiog kitaip išgyveno tą pačią situaciją ir kitaip ją įprasmino. Imant visus 13 atvejų šiame tyrime, puoselėjanti skirtingumo patirtis yra pavienė.

3.2.7. Buvimas teisuolišku santykyje

Partneriai pateikia save kaip nelygiavertį kito partnerio atžvilgiu, kiekvienas akcentuoja savo kriterijus, pagal kuriuos vertina savo ir kito veiksmus ir požiūrius. Sava versija suteikiant prasmę yra laikoma vertingesne negu partnerio. Paulius save pateikia kaip negalintį paveikti partnerės. Jis jaučiasi teisus savaip interpretuodamas, bando komunikuoti su partnere ir kai nepasiseka daryti poveikio, atsiriboja. Paulius mąsto ir naratyve elgiasi taip, lyg būtų teisesnis. Kotryna besiskųsdama taip pat užima teisesnės poziciją, nes mano, kad jos lūkesčiai ir reikalavimai partneriui yra pagrįsti.

Analizuojant, koks partnerių santykis naratyvuose, galima įžiūrėti, kad yra apibūdinimų su nuoroda į hierarchiją ir kovą: iš aukšto, kova, pasitraukimas, distancija (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Santykis su partneriu skirtingumo išgyvenimo naratyvuose

	Santykio su partneriu tendencijos naratyvuose	Atvejai
1.	Iš aukšto, nesistengiant išgirsti kitą pusę, vertinantis partnerį	I, II, III, IV
2	Kova, nebylus galynėjimasis	I, II, III, IV
3	Distancija, pasitraukimas	I, II, III, IV

Nagrinėjamuose naratyvuose santykio lygiavertiškumas pranyksta ignoruojant partnerį: Monika nesistengia išgirsti savo partnerio, vertina ir kovoja už savo poreikius. Petras ir paklūsta, ir atsiriboja. Aleksandras pasitraukia nuo partnerės, pasinerdamas į savo interesų sritis ir ironiškai nusiteikdamas partnerės reikalavimų atžvilgiu. Jonas arba visai nedalyvauja santykyje, arba stebi nepatenkintas. Milda, maištaudama prieš Paulių, ignoruoja Pauliaus pastabas, atsiriboja nuo jo.

Savęs pateikimas skirtingumo išgyvenimo situacijoje remiasi tik savo kriterijais, žiūrint į partnerį iš aukšto, galynėjantis, kovojant ir atsitraukiant. Kitas asmuo tai jaučia ir reaguoja jau nebe į pačią aptariamą problemą, bet į santykio būdą.

3.2.8. Du žmonės, dvi patirtys, bet versija viena.

Palyginant tarpusavyje keturių porų atvejų naratyvus, buvo gilinamasi, kaip santykyje su partneriu atsiskleidžia savęs pajauta ir partnerio pajauta. 8 lentelėje pateikiama apibendrinta savęs ir kito pajautos analizė visais keturiais atvejais.

8 lentelė. Savęs ir kito pajauta naratyve

Aš ir kitas naratyvuose	Pasireiškimas	Atvejai
Kalbama tik apie *vieno* partnerio versiją	Savo požiūris išreiškiamas trumpais komentarais, replikomis, numanomas, tačiau neaiškus.	I, II, III, IV
Susilieja arba susivienija su partneriu, su artimaisiais	Kalba už save ir už partnerį, greitai perima kito nuomonę, prisiima atsakomybę už kitą, paklūsta reikalavimui ar lūkesčiui.	I, II, III, IV
Paslepia savo poziciją.	Juokauja (Milda).	IV

Pasakotojo naratyve nėra aiškios antros versijos. Kito (savo) požiūris išreiškiamas neaiškiai: trumpais komentarais, replikomis, juoku, arba yra numanomas, tačiau neaiškus. Dar viena atskirumo stokos apraiška yra susiliejimas arba susivienijimas su kitais žmonėmis (su partneriu arba vaikais), jis tiriamųjų patirtyje skleidžiasi įvairiomis formomis: perėjimas į kalbėjimą už du arba už save ir kitus, greitas kito nuomonės perėmimas ir susiliejimas prisiimant atsakomybę už kitą, paklusimas. Krenta į akis tai, kad nėra atskirumo tarp vieno ir kito partnerio patirties.

Visuose keturiuose naratyvuose aiškios savęs pajautos ir vidinio pasirinkimo nerasta. Monika elgiasi pagal Petro pasiūlymą, ji jaučiasi prarandanti save. Petras atsiriboja nuo savęs, kai Monika kalba jausmingai. Aleksandras reaguoja pagal Kotrynos reikalavimus ir vidinio pasirinkimo taško neturi. Jonui savo būseną padeda įvardinti tyrėja interviu metu, naratyve jis suierzina. Paulius daugiau stebi partnerę nei save. Milda apie save nutyli.

Skirtingumo prasmė konstruojama ne dviejų patirčių pagrindu, o remiantis viena dominuojančia dažniausiai savo arba ir kito (neatsižvelgiant į savo) patirtimi. Tyrimo dalyviai netgi įvardina, kad atskirumas sunkiai priimamas kito partnerio (Monika ir Petras) arba skirtingumas suvokiamas kaip trūkumas (Kotryna ir Aleksandras). Apibendrinant galima sakyti, kad nagrinėjamų atvejų naratyvuose savęs ir partnerio pajauta sumišusi (susiliejusi, susijungusi su vaikais). Kai naratyve nesimato kito partnerio požiūrio arba jis laikomas menkesniu, susidaro įspūdis, kad partnerio pajautos beveik nėra.

3.2.9. Partneriai skundžiasi ir ieško užtarėjo

Pokalbis vyksta partneriams apsisprendus kreiptis psichologinės pagalbos ir lankytis porų santykių grupėje. Šias aplinkybes atspindi partnerių naratyvų prasmės konstravimas. Visais atvejais partneriai dalinasi sunkiais išgyvenimais (žr. 9 lentelę), neužsimena apie tuos momentus, kada skirtingumas jiems natūralus, priimtinas. Nagrinėjamuose atvejuose pastebėtos tendencijos pagal tai, kokį išgyvenimą atskleidžia naratyvas ir į ką nukreiptas. Partneriai kalba skųsdamiesi, išreikšdami nepasitenkinimą, kreipdamiesi į tyrėją užtarimo.

9 lentelė. Skirtingumo prasmės konstravimas psichologinės pagalbos aplinkybėmis

Naratyvų kreipinių tendencijos	Išgyvenimų turinys	Atvejai
Skundas tyrėjui	Pasakoja apie pasikartojančius sunkius konfliktinius išgyvenimus, neranda sprendimų. Pasakojama skundžiantis. Nepatenkinti situacija.	I, II, III, IV
Kreipiasi užtarimo į tyrėją	Kreipiasi į tyrėją, kad įvertinų, kuris yra teisus. Situaciją pavadina psichologiniais terminais. Tyrėja įsitraukia parodydama supratimą vienam iš partnerių (IV atvejyje)	I, II, IV

Partneris, kuris pristato situaciją ir pasakoja savo išgyvenimus, skundžiasi, kreipiasi užtarimo. Užtarimo ieškojimo kreipinys sukelia tyrėjai gailesčio jausmą ir norą pritarti vienam iš partnerių pokalbio metu (Mildos ir Pauliaus atveju). Šios tendencijos pastebėtos remiantis dialoginės naratyviosios analizės suteikiama galimybe nagrinėti visus tris pokalbio dalyvius ir tyrėjos refleksijas.

3.2.10. Metanaratyvai pastiprina arba susilpnina partnerio versiją

Skirtingumo prasmė konstruojama pasitelkiant ir metanaratyvus. Nors vyraujantys metanaratyvai savo turiniu yra skirtingi kiekvienos poros atveju, bendra tai kaip jie yra naudojami. Remiantis keturių porų mikroanalize galima matyti kelias tendencijas, kaip metanaratyvas dalyvauja prasmės kūrimo procese: jis stiprina ar silpnina (žr. 10 lentelę) partnerio versiją.

10 lentelė. Metanaratyvo naudojimas skirtingumo išgyvenime.

Metanaratyvo naudojimo tendencijos	Pavyzdžiai	Atvejai
Stiprina	Buvimas direktore namuose, leidžia pačiai nuspręsti	I
	Iš pastangos ir iniciatyvos namų ūkyje galima spręsti apie partnerio jausmus.	II
	Žmonės gali laukti „nesijaudindami“, nurodo kitas tolimas kultūras, kitus santykius, kurie yra priimtini ir normalūs.	III
	Vertingas yra tik prasmingas bendravimas, tarsi nesusipratimai yra netikras bendravimas	III
	Laisvai interpretuojamos bendravimo normos vakarėlyje suteikia laisvę.	IV
Silpnina	Visuomenėje, kurioje turėti darbą yra laikoma vertybe, socialinis bendravimas yra antrame plane.	I
	Sakydama apie komplekso turėjimą, apibūdina save kaip negalinčią pasirūpinti savimi.	II
	Moters pareigos namuose yra daug platesnės nei vyro.	III
	„Kontroliavimas“ arba pavydo jausmai yra netinkami laisvoje visuomenėje.	IV

Stiprinanti metanaratyvo funkcija matyti, kai partneris, pajungdamas metanaratyvą, pagrindžia savo nuomonę, lengviau randa argumentus arba tiesiog geriau jaučiasi. Partnerio pozicija tuomet yra nekvestionuojama. Metanaratyvas išlaisvina rinktis, pagal kokias normas gyventi (Milda). Prie stiprinančios tendencijos galima būtų priskirti ir personalizavimą, kai užuot klausus, kodėl socialinis bendravimas nevertinamas dirbančiųjų kultūroje, partnerė tą klausimą užduoda savo vyrui, nepasitenkinimą išreiškia konkrečiam asmeniui, o ne susiklosčiusioms vertybėms visuomenėje.

Silpninanti tendencija pasireiškia, kai metanaratyvo atžvilgiu pasakotojas yra pasyvesnis, neužduodantis klausimų, neprieštaraujantis susiklosčiusiems įpročiams ir vaidmenims (Irena neužduoda klausimo, kodėl moters pareigos šeimoje platesnės, o tik reaguoja juoku). Kitos silpninančios partnerį metanaratyvo apraiškos – negalėjimas pagal susiklosčiusias bendravimo normas rodyti patiriamų jausmų (Paulius negali reikšti pavydo).

3.3. Mikroanalizės apibendrinimas

Buvo siekiama atskleisti tuos naratyvo aspektus, kurie yra papasakoti netvarkingai, užuominomis, išreikšti neverbalinėmis reakcijomis. Nuosekliai nagrinėjant kiekvienos poros unikalią pasakojimo seką, išryškėjo ne tik turinio temos, bet ir nepavykusio dialogo ypatumai. Pastebėta, kad partneriai reaguoja ne tik į pokalbio turinį, bet ir į santykį, kuris suvokiamas kaip vertinantis, teisuoliškas, ignoruojantis arba nepasiekiamas. Visus dialogus lydėjo atsikartojančios įtampos, susierzinimo jausmai. Poros partnerių ir tyrėjos sąveikose atsispindėjo, kaip dalyviai skundėsi, naratyvus kūrė taip, lyg klausančioji tyrėja galėtų įvertinti, kuris iš poros partnerių teisus, ir užtarti. Taip pat buvo atskleista, kad skirtingumo išgyvenimo prasmė buvo konstruojama vienos, monologinės patirties pagrindu, kai savęs/ kito pajauta sumišusi, pasitelkiant metanaratyvus, kurie stiprino arba silpnino partnerio versiją.

4. DISKUSIJA

Šiame tyrime remiantis bendrais partnerių naratyvais buvo analizuojamas ir atskleidžiamas skirtingumo išgyvenimas poroje. Ką reiškia tyrimo dalyvių pasakojami išgyvenimai?

Šiame skyriuje radiniai bus apžvelgti interpretuojant geštaltinės psichoterapijos teorijos požiūriu ir diferenciacijos samprata. Konfliktai labiausiai dominuojanti poros bendravimo tyrimų sritis. Konfliktas yra nemėgstamas, sunkiai išgyvenamas, bet turintis funkciją sureguliuoti partnerių skirtumus. Skirtingumo išgyvenimas tiek, kiek jis priartėja prie konfliktinės, sunkiau valdomos, destruktyvios patirties, bus analizuojamas sugretinant konflikto teoriją ir tyrimus.

Pasak Derrida (cit. Davies ir Davies, 2007), nukeliavę šį kelią, kuris atvedė prie būtent tokios radinių interpretacijos, neatmetame galimybės, kad yra ir kitų būdų, kaip suprasti tyrimo radinius. Anot Daviesų (2007, p.), „tyrėjai, kaip ir tyrimo dalyviai, yra aktyviai įsitraukę į duomenų ir prasmių generavimą tokius duomenis įsisavindami ir sekdami paskui juos“. Laikantis tokios nuostatos galima teigti, kad patiriantis asmuo niekada nėra laisvas nuo jį bandančio suprasti tyrėjo.

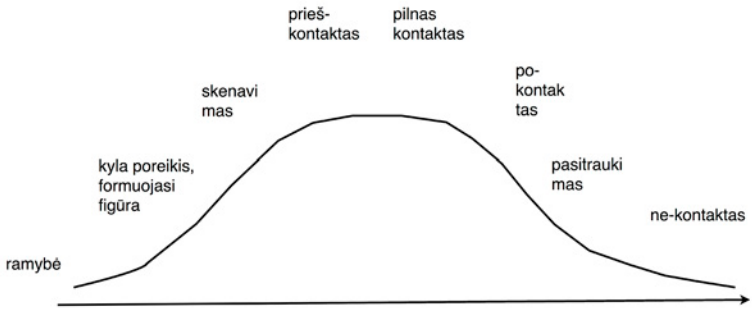
4.1. Skirtingumo išgyvenimo kaip kontakto proceso paaiškinimas

Ryšio nutraukimas kaip kontakto trūkis. Radiniai rodo, kad skirtingumo išgyvenime nutrauktas ryšis tęsiasi nuo kelių valandų iki kelių mėnesių. Pastebima komunikacija, bet joje partneriai stokoja ryšio. Nutrauktas ryšys išgyvenamas kaip bloko, sienos jausmas, užsisklendimas, nekalbėjimas, tačiau ir kaip nusiraminimas, nutolimas nuo to, kas skaudu. Pagal Hostrup (2010) kontakto apibrėžimą, kontaktas yra žmonių buvimas kartu konkrečiomis aplinkybėmis, besiskiriantis įvairiais ryšio (angl. k. *conectedness*) lygmenimis. Kontaktas yra kelių stadijų procesas: inicijavimas, buvimas kartu ir atsitraukimas. Todėl interpretuojant tyrimų radinius svarbu atskirti, kada ryšio nutraukimas yra kontakto užbaigimas – natūrali buvimo ir nebuvimo kontakte kaita, o kada ryšys nutraukiamas siekiant kai lieka nepatenkinti santykyje su partneriu poreikiai. Iš disertacinio tyrimo radinių matyti, kad kai partneriai komunikuodami pereina į skaudų emocinį lygmenį, kai apsižodžiuoja, vienas negauna atsakymo į savo klausimą, siūlymus arba neatsižvelgia į kitą savo veiksmais, ryšys nutraukiamas. Taigi kontakto nutraukimas daugeliu atvejų yra ne natūralus kontakto užbaigimas, o išėjimas iš to, kas sunku, skaudu, neaišku.

Skowron ir Friedlander (1998) atkreipė dėmesį į emocinį atsiribojimą, kad asmenys, kurie rodė mažiau emocinio reaktyvumo ir emocinio atsiribojimo (angl. *emotional cutoff*) ir daugiau save diferencijuodavo, teigė patiriantys didesnį pasitenkinimą su savo partneriu. Galima manyti, kad ryšio nutraukimas, kuris apima ir emocinį atsiribojimą, yra kontakto su kitu partneriu nutraukimas, o ne natūralus užbaigimas. Kontakto trūkius geštaltinės psichoterapijos teorija aiškina tuo, kad asmuo sustabdo save nuo kontakto, nes būtent taip kūrybiškai prisitaikė būti artimame santykyje. Kontakto nutraukimas asmeniui yra būdas išvengti nepakeliamos būsenos, sunkių jausmų. Nutraukti kontaktą buvo naudinga anksčiau buvusiuose santykiuose ir procedūrinė atmintis atgamina tokias pat reakcijas kaip seniau santykių istorijoje.

Kita vertus tyrime atskleistos patirtys apie bandymus sugrįžti į ryšį galėtų būti interpretuojamos kaip kontakto inicijavimo stadija, kuri nepereina į pilno ryšio, buvimo kartu išgyvenimus. Kaip tai atsitinka, galima paaiškinti poreikio įsisąmoninimo ir patenkinimo ciklu.

Kai poreikis nepatenkintas, išlieka įtampa. Kotryna mato partnerio dėmesio ir meilės ženklus, kai pastebi išplautus indus, sulaukia kvietimo kartu nueiti į koncertą. Jos poreikis, interpretuojant geštaltiniu požiūriu, formuoja figūrą, konkrečioje namų aplinkoje ji pamato partnerio dėmesio ženklus (skenuoja) arba jų nepamato. Figūros formavimasis prasideda dėl atsirandančio poreikio ir išyra, kai poreikis patenkinamas (6 pav.). Grįžusi pavargusi namo ir matydama (skenuodama) neišplautus indus, ji supyksta ir nutraukia ryšį. Taigi Kotrynos kontaktas nutrūksta dar figūros formavimosi, skenavimo, arba prieškontakto, stadijose.

6 paveikslas. Poreikio įsisąmoninimas arba kontakto kreivė pagal Hostrup (2010)

Kai situacija su partneriu kartojasi, ilgainiui nepatenkinti poreikiai sukuria nepasitenkinimą santykiu, kuriuo domėtasi daugelyje tyrimų (Heavey, Christensen, Malamuth, 1995; Murray, Bellavia, Rose, Griffin, 2003; Woodin, 2011; Benson, McGinn, Christensen, 2012; Halford, 2012).

Taigi kontaktas nutrūksta, įtampa išlieka. Vėliau reikia vėl naujų pastangų sumažinti įtampai, atkurti partneriams įprastai būsenai. Mūsų tyrimas rodo, kad partneriai įtampą mažina kiekvienas individualiai (labiau suvokdami save, paaiškindami partnerio elgesį, mėgindami atsipalaiduoti, slopindami jausmus) arba santykyje su kitu (mėgindami atkurti norimą ryšį). Įtampos mažinimas slopinant jausmus vyksta atsisakant savo poreikių, tolstant nuo savo išgyvenimų, kas vėliau gali apsunkinti savęs pajautą. Mėginimas atkurti norimą ryšį nesupratus, nuo kokių dalykų kontaktas nutrūko tik atkartoja jau išbandytus komunikavimo paternus, kurie ciklišk ai pereina į destruktyvias partneriams būsenas.

Iš bendravimo sąveikų matyti, kai partneriai mato arba girdi ir interpretuoja savaip, daug sako apie save ir neišsako svarbiausio, pasitraukia ir pan., jų komunikacija nenutrūksta, bet yra pasunkinta. Partnerių sąveikas konflikto metu tyrinėję Sillars, Roberts, Leonard ir Dun (2000) pastebėjo, kad savęs ir partnerio suvokimas konflikto metu išsikreipia. Santykio artumas padidina tendenciją informaciją suvokti selektyviai, neieškoti kitų informacijos šaltinių, o įtampa susiaurina dėmesį tik tai informacijai, kuri patenkina įtakos darymo ir gynimosi tikslus, neatsižvelgiant į alternatyvias pozicijas, išvadas, per-

spektyvas. Remdamiesi įžvalgomis apie procedūrinį žinojimą (angl. *procedural knowledge*), kad asmenys emocijas ir sąveikų eigą artimuose santykiuose reguliuoja epizodine atmintimi (Miculincer, Shaver, 2007), galime paaiškinti tai, kad siekdami patenkinti poreikius jie elgiasi kaip įpratę, o ne kaip jiems naudinga. Procedūrinis žinojimas padeda paaiškinti nesąmoningą ir iracionalų elgesį atviro konflikto metu, t. y. asmuo į prieštaringą tarpasmeninę situaciją reaguoja naudodamasis anksčiau įgytais įgūdžiais, strategijomis (Pietromonoco, Carnelly 1994; Baldwin, 1992).

Kontakto ribos sutrikimai. Iš radinių matyti, kad savęs pajauta skirtingumo situacijoje ne visuomet yra aiškus pačiam patiriančiajam, nes pasakojami nerimo, pasimetimo, tuštumos, beprasmybės jausmai. Ir netgi kai savęs pajauta yra aiški (kai išsakomos svajonės, norai, ketinimai), ne visada pavyksta juos perteikti partneriui. Pavyzdžiui, norėdamas pasakyti apie save, partneris kalba daugiskaita (susiedamas save ir vaikus arba save ir kitą partnerį), trumpomis replikomis, ne kalba, o juokiasi. Pagal geštaltinės psichoterapijos teoriją dėl kontakto ribos sutrikimo (žr. skyrių „Sąvokos“) jis/ji iškreipia žinią apie save. Pagal Yontefą (2011), destruktyvūs poros bendravimo ciklai atsiranda dėl kontakto ribos sutrikimų, kai sutrinka savireguliacija ir asmuo neatsižvelgia į savo poreikius.

Partneriai kalbasi apie išorinius, jų santykio neliečiančius dalykus. Šis procesas geštaltinės psichoterapijos teorijoje įvardijamas kaip defleksija. Partneriai įtemptai kalbasi apie vaikus, daiktus, veiklas, išradingai argumentuoja bandydami vienas kitą patraukti į savo pusę. Skirtingumo situacijoje tuomet partneriams trūksta aiškumo, kas tarp jų skirtinga ir kaip tai suvokia ir vienas, ir kitas.

Kitas kontakto ribos sutrikimo pavyzdys – išgyvenant skirtingumą nuskaitydami partnerio neverbalinį elgesį, tyrimo dalyviai reaguoja į sukonstruotą interpretaciją pagal dažniausiai kuriamą blogąjį scenarijų. Kiti autoriai panašias tendencijas pastebėjo tirdami konfliktines partnerių sąveikas. Traupman su bendraautoriais (2010) teigė, kad partneris konflikto metu suvokia kitą kaip daugiau priešišką ir mažiau draugišką nei neutralus stebėtojas. Konflikto metu partnerio veiksmai interpretuojami kaip sąmoningi ir pragmatiški (Manusov ir Koenig, 2001).

Nepilnas kontaktas ir partnerių nutolimas. Išsisakymas, parodymas, kada pats kalbėtojas yra įsisąmoninęs poreikį, gali padėti artėti prie pilno kontakto (žr. „Sąvokos“). Žmonės to siekia artimame santykyje. Jeigu kitas partneris tai priima taip pat palaikydamas kontaktą tiek su savimi, tiek su partneriu ir aplinka, atsiranda proga autentiškam susitikimui, Aš – Tu santykio epizodui Buberio (1998) terminais.

Pilnas kontaktas tyrime dalyvavusioms poroms nepavyksta. Kalbėjimosi turinys ir išraiška nutolsta nuo to, ką kiekvienas partneris nori perteikti vienas kitam, partneriai nedaug atsiskleidžia vienas kitam. Nuoširdesnis kontaktas tarsi atidedamas arba neįvyksta dėl kontakto ribos sutrikimo arba dėl nevienodos reikšmės kiekvienam iš partnerių. Pilnas abipusis kontaktas neįvyksta, neišnaudojama potenciali galimybė sužinoti, ką skirtingumo situacijoje kiekvienas iš partnerių išgyvena giliau.

Kai asmuo gyvena izoliavęsis nuo savo pagrindinių poreikių santykyje su partneriu, kaskart vis daugiau pripildo santykį interpretacijų, o ne realių, susitikrintų su partneriu prasmių. Ilgainiui dviejų partnerių bendra panašiai suvokiamos realybės dalis (angl. *shared reality*) (Acitelli, Douvan, Veroff, 2005) mažėja. Taip galime paaiškinti emocinį partne-

rių nutolimą. Kiti tyrimai rodo, kad menksta artumas (Whisman, Dixon, Johnson, 1997; Benson, McGinn, Christensen, 2012) ir formuojasi atskirtis (Finkenauer ir kt., 2009). Pavyzdžiui yra tyrinėta, kad partneriai nutolsta turėdami išankstines negatyvias nuostatas, stereotipus sunkios ligos atveju (Žydžiūnaitė ir Vainoriūtė, 2011). Ir atvirkščiai, didesnis dalinimasis, bendros patirties įprasminimas padeda įveikti skausmingą nutolimą, ypač vieno iš partnerių sunkios ligos atveju (Skerrett, 2003).

Tai, kad didesnis partnerių atsiskleidimas, t. y. pasisakymas iš savo pozicijos, padidina artumą, patvirtino daugelis tyrimų (Laurenceau ir kt., 2005; Mitchell ir kt., 2008).

Kontakto procesas yra individualus, tačiau apibendrinant visų tyrimo dalyvių tendencijas, galima paaiškinti, kaip kontakto sutrikimai iškreipia natūralią buvimo pilname kontakte ir atsitraukimo nuo kontakto eigą. Skirtingumo situacijoje individualiame lygmenyje geštalto formavimasis užstringa vienoje iš figūros atsiradimo, ryškėjimo, skenavimo, arba prieškontakto stadijų. Partneris nutraukia kontaktą, išeidamas iš sunkių jausmų. Nors ryšys nutrūksta, komunikuojama išlaikant nepilną kontaktą, kada partneriai autentiškai vienas kitam neatsiskleidžia. Taigi iškylantys poreikiai lieka nepatenkinti, palieka neredukuotą įtampą.

4.2. Skirtingumo išgyvenimo kaip savęs diferenciacijos paaiškinimas

Diferenciacija kaip atskirumas ir dviejų versijų įsisąmoninimas. Kai naratyve partneris turi vieną versiją (kaip mato, vertina, jaučia), pastebėti agresyvumo, pykčio, susinervinimo, nuoskaudos jausmai. Tyrimo radiniai parodė, kad kai naratyve yra dvi versijos (t. y. sava ir partnerio) – išgąsčio, nežinojimo, nepasitenkinimo, sunkumo būsenos, tačiau yra ir liūdesio, supratimo, norėjimo spręsti ir priėmimo būsenos, skirtingumo išgyvenimai yra įvairesni ir pilnesni. Tuomet skirtingumo išgyvenimas yra dialoginis.

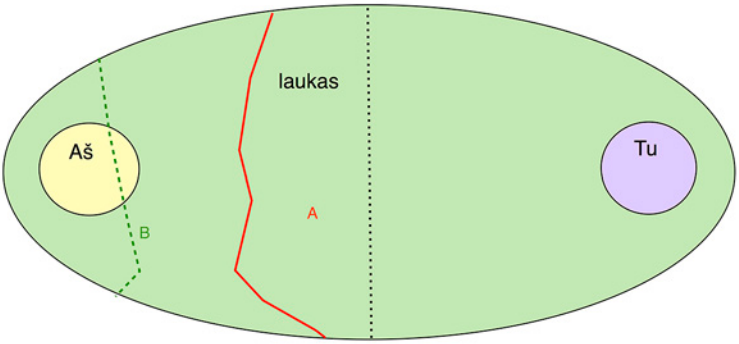
Šiame tyrime mums įdomu diferenciacijos procesas kaip sąveika, kai partneris išlaiko savasties pajautą artimame santykyje su kitu. J.M. Robine (2014) yra apibrėžęs, kad kontaktas yra veiksmai ties organizmo riba, kurių dėka laukas diferencijuojamas tarp "aš" ir "ne aš". Partneris kontaktuodamas tampa sąmoningesnis apie save ir sąmoningesnis apie kitą.

Galima manyti, kad įsisąmonindami, kad yra dvi skirtybių matymo versijos, partneriai atliktų du savęs diferenciacijos veiksmus: atskyrimo veiksmą (mano ir kito versija) ir lankstumo veiksmą derinantis (sunku, liūdna, noriu suprasti ir spręsti). Kai partneris laikosi vienos versijos ir skirtingumo prasmė konstruojama vienos (dažniausiai savo) patirties pagrindu, savęs diferenciacija nevyksta. Taip atsitinka didžiojoje daugumoje nagrinėtų naratyvų. Jų skirtingumo išgyvenimo aprašymai rodo, kad nors poroje yra du atskiri asmenys, pasakojamoje patirtyje jie nebūna visada atskiri.

Atskleistuose išgyvenimuose partnerių santykyje yra teisuoliška laikysena, žiūrėjimas į kitą iš aukšto, pasitraukimas, distancijos sukūrimas, t. y. reagavimas būdingas esant menkai savęs diferenciacijai. Tokias reakcijas galime matyti ir atvirame partnerių konflikte. Reikėtų patikrinti, ar didesnę savęs diferenciaciją turintys asmenys turi daugiau galimybių nepereiti iki atviro konflikto ir aprėpti kito asmens patirtį. Juolab kad yra jau atliktas tyrimas, kuriame skelbiama, kad didesnę savęs diferenciaciją turintys asmenys patiria mažiau atvirų konfliktų (Yousefi ir kt., 2009).

Diferenciacija kaip savęs pajauta. Remdamiesi klinikine praktika paremtomis Schnarcho (2009) įžvalgomis apie diferenciaciją, kad tai yra gebėjimas išlaikyti savasties pajautą,

kai asmuo yra emociškai ir / arba fiziškai artimas su kitu, pažvelkime į mūsų tyrimo rezultatus. Vyrauja tendencijos aukotis prisitaikant, kai sunku išsakyti savo poziciją, aukotis žinant, kad partneris išsireikalaus. Naratyve nėra aiškios partnerio versijos. Kito (savo) požiūris išreiškiamas neaiškiai, susiliejant su kitais žmonėmis. Tai rodytų, kad poros partneriai praleidžia savo kaip atskiro asmens poreikius, o atsiribodami nepamato ir partnerio poreikių. Jiems sunkiau elgtis autonomiškai, laisvai pasirenkant ir išreiškiant save. Orientavimosi pagal savo norus, prioritetus stoka rodo kontakto ribų tarp dviejų asmenų pasislinkimą (7pav.). Paveiksle pavaizduota kontakto riba tarp dviejų partnerių skirtingumo išgyvenimo metu vienu atveju (A) pasislinkusi į partnerio pusę, kitu atveju (B) susitraukusi. Punktyru pažymėta normali kontakto riba, esanti aplinkoje (lauke). Pagal Burley (2012), „aš riba“ yra svyravimo, keitimosi tarp „aš“ ir „kitas“ sąsaja. Susitikdamas su kitu, asmuo labiau įsisąmonina save. Čia galėtume pritaikyti metaforą, kurią dažnai vartoja geštaltinis psichoterapeutas B. Resnickas, akcentuodamas kontakto su skirtingu kitu reikšmę pažįstant ir suprantant save: „Kas išrado, kad vandenyne yra vanduo? Turbūt ne žuvis.“ Tyrimo radiniuose yra keletas atvejų, kada partneriai turi vidinį pasirinkimą elgtis pagal savo poreikius. Tai leidžia elgtis nuosekliai, pagal savo vertybes, principus ir prioritetus. Tada, kai partneris susitinka su skirtinga kito patirtimi, tampa labiau sąmoningas dėl savo prioritetų ir norų.

7 paveikslas. Kontakto ribos: A išsiplėtusios, B susitraukusios

Tuo tarpu kiti tyrimai rodo, kad paties asmens savęs suvokimo aiškumas gali sietis su santykio kokybe (Lewandowski, Nardone, Raines, 2010). Knee su bendraautoriais (2002; 2005) nustatė, kad labiau autonominis santykis padeda lengviau prisitaikyti poroje. Savęs determinavimo (angl. self-determination) teorijoje (Deci ir Ryan, 2000, 2002) svarbi autonomijos sąvoka, kuria apibūdinamas laisvanoriškas įsitraukimas į romantinį santykį. Pasak šios teorijos autorių (Deci ir Ryan, 2002), žmonės turi vidinį psichologinį poreikį jaustis autonomiški, kuris susijęs su geresne psichologine savijauta ir didesne socialine adaptacija (Reis ir kt, 2000). Buvimas autonomišku santykyje su partneriu leidžia asmeniui suvokti ir adaptyviau elgtis poroje, kas padeda geriau jausti santykyje net ir po nesutarimų su partneriu (Knee ir kt. 2002; 2005).

Išsiplėtusi kontakto riba – kliūtis suprasti partnerį. Tyrimo dalyviai jaučiasi nesuprasti, vieniši, pasimetę, išduodantys save, išgyvena beprasmybę. Skirtingumo išgyvenime

ignoruojami partnerio norai, partnerio veiksmai, jausmai ar požiūris vertinami savo kriterijais, suteikiant savo simbolines prasmes. Tai reiškia, kad skirtingumo išgyvenimo momentu kontakto riba per daug išplečiama link kito žmogaus (7 pav.), jį suprasti sunku vien todėl, kad kito nebelieka, yra tik vertinimas, paklus ar ne, pasielgs pagal mano kriterijus ar ne. Yontefo (1993) terminais, poros partneriams pritrūksta aprėpimo (žr. „Sąvokos"), kuris būtinas, kad vyktų abipusis dialogas. Skirtingumo patirtis netampa savęs ir vienas kito pažinimo platforma ar nauja santykių raidos kryptimi.

Bartle-Haring ir Lal (2010) savo tyrime vartojo diferenciacijos apibrėžimą (Bowen, 1978), kad diferenciacija yra gebėjimas išlaikyti dviejų veiksnių: emocinės ir racionalios kognityvinio funkcionavimo pusės bei santykių artumo ir autonomijos, pusiausvyrą. Jos nustatė, kad aukštesnis savęs diferenciacijos lygmuo prognozavo mažesnį stresą ir didesnį gerbūvį porų, ieškančių paslaugų šeimos terapijos klinikoje. Šios išvados iš dalies sutampa su mūsų tyrimo radiniais, kad savęs diferenciacija yra reikšmingas poros partnerių santykių veiksnys.

Apibendrinant galima sakyti, kad kiekviena skirtingumo išgyvenimo situacija yra proga pamatyti, atskirti, įsisąmoninti ir suprasti savo ir kito poreikius. Savęs diferenciacija vyksta dviem kryptimis: kito žmogaus fone savas poreikis išryškėja labiau kaip figūra, o atsižvelgiant į kito partnerio versiją, skirtingumo prasmė konstruojama dviejų patirčių pagrindu, todėl galima sakyti, kad asmuo tobulėja diferencijuodamasis ir kartu integruodamasis (pagal Lewiną). Mūsų tyrimo dalyvių patirtyje dominuoja atvirkščias procesas, savęs pajauta ir poreikio įsisąmoninimas nutrūksta, o skirtingumo išgyvenimo prasmė konstruojama vienpusiškai, remiantis monologine patirtimi.

Partneriai poroje, kurie kreipėsi psichologinės pagalbos, patiria tokį santykių sutrikimą, kurį galima apibūdinti kaip užstrigimą neturint savo ir kito pajautos, atskirumo ir lankstumo derinantis menkėjimą. Skirtingumo išgyvenimo metu nevyksta savęs diferenciacijos procesas.

4.3. Skirtingumo išgyvenimas ir konfliktas

Galia skirtingumo išgyvenimo sąveikose. Galia yra įtakos darymas kitų elgesiui, įsitikinimams ir emocijoms. Galia suprantama kaip santykis. Todėl partnerių santykyje galia nagrinėjama ne vien tik kaip vienas asmuo daro įtaką kitam, bet ir kaip antrasis gali pasipriešinti tai įtakai. Iš tyrimo radinių matyti, kad galia naudojama, kai vienas iš partnerių nori būti aiškiau suprastas, labiau matomas, geriau išgirstas nei kitas. Pagal Falbo ir Peplau (1980) galios strategijų tipologiją, šiuo atveju tyrimo dalyviai galią naudojo tiesiogiai ir interaktyviai, t. y. atvirai klausdami, pasakydami, parodydami, kas reikšminga, bei derėdamiesi, diskutuodami. Galia naudojama kontakto ribos išlaikymui arba atstatymui. Ribai palaikyti reikia galios, kuri pasireiškia verbaliniais ir neverbaliniais būdais. Tačiau yra ir galios naudojimo, kurį pavadintume netiesioginiu ir mažai interaktyviu. Pavyzdžiui, kai vienas partneris nesiima kokio veiksmo, ilgai neatsako į klausimą. Galia reikalinga išlaikyti kontakto ribai ir atsiskleidžia tiek partnerių naratyvų turinyje, tiek struktūroje.

Gana ryškios galios apraiškos yra kaltinimo epizoduose. Kaltinimas yra priskiriamas prie konfliktinių poros sąveikų (Weiss ir Heyman, 1997), todėl galima matyti, kaip kaltinimas patiriant skirtingumą artina poros partnerius prie atviro konflikto. Kaltinimo strategiją daugiausiai naudojo moterys mūsų tyrime. Tai nėra reprezentatyvus tyrimas, ir

mes negalime apibendrinti, tačiau galėtume sugretinti su reikalavimo-vengimo elgsenos poroje tyrimu (Eldridge ir kt., 2007), kuris nurodo, kad tas poros partneris, kuris reikalauja, dažnai būna nusiteikęs pokyčiui. Tai, kad pokytis išsireikalaujamas kaltinimu, nėra sėkminga pokyčio siekimo strategija.

Įdomu, kad galią vyrai ir moterys, dalyvavę šiame tyrime, naudoja nevienodai. Moterys galią naudodavo pertraukinėdamos partnerį, situaciją vertindamos pagal savo patirtį ir kriterijus, užimdamos poziciją, kaltindamos, inicijuodamos ir primindamos susitarimus. Vyrai – argumentuodami, nepripažindami partnerės jausmų, keldami sąlygas ir primindami poreikių patenkinimo mainus. Gali būti, kad jei tyrimo dalyvių sudėtis būtų kitokia, atsiskleistų dar kita galios naudojimo elgsena, todėl atkreipsime dėmesį tik į vieną aspektą – jausmų nepripažinimo ir ignoravimo strategiją, kurią naudoja vyrai šioje imtyje. Caughlin ir Vangelisti (2000) nustatė, kad moterys turi didesnį poreikį emociniam ryšiui, o vyrai aktyviau reaguoja į fiziologinio streso stimulus. Vyrai vengia stimulų, kurie jiems sukelia fiziologines reakcijas. Turėdami didesnį autonomijos poreikį, jie ignoruoja ne pačią partnerę, bet savo būsenas, susijusias su fiziologiniu stresu. Taigi jausmų nepripažinimo ir ignoravimo strategijos naudojimą galima paaiškinti vyrams būdingu fiziologiniu reaktyvumu į stresą santykiuose.

Galia atsiskleidžia palyginimuose. Palygindami save su kitu, ankstesnes patirtis su dabartimi, tyrimo dalyviai itin retai jaučiasi gerai, veikiau palygina ir jaučiasi blogai. Geštaltinėje psichologijoje lyginimas reiškia figūros išskyrimo iš fono veiksmą. Minėtas poros partnerio lyginimas savęs su kitu padeda formuoti figūrą, įsisąmoninti poreikį. Palyginimas leidžia labiau apibrėžti ir įvardinti savo būseną, apčiuopti savo jausmus, įvardinti, ko trūksta. Poros santykio dabartyje ir praeityje lyginimas vieno su kitu bei su įsivaizdavimu, kaip turėtų būti, yra taip pat figūros ryškinimas kontrastingame fone. Norint aiškiau save apibrėžti naudojama galia, kai partneris nesutinka su kito išvada, aiškina savo elgesį, koreguodamas, nesutikdamas, parodydamas norą kovoti dėl savo poreikių. Taigi savęs ir kito didesnis supratimas gali būti lydimas įtampos. Iš dalyvių pasisakymų galima matyti, kad lygindami jie užsimena apie poreikius, aktualius dabartinei situacijai, tačiau poreikiai nebūna aiškūs ir formuluojami neigiamame emociniame fone.

Eksperimentinis tyrimas parodė, kad emocinis fonas priklauso nuo, kuris iš partnerių iš tiesų geriau arba blogiau ką nors atlieka, nuo partnerių artumo ir nuo tam tikros veiklos adekvatumo darant palyginimą (Beach ir kt., 1998). Kad mūsų tyrimo dalyviai palygina ir jaučiasi teisūs ir pranašesni, gali būti, reiškia, kad jie mano turintys daugiau kompetencijų konkrečioje veikloje, pavyzdžiui, geriau atliekantys gyvenimiškus sprendimus, turintys geresnius ryšius su vaikais, geriau paskirstantys prioritetus. Tačiau mikroanalizėje matome, kad partneriai reaguoja į nelygiavertišką santykį, kuris yra arba iš aukšto, kovinis, vertinantis, teisuoliškas, atsiribojantis, arba nepasiekiamas. Palyginimai šio tyrimo sąveikose turi dominavimo, pripažįstant vieną teisybę, nuvertinant partnerio versiją tendencijų. Nuolatinis nelygiavertiškas santykis gali tapti atviro konflikto dingstimi.

Išgyvenant skirtingumą kultūrinės aplinkybės atsispindi labai konkrečiai. Šiame tyrime atsiskleidė, kad metanaratyvai įtraukiami partnerių kovos sąveikose. Tai reiškia, kad visuomenėje egzistuojantys galios procesai pasireiškia ir poros santykių lygmenyje ir negali būti ignoruoti.

Kelletas ir Dalton (2001) savo knygoje pažymi, kad nagrinėdami konflikto naratyvą mes aprėpiame tuo metu kultūroje egzistuojančias nuostatas, stereotipus. Galia poros santykiuose yra mūsų visuomenėje esančių galios santykių atspindys. Galia skirtingumo situacijoje naudojama ir konstruktyviai, ir nekonstruktyviai ir atspindi bendras tendencijas, vyraujančias visuomenėje. Į poros konfliktą kviečia plačiau žiūrėti ir kiti autoriai (Sinclair ir Monk, 2004), jų manymu, per siaura manyti, kad problemos, dėl kurių kyla poros konfliktai, „glūdi konkrečios poros išreikštuose santykiuose" (338p.). White'as (2009) yra pastebėjęs, kaip bendros kultūrinio vystymosi tendencijos lemia siaurus požiūrio į porą lūkesčius. Pavyzdžiui, po Antrojo pasaulinio karo vakarietiškoje kultūroje įsivyravo poros santykio kaip išskirtinio ryšio lūkesčiai. Technologijų vystymąsi ir tobulėjimą perkėlus į žmonių santykius, imta manyti, kad jie taip pat gali būti pataisyti, kaip ir kiti prietaisai. Taigi poros santykis gali „sugesti" dėl per mažos, neadekvačios ar skurdžios komunikacijos. Taip šiuolaikinės poros dėl technologinių metanaratyvų įtakos skatinamos tobulinti problemų sprendimo ir konflikto valdymo įgūdžius.

Natūrali įtampa. Ne kiekvienas skirtingumo išgyvenimas potencialiai virsta atviru konfliktu. Suvokimas, kad partneris toje pačioje situacijoje jaučiasi skirtingai, yra ir traukos, intereso, atsinaujinančio noro suprasti jį / ją pagrindas. Labai reta skirtingumo išgyvenimo patirtis, kai jaučiamas palengvėjimas pamačius ir partnerio versiją arba nors ir jaučiant nerimą toliau tęsiamas pokalbis (ryšys nenutraukiamas), pastebėta šiame tyrime. Taigi skirtingumo išgyvenimas gali būti ir kontakto galimybė. Apie tai daug kalba geštaltiniai psichoterapeutai R. ir R. Resnickai (2012). Poros partneriai įsitraukia į pokalbį, kartais įtemptą, nuo kurio gali prasidėti kas nors naujo jų ryšyje. Holmes ir Murray (1996) yra pastebėję, kad tiesiogiai spręsti problemą, pykti, kritikuoti yra svarbu norint išlaikyti ilgalaikį santykį.

Šio tyrimo dalyviai nepasakojo apie konfliktus, po kurių jie naujai, plačiau suprato vienas kitą. Tokios patirties jų kasdienybėje, kuri atsispindi naratyvuose, beveik nėra. Kai kurie tyrimai teigia, kad konflikto metu sutrikusių santykių poros įvairiose konflikto fazėse elgiasi specifiškai. Pavyzdžiui, sutrikusio santykio poros ankstyvoje konflikto stadijoje dažniausiai įsitraukia į neigiamus elgsenos būdus: puola, kritikuoja, kaltina (Christensen ir Pasch, 1993). Galime sakyti, tyrimo dalyviams, išgyvenantiems skirtumus, natūrali įtampa nėra įprasta, atpažįstama santykių dalis. Ar įtampa natūrali, ar jau konfliktinė, lemia požiūris ir įsitikinimai apie konfliktavimą. Remiantis prisirišimo teorija atliktas prisirišimo lygmens, įsitikinimų apie konfliktą ir konflikto strategijų tyrimas parodė, kad saugiau prisirišę asmenys, jausdami mažiau grėsmės dėl konflikto, naudojo efektyvesnes konflikto sprendimo strategijas (Pistole ir Arricale, 2003).

Atsinaujinanti įtampa. Vis dėlto daugeliu atvejų papasakotoje patirtyje partnerių įtampa nepraeina ir atsinaujina paskesnėse interakcijose. Partneriai nemato pažangos aiškindamiesi tarpusavyje. Mūsų tyrimo dalyviai, lygindami save su kitu, ankstesnes patirtis su dabartimi, jaučiasi blogai arba jaučiasi pranašesniais. Jie mato partnerį priešingame poliuje. Galima sakyti, vyksta poliarizacijos procesas, kuriame skirtingumo prasmė konstruojama ne kaip skirtybės, bet kaip priešybės. Geštaltiniu požiūriu asmuo yra nesibaigianti polių seka (Wodt ir Ingersoll, 1991) ir linksta daugiau susitapatinti su vienu poliumi ir atmesti kitą. Poliarizacijos metu (Woldt ir Toman, 2005) kyla ambivalentiškų

jausmų. Kad galėtų integruoti polius, asmeniui reikia kiekvieną jų patyrinėti. Kontaktas su kiekvienu iš polių leidžia sąmoningiau pasirinkti ir mažiau tikėtis grėsmės iš poliaus, su kuriuo nėra tapatinamasi. Polius, su kuriuo nėra tapatinamasi, projektuojamas partneriui, t. y. suvokiamas kaip asmens dalis, priklausanti išorei (kitam žmogui). Jausmai, mintys, vertinimai, kurie dėl kažkokios priežasties negali būti priimti, automatiškai priskiriami kitam. Tai padeda asmeniui išlikti laisvam į juos reaguojant ir išlaikyti ryšį su projektuojamu turiniu ir forma. Tačiau naudojant projekciją su kitu asmeniu, nepavyksta kontaktas su juo. Tokiu būdu skirtingumas suprantamas kaip priešybės, kurias sunku suderinti, ir aktuali skirtingumo išgyvenimo situacija yra pilna nepraeinančios įtampos. Poliarizuotos sąveikos yra stebėtos porose, kuriose vienas iš partnerių smurtauja (Holtzworth-Munroe, Smutzler, Stuart, 1998). Pasikartojančią konflikto dinamiką – įsižeidimas ir pyktis, emocinis žeidimas ir kerštavimas – įvardina ir Johnson, Makinen ir Millikin (2001), Crespo, Davide, Costa ir Fletcheris (2008). Tokia dinamika menkina patį partnerių ryšį. Net jei poliarizacija nepasiekia smurtinio lygmens, autokratiniai arba subtilūs būdai pakeisti skirtingą partnerio elgesį dažniausiai baigiasi nesėkme ilgalaikėje perspektyvoje (Overall, Simpson, Fletcher, Sibley, 2009).

Prastai save vertinantys asmenys gali būti labiau pažeidžiami išgyvendami skirtingumą (Murray, Holmes, Griffin, 2000; Murray ir kt., 2001). Kadangi pastebėta, jog kai kurios poros savo santykius reguliuoja taip, kad išvengtų diskusijos ir neigiamų emocijų, kurios gali sukelti konfliktą (Benson, McGinn, Christensen, 2012), kyla klausimas, kaip partneriai tokioje poroje išgyvena skirtingumą. Mūsų tyrimas gali pateikti nuorodų, kad skirtingumas tuo metu nutylimas, nepastebimas arba ignoruojamas. Tuomet vienas iš partnerių elgiasi pagal kito lūkesčius vengdamas galimų pasekmių arba tiesiog nesusimąstydamas ir neišsakydamas (t. y. savęs nediferencijuodamas). Tada atviras konfliktas ir nekyla. Pavyko rasti tyrimą, kuriame analizuojama, kaip sprendžiami nesutarimai paauglių ir jaunų suaugusiųjų grupėse. Interakcijose pastebėta, kad paaugliai užglaisto, vengia nesutarimo, o jauni suaugusieji sąveikauja, kad labiau suprastų santykius (Tuval-Mashiach, Shulman, 2006). Taigi vengimas jaunesniame amžiuje padeda paaugliams patirti mažiau nesutarimų.

Kiek tokia strategija naudinga partnerių bendravimui? Kai partneris aukojasi prisitaikydamas, atviro konflikto nėra, tačiau skirtingumas išgyvenamas.

Tačiau kiek ilgai skirtingumas gali būti nutylimas? Tyrimo dalyviai naratyvuose skundžiasi, ieško užtarimo, neatsižvelgdami į partnerio versiją. Santykio, kuriame vienas partneris žiūri iš aukšto, yra didesnis „ekspertas“ arba siekia, kad visą laiką būtų sprendžiama pagal jį / ją, kitas partneris nepalaiko ir nutraukia kontaktą. Tai plačiai atsispindi „ryšio nutraukimo“ temoje.

Ryšio trūkumas išgyvenant skirtingumą ilgainiui gali sukurti palankias sąlygas potencialiam konfliktui jau vien dėl pasunkintos komunikacijos. Fisheris teigia (2000), kad tarpasmeninio konflikto sprendimas labai pagerėtų, jei patobulėtų komunikacija. Tačiau mūsų tyrimo naratyvų analizė parodė, kad ne tik pats skirtingumo turinys, kurį partneriams sunku perteikti, bet ir reakcijos į susiklosčiusį santykį, kuris susiformuoja skirtingumo išgyvenimo momentu, arba reakcijos į santykio interpretaciją tampa konflikto šaltiniu ir ašimi. Pavyzdžiui, ji nesistengia išgirsti savo partnerio, vertina ir kovoja už savo poreikius, jis pasitraukia nuo partnerės, pasinerdamas į savo interesų sritis ir ironiškai nusiteikdamas partnerės reikalavimų atžvilgiu, jis arba visai nedalyvauja santykyje, arba

stebi nepatenkintas; Kiekvienoje iš šių sąveikų potencialiai glūdi konfliktas dėl reakcijos į santykio interpretaciją.

Kitas būdas išvengti konflikto per skirtingumo išgyvenimą – atsiriboti nuo partnerio arba nuo savo poreikių. Konfliktas tuo metu irgi neįvyks. Tačiau ilgalaikis savo poreikių nepatenkinimas gal nukreipti energiją į kitas sritis – santykį su vaikais, darbo veiklas, santykius su trečiu asmeniu, kartu izoliuojantis nuo partnerio kaip lauko, kuriame galima poreikių realizacija. Tačiau šiose srityse nebus realizuoti poreikiai, kilę iš abipusio partnerių santykio. Savęs determinavimo (Self-determinantion) teorijos požiūriu, partnerių ryšys yra abipusis. Abipusiškuose santykiuose partneriai palaiko vienas kitą padėdami plėtoti interesus, siekti tikslų tose srityse, kurios jiems svarbios (darbas, laisvalaikis), bei atlikdami užduotis (vaikų auklėjimas, namų ūkis) (La Guardia ir Patrick 2008).

Kaip skirtybių susitikimas tampa atviru konfliktu?

Pasak Fisherio apibrėžties (2000), „konfliktas yra tikslų ir vertybių nesuderinamumas dviejų ir daugiau šalių santykyje, kartu su pastangomis kontroliuoti vienam kitą ir antagonistiniais jausmais“ (1 p.). Nesuderinamumas poros santykyje ne visuomet yra matomas ir akivaizdus. Tyrime partnerių savęs pajauta ne visada buvo aiški, poros partneriai ne visuomet galėdavo tiksliai pasakyti, ką jie skirtingai mato ir interpretuoja, į ką skirtingai reaguoja. Tai galima paaiškinti mažu įsitraukimo intensyvumu (Christensen ir Pasch, 1993). Šie autoriai išskyrė, kad konflikto sekoje yra svarbus elementas įsitraukimas, o ne vengimas. Gali būti, kad mūsų radiniuose atsispindi klaidingo konsensuso efektas (Acitelli, Douvan,Veroffas, 2005). Klaidingas konsensusas yra tada, kai kitas asmuo suvokiamas kaip panašesnis į patį suvokėją. Tikėtina, kad kladingas konsensunsas apriboja apčiuopti savo ir kito idėjų, elgesio, reagavimo kaip skirtingo.

Skirtybės yra, bet nepakankamai reikšmingos, kad partneriai įsitrauktų, ir reaguotų ar imtųsi veiksmų. Nesuderinamumas gali slypėti ilgai, kol kokioje nors konkrečioje situacijoje neišryškės. Coleman su bendraautoriais (Coleman ir kt., 2007) apibūdinamas dinaminį konflikto aspektą, įvardina atraktorius (angl. – latent attractor), t. y. siaurų psichinių reakcijų, elgesio ir veiksmų išlaikymą, egzistuojantį ir asmenų, ir grupių santykiuose. Atraktorius gali būti latentinis, pvz. nepasitenkinimo ir neteisingumo jausmas gali būti latentinis, neišreikštas (Coleman, 2011).

Remiantis Gadamerio (1999) koncepcija galima paaiškinti, kaip skirtybių susitikimas evoliucionuoja į atvirą konfliktą. Gadameris išskiria suprantantįjį ir suprantamąjį ir sutelkia dėmesį į jų santykį, patį supratimo vyksmą. Partnerio to paties įvykio patirtis yra kažkas Kito, apie ką suprantantysis iki šiol nežinojo. Toliau viskas priklauso nuo to, kaip suprantantysis atsiveria Kito kitoniškumui, kaip asmeniškai jį priima. Atsivėrimo metu laukiama asmeniško ir konkretaus susitikimo, susidūrimo su kitu. Atliktame tyrime dalyviai neatskirdavo savo patirties nuo kito. Gadamerio koncepcija remiantis, neatsiverdavo Kito kitoniškumui, asmeniškas atsivėrimas ir susitikimas neįvykdavo.

Tol kol nesuderinamumas neakivaizdus – atviro konflikto nėra, tačiau galimybių jam kilti apstu.Mūsų radiniai rodo, kad atviro konflikto užuomazgai svarbus kontaktas ir visi susiję veiksniai, kurie kontaktą nutraukia (kontakto ribos išsiplėtimas, kontakto sutrikimai), savęs diferenciacijos procesas, poreikių patenkinimo ir įtampos balansas, santykis su partneriu skirtingumo situacijoje, santykio interpretacija bei kuriama skirtingumo išgyvenimo prasmė.

4.4. Kintantis ir tampantis partneris

Tyrimo dalyviai pateikia save kaip neatskirtą bet atsiribojusi, dominuojantį, pasyvų, nesuprastą, nepasiekiamą, kovojantį ir kt. Tokia kaita atspindi neįkalintą procesą, atspindintį judraus kontakto su kitu ir atožvalgos į aplinkybes pobūdį. Tokį savasties kaip besikeičiančio proceso reiškinį yra užfiksavę ir Bambergas ir Georgakoupoulou (2008), nagrinėdami paauglių dialogus ir atkreipdami dėmesį į mažąsias istorijas, kurios atsitinka fragmentiškoje kasdienio bendravimo kalboje. Remiantis Tayloro (1989) teiginiais, kad žmonės visada yra kintantys ir tampantys, pati kaita yra išsamus skirtingumo poroje išgyvenimo proceso pažinimo šaltinis.

Tai, kad savęs pateikimas yra nepastovus, gali reikšti kelis dalykus.

Pirma, pasakymas savo partneriui ir pasakymas tyrėjai tyrimo duomenų surinkimo metu atskleidžia, kaip pasakotojas nori būti suprastas. Tai, kad sakytojo tekstas varijuoja priklausomai nuo auditorijos, pastebėjo jau Bakhtinas (1981), kartais sakytojas kreipiasi į klausytoją, kartais į save. Pavyzdžiui, iki galo neišsakydamas savo požiūrio partneriui, bet kreipdamasis į tyrėją kaip į užtarėją, asmuo užima pasyvią, bet vienpusišką poziciją skirtingumo išgyvenime. Tai nereiškia, kad šis asmuo visada vienpusiškai konstruoja prasmę, gali būti labai daug situacijų, kada jis / ji atsižvelgia į partnerio kitoniškumą ir atskiria nuo savęs. Tačiau papasakotu skirtingumo išgyvenimo momentu to atskyrimo nėra. Taigi sakytojas kalba apie save kaip apie vienintelį suvokėją.

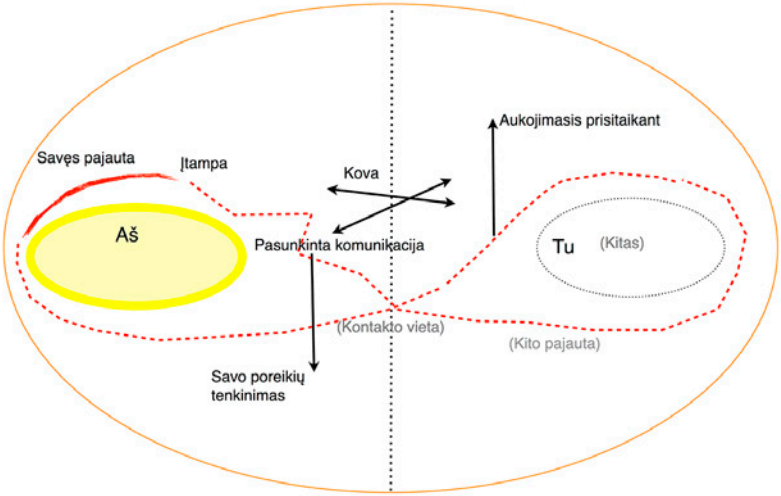
Antra, savęs pateikimo kaita taip pat gali atspindėti dviejų asmenų prasmės kūrimo kartu dinamiką, nes, kaip rodo radiniai, dialoge santykio kaita gali pradėti keisti pokalbio turinį ir emocijas. Tas pats žodis, pasakytas lygiavertiškame partneriškame santykyje, nuskamba kitaip nei hierarchiniame. Savęs pateikimo kaita parodo santykio nepastovumą, kai, pavyzdžiui, lygiavertiški partneriai kokioje nors temoje užima geriau žinančio už kitą poziciją, ir jų santykis persigrupuoja į hierarchišką. Savęs pateikimo kaitos užfiksavimas padeda išjudinti jau nusistovėjusias partnerių bendravimo ribas, patikrinti, ar jos atspindi norimą balansą, ir kaip rašo Bambergas (2011), atidžiau peržiūrėti patį reiškinį.

Trečia, navigavimas savęs pateikimo erdvėje atspindi tapimo, savęs kūrimo tendenciją, apie kurią rašo Tamboukou (2010, 32 p.): „...pagauti tapimo kitu momentus, kartu išliekant unikaliam ir nenuspėjamam. Tapimo kitu, t. y. tuo, kuo dar nebuvau, procesas sukuria galimybę keistis, nes savastis niekada nėra užfiksuota“. Tamboukou žodžiais nomadinis (“klajokliška”, verčiant iš angl. k.) savęs pateikimas keičiasi, ieškant tokios vietos santykyje su kitu, kuri labiausiai atitiktų poreikius.

4.5. Skirtingumo išgyvenimo poroje teorinis modelis

Kasdienėse poros sąveikose skirtingumo išgyvenimas yra dažnas reiškinys. Skirtingumo išgyvenimas yra viena iš partnerystės patirčių. Tuomet partneriai jaučia įtampos ir nutolimo periodus išryškėjus skirtybėms, bet taip pat ryšio sustiprėjimą, grįžtant pasikalbėti, kas yra abiems svarbu, derinantis ir priimant vienam kitą. Disertaciniame tyrime buvo tiriamos poros santykių pablogėjimo metu, tada, kai partneriai jautėsi aklavietėje. Apibendrinant žvalgomojo ir pagrindinio tyrimo radinius ir įžvalgas, 8 paveiksle pateikiamas

skirtingumo išgyvenimo poroje modelis (8 pav.), vizualiai reziumuojantis svarbiausius skirtingumo išgyvenimo aspektus.

8 paveikslas. Skirtingumo išgyvenimo poroje teorinis modelis

Yra du skirtingumo išgyvenimo dalyviai, dvi patirtys, du suvokėjai. Skirtingumo išgyvenimas yra kontekstualus, vyksta konkrečiomis sociokultūrinėmis aplinkybėmis. Mūsų tyrimo radiniai rodo, kad skirtingumo išgyvenime vyrauja monologinė patirtis, t. y. partneris savęs nediferencijuoja. Kito žmogaus požiūris, jausmai, situacijos vertinimas nėra suvokiančiojo dėmesio lauke. Nors yra siekiama suprasti vienam kitą, ryšys nutrūksta ir žinia apie save ir kitą neperduodama ir nepaimama pasunkintos komunikacijos fone. Partneriai reaguoja ne tik į skirtingumo turinį, kuris jiems yra problemiškas, bet ir į santykio, kuris susiklosto, interpretaciją. Jie ima kovoti ir renkasi elgtis tenkinant tik savo poreikius ar aukojasi prisitaikydami prie kito. Abiem atvejais ryšys ne stiprėja, o menkėja, formuojasi emocinė atskirtis. Įtampa didėja, poliarizacija auga, latentinis konfliktas pereina į atvirą konfliktą, kurio metu nepavyksta pasiekti savęs ir kito pajautos aiškumo. Tokiomis aplinkybėmis skirtingumo situacijos vertinimas toliau remiasi tik savais kriterijais, sava versija. Kitas partneris lieka nesuprastas. Ryšys nutrūksta.

Partneriai deda pastangas sugrįžti į norimą ryšį. Jie reguliuoja įtampą atsitraukdami, bandydami pajausti savo poreikius. Pradėdami naują pokalbį atviriau jame dalyvauja. Tačiau kol neatsiranda pakankama savęs pajauta bei kito patirties matymas ir kito pajauta, neužsimezga pilnas kontaktas. Sutrikusių santykių laikotarpiu neįvyksta dialoginis pažinimas. Partneriai jaučiasi aklavietėje.

Šį modelį reikėtų patikrinti tolimesnėse studijose. Tyrimai, kuriuose numatytas savęs diferenciavimo, savęs ir kito pajautos kintamasis, praplėstų skirtingumo išgyvenimo kaip savęs diferenciacijos proceso eigos supratimą. Tikėtina, kad kiekvieną kartą reflektuodamas savo patirtį asmuo gali daugiau diferencijuotis.

Norint suprasti skirtingumo išgyvenimą, būtų svarbu tirti poras, kurios tyrimo laikotarpiu santykio sunkumų neturi. Sukonstruoti tyrimą palyginimui, kaip skirtingumą išgyvena poros, turinčios sutrikusius santykius, ir poros, sklandžiai sprendžiančios skirtingumo situacijas. Kad būtų galima daryti apibendrinimus, reikėtų praplėsti imtį. Būtų įdomu atskirti partnerių gyvenimo kartu laikotarpius ir atsižvelgti į homogeniškesnes aplinkybes. Pavyzdžiui, partnerio išdavystės, sunkios partnerio arba vaiko ligos situacijoje gali būti tik tokioms aplinkybėms būdingų intensyvaus nerimo išgyvenimų, kurie pasunkina savęs diferenciaciją.

IŠVADOS

1. Skirtingumas išgyvenamas ties savo riba su kitu konkrečioje gyvenimiškoje situacijoje. Ieškančių psichologinės pagalbos porų skirtingumo išgyvenimas atsiskleidžia kaip procesas turintis kintančią seką:

ryšio trūkis,
atsinaujinanti įtampa ir sunkūs jausmai,
skilimas tenkinant poreikius „arba aš, arba tu“,
pasunkinta komunikacija,
tarpasmeninė kova,
pastangos grįžti į norimą ryšį.

Ryšys nutrūksta, kai skirtybėms ryškėjant, partneriai neatpažįsta ir negali patenkinti savo poreikių būdami santykyje su kitu. Ryšio trūkis yra ne natūralus kontakto užbaigimas, o pakeitimas sunkios, skaudžios, neaiškios emocinės būsenos. Skirtingumas išgyvenamas kaip pasikartojanti įtampa, pyktis, susierzinimas, vienišumo, tuštumos, pasimetimo jausmas, problemų atsinaujinimas. Partneriai jaučiasi užstrigę ir ieško išeities. Jų savęs ir kito pajauta yra sumišusi.

Skirtingumo išgyvenime pastebimas skilimas tenkinant poreikius „arba aš, arba tu“, kai aukojamasi prisitaikant arba tenkinami tik savo poreikiai, prasideda požiūrių poliarizacijos procesas. Partneriai įsitraukia į tarpasmeninę kovą.

Partneriai nenustoja komunikuoti. Pasunkintos komunikacijos fone matomi bandymai atviriau kalbėtis, mažinti įtampą. Partneriai pasirenka kalbėti skausminga tema. Tačiau jiems nepavyksta perduoti žinios, kartojasi įprastinės disfunkcionalios sąveikos ir ryšys vėl nutrūksta. Skirtingumo išgyvenimas tampa frustracijos šaltiniu sutrikusiuose poros santykiuose.

2. Skirtingumo išgyvenimo prasmes partneriai konstruoja remdamiesi dominuojančia savo arba kito patirtimi, pasitelkdami metanaratyvus, kaip nuorodą į sociokultūrines aplinkybes. Jie sustiprina arba susilpnina partnerio versiją ir palaiko monologišką laikyseną partnerio atžvilgiu. Tikėtina, kad tokios laikysenos asmuo kito patirtį suvokia kaip svetimą ir jos negali aprėpti.

Kurdami prasmes partneriai reaguoja ne tik į pokalbio turinį, bet ir į vertinantį, teisuolišką, ignoruojantį, nepasiekiamą santykį su kitu. Jei partnerystė suvokiama kaip lygiaverčių asmenų santykis, atsiveria proga konfliktui. Sutrikus santykiams, kai poros jau ieško psichologinės pagalbos, skirtingumo išgyvenimas pasižymi artumo menkėjimu ir išaugusiu atviro konflikto tikėtinumu.

REKOMENDACIJOS

Remiantis tyrimo radiniais ir interpretuojant juos geštaltinės psichoterapijos teorijos požiūriu galima išskirti keletą praktinių rekomendacijų dirbantiems su poromis specialistams (psichologui, psichoterapeutui, socialiniam darbuotojui, ir netgi draugui).

1. Poros partnerio noras kreiptis į trečius asmenis gali būti galios kovos proceso dalis, kada trečias asmuo suvokiamas kaip asmuo, padedantis išsiaiškinti, kuris iš partnerių yra teisus. Taigi trečiam asmeniui rekomenduotina užimti jautrią, bet neutralią laikyseną, ir būti sąmoningu jei įsitraukia į partnerių kovą.
2. Konsultantui svarbu turėti įgūdžių, leidžiančių pamatyti kliento kontakto ribos sutrikimus ir kliūtis savęs diferenciacijai. Atidus naratyvo ir turinio, ir formos matymas partnerių interakcijų metu atveria galimybes pamatyti ir atskleisti partneriui, kiek jis/ji atsiveria kito žmogaus patirčiai, ją aprėpia. Savęs ir kito pajauta gali būti partnerių psichologinio darbo su savimi strategija.
3. Partneriai gali turėti skirtybes, kurios susikuria ne jų dviejų santykyje, bet plačiau – visuomenėje (pavyzdžiui įtemptai kalbėtis reiškia konfliktuoti, todėl geriau nekonfliktuoti). Dirbantiems su poromis specialistams rekomenduotina pastebėti kultūrinius diskursus, darančius įtaką poros santykiams. Dažniausiai jie atpažįstami kaip savaime suprantamos tiesos, į kurias partneris neturi kritiško žvilgsnio.
4. Poros kreipiasi psichologinės pagalbos dažniausiai tada, kai poliarizacijos procesas, jau yra pažengęs ir kartais įsisenėjęs. Tokioje stadijoje skirtybės yra virtusios priešybėmis. Rekomenduotina atpažinti poliarizacijos procesą, kaip jis prasideda, kaip keičiasi, kokias sukuria pasekmes santykyje.
5. Porų konsultavimo tikslas galėtų būti ne tik komunikavimo įgūdžių mokymasis, nuostatų peržiūrėjimas, introjektų atpažinimas savo reakcijose į kitą žmogų, bet ir įsisąmoninimas, kad kontakto ribos gali plėstis, būti peržengtos ar susitraukti, užstrigus savęs diferenciacijos procesui. Porų konsultavimo nauda galėtų būti vertinama pagal tai, kiek konsultavimas arba psichoterapija (taip pat kitos intervencijos rūšys: santykių mokymas, santykių atnaujinimo sesijos) padeda asmenims labiau save diferencijuoti.
6. Specialistams dirbantiems su poromis rekomenduotina remtis fenomenologine, dėmesingumo patirčiai ir prasmės kūrimui apie patirtį paradigma, leidžiančia atskleisti prasmės kūrimo daugiaplaniškumą, įvairovę. Toks būdas leidžia poros partneriams naujai pažiūrėti į savo ir kito patirtį, sukuria galimybę dialoginiam savęs ir kito pažinimui.
7. Iškelti skirtingumo temą santykiuose (poros, bendradarbių, subgrupių, grupių, bendruomenių) kad skirtybės būtų leistinos, atpažįstamos, pažintinos ir atsirastų įvairovė, kaip asmeniui į jas reaguoti – kiek priimti, kiek atmesti, labiau suprantant ir pajaučiant save ir kitą.

LITERATŪRA

Mokslo šaltiniai

Acitelli, L. K., Douvan, E. and Veroff, J. (1993). Perceptions of conflict in the first year of marriage: How important are similarity and understanding? *Journal of Social and Personal Relationships*, *10*(1), 5-19. doi:10.1177/0265407593101001

Aron, A., Aron, E. N., Tudor, M. and Nelson, G. (1991). Close relationships as including other in the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, *60*(2), 241-253. doi:10.1037/0022-3514.60.2.241

Aron, E. N. and Aron, A. (1996). Love and the expansion of the self: the state of the model. *Personal Relationship*, *3*(1), 45-58. doi:10.1111/j.1475-6811.1996.tb00103.x

Aron, A., Steele, J. L., Kashdan, T. B. and Perez, M. (2006). When similars do not attract: Tests of a prediction from the self-expansion model. *Personal Relationships*, *13*(4), 387-396. doi:10.1111/j.1475-6811.2006.00125.x

Atkinson, P. (2005). Qualitative Research – unity and diversity. *Forum: Qualitative Social Research, 6*(3). Prieiga per internetą: http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0503261

Bakhtin, M. M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays* (C. Emerson and M. Holquist, Trans.) Austin: University of Texas Press.

Baldwin, M. W. (1992). Relational schemas and the processing of social information. *Psychological Bulletin*, *112*(3), 461-484. doi:10.1037/0033-2909.112.3.461

Bamberg, M. and Georgakopoulou, A. (2008). Small stories as a new perpective in narrative and identity analysis. *Text and Talk*, *28*(3), 377-396. http://dx.doi.org/10.1515/TEXT.2008.018

Bamberg, M. (2010). Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory and Psychology*, *21*(1), 1-22. doi:10.1177/0959354309355852

Bartle-Haring, S. and Lal, A. (2010). Using Bowen theory to examine progress in couple therapy. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, *18*(2), 106-115. doi:10.1177/1066480710364479

Beach, S. R. H., Tesser, A., Fincham, F. D., Johnson, D., Jones, D. J. and Whitaker, D. J. (1998). Pleasure and pain in doing well together: An investigation of performance- related affect in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(4), 923-938. doi:10.1037/0022-3514.74.4.923

Beach, S. R. H. (2001). Expanding the study of dyadic conflict: The potential role of self-evaluation maintenance processes. Iš A. Booth, A.C. Crouter, and M. Clements (Eds.), *Couples in conflict,* (pp. 83-94). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Beckenbach, J., Patrick, Sh. and Sells, J. (2010). Relationship conflict and restoration model: A preliminary exploration of concepts and therapeutic utility. *Contemporary Family Therapy*, *32*(3), 290-301. doi:10.1007/s10591-010-9117-3

Beisser, A. (1970). The paradoxical theory of change. Iš J. Fagan and I. L. Shepherd (Eds.), *Gestalt therapy now*: *theory, techniques, applications* (pp.77-80). Palo Alto: Science and Behavior Books.

Benson, L. A., McGinn, M. M. and Christensen, A. (2012). Common principles of couple therapy. *Behavior Therapy*, *43*(1), 25-35. doi:10.1016/j.beth.2010.12.009

Bodenmann, G. (1997). The influence of stress and coping on close relationships: A two-year longitudinal study. *Swiss Journal of Psychology*, *56*(3), 156-164.

Bodenmann, G. and Shantinath, S. D. (2004). The couples coping enhancement training (CCET): A new approach to prevention of marital distress based upon stress and coping. *Family Relations*, *53*(5), 477-484. doi:10.1111/j.0197-6664.2004.00056.x

Bodenmann, G. and Randall, A. (2012). Common factors in the enhancement of dyadic coping. *Behavior Therapy*, *43*(1), 88-98. doi:10.1016/j.beth.2011.04.003

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 2 Separation: Anxiety and anger*. New York, NY: Basic Books.

Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*; *3*(2), 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa

Broderick, C. B. (1993). *Understanding family process: Basics of family systems theory*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, *18*(1), 1-21. doi:10.1086/448619

Bulbolz, M. M. and Sontag, M. S. (1993). Human ecology theory. Iš P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm and S. K. Steinmetz (Eds.), *Source-book of family theories and methods* (pp. 419-448). New York: Plenum.

Burley, T. (1998). Minds and brains for Gestalt therapists. *Gestalt Review*, *2*(2), 131-142.

Burley, T. and Freier, M. C. (2004). Character structure: A Gestalt-cognitive theory. *Psychology: Theory, Research, Practice, Training*, *41*(3), 321-331. doi:10.1037/0033-3204.41.3.321

Burley, T. (2012). A phenomenologically based theory of personality. *Gestalt Review*, *16*(1), 7-27.

Burr, V. (2003). *Social Constructionism*. London: Routledge.

Carstensen, L. L., Gottman, J. M. and Levenson, R. W. (1995). Emotional behavior in long-term marriage. *Psychology and Aging*, *10*(1), 140-149. doi:10.1037/0882-7974.10.1.140

Caughlin, J. P. and Vangelisti, A. L. (2000). An individual difference explanation of why married couples engage in the demand/withdraw pattern of conflict. *Journal of Social and Personal Relationships, 17*(4-5), 523-551. doi:10.1177/0265407500174004

Caughlin, J. P. and Huston, T. L. (2002). A contextual analysis of the association between demand/withdraw and marital satisfaction. *Personal Relationships*, *9*(1), 95-119. doi:10.1111/1475-6811.00007

Charles, R. (2001). Is there any empirical support for Bowen's concepts of differentiation of self, triangulation, and fusion? *The American Journal of Family Therapy*, *29*(4), 279-292. doi:10.1080/01926180126498

Christensen, A. and Shenk, J. L. (1991). Communication, conflict, and psychological distance in nondistressed, clinic, and divorcing couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *59*(3), 458-463. doi:10.1037/0022-006X.59.3.458

Christensen, A. and Pasch, L. (1993). The sequence of marital conflict: An analysis of seven phases of marital conflict in distressed and nondistressed couples. *Clinical Psychology Review, 13*(1), 3-14. doi:10.1016/0272-7358(93)90004-6

Christensen, A. and Heavey, C. L. (1999). Interventions for couples. *Annual Review of Psychology*, *50*(1), 165-190. doi:10.1146/annurev.psych.50.1.165

Christensen, A., Eldridge, K., Catta-Preta, A. B., Lim, V. R. and Santagata, R. (2006). Cross-cultural consistency of the demand/withdraw interaction in couples. *Journal of Marriage and the Family*, *68*(4), 1029-1044. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00311.x

Christensen, A. (2010). A unified protocol for couple therapy. Iš K. Hahlweg, M. Grawe-Gerber, D. H. Baucom (Eds.), *Enhancing couples. The shape of couple therapy to come* (pp. 33-46) Cambridge, MA: Hogrefe.

Clough, P. (2002). *Narratives and fictions in educational research*. Buckingham: Open University Press.

Coleman, P. T. (2011). *Conflict, Interdependence, and Justice: The Intellectual Legacy of Morton Deutsch.* Springer Science & Business Media.

Coleman, P. T., Vallacher, R. R., Nowak, A. and Bui-Wrzosinska, L. (2007). Intractable conflict as an attractor: A dynamical systems approach to conflict escalation and intractability. *American Behavioral Scientist, 50*(11), 1454-1475. doi:10.1177/0002764207302463

Crawley, J. and Grant, J. (2001). The self in the couple relationship. *Psychodynamic counselling*, *7*(4), 461-474. doi:10.1080/13533330110087714

Crespo, C., Davide, I. N., Costa, M. E. and Fletcher, G. J. O. (2008). Family rituals in married couples: Links with attachment, relationship quality, and closeness. *Personal Relationships*, *15*(2), 191-203. doi:10.1111/j.1475-6811.2008.00193.x

Creswell, J. W. and Miller, D. L. (2002). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, *39*(3), 124-130. doi:10.1207/s15430421tip3903_2

Davies B. and Harre R. (1990). Positioning: the discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour, 20*(1), 43-63. doi:10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x

Davies, B. and Davies, C. (2007). Having, and being had by, "Experience" or, "Experience" in the social sciences after the discursive/poststructuralist turn. *Qualitative Inquiry*, *13*(8), 1139-1159. doi:10.1177/1077800407308228

Deci, E. L. and Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, *11*(4), 227-268. doi:10.1207/S15327965PLI1104_01

Ekman, P., Friesen, W. V. and Ellsworth, P. (1972). *Emotion in the human face: Guidelines for research and integration of findings*. N.Y.: Pergamon Press.

Erbert, L. A. (2000). Conflict and dialectics: Perceptions of dialectical contradictions in marital conflict. *Journal of Social and Personal Relationships*, *17*(4-5), 638-659. doi:10.1177/0265407500174009

Eldridge, K. A., Jones, J., Sevier, M., Atkins, D. C. and Christensen, A. (2007). Demand–withdraw communication in severely distressed, moderately distressed, and nondistressed couples: Rigidity and polarity during relationship and personal problem discussions. *Journal of Family Psychology*, *21*(2), 218-226. doi:10.1037/0893-3200.21.2.218

Falbo, T. and Peplau, L. A. (1980). Power strategies in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 38*(4), 618-628. doi:10.1037/0022-3514.38.4.618

Finkenauer, C., Kerkhof, P., Righetti, F. and Branje, S. (2009). Living together apart: Perceived concealment as a signal of exclusion in marital relationships. *Personality Social Psychology Bulletin, 35*(10), 1410-1422. doi:10.1177/0146167209339629

Fitzsimons, G. M. and Finkel, E. J. (2010). Interpersonal influences on self-regulation. *Current Directions in Psychological Science 19*(2), 101-105. doi:10.1177/0963721410364499

Flick, U. (2007). Methodological triangulation in qualitative research. Iš *Managing Quality in Qualitative Research* (pp. 55-75). London: SAGE Publications, Ltd. doi:10.4135/9781849209441

Flyberrg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 2 (2), 219-245. doi:10.1177/1077800405284363

Foucault, M. (1986). Truth and power. Iš P. Rabinow (Ed.) *The Foucault Reader* (pp. 51-75). Harmondsworth: Penguin.

Frost, N. (2011). *Qualitative research methods in psychology: combining core approaches*. Maidenhead: McGrawHill/Open University Press.

Gergen, K. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, *40*(3), 266-275. doi:10.1037/0003-066X.40.3.266

Gibson, D. R. (2010). Marking the turn: Obligation, engagement, and alienation in group discussions. *Social Psychology Quarterly, 73*(2), 132-151. doi:10.1177/0190272510371456

Glad, G. E. (1999). The effect of self-differentiation on marital conflict, *American Journal of Pastoral Counseling*, *2*(4), 65-76, doi:10.1300/J062v02n04_05

Glickauf-Hughes, C., Foster, M. A. and Jurkovic, G. (1998). Treating fused couples: What Bowenian therapists can learn from their object relations colleagues. *Journal of Couples Therapy*, *7*(2/3), 21-32. doi:10.1300/J036v07n02_03

Gottman, J. M. (1993). The roles of conflict engagement, escalation, and avoidance in marital interaction: A longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *61*(1), 6-15. doi:10.1037/0022-006X.61.1.6

Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce: The relationship between marital processes and marital outcomes*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Gottman, J. M. (1999). *The marriage clinic: A scientifically based marital therapy*. New York, NY: Norton.

Gottman, J. M. (1999). *The marriage clinic: A scientifically based marital therapy*. New York: W.W. Norton and Co., Inc.

Gottman, J. M., Markman, H. J. and Notarius, C. (1977). The topography of marital conflict: A study of verbal and nonverbal behavior. *Journal of Marriage and Family, 39*(3), 461-477. doi:10.2307/350902

Gottman, J. M. and Notarius, C. I. (2002). Marital research in the 20th century and a reasearch agenda for the 21st century. *Family Process*, *41*(2), 159-197. doi:10.1111/j.1545-5300.2002.41203.x

Griffin, W. A. (1993). Event history analysis of marital and family interaction: A practical introduction. *Journal of Family Psychology*, *6*(3), 211-229. doi:10.1037/0893-3200.6.3.211

Gubrium, J. F. and Holstein, J. A. (2009). *Analyzing narrative reality*. Los Angeles: Sage Publications.

Gurman, A. S. and Fraenkel, P. (2002). The history of couple therapy: A millennial review. *Family Process*, *41*(2), 199-260. doi:10.1111/j.1545-5300.2002.41204.x

Gutauskas, M. (2010). *Dialogo erdvė. Fenomenologinis požiūris*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla

Halford, W. K. and Snyder, D. K. (2012). Universal processes and common factors in couple therapy and realtionship education. *Behavior Therapy*, *43*(*1*), 1-12. doi:10.1016/j.beth.2011.01.007

Hatch, L. R. and Bulcroft, K. (2004). Does long-term marriage bring less frequent disagreements? Five explanatory frameworks. *Journal of Family Issues*, *25*(4), 465-495. doi:10.1177/0192513X03257766

Heavey, C. L., Christensen, A. and Malamuth, N. M. (1995). The longitudinal impact of demand and withdrawal during marital conflict. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *63*(5), 797-801. doi:10.1037/0022-006X.63.5.797

Heise, D. R. (2013). Modeling interactions in small groups. *Social Psychology Quarterly 76*(52), 52-72. doi:10.1177/0190272512467654

Heitler, S. (2000). Conflict resolution therapy. Iš F. M. Dattiolio and L. J. Bevilacqua (Eds.), *Comparative treatments for relationship dysfunction* (pp. 247-272). New York, NY: Springer Publishing Co.

Hertlein, K. M., Ray, R., Wetchler, J. L. and Killmer, J. M. (2003). The role of differentiation in extradyadic relationships. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, *2*(4), 33-50. doi:10.1300/J398v02n04_03

Hertlein, K. M. and Skaggs, G. (2005). Assessing the relationship between differentiation and infidelity, *Journal of Couple & Relationship Therapy: Innovations in Clinical and Educational Interventions*, *4*(2-3), 195-213. doi:10.1300/J398v04n02_16

Hewitt, J. P. and Shulman, D. (2011). *Self and society: A symbolic interactionist social psychology*, (11th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Hoffman, L. (1990). Constructing realities: An art of lenses. *Family Process*, *29*(*1*), 1-12. doi:10.1111/j.1545-5300.1990.00001.x

Hoffman, L. (1992). A reflexive stance for family therapy. Iš S. McNamee and K. J. Gergen (Eds.). *Therapy as social construction* (pp. 7-24). London: Sage.

Hogg, M. A., Abrams, D., Otten, S. and Hinkle, S. (2004). The social identity perspective: Intergroup relations, self-conception, and small groups. *Small Group Research, 35*(3), 246-276. doi:10.1177/1046496404263424

Holtzworth-Munroe, A., Smutzler, N. and Stuart, G. L. (1998). Demand and withdraw communication among couples experiencing husband violence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *66*(5), 731-743. doi:10.1037/0022-006X.66.5.731

Hycner, R. and Jacobs, L. (1995). *The healing relationship in gestalt therapy: A dialogic – self psychology approach.* The Gestalt Journal Press, Inc.

Hyvärinen, M. (2008). Narrative form and narrative content. Iš J. Irmeli and L. Miia (Eds.), *Methodological challenges in childhood and family research* (pp. 43-63). Tamper: Tampere University Press.

Ivanauskienė V. (2008). Socialinio darbo su šeima teoriniai ir praktiniai aspektai. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 2*(2), 77-86.

Ivanauskienė, V. ir Žebrauskaitė, A. (2007). Paramos jaunai šeimai galimybės socialinio darbo kontekste. *Tiltai*, *1*(38), 189-199.

Jankowski, P. J., Clark, W. M. and Ivey, D. C. (2000). Fusing horizonts: Qualitative reseach and psychoterapeutic applications of social constructionism. *Contemporary Familly Therapy*, *22*(2), 241-250. doi:10.1023/A:1007738021412

Jehn, K. A., Northcraft, G. B. and Neale, M. A. (1999). Why differences make a difference: A field study of diversity, conflict, and performance in workgroups. *Administrative Science Quarterly, 44*(4), 741-763. doi: 10.2307/2667054

Jehn, K., Greer, L., Levine, S. and Szulanski, G. (2008). The effects of conflict types, dimensions, and emergent states on group outcomes. *Group Decision and Negotiation, 17*(6), 465-495. doi:10.1007/s10726-008-9107-0

Jenkins S. M., Buboltz, W. C., Schwartz, J. P. and Johnson, P. (2005). Differentiation of self and psychosocial development, *Contemporary Family Therapy*, *27*(2), 251-261. doi:10.1007/s10591-005-4042-6

Johnson, S. M., Makinen, J. and Millikin, J. (2001). Attachment injuries in couple relationships: A new perspective on impasses in couples therapy. *Journal of Marital and Family Therapy, 27*(2), 145-155. doi:10.1111/j.1752-0606.2001.tb01152.x

Joyce, P. and Sills, C. (2004). *Skills in Gestalt counselling & psychotherapy*. Sage Publications Inc.

Julien, D., Chartrand, E., Simard, M.-C., Bouthillier, D. and Bégin, J. (2003). Conflict, social support, and relationship quality: An observational study of heterosexual, gay male and lesbian couples communication. *Journal of Family Psychology*, *17*(3), 419-428. doi:10.1037/0893-3200.17.3.419

Kamp Dush, C. M. and Taylor, M. G. (2012). Trajectories of marital conflict across the life course: Predictors and interactions with marital happiness trajectories. *Journal of Family Issues*, *33*(3), 341-368. doi:10.1177/0192513X11409684

Kanapinskaitė, J., Navaitienė, J. ir Žukauskienė, R. (2004). Partnerio teikiamos socialinės paramos įtaka moters psichosocialinei savijautai. *Ugdymo psichologija*, *13*, 95-100.

Kellet, P. M. and Dalton, D. G. (2001). *Managing conflict in a negotiated world: A narrative approach to achieving productive dialog and change*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Kerwin, S., Doherty, A. and Harman, A. (2011) "It's not conflict, it's differences of opinion": An in-depth examination of conflict in nonprofit boards. *Small Group Research, 42*(5) 562-594, doi:10.1177/1046496411398395

Kiecolt-Glaser, J. K., Fisher, L., Ogrocki, L. D., Stout, J. C., Speicher, C. E. and Glaser, R. (1987). Marital quality, marital disruption, and immune function. *Psychosomatic Medicine*, *49*(1), 13-34. 0033-3174/87/S3 50

Kirchler, E., Rodler, C., Holzl, E. and Meier, K. (2001). *Conflict and decision making in close relationships: Love, money, and daily routines*. East Sussex: Psychology Press.

Knee, C. R. and Patrick, H. (2005). Self-determination and conflict in romantic relationships. *Journal of Personality and Spcial Psychology*, *89*(6), 997-1009. doi:10.1037/0022-3514.89.6.997

Knee, C. R., Patrick, H., Vietor, N. A., Nanayakkara, A. and Neighbors, C. (2002). Self-determination as growth motivation in romantic relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *28*(5), 609-619. doi:10.1177/0146167202288005

Kogan, S. M. (1998). The politics of making meaning: Discourse analysis of a 'postmodern' interview. *Journal of Family Therapy*, *20*(3), 229-251. doi:10.1111/1467-6427.00085

Kvale, S. (1992). *Psychology and postmodernism*. London: Sage.

La Guardia, J. G. and Patrick, H. (2008). Self-determination theory as a fundamental theory of close relationships. *Canadian Psychology, 49*(3), 201-209, doi:10.1037/a0012760

Labov, W. (1982). Speech actions and reactions in personal narrative. Iš D. Tannen (Ed.), *Analyzing discourse: Text and talk* (pp. 219-247). Washington D. C.: Georgetown University Press.

Laurenceau, J., Barrett, F. L. and Rovine, M. J. (2005). The interpersonal process model of intimacy in marriage: A daily-diary and multilevel modeling approach. *Journal of Family Psychology*, *19*(2), 314-323. doi:10.1037/0893-3200.19.2.314

Legard, R., Keegan, J. and Ward, K. (2003). In-depth interviews. Iš J. Ritchie and J. Lewis (Ed.) *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers* (pp.138-169). London: Sage Publications.

Legkauskas, V. (2007). Partnerio lyginamojo pranašumo, elgesio pasitenkinimo poros santykiais sąsajos. *Psichologija*, *36*, 88-99.

Lepeškienė, V. (2007). *Geštaltinės psichoterapijos teorija ir praktika*, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.

Levenson, R. W., Carstensen, L. L. and Gottman, J. M. (1994). The influence of age and gender on affect, physiology, and their interrelations: A study of long-term marriages. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*(1), 56-68. doi:10.1037/0022-3514.67.1.56

Lewandowski, G. W., Nardone, N. and Raines, A. J. (2010). The role of self-concept clarity in relationship quality. *Self and Identity*, *9*(4), 416-433. doi:10.1080/15298860903332191

Lewin, K. (2007). *Lauko teorija socialiniuose moksluose*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.

Loh, J. (2013). Inquiry into issues of trustworthiness and quality in narrative studies: A perspective. *The Qualitative Report*, *18*(65), 1-15. Prieiga per internetą http://www.nova.edu/ssss/QR/QR18/loh65.pdf

Malarkey, W. B., Kiecolt-Glaser, J. K., Pearl, D. and Glaser, D. (1994). Hostile behavior during marital conflict alters pituitary and adrenal hormones. *Psychosomatic Medicine*, *56*(1), 41-51, 0033-3174/94/5601-0041503.00/0

Manusov, V., and Koenig, J. (2001). The content of attributions in couple communication. Iš V. Manusov and J. H. Harvey (Eds.), *Attribution, communication behavior, and close relationships* (pp. 134-152). New York: Cambridge University Press.

Mashek, D., Aron, A. and Boncimino, M. (2003). Confusions of self with close others. Including other in the self as overlap of cognitive elements: Evidence from source memory confusions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *29*(3), 382-392. doi:10.1177/0146167202250220

Maslauskaitė, A. (2002). Tarpasmeninių santykių inertiškumo šeimoje problemos. *Filosofija. Sociologija*, *1*, 77-81.

Maslauskaitė, A. (2004a). Šeimos stabilumas. Leidinyje *Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys*. (pp. 19-23), red. V. Stankūnienė, Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. Prieiga per internetą http://www.demografija.lt/users/www/uploaded/mografijos/turiniai/LTgyvpolstrategmetm2004.pdf

Maslauskaitė, A. (2004b). Tarpasmeniniai santykiai poroje ir santuokoje: dvi metodologinės prieigos. *Filosofija. Sociologija*, *4*, 64-70.

Maslauskaitė, A. (2004c). *Meilė ir santuoka pokyčių Lietuvoje*. Vilnius: "Mokslo aidai", 2004.

Maslauskaitė, A. (2005). Tarpusavio santykių kokybė Lietuvos šeimose. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, *1*, 122-134.

Maslauskaitė, A. (2010) Lietuvos šeima ir modernybės projektas: prieštaros bei teorizavimo galimybės. *Filosofija. Sociologija*, *21*(4), 310-319.

Matthews, L. S., Wickrama, K. A. S. and Conger, R. D. (1996). Predicting marital instability from spouse and observer reports of marital interaction. *Journal of Marriage and the Family*, *58*(3), 641-655. http://dx.doi.org/10.2307/353725

Miculincer, M. and Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics and change*. Guilford Press, New York, London.

Mishler, E. G. (1986). *Research interviewing: Context and narrative*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mishler, E. G. (1991). Representing discourse: The rhetoric of transcription. *Journal of Narrative and Life History*, *1*(4), 255-280.

Mishler, E. G. (1995). Models of narrative analysis: A typology. *Journal of Narrative and Life History*, *5*(2), 87-123.

Mitchell, A. E, Castellani, A. M., Herrington, R. L., Joseph, J. I., Doss, B. D. and Snyder, D. K. (2008). Predictors of intimacy in couples' discussions of relationship injuries: An observational study. *Journal of Family Psychology*, *22*(1), 21-29. doi:10.1037/0893-3200.22.1.21

Mooney, A. C., Holahan, P. J. and Amason, A. C. (2007). Don't take it personally: Exploring cognitive conflict as a mediator of affective conflict. *Journal of Management Studies, 44*(5), 733-758. doi:10.1111/j.1467-6486.2006.00674.x

Murdock, N. L. and Gore, P. A. (2004). Stress coping, and differentiation of self. A test of Bowen theory. *Contemporary Family Therapy*, *26*(3), 319-335. doi:10.1023/B:COFT.0000037918.53929.18

Murray, S. L., Bellavia, G. M., Rose, P. and Griffin, D. W. (2003). Once hurt, twice hurtful: How perceived regard regulates daily marital interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, *84*(1), 126-147. doi:10.1037/0022-3514.84.1.126

Murray, S. L. and Holmes, J. G. (2009). The architecture of interdependent minds: A motivation-management theory of mutual responsiveness. *Psychological Review*, *116*(4), 908-928. doi:10.1037/a0017015

Murray, S. L., Holmes, J. G. and Griffin, D. W. (2000). Self-esteem and the quest for felt security. How perceived regard regulates attachment processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, *78*(3), 478-498. doi:10.1037/0022-3514.78.3.478

Murray, S. L., Holmes, J. G., Griffin, D. W., Bellavia, G. and Rose, P. (2001). The mismeasure of love: How self-doubt contaminates relationship beliefs. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *27*(4), 423-436. doi:10.1177/0146167201274004

Murray, S. L., Holmes, J., G. and Pinkus R. T. (2010). A smart unconscious? Procedural origins of automatic partner attitudes in marriage. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(4), 650-656. doi:10.1016/j.jesp.2010.03.003

Nims D. R. and Duba D. J. (2010). Using play therapy techniques in a Bowenian theoretical context. *The Family Journal, 19*(1), 83-89. doi:10.1177/1066480710387370

Notarius, C. I., Benson, P. R., Sloane, D., Vanzetti, N. A. and Hornyak, L. M. (1989). Exploring the interface between perception and behavior: An analysis of marital interaction in distressed and nondistressed couples. *Behavioral Assessment, 11*(1), 39-64.

O'Neill, B. (2008). Relativistic quantum field theory: Implications for Gestalt therapy. *Gestalt Review*, *12*(1), 7-23.

O'Leary, Z. (2007). Metanarratives. Iš *The social science jargon buster* (pp. 161-163). SAGE Publications Ltd. doi:10.4135/9780857020147.n80

Overall, N. C., Simpson, J. A., Fletcher, G. J. O. and Sibley, C. G. (2009). Regulating partners in intimate relationships: The costs and benefits of different communication strategies. *Journal of Personality and Social Psychology*, *96*(3), 620-639. doi:10.1037/a0012961.

Overall, N. C., Fletcher, G. J. O. and Simpson J. A. (2006). Regulation processes in intimate relationships: The role of ideal standards, *Journal of Personality and Social Psychology*, *91*(4), 662-685. doi:10.1037/0022-3514.91.4.662.

Owens, E. (2007). The sociology of love, courtship, and dating. Iš C. Bryant and D. Peck (Eds.), *21st century sociology* (pp. I-265-I-272). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. doi:10.4135/9781412939645.n26

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. (3 ed.) London: Sage.

Peleg, O. (2008). The relation between differentiation of self and marital satisfaction: What can be learned from married people over the course of life? *The American Journal of Family Therapy*, *36*(5), 388-401. doi:10.1080/01926180701804634

Pietromonoco, P. R. and Carnelly, K. B. (1994). Gender and working models of attachment: consequences for perceptions of self and romantic relationships. *Personal Relationships*, *1*(1), 63-82. doi: 10.1111/j.1475-6811.1994.tb00055.x

Pincus, D., Fox, K. M., Perez, K. A., Turner, J. S. and McGeehan, A. R. (2008). Nonlinear dynamics of individual and interpersonal conflict in an experimental group. *Small Group Research, 39*(2), 150-178. doi:10.1177/1046496408315862

Pistole, M. C. and Arricale, F. (2003). Understanding attachment: Beliefs about conflict. *Journal of Counseling and Development, 81*(3), 318-329. doi:10.1002/j.1556-6678.2003.tb00259.x

Polkinghorne, D. E. (1995). Narrative configurations in qualitative analysis. *International Journal of Qualitative studies in Education*, *8*(1), 5-23. doi:10.1080/0951839950080103

Polkinghorne, D. E. (2005). Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counselling Psychology*, *52*(2), 137-145. doi:10.1037/0022-0167.52.2.137

Polkinghorne, D. E. (2007). Validity issues in narrative research. *Qualitative inquiry*, *13*(4), 471-486. doi:10.1177/1077800406297670

Potter, J. and Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*, London: Sage.

Reed, R. G., Randall, A. K., Post, J. H. and Butler, E. A. (2013). Partner influence and in-phase versus anti-phase physiological linkage in romantic couples. *International Journal of Psychophysiology*, *88*(3), 309-316. doi:10.1016/j.ijpsycho.2012.08.009. ISSN: 0167-8760.

Rehman, U. S., Janssen, E., Newhouse, S., Heiman, J., Holtzworth-Munroe, A., Fallis, E. and Rafaeli, E. (2011). Marital satisfaction and communication behaviors during sexual and non-sexual conflict discussions in newlywed couples. A Pilot Study. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *37*(2), 94-103. doi:10.1080/0092623X.2011.547352

Reis, H. T., Sheldon, K. M., Gable, S. L., Roscoe, J. and Ryan, R. M. (2000). Daily well-being: The role of autonomy, competence, and relatedness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *26*(4), 419-435. doi:10.1177/0146167200266002

Repetti, R. L. (1989). Effects of daily workload on subsequent behavior during marital interaction: the roles of social withdrawal and spousal support. *Journal of Personality and Social Psychology*, *57*(4), 651-659. doi:10.1037/0022-3514.57.4.651

Richards, J. M., Butler, E. A. and Gross, J. J. (2003). Emotion regulation in romantic relationships: The cognitive consequences of concealing feelings. *Journal of Social and Personal Relationships*, *20*(5), 599-620. doi:10.1177/02654075030205002

Ricœur, P. (1984). *Time and narrative*. Chicago: University of Chicago Press.

Riessman, C. K. and Quinney, L. (2005). Narrative in social work. A critical review. *Qualitative Social Work, 4*(4), 391-412. doi:10.1177/1473325005058643

Riessman, C. K. (1993). *Narrative analysis: Qualitative research methods*, Series No. 30. Newbury Park, CA: Sage.

Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Robine, J. M. (2014). Contact as a source of experience. Dan Bloom and Brian (Eds.) *O'NeillThe New York Institute for Gestalt Therapy in the 21th century. An anthology of published Writings since 2000*. Ravenwood Press 2014.

Robles, T. F. and Kiecolt-Glaser, J. K. (2003). The physiology of marriage: pathways to health. *Physiology & Behavior*, *79*(3), 409-416. doi:10.1016/S0031-9384(03)00160-4

Robles, T. F., Shaffer, V. A., Malarkey, W. B. and Kiecolt-Glaser, J. K. (2006). Positive behaviors during marital conflict: Influences on stress hormones. *Journal of Social and Personal Relationships*, *23*(2), 305-325. doi:10.1177/0265407506062482

Rovers, M., Kocum, L., Dimock, S., Myers, P. C., Cotnam, S., Henry, T., Kwasniewski, E. and Sheppard, D. (2007). Choosing a partner of equal differentiation. *Journal of Couple & Relationship Therapy: Innovations in Clinical and Educational Interventions*, *6*(3), 1-23. doi:10.1300/J398v06n03_01

Salvatore, J. E., Kuo, I. S., Steele, R. D., Simpson, J. A. and Collins, W. A. (2011). Recovering from conflict in romantic relationships: A developmental perspective. *Psychological Science*, *22*(3), 376-383. doi:10.1177/0956797610397055

Shotter, J. (2000). Inside dialogical realities: From an abstract-systematic to a participatory-holistic understanding of communication. *Southern Communication Journal*, *65*(2-3), 119-132. doi:10.1080/10417940009373162

Sillars, A., Roberts, L. J., Leonard, K. E. and Dun, T. (2000). Cognition during marital conflict: The relationship of thought and talk. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(4-5), 479–502. doi:10.1177/0265407500174002

Šilinskas, G. ir Žukauskienė, R. (2004). Subjektyvios gerovės išgyvenimas ir su juo susiję veiksniai vyrų imtyje. *Psichologija*, *30*, 47-58.

Sinclair, S. L. and Monk, G. (2004). Moving beyond the blame game: Toward a discursive approach to negotiating conflict within couple relationships. *Journal of Marital and Family Therapy*, *30*(3), 335-347. doi:10.1111/j.1752-0606.2004.tb01244.x

Skerrett, K. (2003). Couple dialogues with illness: Expanding the "we". *Families, Systems & Health, 21*(1), 69-80. doi:10.1037/h0089503

Skowron, E. A. (2000). The role of differentiation of self in marital adjustment. *Journal of Counseling Psychology, 47*(2), 229-237. doi:10.1037/0022-0167.47.2.229

Skowron, E. A. and Friedlander, M. L. (1998). The differentiation of self inventory: development and initial validation. *Journal of Counseling Psychology*, *45*(3), 235-246. doi:10.1037/0022-0167.45.3.235

Skowron, E. A., Holmes, S. E. and Sabatelli, R. M. (2003). Deconstructing differentiation: self regulation, interdependent relating, and well-being in adulthood. *Contemporary Family Therapy, 25*(1), 111-129. doi:10.1023/A:1022514306491

Skowron, E. A. and Schmitt, T. A. (2003). Assessing interpersonal fusion. Reliability and validity of the new DSI Fusion with others subscale. *Journal of Marital and Family Therapy*, *29*(2), 209-222. doi:10.1111/j.1752-0606.2003.tb01201.x

Skowron, E. A., Stanley, K. L. and Shapiro, M. D. (2009). A longitudinal perspective on differentiation of self, interpersonal and psychological well-being in young adulthood. *Contemporary Family Therapy, 31*(1), 3-18. doi:10.1007/s10591-008-9075-1

Squire, C. (2008). Experience-centred and culturally-oriented approaches to narrative. Iš Andrews, M., Squire, C. and Tamboukou, M. (Eds.) *Doing narrative research.* (pp. 41-63). London: Sage Publications, Inc.

Stankūnienė, V., Jonkarytė, A., Mikulionienė, S. ir Mitrikas, A. A. (2003). *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. Vilnius: Mokslo aidai.

Stankūnienė, V., Jonkarytė, A. ir Mitrikas, A. A. (2003). Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. *Filosofija, Sociologija*, *2*, 51-58.

Stephan, W. G. (2008). Psychological and communication processes associated with intergroup conflict resolution. *Small Group Research*, *39*(1), 28-41. doi:10.1177/1046496407313413

Stolorow, R. and Atwood, G. (2002). *Contexts of being: The intersubjective foundations of psychological life*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Talbot, W. (2012). *Reflexive audiencing practices for couple relationships-in-action*. (Daktaro disertacija). Prieiga per internetą: http://researchcommons.waikato.ac.nz/bitstream/handle/10289/6100/thesis.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Tamboukou, M. (2008). Re-imagining the narratable subject. *Qualitative Research*; *8*(3), 283-292. doi:10.1177/1468794106093623

Tamboukou, M. (2010a). Narratives from within: an Arendtian approach to life histories and the writing of history. *Journal of Educational Administration and History*, *42*(2), 115-131. doi:10.1080/00220621003701288

Tamboukou, M. (2010b). *Nomadic narratives, visual forces: Gwen John's letters and paintings*. New York: Peter Lang.

Taylor, C. (1989). *Sources of the self. The Making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tereškinas, A. (2004). Šeimos bei partnerystės formos ir šeimos politika Lietuvos žiniasklaidoje. Iš A. Davidavičius ir E. Platovas (sud.), *Šeimos politikos ir teisės iššūkiai Europoje* (pp. 17-32). Vilnius: ESTEP.

Tjosvold, D. (2006). Defining conflict and making choices about its management: Lighting the dark side of organizational life. *International Journal of Conflict Management*, *17*(2), 87-95. doi:10.1108/10444060610736585

Terman, L. M., Butterweiser, P., Ferguson, L. W., Johnson, W. B. and Wilson, D. P. (1938). *Psychological factors in marital happiness*. Stanford CA: Stanford University Press.

Tracy, S. J. (2010). Qualitative quality: Eight "big-tent" criteria for excellent qualitative research. *Qualitative Inquiry, 16*(10), 837-851. doi:10.1177/1077800410383121

Traupman, E. K., Smith, T. W., Florsheim, P, Berg, C. A. and Uchino, B. N. (2011). Appraisals of spouse affiliation and control during marital conflict: Common and specific cognitive correlates among facets of negative affectivity. *Cognitive Therapy and Research*, *35*(3), 187-198. doi:10.1007/s10608-010-9339-6

Tuval-Mashiach, R. and Shulman, Sh. (2006). Resolution of disagreements between romantic partners, among adolescents, and young adults: Qualitative analysis of interaction discourses. *Journal of Research on Adolescence*, *16*(4), 561-588. doi:org/10.1111/j.1532-7795.2006.00508.x

Vaicekauskas, A. (2006). *Lietuvių šeimos papročiai*. Kaunas: Šviesa.

Vallacher, R. R., Nowak, A. and Zochowski, M. (2005). Dynamics of social coordination: The synchronization of internal states in close relationships. *Interaction Studies*, *6*(1), 35-52. doi:http://dx.doi.org/10.1075/is.6.1.04val

Wengraf, T. (2004). *Qualitative research interviewing: biographic narratives and semi-structured methods*. London: Sage Publications, Ltd.

Whisman, M. A., Dixon, A. E. and Johnson, B. (1997). Therapists' perspectives of couple problems and treatment issues in couple therapy. *Journal of Family Psychology*, *11*(3), 361-366. doi:10.1037/0893-3200.11.3.361

White, M. (2009). Narrative practice and conflict dissolution in couples therapy. *Clinical Social Work Journal, 37*(3), 200-213. doi:10.1007/s10615-009-0192-6

Wilson G. D. and Cousins J. M. (2003). Partner similarity and relationship satisfaction: Development of a compatibility quotient. *Sexual and Relationship Therapy*, *18*(2), 161-170. http://dx.doi.org/10.1080/1468199031000099424

Witkin, H. A., Oilman, P. K., Cox, P. W., Ehrlichman, E., Hamm, R. M. and Ringler, R. W. (1973). *Field-dependence-independence and psychological differentiation: A bibliography through 1972 with index.* Series: Research bulletin, RB-73-62. Princeton, N.J.: Educational Testing Service.

Woldt, A. L. and Toman, S. M. (2005). *Gestalt Therapy: History, Theory, and Practice*. London: Sage Publications, Inc.

Wolgemuth, J. R. and Donohue, R. (2006). Toward an inquiry of discomfort guiding transformation in "emancipatory" narrative research. *Qualitative Inquiry*, *12*(5), 1012-1021. doi:10.1177/1077800406288629

Woodin, E. M. A. (2011). A two-dimensional approach to relationship conflict: Meta-analytic findings. *Journal of family psychology*, *25*(3), 325-335. doi:10.1037/a0023791

Yeh, C. J. and Inman, A. G. (2007). Qualitative data analysis and interpretation in counseling psychology: Strategies for best practices. *The Counseling Psychologist, 35*(3), 369-403. doi:10.1177/0011000006292596

Yontef, G. (2011). The four relationships of Gestalt therapy couples work. Iš T. B. Levine (Ed.), *Gestalt therapy: Advances in theory and practice* (pp. 123-136). New York, NY: Routledge

Yontef, G. M. (1993). *Awareness, dialoge and process*. Gouldsboro, ME: The Gestalt Journal Press.

Young, M. A. (2005). Creating a confluence: An interview with Susan Johnson and John Gottman. *The Family Journal*, *13*(2), 219-225. doi:10.1177/1066480704272597

Yousefi, N., Etemadi, O., Bahrami, F., Fatehezade, M. A-S., Ahmadi, S. A. and Beshlideh, K. (2009). Structural relationships between self-differentiation and subjective wellbeing, mental health and marital quality "Fitting Bowen's Theory". *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences, 3*, 4-14.

Yovetich, N. A. and Rusbult, C. E. (1994). Accommodative behavior in close relationships: Exploring transformation of motivation. *Journal of Experimental Social Psychology*, *30*(2), 138-164. doi:10.1006/jesp.1994.1007

Žydžiūnaitė, V. ir Vainoriūtė, L. (2011). Living with HIV/AIDS diagnosis: Personal and societal perceptions. *Applied Research In Health & Social Sciences: Interface & Interaction*, *1*(8), 61-72.

Dokumentai ir informacijos šaltiniai

Atkinson, P. and Coffey, A. (2002). Revisiting the relationship between participant observation and interviewing. Iš J. F. Gubrium and J. A. Holstein (Eds.), *Handbook of Interview Research: Context and Method* (pp. 801-814). Thousand Oaks, CA: Sage.

Buber, M. (1998). *Dialogo principas I. Aš ir Tu*. Vilnius: Katalikų pasaulis.

Clandinin, D. J. and Rosiek, J. (2006). Mapping a landscape of narrative inquiry: Borderland spaces and tensions. Iš D. J. Clandinin (Ed.), *Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology* (pp. 35-75). Thousand Oaks, CA: Sage

Crable, B. (2009). Meaning theories. Iš *Encyclopedia of communication theory*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. Prieiga per internetą http://www.sage-ereference.com/communicationtheory/Article_n230.html

Deci, E. L. and Ryan, R. M. (2002). Self-determination research: Reflections and future directions. Iš E. L. Deci and R. M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 431-441). Rochester, NY: University of Rochester Press.

Denzin, N. K. (2000). The practices and politics of interpretation. Iš N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds), *Handbook of qualitative research* (pp.897-992). Thousand Oaks, CA: Sage.

Donohue, W. A. and Cai, D. A. (1999). Interpersonal conflict. Iš L. R. Kurtz and. J. E. Turpin (Eds.), *Encyclopedia of Violence, Peace, and Conflict* (pp.1999-2400). San Diego: Academic Press.

Fisher, R. (2000). *Sources of conflict and methods of conflict resolution*. Prieiga per internetą http://www.ulstergaa.ie/wp-content/uploads/coaching/team-management-2012/unit-3/sources-of-conflict-and-methods-of-resolution.pdf

Gadamer H. G. (1999). Destrukcija ir dekonstrukcija. Iš H. G. Gadamer (sud. ir vert. A. Sverdiolas) *Istorija, menas, kalba*. Vilnius: Baltos lankos.

Given, L. M. (2008). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. London: SAGE Publications, Inc.

Helms, H. M. (2013). Marital relationships in the twenty-first century. Iš G. W. Peterson and K.R. Bush (eds.), *Handbook of marriage and the family*, (pp. 233-254). NY: Springer Science+Business Media New York. doi:10.1007/978-1-4614-3987-5_11

Holmes, J. G. and Murray, S. L. (1996). Conflict in close relationships. Iš E. T. Higgins and A. Kruglanski (Eds.), *Social psychology: Handbook of basic principles* (pp. 622-654). New York: Guilford Press.

Mickūnas, A. (1999). Dialogo sritis. Iš *Baltos lankos. Tekstai ir interpretacijos*, *11*. Vilnius: Baltos lankos.

Morgan D. L. (2008). Sampling. Iš L. M. Given (2008.) *The Sage encyclopedia of qualitative research methods.* London: SAGE

Reis, H. T. (2007). Altruism; Intimacy; Propinquity; Self-reports; Similarity-attraction effect (Vol. 1, pp. 29-30, 497-498; Vol. 2, pp. 708-709, 845, 875-876). Iš R. F. Baumeister and K. D. Vohs (Eds.), *Encyclopedia of social psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Resnick, R. ir Resnick, R. (2012). Skirtybės ne tik atskiria, bet ir sujungia: pokalbis su psichoterapeutais Robertu ir Rita Resnick. Prieiga per internetą http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-12-28-skirtybes-ne-tik-atskiria-bet-ir-sujungia-pokalbis-su-psichoterapeutais-robertu-ir-rita-resnick/92748

Riessman, C. and Speedy, J. (2007). Narrative inquiry in the psychotherapy professions: A critical review. Iš D. J. Clandinin (Ed.), *Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology* (pp. 426-456). Thousand Oaks, CA: Sage.

Sabatelli, R. M. and Ripoll, K. (2004). Variations in marriage over time: An ecological/exchange perspective. Iš M. Coleman and L. H. Ganong (Eds.). *Handbook of contemporary families*. SAGE Publications, Inc. Prieiga per internetą. http://www.sage-ereference.com/hdbk_contempfamilies/Article_n5.html

Schnarch, D. (2009). *Passionate marriage: sex, love, and intimacy in emotionally committed relationships.* London: W. W. Norton & Company.

Weiss, R. L. and Heyman, R. E. (1997). A clinical-research overview of couples interactions. Iš W. K. Halford and H. J. Markman (Eds.), *Clinical handbook of marriage and couples interventions* (p. 41). New York: Wiley.

Willetts, M. C. (2009). Coupling policies. Iš H. Reis and S. Sprecher (Eds.), *Encyclopedia of human relationships.* (pp. 352-356). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. doi:http://dx.doi.org/10.4135/9781412958479.n116

PADĖKA

Ačiū visiems tyrimo dalyviams, padedantiems mums suprasti, kuo mes skirtingi ir mieli vienas kitam.

Labai dėkoju darbo vadovei doc. dr. Jolantai Sondaitei, padėjusiai išversti mano idėjas į disciplinuotą mokslinę kalbą, ir pagalbą viso disertacijos rengimo metu. Dėkoju recenzentams prof. (hp) dr. Vilmai Žydžiūnaitei, prof. Ritai Bandzevičienei ir doc. dr R. Pukinskaitei. Recenzentų indėlis klausiant, diskutuojant ir siūlant man labai vertingas.

Esu dėkinga Psichologijos instituto doktorantūros komiteto pirmininkei prof. R. Žukauskienei, suteikusiai informacijos apie tobulėjimo doktorantūroje galimybes.

Ačiū savo patiems artimiausiems: mamai doc. dr. R. Girgždienei, tėčiui prof. A. Girgždžiui už palaikymą sunkiausiais momentais.

Ačiū vyrui ir kolegai dr. Viktorui Keturakiui už visas diskusijas ir refleksijas ir galimybę pasinerti į kūrybinį procesą, paliekant namų rūpesčius, bei sūnui Laurynui Keturakiui.

PRIEDAI

PRIEDAS A

INTERVIU SCHEMA

Susipažinimas.

Pasidomėjimas partnerių situacija.

Demografinių duomenų užrašymas.

Tyrimo tikslo pristatymas.

Klausimas dėl sutikimo dalyvauti tyrime.

Sutikimo įrašui dokumentų pasirašymas.

Klausimas:
Papasakokite, kada jūs su partneriu turite skirtingas nuomone, požiūrius, skirtingai elgiatės ir reaguojate, patiriate skirtingus jausmus apie tą patį dalyką. Kaip jūs tai patiriate, išgyvenate?

Palaikymas girdint pirmus prisiminimus, svarstant, apie ką šnekėti.

Kvietimas kalbėti apie konkrečias situacijas.

Aktyvus klausymas kalbant partneriui.

Po aplinkybių pasakojimo, skatinimas kalbėti apie savo išgyvenimus, jausmus.

Jeigu įsiterpia kitas partneris, kviečiama geriau nenutraukti pirmojo.

Kviečiamas pasisakyti kitas partneris, nebūtinai reaguojant į pirmojo pateiktą situaciją, pasakojant savo variantą, kuris iškilo tyrėjai užduodant klausimą.

Aktyvus klausimas kalbant antram partneriui.

Skatinimas kalbėti apie savo išgyvenimus, jausmus.

PRIEDAS B

SUTIKIMAS POKALBIO ĮRAŠUI

Vilija Girgždė, psichologė (VU klinikinė psichologija, MBA Europa Viadrina University), MRU psichologijos krypties doktorantė, VšĮ „Kitokie projektai“ konsultantė, porų konsultantė

Totorių g. 21-13, Vilnius

Tel. (370 5) 261 4026, 8 698 25 503. El. p. vilija@kitokieprojektai.net

Pokalbio įrašas Porų grupės dalyviams, skirtingumo derinimo poroje tyrimui

Pokalbio apie skirtingumo derinimą poros gyvenime įrašymas, užrašai ir turinio analizavimas yra skirtas gilesniam skiritingumo išgyvenimo supratimui žmogiška ir profesionalia psichologine prasme.

Nei vienas dalyvio pokalbis nebus įrašomas be jo supažindinimo su tyrimo tikslu ir raštiško sutikimo. Kad geriau jaustumėtės, Jūsų sutikimas gali būti atšauktas NET KAI POKALBIS(IAI) JAU YRA ĮRAŠYTAS(I). Garso įrašai bus naudojami skirtingumo derinimo poros gyvenime tyrimui, VARDAI, VIETOS, PAVADINIMAI BUS PAKEISTI, garso įrašą užrašant tekstu.

Dėkoju.

SUTIKIMAS GARSO ĮRAŠUI

Aš, _____

sutinku, kad mano pokalbis su Vilija Girgžde būtų įrašytas.

Aš suprantu, kad galiu nutraukti šį sutikimą bet kuriuo metu.

Dalyvis (ė) _____

_____

(parašas)

Data _____

TRANSKRIBAVIMO SUTARTINIAI ŽENKLAI PAGAL KOGAN (1998)

Simbolis	Reikšmė
(...)	pastebima pauzė, bet per maža, kad išmatuotume
-0,5	pauzė, išmatuota sekundės dešimtosiomis dalimis
=	pertraukimas, nėra pastebimos pauzės tarp vieno epizodo ir kito
pasvirę raidės	tyliau, neaiškiau pasakyta frazė
pabraukimas	pabrėžtas žodis ar frazė
DIDŽIOSIOS RAIDĖS	žodžiai didžiosiomis raidėmis žymi sakymą garsiau nei kiti žodžiai
(.hhh)	iškvėpimas (h skaičius rodo iškvėpimo ilgį)
(hhh)	įkvėpimas (h skaičius rodo įkvėpimo ilgį)
( )	antro plano kalbėjimas, komentavimas, arba ankstesnio kalbėtojo kalba, kuri nepertraukia dabartinio kalbėtojo
[	persidengianti kalba
(( ))	dvigubuose skliaustuose žymima paaiškinanti informacija ((dairosi))
^	kylanti intonacija
!	tono pagyvėjimas
kalba tarp	kalba tarp žvaigždučių yra palyginus lėtesnė
<<kalba tarp>>	kalba tarp žvaigždučių yra palyginus greitesnė
{čiaudo, kosti}	kiti garsai

PRIEDAS D

IŠTRAUKOS IŠ TYRĖJOS DIENORAŠČIO

Tyrėjos refleksija apie tyrimo **pasirinkimo interesą ir kai kurias rašymo metu apmąstytas prielaidas**, kylančias iš gyvenimo poroje bei psichologinio darbo su poromis. Tekstas rašytas prieš pradedant tyrimą, pirmuoju asmeniu siekiant nuoširdžiai užrašyti savo mintis.

Asmeninės tyrėjos prielaidos ir aplinkybės

Besimokydama klinikinės psichologijos vis pasigesdavau tyrimų ir išsamaus kurso apie poros santykius. Daugiausia apie poros santykius mokė gyvenimas ir grožinė literatūra, gal dar kinas. Mintis konsultuoti poras kirbėjo dar tik baigus studijas, bet ją nuvijau sakydama, kad visų pirma pati turiu pagyventi, sukaupti patirties, kad galėčiau būti naudinga kitiems žmonėms.

Dirbdama 13 m. konsultacinėje įmonėje, turėjau daug patirties su organizacijų kolektyvais, kuriuose kildavo nesutarimų ar kurie norėdavo atnaujinti savo ryšius. Kildavo daug klausimų, kaip skirtingi žmonės gali tarpusavyje susiderinti ir efektyviai dirbti? Ką dėl savo santykių daro partneriai, gyvendami šeimoje, juk santykiai poroje yra patys svarbiausi (angl. primary) žmonių gyvenime? Galbūt poros turi kitus būdus, kaip santykius atnaujinti.

1. Prielaida. Poros partnerių santykiai nuo dedamų pastangų gerėja.

Stodama į Mykolo Romerio universiteto doktorantūrą turėjau tikslą rašyti disertaciją apie porų krizes. Literatūros studijavimas ir atliekami tyrimai užpildė studijų laikais pajaustą žinių spragą.

Besimokydama geštaltinės psichoterapijos, nuo 2008 m. radau galimybę pasigilinti į poros santykius. Su savo partneriu ir kolega dr. Viktoru Keturakiu leidomės į labai įdomią kelionę, sukurdami patirtinį seminarą poroms, skirtą santykio poroje tobulinimui ir atnaujinimui. Šio seminaro patirtis ir atliktas tyrimas, įkvėpė darbui konsultuoti poras.

Prieš darydama tyrimą turiu nuostatų, kad poros gali tobulinti savo santykius, ir kai deda pastangas abu partneriai – jų santykiai gerėja.

Aš mačiau žmones, kuriems reikia susiderinti ir labiau suprasti vienam kitą. Ko gero, yra daug daugiau žmonių, kuriems nėra labai svarbu tobulėti.

2. Prielaida. Geštaltinės psichoterapijos įtaka formuluojant tyrimo tikslą, ko gero, taip pat yra.

Geštaltinės psichoterapijos teorija apibūdina dviejų žmonių ryšį per įsisąmoninimą (aš ir kitas), bei judėjimą prie jungimosi / susiliejimo arba atsiskyrimo / nutolimo (Yontef, 1993). Man įdomu, kaip, išgyvendami skirtingumą, poros partneriai atsiskleidžia.

3. Prielaida. Žmonės turi unikalią patirtį.

Manau, kad visi žmonės yra unikalūs, todėl ir skirtingi. Svarbu atsižvelgti į kiekvieno asmens akivaizdžius, išoriškai pastebimus, unikalios patirties požymius. Šis požiūris susi-

formavo man studijuojant ir aiškiai prijaučiant egzistencinės psichologijos krypčiai, kurios idėjomis remiuosi iki dabar. Dirbdama konsultuojant poras, patiriu vis pasikartojantį įspūdį, kad įtemptus partnerių santykius sunkina jų nuostatos, įsitikinimai, jog darni pora yra tokia, kurioje niekas nesipyksta, abu nori panašių dalykų gyvenime. Kai asmuo į kito elgesį ar norus reaguoja pasipiktindamas, nutoldamas arba tiesiog išreikšdamas savo skirtingą nuomonę, partneris suglumsta ir pasimeta, nes mano, kad su jais vyksta kažkas negerai.

4. Prielaida. Atsakymai apie poros santykius glūdi ne vien psichologijos mokslo srityje.

Pastebėjimai apie visuomenės nuostatas leidžia man nuklysti į sociologijos ir istorijos mokslus, smalsaujant apie aplinkybes, kuriomis pora realiai gyvena. Todėl ieškodama paaiškinimų, galiu remtis ne vien siaurai socialinės psichologijos tyrimais ir žiniomis, bet ir istoriniais ir sociologiniais bei antropologiniais šeimos tyrimais, suprasdama, kad vienos mokslo šakos nepakanka, kad būtų atsakyta į visus painius, bet ir nepaprastai įdomius poros partnerių ryšio klausimus.

PRIEDAS E

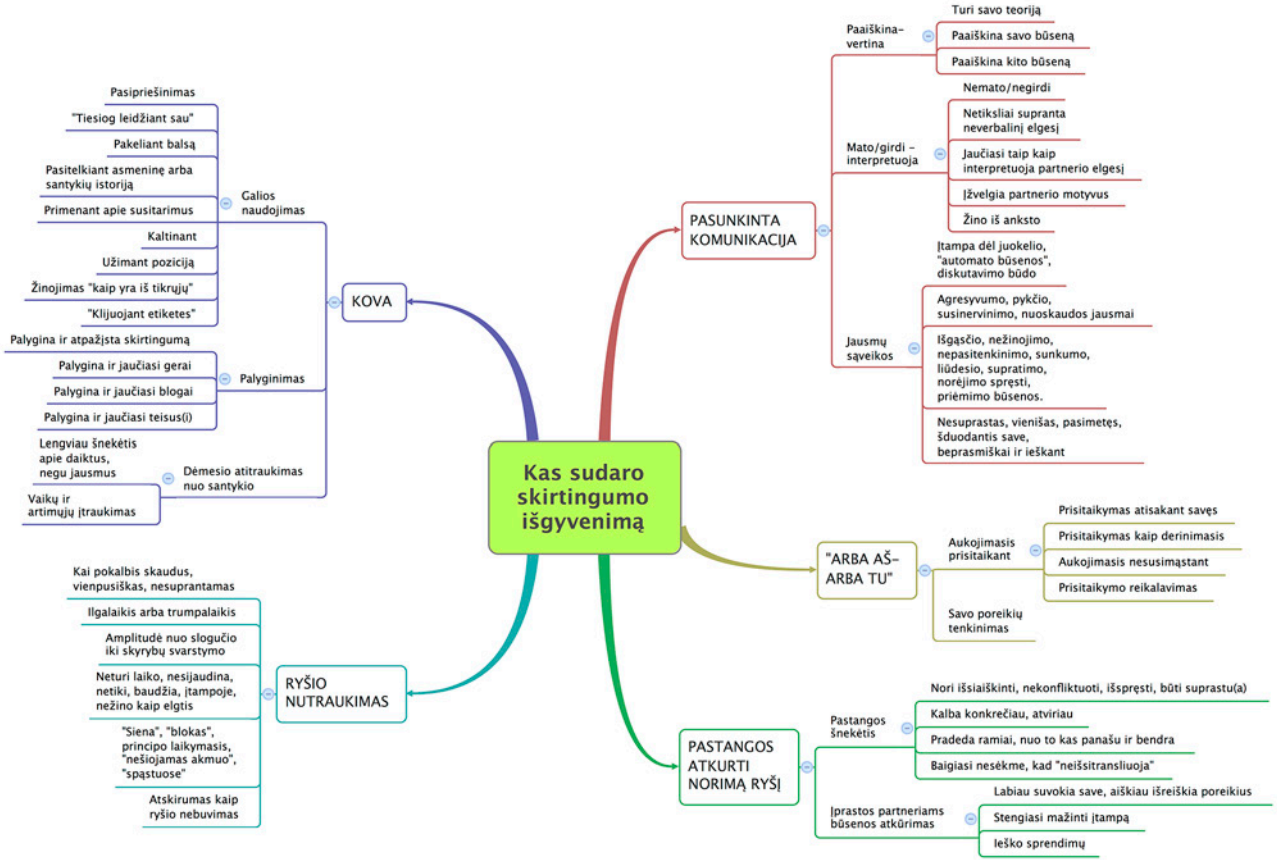
NARATYVIOSIOS TEMINĖS ANALIZĖS PAVYZDYS TEMOJE „SKIRTINGUMO TURINYS“

Potemės	Naratyvo kodai
apie vaikus	SA.10 išsiskiria požiūriai dėl vaikų auklėjimo
	SA.6 skirtingai reaguoja į vaikų auklėjimą
	MP.76 skirtingumas dėl vaikų auklėjimo
	LV. 4 partnerio požiūris į vaiko auklėjimą racionalesnis, griežtesnis
	LV. 8a partnerė jo manymu per jausmų prizmę, švelniau, atlaidžiau į vaiko auklėjimą žiūri. LV.8b jo manymu ji nekreipia dėmesio į tokias situacijas, į kurias jis atkreipia dėmesį
	LV.82a įžiūri sūnaus auklėjimo skirtumus. // LV.82b aštriai reaguodavo į baudimą būti tamsoje, kai vaikas tamsos nemėgsta
	LV. 154a. nemato, kodėl turėtų riboti vaiko poreikius kol jam penki metai, kai neaišku kokie susiklostys santykiai su partneriu.
	JR.2 skirtingumai auklėjant vaikus, vyresniąją dukrą
	IE.14 vaikų drausminime
	IE.18a atsakas į paauglės elgesį griežtas, žmona nori būti draugu.
	ID.17 skirtingume dėl vaikų auklėjimo mato skirtingus požiūrius, kaip pasiekti tų pačių tiklsų ir retsykiais sutinka su vyro požiūriu
	IE.38 riboja vaikui naudojimąsi kompiuteriu, ima jo kompiuterinę pelę, nes jam neleidžiama su kompiuteriu
	IE.42a vaikas paslėpė savo pelę ir sako, kad pamiršo kur
	JR.24b konfliktas su vaiku pereina prie partnerių konflikto
	MP.162 ji nori auklėti vaikus savarankiškus, suteikiant progą patirti natūralias pasekmes.
	MP.218a kai partneris ilgai išvažiavęs, reikėjo rasti, kaip reaguoti į vaiko bandymą plėsti ribas. // MP.218b viena būdama rado sprendimą, kaip elgtis, kai vaikas nespėja apsirengti iš ryto
	SD.48a ji nori, kad vaikas kartu miegotų, vyras prieš, bet kai pasako savo nuomonę ir pagrindžia psichologės patarimu, jis pasiduoda
	LV. 46c dabar žiūri paprasčiau ir nenori primetinėti savo valios, primena, kad jie pora ir vaikas negali būti visą laiką kambaryje.
apie bendravimą su artimais žmonėmis	VG. 14 į konfliktą su bendrasavininkais ji reaguoja, kad jai nepatinka, o jam norisi už save kovoti
	VG. 34 jai tai sukelia stresą ir jai nepatogu prieš draugus
	ID.9a supranta, kad skiriasi požiūriai į problemą su jos tėvais ir suvokia savo jausmus, kad nepatinka
	PM.108 skirtingas santykio į draugus išreiškimas
apie indėlį į bendrą buitį	VG. 16 pastebi, kad partneris neprisidėjo tiek, kiek kiti draugai prie sodybos tvarkymo, skeptiškai žiūrėjo

Potemės	Naratyvo kodai
	VG. 18 pataiso, kad prisidėjo
	MP. 76, dėl namų, dėl tvarkos, rūbų ir t. t.
	KA. 20 girdi nuolat priekaištus, kad grindis nepakankamai išplauna, ir kyla skandalas
	KA.186 jai kliūna smulkmena, partneriui nekliūna
	JR192c tvarkymąs suvokia kaip švarą, o ne daiktų paslėpimą
	VG. 164 prisimena, kad kai jie kartu daug keliavo ir jis tam skirdavo daug finansų
	VG.180b skaudu, kai partneris ramiai sėdėjo ir žiūrėjo, kol ji darė remontą
	VG.234b šeimos finansiniai poreikiai auga, o partneris nori nedirbti visos darbo dienos ir atsisako finansų
ūkio tvarkymo, finansiniai prioritetai	IE.10 skirtingumai ūkio tvarkyme, finansinėje drausmėje, prioritetai skirtingi
	GS.22a gavo klausimą apie šeimos finansus, kuris žeidė, nes jį supranta kaip nediskutuotiną
apie partnerio darbo neturėjimą	KA.2 ji partnerio neturėjimą darbo išgyvena nerimaudama, nepasitikėdama gyvenimu
apie partnerio veiklą	RJ.149 ji nepripažįsta kaip rimto užsiėmimo to, ką jis daro
apie susitarimus	JR.30 susitarę apie susitvarkymą, bet vyras reikalauja iš vaiko daugiau nei susitarę
	JR.38b primena, kad nepaisomas susitarimas, pagal kurį nesikiša į dukros erdvę
	JR.54a susitarimas leidžia ramiau ir atsižvelgiant į situaciją žiūrėti į vaiko netvarką. JR.54b nepatinka, kai laužomas susitarimas
	GS.64 susitarimas dėl finansinių išlaidų pasidalijimo
	GS.84a. juokelis įžeidžia, nes yra skirtingumas susitarimo traktavime. //GS.84b. susitarimas dėl atviro deklaravimo apie kas kam išleidžia pinigus. // GS.84c susitarimą apie atvirumą sulaužo juokelis, kuris sukuria netikrumo.
	SA. 222a turėjo susitarimą, kad praneš, jeigu susitinka su kita moterimi, bet ji vėl pagauna, kad susitiko ir klausia kiek kartu gali pasitikėjimą atkurti
	VG. 20 ji pastebi, kad jis nepasitaręs ėmėsi veiklos, buvo nepasitenkinimas tarp bendrasavininkų
kad kitas darytų pagal partnerio norą, siūlymą	VG. 36 jis nori, kad ji dalyvautų kartu, bet ji neįvardina dėl ko jai nepatogu.
	MP. 52 nesutinka, ką ji turėtų daryti partnerio siūlymu
	SD. 24a nori, kad kartu su juo važiuotų pas jos tėvus ir nenori jo versti
	MP. 240 partneris atmeta jos siūlymą ir pasiūlo tai, kas jai netinka , ką ji supranta, kad jos susitikimai nesvarbūs

Potemės	Naratyvo kodai
	PM.14 norėtų, kad žmona elgtųsi taip kaip jis pats
elgesys darbe	SA. 66 jis darbe nereikalauja iš darbuotojų griežtai, tada jos manymu iššaukia viską ant vaikų
	SA. 90 veikloje ji randa minusų, jis įtikina, kad yra pliusų
elgesys po išdavystės	SA. 162 pastebi, kad partneris nenori kalbėti apie savo romaną
	SA. 174 pastebi, kad partnerė vis sugrįžta gvildenti, kai jis nori ištrinti iš atminties
gyvenimo vieta	JD.6a skirtingumas dėl gyvenimo būdo, veiklos ir gyvenimo vietos.// JD 6b noras gyventi mažesniame miestelyje kaip pilnavertiškesnis gyvenimas//
gyvenimo tikslas	MP. 24 teigia savo supratimą, kad galutinis tikslas yra tobulybė, jos gyvenimo tikslas – būti laiminga
	GS.114 galvoja, kad panašiai suvokia tikslą, bet skiriasi priemonės
	MP. skirtingai suvokia į ką orientuojasi siekdamas geresnio – į tai kas nepasiekta, kas bloga
vizija kaip toliau gyventi	VG.200 turi kitą viziją ir nesutinka su partnerės siūloma
	VG. 202 ji primena, kad jo viziją siūlė aptarti prieš du metus
	JD. 18 jaučiasi entuziastingai, mato viziją
	JD.20a partneris mato skeptiškai, pesimistiškai ir realistiškai. JD.20b vertina kaip rimtą žingsnį ir ekstremalią situaciją, kada pradedant verslą reikia turėti iš ko gyventi.
	JD. 74a gerai yra kaip yra, stabilu
nuostatos, vertybės, prioritetai	MP.56 neturi tokios nuostatos, kurią turi partneris
	MP. 70 vertybių skirtumas
	ID.168a skiriasi, kas ką vertina labiau (daiktai/kelionės)
reagavimas emocinis	MP. 162 jam nėra priimtina, kai ji rėkia
pokalbis	148b skirtingai įsivaizduoja pokalbį, kaip dialogą, kai tik susitinka, bet išgirsta iš partnerės, kad tai ne pokalbis
	GS.270a užsidega ir išeina, o jai geriau kalbėtis ir išsiaiškinti.
	SD. 208a pastebi, kad jo būsenos ir partnerės yra skirtingos
	MP.10 norėjo pasidalinti knygoje atrastu dalyku
diskutavimas, nuomonės	MP.332b įvardina, kad negali dalintis skirtingomis nuomonėmis be vaido
	KA. 94 ginče jaučiasi despotiškai, nes jam norisi apie tai kalbėti , gauti patvirtinimą ir jis įtraukia partnerę apie tai ginčytis, bet kaip žmonės jie tame ginče nesusitinka
situacijos matymas	IE.66a skirtingas situacijų matymas
	IE.86 parodo, kad yra du skirtingi požiūriai
	IE. 74 sužinojus daugiau detalių, suprato, kad tai yra skirtinga

Potemės	Naratyvo kodai
	GS.110 bando apibrėžti, apie ką yra skirtumas jo manymu – apie šeimos statusą.
	ID.4 Turėjimas kardinaliai skirtingų pozicijų ir nesišnekėjimas apie tai
	JD 74b nemato kaip reiktų daryti savo verslą
	MP. 370 parodo savo matymą, kad nori padėti vaikams, ir mato kad ji nusprendžia iš savo požiūrio taško
	VG. 52 parodo, kad yra dvi versijos ir ji mano kitaip
sprendimai	JD. 70 skirtingai žiūri į greitą apsisprendimą, nes nereikia pamąstyti.
norai	PM.98 atkreipia dėmesį į skirtingus savo ir žmonos norus
vėlavimas ir punktualumas	JR. 300 b pastebi skirtumą apie partnerio polinkį vėluoti, o pačiai būti punktualiai
	RJ.4 Ji nemėgsta vėluoti, jis ateina paskutinę sekundę
žinojimas apie partnerio išlaidas	GS.90 įvardijama apie ką yra skirtingumas: apie žinojimą ir nežinojimą, kaip kitas išleidžia pinigus
atsipalaidavimas	PM. 252 skirtingai atsipalaiduoja, vienas daugiau, kitas mažiau
vadovavimasis	RJ.210a ji daugiau vadovaujasi taisyklėmis, jis laisviau interpretuoja
	RJ.198a dalykai pasižymimi ir įtraukiami kaip taisyklė, kuria vadovaujasi
į ką atkreipia dėmesį, ką atsimena	RJ.202 atsimena gyvenimiškus dalykus, išvadas
santykių aiškinimasis	JD 116d jaučia, kad keičiasi tarpusavio santykiai – užaštrėja, kardinaliai keičiasi,
	JD.116e radikalūs pokyčiai: tėvo mirtis, santykių aiškinimasis su vyru

Kas sudaro skirtingumo išgyvenimą
KOVA
Galios naudojimas
Pasipriešinimas
"Tiesiog leidžiant sau"
Pakeliant balsą
Pasitelkiant asmeninę arba santykių istoriją
Primenant apie susitarimus
Kaltinant
Užimant poziciją
Žinojimas "kaip yra iš tikrųjų"
"Klijuojant etiketes"
Palyginimas
Palygina ir atpažįsta skirtingumą
Palygina ir jaučiasi gerai
Palygina ir jaučiasi blogai
Palygina ir jaučiasi teisus(i)
Dėmesio atitraukimas nuo santykio
Lengviau šnekėtis apie daiktus, negu jausmus
Vaikų ir artimųjų įtraukimas
RYŠIO NUTRAUKIMAS
Kai pokalbis skaudus, vienpusiškas, nesuprantamas
Ilgalaikis arba trumpalaikis
Amplitudė nuo slogučio iki skyrybų svarstymo
Neturi laiko, nesijaudina, netiki, baudžia, įtampoje, nežino kaip elgtis
"Siena", "blokas", principo laikymasis, "nešiojamas akmuo", "spąstuose"
Atskirumas kaip ryšio nebuvimas
PASUNKINTA KOMUNIKACIJA
Paaiškina–vertina
Turi savo teoriją
Paaiškina savo būseną
Paaiškina kito būseną
Mato/girdi – interpretuoja
Nemato/negirdi
Netiksliai supranta neverbalinį elgesį
Jaučiasi taip kaip interpretuoja partnerio elgesį
Įžvelgia partnerio motyvus
Žino iš anksto
Įtampa dėl juokelio, "automato būsenos", diskutavimo būdo
Jausmų sąveikos
Agresyvumo, pykčio, susinervinimo, nuoskaudos jausmai
Išgąsčio, nežinojimo, nepasitenkinimo, sunkumo, liūdesio, supratimo, norėjimo spręsti, priėmimo būsenos.
Nesuprastas, vienišas, pasimetęs, šduodantis save, beprasmiškai ir ieškant
"ARBA AŠ–ARBA TU"
Aukojimasis prisitaikant
Prisitaikymas atisakant savęs
Prisitaikymas kaip derinimasis
Aukojimasis nesusimąstant
Prisitaikymo reikalavimas
Savo poreikių tenkinimas
PASTANGOS ATKURTI NORIMĄ RYŠĮ
Pastangos šnekėtis
Nori išsiaiškinti, nekonfliktuoti, išspręsti, būti suprastu(a)
Kalba konkrečiau, atviriau
Pradeda ramiai, nuo to kas panašu ir bendra
Baigiasi nesėkme, kad "neišsitransliuoja"
Įprastos partneriams būsenos atkūrimas
Labiau suvokia save, aiškiau išreiškia poreikius
Stengiasi mažinti įtampą
Ieško sprendimų

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Vilija Girgždė

PSICHOLOGINĖS PAGALBOS IEŠKANČIŲ PORŲ SKIRTINGUMO IŠGYVENIMAS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, psichologija (06 S)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2009–2014 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinė vadovė:

doc. dr. Jolanta Sondaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S).

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Psichologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Rita Bandzevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S).

Nariai:

doc. dr. Aistė Diržytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S);
prof. dr. Saulė Raižienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S);
prof. dr. Jonas Ruškus (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S);
prof. dr. Vilma Žydžiūnaitė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S).

Oponentai:

doc. dr. Rasa Bieliauskaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S);
prof. habil. dr. Viktoras Justickis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S).

Disertacija bus ginama viešame Psichologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2015 m. vasario 6 d. 10 val., I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiųsta 2015 m. sausio 6 d.

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20, Vilnius) bibliotekoje.

Vilija Girgždė

PSICHOLOGINĖS PAGALBOS IEŠKANČIŲ PORŲ SKIRTINGUMO IŠGYVENIMAS

Santrauka

1.ĮVADAS

Poros santykiai yra vieni svarbiausių suaugusių žmonių gyvenime. Partnerystės patirtyje yra ir teigiami išgyvenimai ir neigiami, akivaizdūs abipusiškumo, laisvo pasirinkimo, bei kaitos komponentai. Neatsiejama santykių dalis – įtampos ir nutolimo periodai, atsiradus skirtingumams.

Kadangi griežtų „kaip turėtų būti" diskursų (Foucault, 1986) vis mažiau, partneriams tenka tartis, susiderinti ir derėtis. Santykiuose atsiranda daugiau neapibrėžtumo ir įtampos. Atsiranda daugiau galimybių skirtingumams išryškėti. Tariantis ir derinantis iškyla santykio problemų.

Disertacijos autorės praktinė porų konsultavimo patirtis liudija, kad partneriai nevienodai vertina ir interpretuoja skirtingumo išryškėjimo situacijas.

Šiame tyrime ir siekiama atskleisti poros partnerių skirtingumo išgyvenimą, t. y. užfiksuoti, kaip poros partneriai įprasmina jį.

Temos aktualumas

Poros partnerių sąveikų psichologiniai tyrimai patenka arba į akademinį šeimos psichologijos studijų lauką, arba į praktinių intervencijų (psichoterapijos, porų santykio atnaujinimo (angl. *couple enrichment*), porų psichoedukacijos) tyrimus ir apmąstymus. Šiuolaikinių porų partnerių santykių pažinimas, lydimas intervencijos švietimo, ugdymo, konsultacijų, psichoterapijos būdais siekiant gerinti bendravimo ir derinimosi įgūdžius, yra šeimos patvarumo prielaida (Halford, 2003).

Praraja tarp akademinių poros santykių tyrimų ir intervencinės praktikos yra panaši į poros ilgalaikių santykių dinamiką, kai abu partneriai suvokia, kad „nesiriša": menki komunikacijos įgūdžiai, suvoktas bendrumo trūkumas, skirtingos pasaulėžiūros (Black ir Lebow, 2009). Tyrėjui praktikui gana sudėtinga rasti persidengiančių plotmių tarp akademinių tyrimų ir klinikinių stebėjimų. Akademiniuose tyrimuose vartojamos sąvokos dažnai yra nutolę nuo žmonių kasdieninės patirties. Pvz., poros savo santykiams apibūdinti vartoja žodį „krizė", tuo tarpu mokslininkai beveik nevartoja tokios sąvokos apibūdindami poros santykių sunkumų laikotarpį.

Dažniausiai santykių patvarumo mastas apibrėžiamas tik skyrybų statistika, tačiau tai neatspindi visos poros santykių dinamikos. Skyrybų statistika rodo santykių blogėjimo pasekmes, bet mažai ką pasako apie santykių blogėjimo procesą. Tyrime nagrinėjamas santykių sunkumų poroje laikotarpis, kada poros kreipiasi psichologinės pagalbos. Besitęsiantis, atviras arba neįvardintas, poros partnerių konfliktas arba emocinis nutolimas – viena dažniausių priežasčių poroms kreiptis psichologinės pagalbos. „Mes labai skirtingi, gal mums jau skirtis?" – dažnai svarsto poros, atėjusios į konsultacijas. Svarbu tyrinėti poros santykius iki skyrybų, partneriams sunkiu laikotarpiu, kada konfliktai arba emocinis nutolimas užsitęsia.

Konfliktų poroje ištakos siejamos su skirtybių sandūra, skirtingumo išryškėjimu. Bet pats skirtingumo išgyvenimas gali būti įvairiai įprasminamas ir integruojamas.

Mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė

Tyrimo teorinis naujumas. Tema tyrimui buvo pasirinkta atsigręžiant į tai, kas **aktualu pačioms poroms, todėl tiriamos realiai egzistuojančios problemos partnerių sąveikose**. Buvo pasirinkta nesekti jokia egzisuotjančia teorija ir konstruoti sampratą remiantis subjektyvia porų patirtimi.

Tirdami tarpasmeninius procesus tyrėjai dažniausiai koncentruodavosi į asmenį. Į tyrėjų dėmesį nepatenka tai, kas vyksta tarp dviejų žmonių. Kompleksiškas dinamiškas tarpasmeninis procesas ir jo poveikis asmeniui nėra pakankamai aprašyti. Šiame darbe analizuotas sąveikų skirtingumo išgyvenimo **procesas**, o ne partnerių asmeninės charakteristikos. Tai nauja ne tik Lietuvoje, bet ir tarptautiniame kontekste.

Partnerių sąveikų charakteristikos, dinamika yra mažai tirta praktiko požiūriu, todėl ši studija nukreipta į lauką, kuris gali būti praktikų interesų sfera. Geštaltiniai psichoterapeutai Robertas Resnickas and Rita Resnick (2008) pabrėžia, kad **„**[tai,] kaip poros elgiasi su skirtumais, yra svarbiau nei kokie tie skirtumai iš tiesų yra**“**. Praplečiant cituotą mintį, svarbu tai, kokia konstruojama prasmė apie skirtingumo išgyvenimą ir kaip pagal ją partneriai elgiasi. Atsispiriant nuo intervencinės praktikos įžvalgų plėtojamas porų subjektyvios patirties tyrinėjimas. Tokiu būdu pastangos **integruoti** porų konsultavimo patirtį ir akademinius tyrimus, yra šio darbo išskirtinumas, bet ir iššūkis.

Teorine prasme nauja tai, kad atskleisti pagilinti poros latentinėje konflikto fazėje vykstantys procesai. **Skirtingumo išgyvenimo samprata porų tyrimuose iki šiol nebuvo taikyta** Lietuvoje. Taigi disertacinis darbas apie porų skirtingumo išgyvenimą užpildo šią spragą.

Tyrimo praktinė reikšmė. Šio tyrimo radiniai pagilina **kontakto su partneriu** sampratą, atskleidžia būtinybę įsižiūrėti į **diferenciacijos procesą, galios santykį** tarp partnerių. Tyrimo radiniai iškelia tikslus **konsultuojant poras**: komunikavimo įgūdžių mokymasis, nuostatų peržiūrėjimas, savo reakcijų į kitą žmogų įsisąmoninimas ir savęs diferenciacija. Skirtingumo išgyvenimo patirtis gali tapti autentiško kontakto vieta partneriams, motyvuotiems atidžiau pažvelgti į savo santykius.

Tyrimo metodologinis naujumas. Mokslinėje literatūroje apie poras pastaruoju metu yra tik keli kokybiniai tyrimai (Talbot, 2012) konstrukcionizmo prieigoje nagrinėjantys poros sąveikas kai taikomas **diadinis interviu**. Tiriant šiuolaikinių santuokų santykius (Helms, 2013) pabrėžiama diadinių procesų reikšmė.

Naratyvioji analizė yra daugiau naudojama edukologijos, socialinio darbo moksluose ir Lietuvoje ir pasaulyje. Konservatyvioji psichologijos mokslų sritis labai palengva tampa atvira ir šiam kokybiniam metodui. Todėl šiame disertaciniame darbe panaudota naratyvioji analizė gali būti traktuojama metodologine naujove psichologijos tyrimuose.

Metodologiniu požiūriu **išskirtina tai, kad atlikti du duomenų analizės pjūviai**: teminė ir dialoginė naratyvioji analizė. Derinant du pjūvius galima tiksliau įvardinti konstruojamas prasmes. Tokia analizė leido pažvelgti į partnerių skirtingumo išgyvenimą kaip diadinį procesą.

Tyrimo problema

Nors poros santykiuose yra natūralūs priartėjimo ir nutolimo bei pasitenkinimo ir nepasitenkinimo ciklai (Erbert, 2000), poros gyvenimo raidoje pastebimi dėsningi, būdingi daugumai susituokusių porų sunkumai. Dalis neseniai susituokusių partnerių priešiškumą ir šilumos stoką sprendžia skyrybomis (Gottman, 1994; Matthews, Wickrama, Conger, 1996). Longitudiniai tyrimai rodo, kad nuo 40 iki 70 % porų patiria santykių pablogėjimą (Gottman ir Notarius, 2002) ir nesutarimų padažnėjimą (Hatch, Bulcroft, 2004). Remiantis išvardintais tyrimais galima teigti, kad santykio sunkumai pasireiškia poroms, turinčioms pakankamai (5-20 m.) gyvenimo kartu patirties ir tėvystės laikotarpiu.

Daugiausia tyrinėjami santykio sunkumai yra konfliktai ir reikalavimo-vengimo elgsena. Mokymosi spręsti problemas poroje problematika yra dažnai sutinkama intervencijų tyrimuose. Tačiau tyrimų apie poros sąveikas latentinio konflikto metu, negausu, palyginti su pasistūmėjimu mažos grupės sąveikų tyrimuose. Didžioji dauguma tyrimų apie tarpasmeninį poros konfliktą, nukreipti į neigiamos konflikto pusės nagrinėjimą, bei kitas neigiamas tendencijas poros elgesyje (Helms, 2013). Į partnerių prieštaringų tikslų egzistavimą reiktų žiūrėti veikiau kaip į potencialų (Beach, 2001) konfliktą. Trūksta kompleksiško paaiškinimo kaip skirtybių susidūrimas tampa atviru konfliktu.

Kai kurie autoriai yra tyrę panašumą ir skirtybes kaip konstantą, t. y. savybes, kuriomis pasižymi asmenys poroje. Nekintamos partnerių savybės gali būti aktuali tema tarpasmeninių santykių tyrimuose, tačiau skirtybes kaip konstantą nagrinėjančiuose tyrimuose nėra vietos tarpasmeninių sąveikų pažinimui ir skirtingumo kaip proceso nagrinėjimui.

Partnerių sąveikos skirtingumo išgyvenime mažai tyrinėtos. Interakcinės perspektyvos ir atviro konflikto studijose galime rasti priešingą skirtingumui fenomeną susiliejimo santykį (angl. *fusion*). Tai aptinkama daugiausia intervencijų tyrimų kontekste (Glickauf-Hughes, Foster, Jurkovic, 1998; Crawley ir Grant, 2001).

Subjektyvūs išgyvenimai, susiję su skirtybių išryškėjimu, atpažinimu ir integravimu nestudijuoti. Nepavyko rasti tyrimų tiesiogiai skirtų skirtingumo išgyvenimui poroje.

Tyrimo tikslas ir tyrimo klausimai

Tyrimo tikslas: remiantis bendrais partnerių naratyvais analizuoti ir atskleisti skirtingumo išgyvenimą poroje.

Tyrimo klausimai:

1. Kas sudaro skirtingumo išgyvenimą bendruose poros partnerių naratyvuose?
2. Kaip poros partneriai konstruoja skirtingumo išgyvenimo prasmes bendruose naratyvuose?

2. METODOLOGIJA

2.1. Kokybinis aprašomasis tyrimas

Tiriami realūs ir unikalūs poros partnerių išgyvenimai. Poros partneriai įprasmindami kasdieninius ir emocinius įvykius, atsiduria dialoginėje prasmių apykaitoje, kuri tik jiems geriausiai suprantama ir kiekvienai porai unikali. Siekiant apibūdinti kaip prasmės kuriamos pačių tyrimo dalyvių, kokybinis aprašomasis tyrimas labiausiai tinka, nes skirtingumo išgyvenimas tiriamas realistiškose aplinkybėse, domintis realia porų patirtimi.

Pagal Polkinghorne'ą (2005), pagrindinis kokybinio tyrimo tikslas yra **„**aprašyti ir nuskaidrinti patirtį, kokia ji buvo išgyventa ir atsispindėta sąmonėje**“** (p. 138).

Tyrėjas yra įprasminimo atkūrimo dalyvis, kai pokalbyje poros partneriai pasakoja apie konkrečius išgyvenimus. Siekiant ištirti, kaip skirtingumas išgyvenamas, labiausiai prie jo priartėjama tyrėjui dalyvaujant partnerių dialoge, neparuoštoje, spontaniškoje kalboje ir pasisakymuose, kurie įmanomi giluminio interviu metu.

Realybė yra konstruojama per kalbą, naratyvus (Bruner, 1986). Todėl svarbu skirtingumo išgyvenimą atskleisti patiriančiųjų požiūriu, analizuojant partnerių naratyvus. Socialinio konstruktyvizmo prieigoje (Gergen, 1985) laikomasi požiūrio, kad tikrovė yra sukonstruota socialiai (Hoffman, 1990), per naratyvus (Bruner, 1986), nėra esminės vienos tiesos (Foucault, 1986; Kvale, 1992).

Mums nėra aišku, kaip skirtybių sankirtoje partneriai įprasmina savo reakcijas, kaip reaguoja, kaip elgiasi. Todėl šis **tyrimas nagrinėja, kaip poros partneriai konstruoja prasmę** (Shotter, 2000) skirtingumo išgyvenime. Metodologiniu požiūriu prasmės konstravimą galime analizuoti labai detaliuose aprašymuose ir dialoginėse sąveikose, kurių negali perteikti joks klausimynas.

Taigi siekiant atsakyti į išsikeltus tyrimo klausimus, pasirinkta kokybinio aprašomojo tyrimo strategija.

Pasiruošimas atlikti tyrimą. Prieš pradedant disertacinį tyrimą, buvo svarbu pabandyti naratyviąją analizę kaip metodą. Jo autorė mokėsi University of East London ir supervizavosi Helsinkio Universitete. Naratyviosios analizės galimybės buvo praktiškai išbandytos atliekant tyrimą, kurio pagrindu paruošta publikacija (Girgždė, Keturakis, Sondaitė, 2014).

2.2. Duomenų surinkimas

2.2.1.Dalyviai

Tyrime dalyvavo 26 dalyviai, 13 porų partneriai, ketinę dalyvauti porų santykių trumpalaikės psichoterapijos grupėse[3]. Tyrimo dalyviai buvo iš trijų skirtingų didžiųjų Lietuvos miestų (siekiant išsaugoti dalyvių konfidencialumą, miestai nenurodomi). Į šią grupę žmonės buvo kviečiami pagal skelbimą interneto puslapyje. Apie šią grupę buvo komentuojama radijo laidose bei atsakant į žurnalistės klausimus apie grupės tikslus ir patirtis interneto naujienų portale. Tyrimo dalyviams už dalyvavimą tyrime nebuvo mokama.

Tyrimui naudota tikslinė patogioji atranka (Morgan, 2008). Renkant duomenisbuvo pasiektas teorinis prisotinimas (Patton, 2002), kai buvo pravesti interviu su 13 porų.

Buvo taikomas bent 6 metų bendro gyvenimo poroje kriterijus. Šis kriterijus padeda pasirenkant nagrinėti poros gyvenimo tarpsnį, kuriame daugiau stebimi nesutarimai ir konfliktai (Gottman ir Notarius, 2002; Hatch ir Bulcroft, 2004; Levenson, Carstensen, Gottman, 1994). Tyrimo dalyviai buvo susituokę partneriai, kartu gyvenantys nuo 6 iki 23 metų. Viena pora vaikų neturėjo, kitos poros turėjo nuo 1 iki 4 vaikus. Visi dalyviai tuo metu buvo dirbantys, išskyrus vieną vyrą ieškantį kito darbo ir tris moteris tuo metu auginusias vaikus. Visi tyrimo dalyviai turėjo aukštąjį išsilavinimą.

[3] Porų santykių grupės – tai dešimties susitikimų trumpalaikės psichoterapinės grupės, vykusios 2011–2012 metais. Porų santykių grupė buvo skirta poroms, ne asmenims. Buvo kviečiami partneriai, kurie tuo metu jautėsi santykių aklavietėje. Kiekvienoje grupėje dalyvaudavo 4–6 poros, grupę vedė du vedantieji, grupės užsiėmimai vykdavo kartą per savaitę vakarais ir trukdavo 1,5 valandos. Porų santykių grupės paslaugos buvo mokamos dalyvaujančioms poroms.

2.2.2. Interviu

Pokalbiai vyko prieš poros santykių grupę, dalyviams sutikus dalyvauti tyrime. Interviu buvo atliekami laikotarpyje nuo 2011 m. rugpjūčio mėn. iki 2012 m. lapkričio mėn. Duomenų surinkimui buvo pasirinktas giluminis nestruktūruotas interviu. Pokalbio vidutinė trukmė – 1 val. 15 min. Po apšildančių temų ir demografiniai duomenų užfiksavimo, buvo nusakomas tyrimo tikslas, atsakoma į iškilusius klausimus apie tyrimą, pasirašomas sutikimas įrašyti tyrimą. Pirmas ir pagrindinis interviu klausimas buvo suformuluotas iš anksto, atsižvelgiant į tyrimo tikslą.

Papasakokite, kada jūs su partneriu turite skirtingas nuomones, požiūrius, skirtingai elgiatės ir reaguojate, patiriate skirtingus jausmus apie tą patį dalyką. Kaip jūs tai patiriate, išgyvenate?

Buvo kviečiama kalbėti apie konkrečius įvykius ir patirtį, kuriuos tiek vienas, tiek kitas poros partneris gali atgaminti savo atmintyje. Buvo prašoma papasakoti situacijas, kai partneriai atpažįsta skirtingumą, gilinamasi papildomais klausimais, kaip jie tai išgyvena.

Interviu buvo atliekamas patalpose, kuriose vėliau vyko porų santykių grupė. Visų interviu daromas garso įrašas.

Visų interviu metu vyravo atvirumo, nuoširdumo ir gilinimosi atmosfera. Tyrėjos kontaktas su tyrimo dalyviais buvo geras, stabilus ir lengvėjantis į pokalbio pabaigą. Dalyviai atrodė įsitraukę, vis labiau atsipalaidavo, domėjosi tolimesnių susitikimų detalėmis. Palyginant visus interviu, galima išskirti, kad kontaktas nebuvo vienodas su visomis poromis, todėl renkantis interviu mikroanalizei buvo įtraukti interviu ir su lengviau pavykusiu kontaktu ir su sunkiau.

2.2.3. Tyrėjos vaidmuo surenkant duomenis

Kadangi kokybinis tyrimas negali būti atsiejamas nuo tyrėjo (Yeh ir Inman, 2007), šiame skyrelyje bus apžvelgti tyrėjos pasirinkimai darant interviu su tyrimo dalyviais. Tyrėjos pasirinkimai atliekant interviu:

1. **Kalbėtis su dviem poros partneriais vienu metu. Š**is pasirinkimas yra grindžiamas anksčiau išdėstyta literatūra, kad poros santykis yra abipusė dviejų žmonių sąveika, todėl ją ir reikia tirti sąveikos aplinkybėmis. Pokalbyje su abiem poros partneriais kuriami bendri naratyvai.

2. **Užduoti kaip galima atviresnius klausimus.** Interviu metu buvo užduodamas vienas klausimas, po kurio sekė patikslinantys klausimai (Given, 2008).

3. **Rūpintis pokalbio emociniu saugumu.** Kadangi tema potencialiai gali iškelti į paviršių konfliktus ir skaudžius išgyvenimus, kai kurie pokalbio elementai buvo skiriami sukurti didesniam emociniam saugumui, atvirumo ir nuoširdumo atmosferai. Šie elementai buvo vėliau įtraukiami į radinių analizę, kaip neatskiriama kiekvieno iš poros partnerių ir tyrėjos dialogo dalis.

4. **Leisti būti sau žmogumi, turinčiu gyvus jausmus.** Tyrėja laikėsi smalsaujančio, gyvo, reaguojančio, kartu galvojančio žmogaus pozicijos, arba tiesiog buvo savimi. Dėl tokios laikysenos diskutuoja Atkinsonas ir Coffey (2002). Taip buvo lengviau užmegzti, palaikyti kontaktą, leido išlaikyti tyrinėjantį, iš anksto nežinantį santykį su žmonėmis, atskleidžiančiais savo išgyvenimus. Tačiau šis pasirinkimas turi savo trūkumų, nes tyrėjos

klausimai ir reagavimas į pašnekovus yra iš „savos kultūros“ į kitą, nepažintą poros kultūrą. „Savą kultūrą“ apibūdintume kaip psichologės, turinčios geštaltinės terapijos orientaciją, dirbančios su poromis konsultacinį darbą, ir tyrėjos kaip moters, kuri pati gyvena poroje, yra veikiama profesinių kultūrinių diskursų Lietuvoje. Vidinė tyrėjos prielaidos, užrašytos prieš pradedant tyrimą.

2.3. Duomenų tvarkymas ir analizė

2.3.1. Transkribavimas

Garso įrašai buvo transkribuoti į tekstinę ir sutartinių ženklų informaciją, siekiant perteikti pokalbio detales. Transkribuojant buvo naudotasi simboliais, remiantis Koganu (1998). Anot Mishlerio (1991), transkribavimas yra jau interpretatyvus, tačiau to neįmanoma išvengti, todėl svarbu būti sąmoningam savo kaip tyrėjo dėmesio selektyvumo garsams atžvilgiu klausant garso įrašo ir užrašant tai tekstu. Transkribavimo procesą sudarė du ratai, pirmas – žodžių užrašymas, antras – simbolių, parodančių pokalbio neverbalinius akcentus, sužymėjimas. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas detaliam dialogų transkribavimui, kad tekstas kiek galima labiau atspindėtų realų kalbėjimąsi, o ne tik pasakytus žodžius.

2.3.2. Naratyviosios analizės pasirinkimas duomenų analizei

Žmogaus patirties traktuotė naratyviojoje analizėje. Tyrėjai neturi tiesioginio priėjimo prie kito žmogaus patirties. Todėl dirbama su patirties reprezentacijomis. Ricoeur suformulavo naratyvo teoriją (Ricouer, 1991), kurioje naratyvas turi asmens tikrovės atspindėjimo, o ne tikrų faktų atsiminimo funkciją. Naratyvų tyrimai yra grįsti prielaida, kad žmonės supranta ir įprasmina patirtį pasakodami istorijas (Andrews, Squire, Tambokou, 2008). Analizuodami, kaip poros partneriai kuria prasmę kalbėdamiesi apie skirtingumo išgyvenimą, turime nepamiršti, kokia daugiaplanė gali būti prasmė.

Esant tokiai didelei naratyvų tyrimų metodų įvairovei, Clandininas ir Rosiekas (2006) kviečia apibrėžti, kas yra naratyvas konkrečiame tyrime. Šiame darbe naratyvas apibrėžiamas taip:

naratyvas – dialoge pasakojamas tyrimo dalyvio išgyventos patirties segmentas, turintis kontekstinę seką, atspindintis dalyvio santykį su išgyventa patirtimi.

2.3.3. Duomenų analizės metodai

Duomenys buvo analizuojami dviem pjūviais, t. y. makroanalize ir mikroanalize. Makroanalizei buvo pasirinkta teminės naratyvų analizės metodas (anlizuota 13 interviu), o mikroanalizei – dialoginė naratyvioji analizė (analizuoti 4 porų interviu). Teminės analizės, makroanalizės metu buvo siekiama padengti visą skirtingumo išgyvenimo plotį, atskleisti įvairias temas (Braun ir Clarke, 2006; Frost, 2011). Tačiau nagrinėjant temas, matėsi, kad teminėje analizėje lieka neatskleisti dalykai, kurie yra papasakoti netvarkingai, užuominomis. Lieka neįvardintas dialogo dalyvių neverbalinis reagavimas. Pernelyg smulkus duomenų fragmentavimas, sekos praradimas, kaip pagrindinio bruožo, būdingo naratyvui (Riessman, 2008), atsiskleidė bedirbant. Buvo pasirinktas dar vienas mikroanalizės pjūvis – dialoginė naratyvioji analizė (Riessman, 2008; Bamberg ir Georgakopoulou, 2008).

2.3.4. Tyrimo etika

Tyrimas buvo atliekamas laikantis dviejų etikos kodeksų: tyrimo etikos ir psichologo darbo etikos. Tyrimo dalyvio sutikimo tekste buvo pažymėta, kad tyrimo dalyvis gali bet kuriuo metu pareikšti norą, kad medžiaga, susijusi su jo asmeniu nebūtų įtraukta į tyrimą. Visi sutikimai yra saugomi, siekiant neatskleisti tikrųjų tyrimo dalyvių vardų.

2.3.5. Tyrimo kokybės užtikrinimo sprendimai

Pagal Creswello ir Miller (2000) klasifikaciją buvo naudojami tyrėjo refleksijų įtraukimo ir pluralistinis metodas (Frost, 2006, Flick, 2007), derinant du naratyviosios teminės ir naratyviosios dialoginės analizės modelius. Ilga tyrimo trukmė (2 metai), bei ilgalaikis įsitraukimas į tyrimo sritį (7 m. psichologinio konsultavimo darbas su poromis) atitiko ir Loh (2013) apibrėžiamus patikimumo kriterijus. Siekiant didesnio duomenų analizės patikimumo buvo atliekama tarimosi su kolegomis (angl. *peer debriefing*) procedūra, buvo konsultuotasi su išoriniais, neįsitraukusiais į tyrimą profesionalais (Lietuvoje ir Suomijoje).

Pagal validumo kriterijus, kuriuos diskutuoja Polkinghorne'as (2007), šiame tyrime buvo atsižvelgta į duomenų surinkimo validumo užtikrinimą bei interpretacijų validumo užtikrinimą. Duomenų surinkimo metu buvo siekiama atsižvelgti į:

a) kalbos kaip prasmės komunikavimo priemonės ribas.
b) sąmoningų pastebėjimų apie save ribas.
c) tendenciją, kad dalyviai filtruoja jausmus, tyrinėjimus, supratimą apie save.
d) tekstai yra visų pokalbio dalyvių produktas, įskaitant tyrėją (tyrėjos vaidmuo formuojant naratyvus taip pat reflektuojamas ir analizuojamas).

Interpretacijos jau nuo transkribavimo stadijos negali būti atsiejamos nuo tyrėjo perspektyvos (Polkinghorne, 2007). Buvo reflektuojami tyrėjos vidinės prielaidos, tyrėjos indėlis formuojant naratyvą interviu metu bei galima įtaka radinių apibūdinime. Interpretacijų validumas buvo užtikrinamas cituojant tekstus, atskiriant radinių aprašymo ir radinių interpretavimo stadijas, pripažįstant, kad kitas tyrėjas, remdamasis kita teorija, kitame kultūriniame kontekste ir kitu laikotarpiu gali pateikti skirtingas radinių interpretacijas.

3. RADINIAI

3.1. Skirtingumo išgyvenimas kaip procesas

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą radiniuose pristatomi skirtingumo išgyvenimą sudarantys elementai, išdėstyti ir atskleisti kaip procesas. Skirtingumo išgyvenimą sudaro: **1) ryšio nutraukimas; 2) kova; 3) pasunkinta komunikacija; 4) skilimas "arba aš – arba tu" tenkinant poreikius; 5) pastangos grįžti į norimą ryšį.**

3.1.2. Ryšio nutraukimas

Ryšys nutrūksta, kai pokalbis skaudus, vienpusiškas, nesuprantamas. Godos pavyzdys apie pokalbio skaudumą: (GS.256):

#00:24:05-9# (tyrėja): Ir tu sakai, skaudu, ką tu toliau darei? Pabuvai tenai, kas su tavim vyko tada?
*#00:24:13-7# (Goda): Aš parėjau namo, labai daug mąstydama, *sušalau*, kol parėjau namo.*

Ryšio trūkis dažniausiai skaudus bent vienam iš partnerių, o dažniausiai dviems patyrimas, todėl kai kuriais atvejais ryšį bandoma atstatyti gana greitai – **„**griauti sienas**“**, bet kai kuriais atvejais ryšio nutrūkimas tęsiasi ir tampa kasdienių santykių dalimi.

3.1.3. Kova

3.1.3.1. Galios naudojimas

Galios naudojama argumentuojant, išreiškiant balso intonacija, užimant poziciją, pasipriešinant, nutraukiant ir įsiterpiant į pokalbį.

Kiekvienas asmuo poroje iš savo pusės mato problemos **„**šaknis**“**, įtampa ir galinėjimasis jaučiasi ir pokalbio metu, pavyzdžiui:

#00:13:39-0# (tyrėja): Aš taip jaučiu, kad ir dabar, kad mes artėjam prie to, kad jūs kiekvienas iš savo bokšto sakot, ar ne, iš savo.
#00:13:45-0# (Jadvyga): Taip.
#00:13:47-0# (Romanas): Taip.
#00:13:52-1# (tyrėja): Matau kad ta įtampa [net dabar yra
#00:13:52-1# (Romanas): Mes kiekvienas] iš savo pusės matom problemos šaknis ir tikimės (2) reakcijos nu iš to kito, bet niekas nenori padaryti pirmo žingsnio, nu tai toks (.hhh) besibaig... ciklas be galo, ta prasme, kuris faktiškai užsukamas labiau, kartais mažiau, toks. Irrrr (.hhh) (3)

Galia naudojama, kai vienas iš partnerių *nori būti aiškiau suprastas, labiau matomas, išgirstas*, kai nesutinka su paaiškinimu (LV.164a) arba su išvada (SD.38). Galios naudojimas kaip **pasipriešinimas** atsispindi Jadvygos ir Romano pasakojime (JR.218). Galia naudojama paaiškinant savo elgesį (PM.162a), kurį partneris suvokia kaip skirtingą, pataisant (JD.116a), nesutinkant, kad yra taip sakęs (MP.46), įvertinant, kas yra normalu (VG.150), parodant norą kovoti dėl savo poreikių (MP.264a), pavyzdžiui Monika sako:

#00:14:30-2# (Monika): Čia savo svarbumas, nu kaip aš nesvarbi? Tai ką mano tas susitikimas nesvarbus? Nuvertina, jaučiuosi. Jo, nuvertina. „Nu kas čia tau, pamanyk, su draugėm prie kavos paplepėt susitiksi. Mažu ką. Tavo poreikiai nesvarbūs.“ Nu vat aš tai jaučiu.
#00:14:53-9# (tyrėja): O.k. ir ką tada norisi daryti?
#00:14:56-1# (Monika): Aa kovoti. Eiti kovoti, iškėlus sakyti. Ne nu tai klausyk, svarbūs tie mano poreikiai. Aš vistiek nenusileisiu. „Žiūrėk, man reikia.“ Bet siūlau paskui, atėjus, sakau „tai KAIP galima?“ Ne toj situacijoj, vėliau. Buvo bandyta porą kartų šaukti, kad „galvojam“, KAIP elgiamės, ką darome.

Galynėjimasis gali būti ir *nebylus, veikiant, t. y.* **„tiesiog leidžiant sau“.** Milda, reaguodama į Pauliaus pastabas, įvardija, kad dėmesio rodymas ir flirtas jai yra susijęs su vidinėmis nuostatomis, kada ji neleidžia sau ir kada sau leidžia, suprasdama, kad flirtas tonizuoja (PM.166). Leisdama sau elgtis ir flirtuodama ji nebyliai galynėjasi su skirtingu partnerio požiūriu į tokias situacijas (PM.22).

Nagrinėjant galios naudojimo būdus lyčių atžvilgiu, galima apibendrinti, kad šio tyrimo dalyvės galią pasiimdavo pertraukinėdamos, apibūdindamos situaciją, kokia ji **„**iš tikrųjų“, užimdamos poziciją, kaltindamos, inicijuodamos ir primindamos susitarimus. Vyrai – argumentuodami, nepripažindami partnerės jausmų, keldami sąlygas ir primindami poreikių patenkinimo mainus. Ir vieni, ir kiti remiasi savo ankstesne ir ankstyva patirtimi, kelia balsą arba nebyliai naudojasi galia ir gina savo nuomonę ir požiūrį.

3.1.3.2. Palyginimas

Tyrimo dalyviai palygina save su partneriu, savo patirtį su partnerio ir patirtį tėvų šeimoje, jųdviejų santykį anksčiau ir dabar (anksčiau susikalbėjo, dabar nesupranta (SD.120)) bei su kitais žmonėmis. **Atpažindami skirtingumą** partneriai apibūdina save ir kitą kaip skirtingo būdo žmones (ji audringa, jis lieka šaltas (MP.4); nepastebi to, ką pastebi partneris (PM.182, LV.8b, KA.42), jis griežtas, ji bando išlaviruoti (SA.26), linkusi švelniau (LV.86b.). Atpažindami savo ir kito elgesio skirtumus, svarsto ir lygindami su kitu partneriu *aiškiau* apibūdina savo būsenas. Pavyzdžiui, matydamas, kad jo žmona svajoja, Deividas sako (JD.58a):

#00:08:11-2# (tyrėja): Jūs dabar skirtingai svajojat.
#00:08:11-2# (Jurga): Hm.
#00:08:17-1# (Deividas): Man kažkokių svajonių, aš dabar pats mąstau, ar aš turiu svajonių, ko gero, kad tokių ryškių nėra. Kai tas laikotarpis ir buvo toks, nežinau, pilkas, susitaikiau su ta situacija, kad mes taip gyvenam. Ir tiesiog tų svajonių ir negimė. Tas darbas, pamačiau, kad užknisa, matai kartais tokį beviltiškumą, tokią beprasmybę darbo. Darai, popierius kepi, kepi, niekam nereikia. Tai va toks nusivylimas tuo atžvilgiu. (...)

Paulius **blogai jaučiasi palygindamas**, kad turi daugiau noro būti arčiau nei partnerė (PM.26), o kai matuoja partnerės rūpinimąsi, jiems esant prie kitų žmonių, ir mato stoką, pradeda ja abejoti ir nepasitikėti (PM.120b):

#00:08:28-2# (Paulius): Ne, nu natūraliai, jeigu tau žmona aiškina, tave myli ir taip toliau, o prie žmonių net neprieina niekada, neatneš tau lėkštės ką nors <u>užkąsti</u>, kartais atneša <<vieną kartą iš dešimt kartų>>, bet aš jaučiu, kad prie žmonių aš labiau ją <u>prižiūriu</u> visą laiką, ji absoliučiai atsijungia ir yra tas, pradedi iš karto žmogum abejoti ir nepasitikėti.

Paulius palygina ir jaučiasi teisus, kad jeigu jis elgtųsi taip, kaip elgiasi žmona, – būtų neadekvatu (PM.58a), jis „matuojasi“ žmonos elgesį, ir suprasdamas, kad tai jam netiktų, nori, kad ir ji elgtųsi pagal jo supratimą, kas tinka. Jonui keista, kai mato kitaip elgiantis (RJ.180).

3.1.3.3. Dėmesio atitraukimas nuo santykio

Temą buvo išskirta iš Aleksandro pateiktos įžvalgos, kad **lengviau šnekėtis apie daiktus, negu apie jausmus** (KA.50):

#00:07:59-3# (respondentas): Bet tai darosi per sudėtinga. Sakysim. Jausmų ir čia visą tą pasaulį. Todėl aš konkretizuoju situaciją, ar ta dulkelė gali kažką pakeisti.

Pokalbiuose dalyviai užsimena apie kitas priežastis, norus, santykių sudėtingumą, bet apie juos nekalba.

Jausmai kilę su partneriu nukreipiami į **vaikus, kitus artimuosius**, bet santykių tema neliečiama. Inesa nepatenkinta, kad kai „įjungiamas pyktis“ ir aplinkiniai kenčia (IE.94), be kitų išvadų, ji nukreipia naratyvą ta linkme, kad nori dar griežčiau, nors ir su didesne ramybe kontroliuoti sūnų (IE.130b, IE.138a). Monika savo naratyve reflektuoja, kad ji supyko, jog vyras jos nepalaiko, o pyktį išreiškė vaikui (MP.226).

Apibendrinant kovos temą, matyti kad yra ir atvira ir paslėpta kova. Kova išsiplečia apie daiktus ir žmones, kurie yra šalia, joje naudojama galia, palyginimai.

3.1.4. Pasunkinta komunikacija

3.1.4.1. Paaiškina–vertina

Tyrimo dalyviai prisimena ir atpažįsta patirties dalį, kad jie norėjo paaiškinti savo skirtingai suvokiamos situacijos matymą. Kai kuriuose interviu partneriai tęsdavo savo neužbaigtus pokalbius ir mėgino vienas kitam daugiau paaiškinti paties interviu metu. Paaiškinimuose atsispindėjo savos teorijos kaip interpretuoja įvykį ar elgesį, kartais partnerio motyvus, turėjimas, taipogi savo elgesio motyvų, savo norų ir savo veiksmų apibūdinimas. Kalbant apie partnerį, vyravo jo būsenų ir situacijos paaiškinimai.

3.1.4.2. Mato / girdi–interpretuoja

Nematymas ir negirdėjimas atsispindi per kito partnerio grįžtamąjį ryšį, atsiliepimus. Nematydamas kažko partneris irgi interpretuoja. Pavyzdžiui, Romanas nurodo, kad partnerė linkusi nepastebėti dalykų, kuriuos jis daro (JR.104a), nepastebėjimas jį erzina ir piktina, nes mano, kad nepastebėjimas yra netiesa (JR.104b). **Netiksliai supranta neverbalinį elgesį.** Romanas skundžiasi, kad sunku nuskaityti partnerės jausmus. Po konflikto tik nurimus emocijoms, bet neišsiaiškinus lieka įtampa, jis nesupranta partnerės pasikeitusių jausmų (JR.142a). **Jaučiasi taip, kaip interpretuoja partnerio elgesį.** Paulius nesupranta dėmesio nerodymo prie kitų žmonių, jam kyla kitos mintys (PM116b), jis nervinasi ir pavyduliauja, kai žmona rodo draugiškumą kitiems kūno kalba (PM.34). Auga įtampa stebint jos elgesį, kyla pyktis (PM.78a), o nepasitikėjimas partnere atsiranda daugiau remiantis savo interpretacija (PM.116 a), tai matyti iš jų pokalbio fragmento:

#00:07:54-0# (Milda): Jokios erotikos ten net negali būti, ten net nekvepia mintyse. (...)
#00:08:02-3# (Paulius: Man įdomu išgirsti, dėl ko jinai, nu tai ką... kam nekvepia, man kvepia, pavyzdžiui, man atsiranda nepasitikėjimas partneriu, nesupratimas, kur jinai nori, ką veržiasi, ir kai matai, kad prie žmonių man jinai dėmesio absoliučiai nerodo, pradedi iš karto visai kitom mintim mąstyti apie tą savo žmogų. Kodėl jinai tiktai rodo prie mūsų dviejų...

Skirtingumo išgyvenime partneriai iš turimos nepilnos informacijos įžvelgia neigiamus partnerio motyvus. Pavyzdžiui, Goda, gavusi prieštaringą informaciją apie paskolos išsimokėjimo laiką, suvokė, kad netiksliai skaičiuoja šeimos finansus ir daro išvadą, kad jai meluoja (GS.36a). Partnerių pokalbiuose nuskamba **išankstinis žinojimas apie kito elgesį ir nuostatas**, klausiant ir jau turint atsakymą (MP.34) arba turint atsakymą dar nepasitikslinus su partneriu (SA.54, RJ.46, MP.222), pavyzdžiui, Monika mano, kad partneris ją nuvertina (MP.260), jos partneris žino iš anksto, kad partnerė sieks galutinio savo sprendimo (MP.80).

Skirtingumas išgyvenamas, kai komunikacija pasunkinta. Komunikacijos procese ne visi ženklai yra perduodami tiesiogiai. Kartais žmonės pastebi kito elgesį ir savaip jį interpretuoja.

3.1.4.3. Jausmų sąveikos

Vyraujantis jausmas yra įtampa, tačiau tai ne vienintelė būsena skirtingumo išgyvenimo metu. Tekstuose buvo analizuojami jausmai, priklausomai nuo to ar tyrimo dalyvio naratyve matomas tik vienas būdas, kaip elgtis, jaustis, t. y. viena savo versija, ar yra ir antra, partnerio, versija.

Tais atvejais, kai partneris skirtingumo situacijoje turi vieną versiją, pastebimi *agresyvumo, pykčio, susinervinimo, nuoskaudos* jausmai. Tuo tarpu tada, kai partnerio pasakojime yra dvi versijos, yra *išgąsčio, nežinojimo, nepasitenkinimo, sunkumo būsenos, tačiau yra ir liūdesio, supratimo, norėjimo spręsti ir priėmimo* būsenos.

Kai komunikacija pasunkinta, susitikrinimo, ar teisingai suprato, ką pamatė ir išgirdo, su poros partneriu nėra. Viduje jie lieka nesuprasti vieniši, pasimetę, išduodantys save, išgyvena beprasmybę, bet ir ieško atsakymų.

3.1.5. „Arba aš – arba tu" skilimas tenkinant poreikius

Skilimas **„**Arba aš – arba tu**"** apibendrinta pastebėjus, kad partneriai elgiasi aukodamiesi prisitaikant prie kito arba tenkindami tik savo poreikius. Išryškėjo du pasirinkimai, kada partneris elgiasi tik pagal kitą arba tik pagal save.

3.1.5.1 Aukojimasis prisitaikant

Kai vyrauja orientacija į partnerį, galima matyti keletą tendencijų:

prisitaikymo atsisakant savęs tendencija, kai elgiasi pagal kitą, nes sunku išsakyti savo poziciją (nors tyrimo dalyviui jis yra žinomas), elgiasi pagal kitą ir blogai jaučiamasi arba žinoma, kad elgimasis savaip bus netinkamas, ir daroma dėl kito partnerio poreikių;

prisitaikymo kaip derinimosi tendencija, kai dedamos pastangos atsižvelgti į partnerį ir nesielgiama vienpusiškai, taip pat išreiškiamas noras elgtis savaip;

aukojimasis nesusimąstant, t. y. tiesiog nekeliant sau klausimų, kodėl taip elgiasi;

prisitaikymo reikalavimas, kai vienas iš partnerių arba išsireikalauja, arba tikisi, kad gali išsireikalauti, o kitas turės paklusti.

3.1.5.2. Savo poreikių tenkinimas

Vidinis pasirinkimas elgtis pagal save būna nuoseklus, atitinkantis asmenines vertybes, principus ir prioritetus. Toks elgesys kartais minimas kaip darymas pagal save ignoruojant partnerį. Pavyzdžiui, Vita ilgą laiką mėgindavo atkurti ryšį, bet dabar suvokia, kad nebenori to daryti (VG.112), ji ilgą laiką palaikė partnerį, dabar nebenori palaikyti dėl tų dalykų, dėl kurių ji nesutinka pagal savo vertybes (VG.48). Monika, tardamasi su partneriu, nenori keisti savo planų (MP.256b).

Tačiau kitos tendencijos – prisitaikymas, atsisakant savęs, aukojimasis nesusimąsčius ir paklusimas partnerio išsireikalavimui yra apie tai, kaip partneriams tenka savo norų atsisakyti.

3.1.6. Pastangos atkurti norimą ryšį

Pastebimi bandymai grįžti į ryšį, kuris prieš tai nutrūko.

Apie **pastangas šnekėtis** pasakojo arba kokiu nors būdu užsiminė daugiau nei trys ketvirtadaliai porų. Tyrimo dalyviai teigia, kad juos skatina noras išsiaiškinti (GS.298c, IE.218), kviesti tartis (MP.396), nenoras, kad liktų nuoskaudos arba klaidingi nusistatymai (LV.78b), noras ieškoti kompromisų, neiti į atvirą konfliktą, išspręsti, lanksčiai reaguoti (LV.192c). Taip pat pokalbis duoda galimybę suprasti, spręsti, ar dar yra galimybių kurti pagarbų santykį, ar jau viskas baigta (VG.272, VG.280). Vaidas sako, kad jų pokalbis turi tikslą, jis nori, kad partnerė pamatytų ir gerbtų galimybę jam elgtis *kitaip ir suprastų jo nuomonę* (LV. 206):

#00:35:35-2# (Vaidas): Nu taip, ta prasme, vėlgi yra, aš tikrai nenoriu kelti konflikto, jeigu jinai blogai tame jaučiasi, pavyzdžiui, išėjo, dar kažkas, tegu būna. Iš jos pusės irgi reikia suprasti, kodėl, kad man vaiką nesinori plėšt nuo mamos, arba atskyrimą, dar kažkas tai, ar sukelti blogus jausmus, tiesiog yra elementarios priežastys, ir aš tikrai nemanau, kad ten kažkokia žala ir ten dar kažkas, nu yra mano tokia nuomonė. Tu jos gali lygiai taip pat nesuprasti, tiktai viskas, ko aš prašau, kad ją gerbtum ir pamatytum, kad galbūt kitaip galima.

Įprastos būsenos atkūrimas tema apima individualius būdus, kaip partneriai mažina įtampą, ir poros partnerių bendras pastangas.

3.2. Prasmės konstravimas skirtingumo išgyvenime

3.2.1. Nepasiekiamas partneris komunikacijoje

Analizuojant keturi porų, pasakojančių apie skirtingumo išgyvenimą, atvejus pastebėta, kad partnerių sąveikose yra dominavimo, pasyvumo, buvimo šalia, atribojimo ir kontrastingo komunikavimo tendencijos.

3.2.2. Buvimas teisuolišku santykyje

Dialoginė naratyvioji analizė rodo, kad partneriai pateikia save kaip nelygiavertį kito partnerio atžvilgiu, kiekvienas akcentuoja savo kriterijus, pagal kuriuos vertina savo ir kito veiksmus ir požiūrius.

Analizuojant, koks partnerių santykis naratyvuose, galima matyti, kad yra „kovinių“ apibūdinimų: iš aukšto (hierarchiškai), kova, pasitraukimas, distancija (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Santykis į partnerį skirtingumo išgyvenimo naratyvuose

	Santykio su partneriu tendencijos naratyvuose	Atvejai
1.	Iš aukšto, nesistengiant išgirsti kitą pusę, vertinantis partnerį	I, II, III, IV
2	Kova, nebylus galinėjimasis	I, II, III, IV
3	Distancija, pasitraukimas	I, II, III, IV

Nagrinėjamuose naratyvuose santykio lygiavertiškumas pranyksta ignoruojant partnerį: Monika nesistengia išgirsti savo partnerį, vertina ir kovoja už savo poreikius, tuo tarpu Petras jaučia, kad santykis nepastovus, jis ir paklūsta, ir atsiriboja. Aleksandras pasitraukia nuo partnerės, pasinerdamas į savo interesų sritis ir ironiškai nusiteikdamas partnerės reikalavimų atžvilgiu, kartu su jais kovodamas. Kotrynai sunku kovoti ir reikalauti to, kaip turėtų būti, kas pagal jos kriterijus kontrastuoja su tuo, ką ji mato. Regina Jono atžvilgiu jų naratyve yra paklūstanti, išlaikanti distanciją arba besielgianti su juo kaip su vaiku. Jonas arba visai nedalyvauja santykyje, arba stebi nepatenkintas. Milda, maištaudama prieš Paulių, ignoruoja Pauliaus pastabas, atsiriboja nuo jo tais momentais, kuriais tikisi pastabą gauti.

Savęs pateikimas skirtingumo išgyvenimo situacijoje *remiasi tik savo kriterijais*, žiūrint į partnerį iš aukšto, galinėjantis, kovojant ir atsitraukiant. Kitas asmuo tai jaučia ir *reaguoja jau nebe pačią aptariamą problemą, o į santykio būdą*.

3.2.3. Du žmonės, dvi patirtys, bet versija viena.

Palyginant tarpusavyje keturių porų atvejų naratyvus, buvo gilinamasi, kaip santykyje su partneriu atsiskleidžia savęs pajauta ir partnerio pajauta. Antroje lentelėje pateikiama apibendrinta savęs ir kito pajautos analizė visuose keturiuose atvejuose.

2 lentelė. Savęs ir kito pajauta naratyve

Aš ir kitas naratyvuose	Pasireiškimas	Atvejai
Kalbama tik apie *vieno* partnerio versiją	Savo požiūris išreiškiamas trumpais komentarais, replikomis, numanomas tačiau neaiškus	I, II, III, IV
Susilieja arba susivienija su partneriu, su artimaisiais	Kalba už save ir už partnerį, greitai perima kito nuomonę, prisiima atsakomybę už kitą, paklūsta reikalavimui ar lūkesčiui	I, II, III, IV
Paslepia savo poziją	Išreiškia juoku (Milda)	IV

Pasakotojo naratyve nėra aiškios antros versijos. Kito(savo) požiūris išreiškiamas neaiškiai: trumpais komentarais, replikomis, juoku, arba yra numanomas, tačiau neaiškus. Dar viena atskirumo stokos apraiška yra susiliejimas arba susivienijimas su kitais žmonėmis (su partneriu arba vaikais), jis tiriamųjų patirtyje skleidžiasi įvairiomis formomis: perėjimas į kalbėjimą už du arba už save ir kitus, greitas kito nuomonės perėmimas ir susiliejimas prisiimant atsakomybę už kitą, paklusimas. Krenta į akis tai, kad nėra atskirumo tarp vieno partnerio patirties ir kito partnerio patirties. Visuose keturiuose aiškios savęs pajautos ir vidinio pasirinkimo nerasta.

3.2.4. Partneriai skundžiasi ir ieško užtarėjo

Pokalbis vyksta partneriams apsisprendus kreiptis psichologinės pagalbos ir lankytis porų santykių grupėje. Šios aplinkybės atsispindi prasmės konstravime partnerių naratyvuose. Visais atvejais partneriai dalinasi sunkiais išgyvenimais (žr. 3 lentelę), neužsimena apie tuos momentus, kada skirtingumas jiems natūralus, priimtinas. Nagrinėjamuose atvejuose pastebėtos tendencijos pagal tai kokį išgyvenimą atskleidžia naratyvas ir į ką nukreiptas. Partneriai kalba skųsdamiesi, išreikšdami nepasitenkinimą, kreipdamiesi užtarimo pas tyrėją.

3 lentelė. Skirtingumo prasmės konstravimas psichologinės pagalbos aplinkybėse

Naratyvų kreipinių tendencijos	Išgyvenimų turinys	Atvejai
Skundas tyrėjui	Pasakoja apie pasikartojančius sunkius konfliktiškus išgyvenimus, neranda sprendimų. Pasakojama skundžiantis. Nepatenkinti situacija.	I, II, III, IV
Kreipiasi užtarimo pas tyrėją	Pokalbyje į tyrėją kreipiasi kaip į arbitrą, kad įvertinų, kuris yra teisus. Situaciją pavadina psichologiniais terminais. Tyrėja įsitraukia parodydama supratimą vienam iš partnerių (IV atvejyje)	I, II, IV

Skundas, kreipimasis užtarimo išreiškiamas to partnerio, kuris pristato situaciją ir pasakoja savo išgyvenimus. Tyrėjai sukilęs gailesčio jausmas ir noras pritarti vienam iš

partnerių pokalbio metu (Mildos ir Pauliaus atveju) taip pat atspindi naratyvo kreipinio ieškoti užtarimo pasekmes. Šios tendencijos pastebėtos remiantis dialoginės naratyviosios analizės suteikiama galimybe nagrinėti visus tris pokalbio dalyvius ir tyrėjos refleksijomis.

3.2.5. Metanaratyvai pastiprina arba susilpnina partnerio versiją

Skirtingumo prasmė konstruojama pasitelkiant ir metanaratyvus. Šio tyrimo dalyvių naratyvuose išryškėjo toliau išvardinti metanaratyvai, kurių sąrašas nėra baigtinis: moters buvimas su vaikais namie, socialinis bendravimas mažiau svarbus nei darbas, užprogramavimas nuo vaikystės arba vaikystės patirties įtaka, buvimas direktore arba vadybininke namuose, nekalbėjimas apie jausmus, tėvų pagalba vaikų šeimai, komplekso turėjimas, platesnės moters nei vyro pareigos namuose, vyturiai ir pelėdos, kas vairuoja, tas turi galią, kažkur kitur yra geriau nei čia, vertingas yra tik prasmingas bendravimas, neformalus bendravimas vakarėlyje ir flirtas, moters dėmesio rodymas vyrui, vyro / žmonos kontroliavimas, savaitgalio planai.

Nors vyraujantys metanaratyvai savo turiniu yra skirtingi kiekvienos poros atveju, bendra yra tai, kaip jie naudojami. Remiantis keturių porų mikroanalize galima matyti kelias tendencijas, kaip metanaratyvas dalyvauja prasmės kūrimo procese: jis stiprina ar silpnina partnerio versiją.

Kai partneris, pajungdamas metanaratyvą, pagrindžia savo nuomonę, turi argumentų arba tiesiog geriau jaučiasi, matyti metanaratyvo stiprinanti funkcija. Partnerio pozicija tuomet yra nekvestionuojama. Metanaratyvas išlaisvina rinktis pagal kokias normas gyventi (Milda).

Silpninanti tendencija pasireiškia, kai metanaratyvo atžvilgiu pasakotojas yra pasyvesnis, neužduodantis klausimų, neprieštaraujantis susiklosčiusiems įpročiams ir vaidmenims (Irena neužduoda klausimo, kodėl moters pareigos šeimoje platesnės, o tik reaguoja juoku). Kitos metanaratyvo silpninančios partnerį apraiškos – negalėjimas susiklosčiusiusių bendravimo normų rėmuose rodyti patiriamų jausmų (Paulius negali jausti pavydo).

3.3. Tyrėjos įtakos refleksija

Tyrėjos asmens indėlis reflektuojamas prieš pradedant tyrimą, surinkus duomenis, bei analizėje ir radiniuose. Prielaidos, užrašytos tyrimo sumanymo stadijoje susijusios su tyrėjos profesine patirtimi, gyvenimo poroje patirtimi, tyrėjos asmeniu. Tokiu būdu tyrėjas yra instrumentas (Tracy, 2010).

Tyrėjos indėlis į interviu procesą:

a) Matomos pastangos išlaikyti dėmesį tyrimo klausimui ir gilinimasis į kiekvieno tyrimo dalyvio išgyvenimus;

b) Kartu svarstant, kaip pavadinti tai, kas su jais vyksta, leido patiems tiriamiesiems būti savo patirties ekspertais.

c) Savo matymo ar / ir žodžių siūlymas interviu metu. Nors tyrėjos tikslas tyrimo metu būti neutraliai, tyrėja kartais pasiūlydavo savo požiūrį, į kurį būdavo reaguojama entuziastingai arba neutraliai.

d) Nestabdymas kalbėti "ne į temą". Kai kurios pokalbių atkarpos nėra susijusios su tyrimo klausimais, tačiau tyrėja jų nestabdė ir tai byloja apie žmogišką interesą, kuris, tikėtina, leido atviriau kalbėti ir tyrimo dalyviams.

Apžvelgiant tyrėjos įtaka formuluojant radinius, tekste galima įžvelgti tendenciją radinius aiškinti per partnerių santykio tobulėjimo lūkesčio prizmę. Temose „Dėmesio atsitraukimas nuo santykio“, „Įprastos partneriams būsenos atkūrimas“ atsispindi ši tendencija. Pasirinkimas interpretuoti radinius remiantis geštaltinės terapijos teorija neišvengiamai persmelkė temas. Socialinių kultūrinių metanaratyvų pastebėjimas padeda paaiškinti galios naudojimo tendencijas, negalime atmesti jų svarbos. Tačiau jų svarbai gali būti suteikta per daug reikšmės.

4. DISKUSIJA

Interpretuojant tyrimų radinius remiamasi Hostrup (2010), Yontefo (2011), Schnarcho (2009), Burley (2012), Robine (2014) Woldt ir Toman (2005), Gadamerio (1999), Colemano (2011) ir kitų autorių koncepcijomis.

Skirtingumo išgyvenimas paaiškinimas kaip kontakto procesas. Kontaktas yra kelių stadijų procesas: inicijavimas, buvimas kartu ir atsitraukimas. Todėl interpretuojant tyrimų radinius svarbu atskirti, kada ryšio nutraukimas yra kontakto užbaigimas – natūrali buvimo ir nebuvimo kontakte kaita, o kada ryšys nutraukiamas siekiant kai lieka nepatenkinti santykyje su partneriu poreikiai. Tyrime atskleistos patirtys apie bandymus sugrįžti į ryšį galėtų būti interpretuojamos kaip kontakto inicijavimo stadija, kuri nepereina į pilno ryšio, buvimo kartu išgyvenimus dėl kontakto ribos sutrikimo arba dėl nevienodos reikšmės kiekvienam iš partnerių. Nepatenkinami iškylantys poreikiai palieka neredukuotą įtampą.

Skirtingumo išgyvenimo kaip savęs diferenciacijos paaiškinimas. Tyrimo dalyviai praleidžia savo kaip atskiro asmens poreikius, ir atsiribodami nepamato ir partnerio poreikių. Jiems sunkiau elgtis autonomiškai, laisvai pasirenkant ir išreiškiant save. Susitikdamas su kitu, asmuo labiau įsisąmonina save. Galima manyti, kad įsisąmonindami, kad yra dvi skirtybių matymo versijos, partneriai atliktų du savęs diferenciacijos veiksmus: atskyrimo veiksmą (mano ir kito versija) ir lankstumo veiksmą derinantis (sunku, liūdna, noriu suprasti ir spręsti). Kai partneris laikosi vienos versijos ir skirtingumo prasmė konstruojama vienos (dažniausiai savo) patirties pagrindu, savęs diferenciacija nevyksta.

Skirtingumo išgyvenimas ir konfliktas. Mūsų tyrimo dalyviai, lygindami save su kitu, ankstesnes patirtis su dabartimi, jaučiasi blogai arba jaučiasi pranašesniais. Jie mato partnerį priešingame poliuje. Galima sakyti, vyksta poliarizacijos procesas, kuriame skirtingumo prasmė konstruojama ne kaip skirtybės, bet kaip priešybės. Geštaltiniu požiūriu asmuo yra nesibaigianti polių seka (Wodt ir Ingersoll, 1991) ir linksta daugiau susitapatinti su vienu poliumi ir atmesti kitą. Poliarizacijos metu (Woldt ir Toman, 2005) kyla ambivalentiškų jausmų.

Yra porų, kurios savo santykius reguliuoja taip, kad išvengtų diskusijos ir neigiamų emocijų, kurios gali sukelti konfliktą (Benson, McGinn, Christensen, 2012), kyla klausimas, kaip partneriai tokioje poroje išgyvena skirtingumą? Mūsų tyrimas gali pateikti nuorodų, kad skirtingumas tuo metu nutylimas, nepastebimas arba ignoruojamas. Tuomet vienas iš partnerių elgiasi pagal kito lūkesčius vengdamas galimų pasekmių arba tiesiog nesusimąstydamas ir neišsakydamas (t. y. savęs nediferencijuodamas). Tada atviras konfliktas ir nekyla. Nesuderinamumas gali slypėti ilgai, kol kokioje nors konkrečioje situacijoje neišryškės.

Tyrimo dalyviai pateikia save kaip neatskirtą bet atsiribojusi, dominuojantį, pasyvų, nesuprastą, nepasiekiamą, kovojantį ir kt. Tokia kaita atspindi neįkalintą procesą, atspindintį

judraus kontakto su partneriu ir atožvalgos į aplinkybes ir auditoriją pobūdį (Bakhtin, 1981). Tokį besikeičiančio proceso reiškinį yra užfiksavę ir Bambergas ir Georgakoupoulou (2008). Nomadinis ("klajokliškas", verčiant iš angl. k.) savęs pateikimas keičiasi (Tamboukou, 2010), ieškant tokios vietos santykyje su kitu, kuri labiausiai atitiktų poreikius.

Pristatomas skirtingumo išgyvenimo poroje modelis reziumuojantis svarbiausius skirtingumo išgyvenimo aspektus ir paaiškinantis kaip sutrikusių santykių laikotarpiu neįvyksta atsivėrimas ir aprėpimas, kuriais grįstas dialoginis kito žmogaus pažinimas.

IŠVADOS

1. Skirtingumas išgyvenamas ties savo riba su kitu konkrečioje gyvenimiškoje situacijoje. Ieškančių psichologinės pagalbos porų skirtingumo išgyvenimas atsiskleidžia kaip procesas turintis kintančią seką:

ryšio trūkis,
atsinaujinanti įtampa ir sunkūs jausmai,
skilimas tenkinant poreikius „arba aš, arba tu",
pasunkinta komunikacija,
tarpasmeninė kova,
pastangos grįžti į norimą ryšį.

Ryšys nutrūksta, kai skirtybėms ryškėjant, partneriai neatpažįsta ir negali patenkinti savo poreikių būdami santykyje su kitu. Ryšio trūkis yra ne natūralus kontakto užbaigimas, o pakeitimas sunkios, skaudžios, neaiškios emocinės būsenos. Skirtingumas išgyvenamas kaip pasikartojanti įtampa, pyktis, susierzinimas, vienišumo, tuštumos, pasimetimo jausmas, problemų atsinaujinimas. Partneriai jaučiasi užstrigę ir ieško išeities. Jų savęs ir kito pajauta yra sumišusi.

Skirtingumo išgyvenime pastebimas skilimas tenkinant poreikius „arba aš, arba tu", kai aukojamasi prisitaikant arba tenkinami tik savo poreikiai, prasideda požiūrių poliarizacijos procesas. Partneriai įsitraukia į tarpasmeninę kovą.

Partneriai nenustoja komunikuoti. Pasunkintos komunikacijos fone matomi bandymai atviriau kalbėtis, mažinti įtampą. Partneriai pasirenka kalbėti skausminga tema. Tačiau jiems nepavyksta perduoti žinios, kartojasi įprastinės disfunkcionalios sąveikos ir ryšys vėl nutrūksta. Skirtingumo išgyvenimas tampa frustracijos šaltiniu sutrikusiuose poros santykiuose.

2. Skirtingumo išgyvenimo prasmes partneriai konstruoja remdamiesi dominuojančia savo arba kito patirtimi, pasitelkdami metanaratyvus, kaip nuorodą į sociokultūrines aplinkybes. Jie sustiprina arba susilpnina partnerio versiją ir palaiko monologišką laikyseną partnerio atžvilgiu. Tikėtina, kad tokios laikysenos asmuo kito patirtį suvokia kaip svetimą ir jos negali aprėpti.

Kurdami prasmes partneriai reaguoja ne tik į pokalbio turinį, bet ir į vertinantį, teisuolišką, ignoruojantį, nepasiekiamą santykį su kitu. Jei partnerystė suvokiama kaip lygiaverčių asmenų santykis, atsiveria proga konfliktui. Sutrikus santykiams, kai poros jau ieško psichologinės pagalbos, skirtingumo išgyvenimas pasižymi artumo menkėjimu ir išaugusiu atviro konflikto tikėtinumu.

AUTORĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

Girgzde, V., Keturakis, V., Sondaitė, J. (2014). Self-in-relationship-regulation narratives after couple enrichment. Europe's Journal of Psychology (EJOP), Vol 10, No 2 (2014), 336-351.

Girgzde, V., Keturakis, V. (2013). Narratives of difference in onset of group couple counselling. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 84 , 1866–1871.

Girgzdyte, V., Sondaite, J. (2010). A phenomenological study of couple's partnership experiences. Supplement of „Journal of Young Scientists", 1(26), 192–195.

DISERTACIJOS TEMA SKAITYTI PRANEŠIMAI KONFERENCIJOSE

Girgždė, V., Keturakis, V. (2014) „From enquiry to psychotherapy. Studing couples in distress: we get findings. Do couples get insights?". EAP "How art and science meet", 2014.10.15-18. Vilnius, Lithuania.

Girgždė, V. (2014) „Mes turime skirtumų. Ar mums jau skirtis? Skirtingumo išgyvenimas poroje" LPK „Quo vadis, psichologija?" 2014.05.10, Kauno sveikatos universitetas.

Girgždė, V. (2012) „Narratives of difference in onset of group couple counselling" ,3rd World Conference on Psychology. Counselling and Guidance (WCPCG-2012), 2012.05.09, Izmir, Turkey.

Girgždė, V. (2011) „Couple's Narratives after sensitivity training", IARR International Mini-Conference on Personal Relationships „Relationships development, maintenance, and dissolution", 2011.07.7-9 University of Gdansk, Faculty of Social Sciences.

Girgzdyte, V. (2010) „How couples experience partnership" International Conference „Young Science 2010" 2010.04.29-30, Šiauliai, Lithuania.

CURRICULUM VITAE

KONTAKTAI:

Elektroninis paštas:	vilija@kitokieprojektai.net

IŠSILAVINIMAS:

2009–2015	Psichologijos doktorantūros studijos, Mykolo Romerio universitetas, Psichologijos institutas.
2008–2014	Tęstinis dalyvavimas Summer Residential Gestalt Therapy Training programoje, Gestalt Associates Training, Los Angeles (Rita Resnick, Ph.D. and Bob Resnick, Ph.D.). Supervizijos pas Aleksandr Jeremeejev, PhD., Kevin McCann, Helen Kennedy.
1999–2001	Magistro laipsnis Europa Viadrina universitete (Executive MBA „Management and Marketing in Eastern and Central Europe“)
1989–1995	Magistro laipsnis klinikinės psichologijos studijose Vilniaus universitete, Filosofijos fakultete, Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedroje.

DARBO PATIRTIS:

2001–dabar	VšĮ „Kitokie projektai“ (mokymų ir konsultacijų kompanija), „Exploro“ tyrimų grupė
Paskutiniai projektai:	PsyCris tarptautinis tyrimo projektas psichosocialinės parama krizių valdyme, (2013-dabar), finansuojamas Seventh Framework Programme (FP7) ir Europos komisijos.
	Kokybinis inovacijų tyrimas „Kūrybinių partneryščių programoje“ (2012-2014), finansuotas Europos socialinio fondo.
	Kokybinis pareigūnų subjektyvaus sveikatos suvokimo tyrimas (2013) Kokybinis patyčių mokyklose tyrimas (2012).
	Darbo-gyvenimo balanso mokymo ir konsultavimo projektas UAB Omnitel (2010-2012), finansuotas Europos socialinio fondo.
2008–dabar	Privati individualaus ir porų konsultavimo praktika.
2005–2011	Lektorė Mykolo Romerio universitete.
	Kursai bakalauro ir magistro laipsnio studentams:
	„Grupių teorija ir praktika“, „Žmogiškųjų išteklių vadyba ir psichologija“.
2000–2001	Personalo vadovė įmonėje MG Logistics.
1998–2000	Laisvai samdoma konsultantė Lietuvos bankininkystės institute.
1997–1998	Atrankos vadybininkė įmonėje Jan&Co.
1995–1997	Psichologė Santariškių Universitetinės ligoninės reabilitacijos centre ir Reabilitacijos centre „Baldžio šilas“.

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Vilija Girgždė

EXPERIENCE OF DIFFERENTNESS IN COUPLES' SEEKING PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE

Summary of Doctoral Dissertation
Social sciences, Psychology (06 S)

Vilnius, 2014

The dissertation was written during the period of 2009-2014 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Assoc. Prof. Dr. Jolanta Sondaitė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology – 06 S).

The doctoral dissertation will be defended at the Psychology Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman:

Prof. Dr. Rita Bandzevičienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology – 06 S).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Aistė Diržytė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology – 06 S);

Prof. Dr. Saulė Raižienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology – 06 S);

Prof. Dr. Jonas Ruškus (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Educology – 07 S);

Prof. dr. Vilma Žydžiūnaitė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Educology – 07 S).

Opponents:

Assoc. Prof. Dr. Rasa Bieliauskaitė (Vilnius University, Social Sciences, Psychology – 06 S);

Prof. Habil. Dr. Viktoras Justickis (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology – 06 S).

The public defence of the dissertation will take place at the Psychology Research Council at Mykolas Romeris University on February 6th, 2015, at 10:00 AM in the auditorium I-414.

Address: Ateities st. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania

The summary of the doctoral thesis was sent out on January 6th, 2015.

The doctoral dissertation is available at the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius) and at Mykolas Romeris University library (Ateities st. 20, Vilnius).

Vilija Girgždė

EXPERIENCE OF DIFFERENTNESS IN COUPLES' SEEKING PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE

Summary

1. INTRODUCTION

Couple relationships are one of the most importance in humans life. In the experience of partnership one can find both positive and negative experience, the constituents of reciprocity, free choice and change are noticeable. The moments of tension and distancing with differences emerging are integral part of the relationships.

Because tight discourses of "how things should be" (Foucault, 1986) are in decline, partners have to negotiate, adapt and agree. Uncertainty and tensions become more prevalent in relationships. There are more possibilities for differences to show up. When people negotiate and accommodate relationship problems come up.

The couple counselling experience of the dissertation author shows that partners diversely assess and interpret the situations of emergence of differentness.

This study aims to reveal the experience of differentness of couple partners, i.e. to capture how couple partners make meaning of it.

Relevance of The Study

Psychological studies of couple partners' interactions fall within the framework either of academic family psychology field or applied interventions as psychotherapy, couple enrichment or couple psycho-education. The understanding of contemporary couple relationships and interventions are the pre-conditions for family sustainability (Halford, 2003). Interventions are couple education, development, counselling, psychotherapy. All of these practices are aimed at improvement of communication and negotiation skills. The gap between academic couple relationship studies and practice of interventions is similar to long term dynamics within the couple, both partners/ sides recognize the lack of connectedness: poor communication skills, perceived lack of communion, different world views (Black, Lebow, 2009). It is fairly difficult for the researcher practitioner to find common overlaying fields between academic studies and clinical observations. The concepts used in academic studies are often distant from the everyday experience of lay people. For example, couples use the word "crisis" to describe their relationship whereas scientists do not use such concept describing the period of difficulty in couple relationship.

In most cases, the scale of relationship sustainability is defined by the divorce rate. Unfortunately, it does not represent the whole dynamic of couple relationship. Divorce rate represents the consequences of the deterioration of couple relationship but has little to say about it's process.

The study focuses on the period of difficulties in couple relationship, when they seek for psychological assistance. The ongoing open or implicit couple conflict or emotional distancing is one of the most common reason for couples to seek psychological assistance. "We are very different shall we split"? - ask couples when they enter into the counselling room. It is important to study couple relationships before a divorce, when conflicts or emotional distancing persist and the times are difficult for partners.

The roots of the conflicts in couples are associated with the clash of differences, the emergence of differentness. The experience of differentness itself can be assigned with diverse meanings and be integrated variously.

Scientific Novelty and Significance For Practice

The theoretical novelty of the study. The issue for the study was chosen based on what seemed relevant for couples themselves. Therefore, the real problems in couple interactions are studied. The purpose of the study is articulated without reference to any pre-existing theories. We have chosen to head the construction of the theory based on a subjective experience of couples.

Generally, researchers have focused on a person while studying interpersonal processes. Thus, scientists may have missed what has been happening in-between the two people. The complex dynamic interpersonal process and its impact on the person is not amply described. This study has focused on the interaction process of the experience of differentness and not on the partners' personal characteristics. This is a new approach not only in the Lithuanian context but internationally as well.

The characteristics and dynamics of interactions between partners are scarcely explored from practitioners point of view. Therefore, this study is focused on the field with the interest from practitioners as well. Gestalt psychotherapists Robert Resnick and Rita Resnick (2008) emphasise that **"**how couples deal with differences is more important than what are the differences**"**. By elaborating on the idea we want to stress that it is important what meaning is constructed about the experience of differentness and how partners act accordingly. Based on the insights from the intervention practice, the study of the subjective experience of couples is developed. The efforts to integrate the experience of couple counselling with academic research is both a uniqueness and a challenge of this work.

The processes occurring in the latent phase of conflict development are revealed and deepened and form the theoretical novelty of this work. The concept of the experience of differentness in couple research has not been applied in Lithuania so far. Therefore, this dissertation about the experience of differentness in couples fills in this gap.

The significance for practice. The findings of the study deepen the understanding of the contact with the partner, reveals the necessity to look into the differentiation process, power relationship between partners. The findings of the study raise the goals for couple counselling: communication skills development, the review of attitudes, the awareness of one's own reactions towards the other person and self-differentiation. The experience of differentness may become a place of authentic encounter for partners, motivated for attentive observation of one's own relationship.

The methodological novelty of the study. Only few qualitative studies (Talbot, 2012) investigating couple interactions within constructionist framework and applying dyadic interviews could be identified in scientific literature about couples. The significance of dyadic process is emphasised in contemporary couple studies (Helms, 2013).

Narrative analysis is more common in educational, social work studies in Lithuania and worldwide. Conservative domain of the psychology science opens up little by little for

this qualitative method. Therefore, the narrative analysis used in this dissertation can be treated as a methodological novelty in psychological studies.

The applied two data analyses, thematic and dialogic narrative, make the methodological distinctness of this study. We could name the meanings constructed more accurately by combining two analyses. Such analyses allowed to view the partners' experience of differentness as a dyadic process.

Problem Statement

Although couple relationships undergo natural cycles of approaching and distancing, satisfaction and dissatisfaction (Erbert, 2000) we can identify regular difficulties pertinent to the majority of married couples. Some of the recently married partners solve the issues of hostility and lack of warmth by splitting and divorcing (Gottman, 1994; Matthews, Wickrama, Conger, 1996). Longitudinal studies indicate that from 40 to 70 percent of couples experience relationship deterioration (Gottman, Notarius, 2002) and the increased frequency of discord (Hatch, Bulcroft, 2004). Based on the aforementioned studies we can maintain that difficulties in relationship emerge in couples who have sufficient (5-20 years) experience in sharing common life and parenthood.

Conflicts and demand-avoidance behaviour are the most studied relationship difficulties. The learning to solve problems is usually come across in intervention studies. However, couple interaction studies in latent conflict are scarce compared to the advancement of the studies of small group interactions. Majority of studies about interpersonal conflict in couples are directed towards exploration of the negative side of conflict as well as other negative tendencies in couples' behaviour (Helms, 2013). Complex explanation of how the clash of difference becomes an open conflict is missing.

Some authors studied similarity and difference as a constant, i.e. qualities that individuals in couples possess. The permanent partners' qualities can be relevant in interpersonal relation studies, but studies that conceive differences as a constant find no place for researching interpersonal interactions and examining differentness as a process.

The interactions between partners in the experience of differentness have been scarcely studied. We can find the fusion as the opposite phenomenon to differentness in the studies of interaction perspective and open conflicts. They can be encountered within the intervention research context (Glickauf-Hughes, Foster, Jurkovic, 1998; Crawley, Grant, 2001).

Subjective experiences, related to emergence, recognition and integration of differences are not studied. We have not found any studies directly focused on the experience of differentness in couples.

The study context – both partners in couples have experienced difficulties in relationships and approached for psychological assistance in psychotherapeutic couples' relationship group.

Purpose and Questions of the Study.

Purpose of the study - to analyse and reveal the experience of differentness in couples partners based on their common narratives.

The study questions:

1. What constitutes the experience of interpersonal differentness in partners' common narratives?

2. How couple partners construct the meanings of the experience of differentness in common narratives?

2. METHODOLOGY

2.1. Qualitative descriptive study

Real and unique couple partners' experience is studied. Couple partners find themselves in dialogic exchange of meaning when they give sense to everyday and emotional events, which they comprehend the best themselves and they are unique to each couple. Qualitative approach fits mostly when we aim to describe how meanings are constructed by the study participants themselves, because the experience of differentness is studied in real life circumstances, inquiring into real experience of the couples. According to Polkinghorne (2005), the main purpose of a qualitative research is "to describe and clarify experience as it is lived and constituted in awareness" (p. 138).

The inquirer is the participant of reconstruction of meaning making, when couple partners narrate their specific experience. The experience of differentness is approached by researcher participating in the dialogue between partners, in unprepared, spontaneous talks and utterances, which are possible during in-depth interviews.

Reality is constructed via language, narratives (Bruner, 1986). Therefore, it is important to reveal the experience of difference based on the viewpoint of those experiencing it, by analysing partners' narratives. According to social constructivism (Gergen, 1985) reality is constructed socially (Hoffman, 1990), through narratives (Bruner, 1986), without single essential truth (Foucault, 1986; Kvale, 1992).

It is not clear how partners react, behave and construct meaning of it all at the intersection of differences. Therefore, this study examines how couples' partners construct the meaning (Shotter, 2000) of the experience of the difference. From methodological viewpoint, the construction of meaning can be analysed by the means of very detailed descriptions and dialogic interactions, which no questionnaire can reveal. Thus, qualitative descriptive study approach has been chosen to seek for the answers to the questions raised.

Preparation for the study. Before starting the dissertation study, it was important to try out the narrative analysis as a method. The author has studied it at the University of East London and supervised at University of Helsinki. The possibilities of narrative analysis have been tried in practice and the results were published (Girgždė, Keturakis, Sondaitė, 2014).

2.2. Data Gathering

2.2.1.The Study Participants

26 people participated in the study, 13 couples, intending to participate in psychotherapy group of couple relationship[4]. Study participants came from three different cities of Lithuania (in order to ensure the confidentiality, information about cities is unrevealed). Information about the group was advertised through Internet. It was also advertised in

[4] Couple relations groups - 10 weekly psychotherapy group sessions that occurred in 2011-2012. It was designed for couples, not individuals. Partners, feeling stuck in their relations were invited. Each group consisted of 4-6 couples. The group was conducted by 2 therapists. Sessions took place weekly, in the evenings and lasted for 1.5 hour. These were payed sessions,

radio discussions and interviews published in news portal. Study participants were not payed for their participation.

Purposive convenient sampling was used for the study (Morgan, 2008). Theoretical saturation has been reached in data gathering from 13 couples (Patton, 2002). The criteria for 6 years of common life in couple was applied. This criteria is helpful in choosing to focus on the stage in couples' life when discords and conflicts are observed (Gottman, Notarius, 2002; Hatch, Bulcroft, 2004; Levenson, Carstensen, Gottman, 1994). Interview participants, whose data were included for analysis, were married partners living together from 6 to 23 years. One couple had no children, other couples had from 1 to 4 children. One man was searching for job, three women were on the maternity leave and all the rest were employed. All the participants had a degree in higher education.

2.2.2. Interview

Interviews were carried out before they joined couple relations groups, from August 2011 to November 2012 and getting appropriate consent. In-depth, unstructured interview has been chosen as a data gathering method. The average duration of the interviews was 1 hour and 15 min. The goal was introduced to participants, all questions answered and permission to tape the interview was signed after warming up topics and after recording of demographic data. The first and major interview question was prepared beforehand based on the goal of the study.

Tell me please, when do you and your partner have different opinions, viewpoints, act and react differently, experience different feelings about the same thing? How do you experience this?

The participants were invited to speak about specific events and experience, which both partners could remember. They were asked to share the moments when they could recognise differentness, and were probed with additional questions on how they experience it. Interviews had been conducted at the same premises where couples relations group was carried out later. All interviews were taped/recorded. There was an atmosphere of openness, sincerity and interest during all the interviews. The contact between researcher and study participants was good, stable and gradually easing to the end of interview. Study participants seemed involved, they got gradually more and more relaxed and were interested in the details about future meetings.

2.2.3. Researcher's stance in data gathering

This chapter overviews inner assumptions of the researcher before the study as well as choices made during the interviews. Because no study can be isolated from the researcher herself (Yeh, Inman, 2007). Researcher's choices are the following:

1. **To talk to two couple partners at once.**

This choice is based on the previously presented literature review. Couple's relationship is understood as a mutual interaction between two persons, so it has to be studied interactively, unfolding in action. Common narratives are created talking to both partners.

2. **To present as open questions as possible.** At the time of the interview one question is presented which is followed up with additional questions (Given, 2008).

3. **To attend to the emotional safety of the interview.** The theme potentially may provoke conflicts and painful experiences, therefore, some elements of the discussion were dedicated to create greater emotional safety, as well as an atmosphere of openness and sincerity. These elements were included in the data analysis as an inseparable part of the dialogue between each of the couple partner and researcher.

4. **To allow oneself to be a human being with lively feelings.** Researcher followed the stance of curious, alive, reacting person or just being herself. Atkinson and Coffey discuss about such stance (2002). Thus, it was easier to establish and maintain contact and the relationship of not-knowing with people revealing their experience. However, this choice has its limitations. Researcher's questions and responses to study participants emerged from her own culture towards the other, unfamiliar couple's culture. We would define her own culture as the culture of psychologist with gestalt therapy theoretical orientation, the one that is counselling couples and female researcher, who is a partner of a married couple herself and is influenced by cultural professional discourses in Lithuania.

2.3. Study Data Processing and Analysis

2.3.1. Transcription

Audio recordings were transcribed into information with text and transcript symbols, aimed to convey the details of conversation. Transcript symbols according to Kogan (1998) have been used. Transcription is already interpretation according to Mishler (1991), who ascertains that it is impossible to avoid it. Thus, it is important to stay vigilant to one's own selectivity towards sounds while listening to recordings and writing down text. Transcription consisted of two parts. The first one was writing down the words, the second - marking symbols denoting nonverbal emphases of the conversations. Dialogue transcriptions were treated with particular focus, aimed at representation of the real conversation and not only words uttered.

2.3.2. The choice of narrative analysis for data processing.

The interpretation of human experience in narrative analysis. Researchers do not have direct access to the experience of another human being. They deal with the representations of experience. Ricoeur has postulated narrative theory (Ricouer, 1991), which conveys the function of narrative as representation of reality and not as factual reproduction. Narrative inquiries are based on the assumption, that people comprehend and give meaning to experience by narrating stories (Andrews, Squire, Tambokou, 2008). We cannot forget that multidimensional meaning may be apparent when we analyse how couple partners create meaning conversing about the experience of differentness.

Clandinin and Rosiek (2006) call for narrative definition in every particular study in view of the fact of huge variety of narrative inquiry methods. In this study narrative is defined:

narrative is a segment of study participants' experience narrated in the dialogue, with contextual sequence representing participants' relationship to lived experience.

2.3.3. The methods of data analysis

Data has gone through twofold analysis - macro-analysis and microanalysis. Thematic narrative analysis was chosen as a macro-analysis method (13 interviews have been

analysed). Dialogic narrative analysis has been chosen as a microanalysis method for 4 couple interviews. Thematic analysis as macro-analysis was aimed to cover all the range of the experience of differentness and to reveal various themes (Braun, Clarke, 2006; Frost, 2011). However, during the theme procession we noted that thematic analysis left issues, which were told erratically and indirectly, uncovered. Nonverbal responses of the participants in the conversation are left unaccounted. Too much data fragmentation, loss of the sequence as the major attribute pertinent to narrative (Riessman, 2008) became clear during the analysis. Dialogic narrative analysis was chosen as the microanalysis method (Riessman, 2008; Bamberg, Georgakopoulou, 2008).

2.3.4. Ethical research practice

The study was conducted following two codes of ethics: research ethic and psychologist ethics. In the written consent form we added that study participants can withdraw their permission to use material that is related to their person into the study at any time. All written consents were kept safe to secure non-disclosure of study participant's real names.

2.3.5. The research quality assurance.

According to Creswello and Miller (2000) classification, the inclusion of researcher's reflections (p. 127) and pluralistic method (Frost, 2006) were applied. Triangulation was applied combining narrative thematic and narrative dialogic analysis (Flick, 2007). The long duration of the study (2 years) and researcher's long term involvement within the field of the study (7 years of couples psychological counselling) match reliability criteria by Loh (2013). We applied peer debriefing procedure for higher data analysis reliability. External, uninvolved in the study consultants in Lithuania and Finland were approached for the same purpose.

This study took the following data gathering validity criteria as discussed by Polkinghorne (2007) into account:

a) The limits of language as meaning construction tool.
b) The limits of conscious observations of oneself.
c) The tendency of the participant to filter one's own feelings, explorations, understanding of oneself.
d) Texts are the products of all participants of the conversation, including the researcher. The researcher's role in forming narratives is reflected and analysed as well.

Interpretation validity was also attended based on Polkinghorne (2007) distinction. Even during the transcription phase, the interpretations cannot be separated from researcher's perspective (Polkinghorne, 2007). Researcher's assumptions and input in forming narrative during the study interview as well as possible influence in the descriptions of the findings were attended and reflected. The validity of interpretations was assured by quoting texts, discerning the descriptions and interpretations of the findings, acknowledging, that another researcher based on another theory in another cultural context and another time period may produce different interpretations of the findings.

3. FINDINGS

3.1. Experience of differentness as a process

The elements constituting experience of differentness are presented and elaborated as a process. Experience of differentness of couples' seeking psychological assistance is a process of: **1) interruption of the connection; 2) fight; 3) hindered communication; 4) need satisfaction split "either you or myself"; 5) efforts to come back to the wanted connection.**

3.1.2. Interruption of the connection

The connection breaks, when dialogue is painful, one-sided, confusing. Goda tells about the pain of the conversation (GS.256):

#00:24:05-9# (researcher): And you say painful. What did you do then? You stayed there. What has been happening to you then?
*#00:24:13-7# (Goda): I came home thinking a lot, I *have become frozen*, until I came home.*

The interruption of connection is painful experience either to one of the partners, or to both of them. That's why, sometimes they try to come back to the connection hastily - "put down the walls". Other times the connection interruption remains and becomes part of everyday relationship.

3.1.3. Fight

3.1.3.1. The use of power

The theme of the use of power emerged almost in all interviews. The theme of the power consists of several sub-themes, which represent the ways power is used: by arguments, by intonation, by taking the position, by resistance, by interruption and by interference.

Every person in the couple from their point of view see "the roots" of the problem, for example:

#00:13:39-0# (Researcher): I feel so, that even now we come closer to the point, when you speak from your own edifice/tower, don't you, from your's.
#00:13:45-0# (Jadvyga): Yes.
#00:13:47-0# (Roman): Yes.
#00:13:52-1# (Researcher): I see, this tension [is even now present.
#00:13:52-1# (Roman): Each of us] from our viewpoint see the root of the problem and expect (2) reaction well, from this other person, but no one wants to make the first step, well, this is… (.hhhh), ending… cycle without the end, meaning, actually it is span even more, sometimes less, such as. and (.hhh) (3)

The power is used, when one of the partners wants *to be understood more clearly, noticed and heard more,* when one disagrees with the explanation (LV.164a) or with the conclusion (SD.38). The use of power as resistance is reflected in the story of Jadvyga and Roman (JR.218). The power is used to to explain one's own behavior, which is perceived differently by the partner. It is also used by correction, by disagreeing that he/she has told so, by judging on what is normal, by expressing the eagerness to stand/fight by his/her needs. Monika says:

#00:14:30-2# (Monika): This is my own importance, why, come, I am not important? So what, this meeting of mine is not important? Belittling, I feel, belittled by him. "Well, just think, what's in it for you, meet your friends, chitchat by the coffee. Big deal. Your needs are not important" This is how I feel.
#00:14:53-9# (Researcher): O.k. and what do you want to do then?
#00:14:56-1# (Monika): Ahhh to fight. Go for a fight, raise and speak. No, you listen to this, these needs of mine, they do matter. I will not give up anyway. "Look, I need." But when [situation] arises, I say, so HOW can we do this? Not at the moment., later. Several times it was tried to shout out, "let us think", HOW do we act, what do we do?

Grappling can be unspoken, it can be by acting i.e. **"**just giving oneself permission**"**. Milda, in response to Paulius**'**s remarks, specifies that giving attention and flirt are related to internal stance when she does not give herself permission and when she does give it bearing in mind that flirt builds up (PM.166). By giving herself permission and flirting, she silently grapples with her partner**'**s different viewpoint to those situations (PM.22).

We can summarise that female participants took the power by interfering, describing the situation as **"**it really was**"**, moving into a position, blaming, initiating and calling up on previous agreements. Men studied took the power by argument, not recognizing partners**'** feelings, setting demands and calling up on the needs satisfaction exchange. Both rely on previous and early experience, raise the tone of voice or use power silently and defend their viewpoint.

3.1.3.2. Comparison

Study participants compare themselves to partner, their own experience to the one of their partners**'** and their experience in parents**'** family. They also compare themselves to other people. They compare their current relationship to the one earlier (earlier they understood each other, now - they don**'**t (SD.120)). By recognizing differentness participants describe themselves and others as people of different character (she is stormy, he stays cool (MP.4); he/she does not notice what the partner picks up (PM.182, LV.8b, KA.42), he is strict, she tries to navigate (SA.26), preferably gentler (LV.86b.)). Participants consider and describe their states more clearly by comparing to their partners and identifying their behavior differences. David when he notices his wife is dreaming elaborates (JD.58a):

#00:08:11-2# (researcher): Now you dream differently.
#00:08:11-2# (Jurga): Hmmm.
#00:08:17-1# (David): Any dreams for me, I reflect myself, do I have any, maybe not, no clear, obvious. When there was such period, I don't know what, grey, dull, I resigned myself to the situation that we live such life. And just these dreams were not born. I noticed that I got fed up with my job, sometimes you note such hopelessness, such meaninglessness of the job you do. You do, produce and produce papers, that nobody needs. Such a disappointment in this respect (…)

Paulius feels bad **when he compares to his partner and discerns**, that he is more willing to be closer than his wife (PM.26). And when he gauges his partner**'**s care, when they are with other people and identifies the shortage on her side, he begins to doubt her and mistrust her (PM.120b):

#00:08:28-2# (Paulius): No, naturally, if your wife asserts she loves you and carries on doing, and does not even approach you when we are with other people, will not bring plate with snacks, someti-

mes brings <<once in ten times >>, but I feel, that with other people she switches off completely and then instantly you start doubting this person and not trust him.

Paulius compares to his partner and feels righteous. If he were to behave as his wife did, it would be inadequate for him (PM.58a). He **"**tries on**"** his partner's behavior and realises that it does not fit him. He wants her to behave according to his understanding. It is unacceptable for Jonas to see the other acting divergent from his expectation (RJ.180).

3.1.3.3. Withdrawal of focus of attention from relationship

The theme that **it is easier to talk about things, than about feelings** was extracted from the insight brought by Alexander, (KA.50):

#00:07:59-3# (respondent): But it gets too complicated. Let's say. Feelings and all this world. That's why I specify the situation, can this speck of dust change anything?

Participants mention but do not elaborate on other causes, wishes, perplexing relationships.

Feelings that emerge in relation to the partner are directed **to children, other close relatives,** but the issue of relationship remains unattended. Inesa is unhappy when **"**anger is switched on**"** and people around suffer (IE.94). Monika became angry, she reflects in her narrative, that her husband did not support her, and expressed her anger to her child (MP.226).

We note open and hidden fights. Fight generalises upon things and people that are nearby. Then, attention is diverted from each other in relationship to children, close relatives, or matter-of-fact issues.

3.1.4. Hindered communication

3.1.4.1. Explains-judges

Study participants remember and recognize their experience when they wanted to explain their different perception of the situation. During some of the interviews partners carried on with their unfinished conversations and tried to elaborate to each other during those meeting. Their explanations expressed the theories about how they interpret events or actions, sometimes their partner's motives as well as viewpoints on how they describe their own actions and intentions. The explanations about their partners' states of mind and situation were prevalent.

3.1.4.2. Sees/ Hears-interprets

The acts of **not seeing and not hearing** are represented through partners' feedback and comments. Roman refers, for example, that partner tends not to notice things he does (JR.104a). This disregard irritates and annoys him, because he considers it (the disregard) as not true (JR.104b). **Inaccurate understanding of nonverbal behavior.** Roman complaints, that it is difficult to read partner's feelings. The tension prevails right after the conflict, when the feelings settle but couple does not have it out, and he does not understand her partner's altered feelings (JR.142a). **Interpretation of partner's behavior.** Paulius does not

understand his partner withholding the attention to him when they are with other people, and has other thoughts arising (PM116b). He is nervous and jealous, when his wife shows her friendliness to others with her body language (PM.34). The tension builds up when he observes her behavior and anger appears (PM.78a), and distrust emerges based more on his own interpretation (PM.116 a). This can be illustrated by the following excerpt from the conversation:

> #00:07:54-0# *(Milda): There cannot even be any erotics, there is even no scent of it in mind (...)*
> #00:08:02-3# *(Paulius): I am interested to hear, why she is ….well, this… There is no scent for some, I get a sniff, for example myself, I feel mistrust of my partner is building up, misunderstanding where does she aim for, and when one sees, that she is with other people she absolutely withholds her attention to me, you start to entertain different line of thinking about this person of yours. Why does she show [it] only between two of us…...*

Based on incomplete information participants consider negative intentions of their partner while experiencing differentness. Goda for example, when faced with contradictory information about the duration of down payment of the loan, became aware that she has been miscalculating family finances, and jumps to conclusion that her partner had lied to her (GS.36a). In partners' discussion we distinguish **knowing about the other's actions and attitudes beforehand**. This anticipatory knowing manifests by inquiring and already holding prepared answers in mind (MP.34) or holding onto the answer without checking it with the partner (SA.54, RJ.46, MP.222). Monika thinks, that partner belittles her (MP.260). Peter is sure, that his partner will always try to pursue her final decision (MP.80).

Differentness is experienced when communication is hindered. Not all the signals in communication are passed on directly. Sometimes people note actions of the other and interpret it in their own way.

3.1.4.3. Interactions of feelings

The tension of the dominating feeling, but it is not the only state in the experience of differentness. Feelings were analysed in the text accordingly if only one way to act and feel could be discerned in the participant's narrative i.e. we called it one version, or if there was second version, the partner's one.

In the situation of differentness, when partner has one version, we note *feelings of aggression, anger, annoyance, grievance.* Whereas participants' narratives include two versions we identify states of *fright, confusion, dissatisfaction, difficulty as well as sadness, understanding, willingness to resolve and acceptance*.

There is no verification with the partner if he/she understood correctly of what he/she has heard or noticed when communication is hindered. They feel misunderstood, isolated, confused, betraying oneself, experiencing meaninglessness but seeking for answers.

3.1.5. "Either you or myself" need satisfaction split

We note that partners act self sacrificing conforming to the other or meeting exclusively their own needs. Two choices can be distinguished when the partner follows either his/her needs or the others'.

3.1.5.1 Self sacrificial conformity

When the orientation is towards the partner we can observe several tendencies:

conformity by giving up on oneself. It is prominent when one acts according to the other, because it is difficult to express one's own position (of which he/she is aware of), and he/she feels badly, or considers acting on one's own viewpoint as inappropriate;

conformity as adjustment. It is distinguishable, when study participants put efforts to take into account their partners and do not act unilaterally, they expresses the wish to act in their own way as well;

self sacrifice without reflection. It is just acting without asking themselves why they do as they do;

the demand to conform. It is when one of the partners either demand and obtain, or expect they can demand and the other will accept the orders.

3.1.5.2. Meeting exclusively one's own needs

The study participants are inclined to meet their own needs ignoring those of their partners'. Vita has been trying to reconnect with her partner for a long time, but she is aware now that she does not want to carry on anymore. (VG.112). She has been supporting her partner and now she does not want to support him, when she according on her values does not agree with him(VG.48). Monika does not want to change her plans when she negotiates with her partner (MP.256b).

Other tendencies such as conformity by giving up on oneself, self sacrifice without reflection and submission to the demand to conform represent situations when partners have to give up on their wishes.

3.1.6. Efforts to come back to the wanted connection.

We notice efforts to come back to the wanted connection, which has been broken before.

Almost all of the couples told or mentioned in one or another way about the efforts to talk to each other. The participants of the study confirm that they are motivated by the wish to have it out (GS.298c, IE.218), by invitation to negotiate (MP.396), to look for compromises, to avoid open conflict, to solve, to navigate (LV.192c), by reluctance to have grievances or misunderstandings left not clarified (LV.78b). The conversation gives opportunity to understand and decide if the possibilities to create respectful relationship exist, or if it is all over. (VG.272, VG.280). Vaidas tells, that their conversation has got the goal. He wants, that the partner would notice and respect the possibility for him to act differently and would understand his viewpoint (LV. 206):

> *#00:35:35-2# (Vaidas): Well, yes, meaning, it is again, I really do not want to instigate the conflict, if she feels badly then, left, something else, for example, let it be. From her side she should also understand why, that I do not want to break the child from his mom, or separation, or something, or provoke bad feelings. There are just basic reasons and I really don't think that it is some kind of harm and something. This is opinion of mine. You can equally not understand it as well, only all I ask is that you respect it and notice that maybe it can be different.*

The theme of the restoration of usual state comprises individual and common efforts to reduce tension.

3.2 Meaning construction in experience of differentness

3.2.1. Unavailable partner in communication

All four cases of couples narrating experience of differentness are unique. We have discerned the tendencies of domination, passivity, being as if together, alienating, contradictory communication in couples' interactions after analysing their experience of differentness.

3.2.2. The sense of righteousness in relationship

Participants present themselves as unequal in relation to the partner each emphasising their own criteria they use to judge their actions and attitudes as well as those of the other. Analysing partners' relationships in narratives we identified fight related descriptors such as superior (hierarchically one is superior to another), fight, retreat, distance

In narratives analysed equality of relationship fades away when partner is ignored. Monika does not try to listen to her partner, she considers her needs and fights for them. At the same time Peter feels that relationship is unsteady, he does both - complies with her and alienates. Alexander withdraws from the partner, by immersing himself into the field of his own interest, takes ironic stance towards her demands grappling with them at the same time. It is difficult for Kotryna to fight and demand for things to be her way, according to her criteria when she observes them getting different from her expectations form. Regina is submissive in her narrative, she keeps the distance or relates towards Jonas as a child. Jonas either does not engages in relationship or watches her unhappy. Milda rebels and ignores Paulius' remarks, isolates from him when she expects to get another comment from him.

In the situation of experience of differentness the self presentation is based exclusively on ones own criteria, with superior stance in relation towards one's partner, grappling, fighting with him/her and retreating. The other person feels this and r*eacts not to the issue discussed but to the mode of relationship*.

3.2.3. Two persons, two experiences but one version

We probed into participants' sense of self and the other in relation to their partner. Table 1 displays summarised analysis of the sense of self and the other of all four cases.

Table 1. Sense of self and the other in narratives

Self and other in narratives	Representation/Indication	Cases
Version of only one partner spoken.	One's own viewpoint is expressed by short comments, remarks, implicit but vague in nature.	I, II, III, IV
Fused or united with partner, close relatives.	Speaks for oneself and the partner, assumes responsibility, complies with requirements or expectations.	I, II, III, IV
Hides one's own position	Makes jokes (Milda)	IV

Narrator's story lacks explicit/clear second version. The viewpoint of the other is expressed obscurely, with short comments, remarks, laughter is implicit. The fusion or the

merger with other person (partner or child) is another indication of the lack of distinctness. Participants tend to speak for two persons, oneself and the other at once, hastily accept others' viewpoint, take responsibility for the other, submit themselves to the other. We note that clear differentiation between the experience of the participant and that of their partner's is missing. Clear sense of self and inner choice-fullness are missing in all four cases.

3.2.4. Partners complaint and seek for intercessor

The interview is carried out in the context of partners deciding and applying for psychological assistance in the couples' relationship counselling group. These circumstances are reflected in meaning construction as narrated by participants. In all cases partners share difficult experiences (see table 2), though they do not mention the moments when their differentness was natural, acceptable. The tendencies of the address of narrative as well as the contents of experience are noted. Partners complain, express dissatisfaction, approach for intercession from researcher.

Table 2. Construction of the meaning of differentness in the context of psychological assistance.

Narrative address	The experiential contents	Cases
Complaint to researcher	The participant shares repetitive difficult experience of conflicts, struggles to find resolutions. He/She shares by complaining. He/She is not satisfied with the situation.	I, II, III, IV
Seeks for intercession from researcher	The participant addresses the researcher as a intercessor, who could judge who is right. He/She describes the situation using psychological terms. The researcher involves herself by showing that she understands one of the partners (IV case) .	I, II, IV

The partner who presents the situation also expresses his/her complaint and seeks for intercession. The researcher feels compassion and inclination to concur with one of the partners during the interview (Case of Milda and Paulius) and thus represents the consequence of the address of narrative to seek for intercessor. All these tendencies were identified based on possibilities of dialogic narrative analysis to include all three participants of the interview as well as reflections of the researcher.

3.2.5. Meta-narratives reinforce or weaken partners' version.

The meaning of differentness is constructed based on meta-narratives as well. The following meta-narratives, which is not the final list, have emerged from the narratives in this study: woman at home with children, socialising is less important than working, pre-programmed from childhood or the effect of childhood experience, the manager and CEO at home, mute about feelings, parents support children's family, possession of complexes, wider duties at home for women compared to men, larks and owls, the one who drives holds the power, it is better elsewhere than here, only meaningful liaison is valuable, non-formal communication during the party and flirting, a woman showing attention to a man, controlling the spouse, weekend plans.

Although dominating meta-narratives differ from couple to couple, the way they are applied is similar. Based on microanalysis of four cases we can discern several tendencies how meta-narrative plays a role in meaning construction process: it reinforces or weakens partner's version in context of fight. When partner includes meta-narrative and supports his/her position and thus applies arguments easier or just feels better, we can see the reinforcing function of the meta-narrative. Then partners' position is not questioned. Meta-narrative brings freedom to chose the norms to live by (Milda).

When the narrator is more passive in relation to meta-narrative, he/she does not call into question, does not challenge usual habits or roles (Irene does not call into question why it's woman's duties that are more extensive in the family. She only responds with laughter.) Thus we discern the weakening function of the meta-narrative. Inability to show feelings within the habitual framework of communication is another manifestation of the weakening function of meta-narrative (Paulius cannot feel jealousy).

3.3. Reflection of the the impact of the researcher

Personal effect of the researcher has been reflected before the study, after data were collected and during data analysis and articulation of findings. Assumptions related to researcher's professional experience, the experience of living in partnership/marriage, researcher as a person were recorded at the outset of the study. Thus the researcher is an instrument (Tracy, 2010).

The input of the researcher into the interview process:

a) Visible efforts to hold the focus to the study question and to probe into each participants' lived experience.
b) She was discussing with participants the terms and words to name the experience that has been happening to them. These actions enabled participants to be experts of their experience.
c) She was suggesting her own viewpoint and/or words during the interview. Even though the aim of researcher is to stay neutral, she suggested her viewpoint occasionally which was met with enthusiastic or neutral response.
d) She did not stop participants' from speaking not to the point. During the interview participants diverted to issues not relevant to the study question and researcher did not interrupt them showing her interest to them as people, which presumably made grounds for more openness from the participants.

The effect of researcher in articulating findings may be the tendency to interpret findings in the text through the couple relationship development lens. This tendency is reflected in the themes "Withdrawal of attention from relationship" and "Re-establishment of usual state for partners". The choice to interpret findings in the light of gestalt therapy theory inevitably permeated the identified themes. Identification of sociocultural meta-narratives helps to explain tendencies to apply power and we cannot deny their importance. But there might be too much emphasis ascribed to them.

In summary we can recognise the mutual influence between study participants and researcher, which impacted the openness of participants in the interview, their sincerity in dialogues, naming of feelings. Themes abstracted inevitably represent the mind of the researcher who lives in specific cultural circumstances.

4. DISCUSSION

The study findings are interpreted based on the ideas of Hostrup (2010), Yontef (2011), Schnarch (2009), Burley (2012), Robine (2014) Woldt and Toman (2005), Gadamer (1999), Coleman (2011) and concepts of other authors.

The experience of differentness explained as a contact process. Contact is the process of several stages: initiation, full contact, and withdrawal. During the interpretation it is important to distinguish the withdrawal from the contact as a natural shift from the disconnection of relationship because needs are not met in relation with the partner. The efforts of the partners to return to the relationship revealed in the study can be interpreted as the stage of contact initiation, which does not proceed into full contact, because of the contact boundary disturbance or different significance attributed to it by each partner. Unsatisfied emerging needs leave unresolved tension.

The experience of differentness explained as self differentiation. The study participants miss their own individual needs and those of their partner by isolating themselves. It is more difficult to act autonomously for them, by choosing freely and expressing themselves. They act by forcing themselves by guilt. In meeting the other, the person becomes more aware of oneself. We consider that partners would perform two self-differentiation acts by becoming aware of the two versions of meanings constructed: separation action (mine and the other version) and flexibility action (difficult, sad, want to understand and resolve). When partner sticks to one version and the meaning of differentness is constructed based on one, most often one's own, experience, self differentiation does not occur.

The experience of differentness and conflict. The participants of our study comparing and feeling miserably, and comparing and feeling superior, see the partner in the opposite pole. We can call it the process of polarisation, when the meaning of differentness is constructed not as a difference but as an opposite (contrast, antithesis). According to the Gestalt therapy approach the person is the endless sequence of poles (Wodt, Ingersoll, 1991) and he/she tends towards the identification with one pole and rejection of the other. Ambivalent feelings emerge in the process of polarisation (Woldt, Toman, 2005).

There are couples that regulate their relationships so they can avoid discussion and negative feelings, which could provoke the conflict (Benson, McGinn, Christensen, 2012). We wander how partners in such couples experience differentness? Our study can provide references, that difference is concealed, unnoticed or ignored at that moment. Then one of the partners acts according to the expectations of the other avoiding the imaginable consequences or just without giving account about it and verbalising (i.e. not differentiating oneself). Therefore, open conflict does not emerge. Incompatibility can lie dormant for a long time until it may emerge in some specific situations.

Study participants present themselves as separate but isolated, dominating, passive, misunderstood, unreachable, fighting etc. Such change represents the unlocked process of the active contact with the partner and attention to the circumstances and the audience (Bakhtin, 1981). This changing process has also been noted by Bamberg and Georgakoupoulou (2008). Nomadic self (re)presentation changes (Tamboukou, 2010), in search of such a place in relation with the other that would satisfy the needs most.

The presented model of experience of differentness in the couple summarises the major characteristics of the experiences and explains how in times of disturbed relationship, the

opening and the inclusion, which constitute dialogic discovery of the other human being, does not occur.

CONCLUSIONS

1. Differentness is experienced at the border with the other in a specific life situation. The experience of differentness of couples seeking for psychological assistance emerges as the process of a variable sequence:

connection interruption,
recurring tension and difficult feelings,
split of the need satisfaction "either you or me",
hindered communication,
interpersonal fight
efforts to return to the wanted connection.

The connection is interrupted when differences emerge, partners do not identify their needs and cannot satisfy them being in relationship with the other. The connection interruption is not a natural ending of the contact, but the change of the difficult, painful, unclear emotional state. Differentness is experienced as a recurring tension, anger, irritation, loneliness, emptiness, sense of confusion, re-merging problems. Partners feel they are stuck and look for the ways out. Their sense of self and the other is confused. In the experience of differentness the split of the need satisfaction "either you or myself" is noted when one sacrifices by adapting to the other or attends to one's own needs exclusively. Then the polarisation of attitudes begins. Partners get involved into an interpersonal fight.

Partners do not stop communicating. We can see the efforts to talk more openly, to reduce the tension within the hindered communication in the background. Partners choose to touch sensitive issues. However, they fail to get the message through and habitual dysfunctional interactions recur, the connection is interrupted again. The experience of differentness becomes the source of frustration in disturbed couple relationships.

2. Partners construct the meanings of differentness based on the dominant personal experience or the one of the other, calling upon meta-narratives as a reference to socio-cultural circumstances. Thus, one enhances or undermines the partner's version and maintains monologic stance in a relation to the other. It is most likely that the person in such a stance perceives the experience of the other as alien and cannot include it into his own frame of reference.

Partners in constructing meanings respond not only to the content of the conversation, but also to the perceived judgemental, righteous, ignoring, unavailable relationship with the other. If partnership is perceived as the relationship of equivalent people, the prospect of conflict opens up. The experience of differentness is characterised by the decrease of intimacy and the increased likelihood of open conflict, when relationships are disturbed and couples seek psychological assistance already.

LIST OF AUTHORS' SCIENTIFIC PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF DISSERTATION

Girgzde, V., Keturakis, V., Sondaitė, J. (2014). Self-in-relationship-regulation narratives after couple enrichment. Europe's Journal of Psychology (EJOP), Vol 10, No 2 (2014), 336-351.

Girgzde, V., Keturakis, V. (2013). Narratives of difference in onset of group couple counselling. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 84 , 1866 – 1871.

Girgzdyte, V., Sondaite, J. (2010). A phenomenological study of couple's partnership experiences. Supplement of „Journal of Young Scientists", 1(26), 192–195.

SELECTED CONFERENCE PRESENTATIONS

Girgždė, V., Keturakis, V. (2014) "From enquiry to psychotherapy. Studing couples in distress: we get findings. Do couples get insights?". EAP "How art and science meet", 2014.10.15-18. Vilnius, Lithuania.

Girgždė, V. (2014) "We have differences. Should we divorce? Experience of differentness in couple" LPK „Quo vadis, psychology?" 2014.05.10, Kaunas Health University.

Girgždė, V. (2012) "Narratives of difference in onset of group couple counselling" ,3rd World Conference on Psychology. Counselling and Guidance (WCPCG-2012), 2012.05.09, Izmir, Turkey.

Girgždė, V. (2011) "Couple's Narratives after sensitivity training", IARR International Mini-Conference on Personal Relationships "Relationships development, maintenance, and dissolution", 2011.07.7-9 University of Gdansk, Faculty of Social Sciences.

Girgzdyte, V. (2010) "How couples experience partnership" International Conference „Young Science 2010" 2010.04.29-30, Šiauliai, Lithuania.

CURRICULUM VITAE

CONTACT INFORMATION:

E-mail: vilija@kitokieprojektai.net

EDUCATION

2009–2015	Doctoral studies in Psychology, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Policy, Institute of Psychology.
2008–2014	Continuos every other year participation in Summer Residential Gestalt Therapy Training Program (basic, advanced,advanced intensive group). Gestalt Associates Training, Los Angeles (Rita Resnick, Ph.D. and Bob Resnick, Ph.D.).
	Supervisions with Aleksandr Jeremeejev, PhD., Kevin McCann, Helen Kennedy.
1999–2001	Europa Viadrina University Executive MBA "Management and Marketing in Eastern and Central Europe"
1989–1995	Masters Degree in Clinical Psychology (Social Sciences) Vilnius University, Faculty of Philosophy, Department of Clinical and Organisational Psychology.

WORK EXPERIENCE

2001–now	Public Institution "Kitokie projektai" (training and consulting company) research group "Exploro"
Major projects:	PsyCris international research project on psychosocial support in crisis management (2013-now), funded by Seventh Framework Programme (FP7) by the European Commission.
	Qualitative research project on Innovation at "Creative Partnerships program" (2012-2014), funded by European Social Fund.
	Qualitative research project on Offisers' subjective perception of health (2013)
	Qualitative research project on Bulling at schools (2012).
	Work-life balance training and consulting project in UAB Omnitel (2010-2012), funded by European Social Fund.
2008–now	Private practice of individual and couple counselling.
2005–2011	Lector at Mykolas Romeris University.
	Courses for Bachelor and Master degree students:
	"Theory and practice of work with groups", "Human resources management and psychology".
2000–2001	Human resources manager at MG Logistics.
1998–2000	Freelance consultant at Lithuanian Banking Institute.
1997–1998	Recruitment manager at Jan&Co.
1995–1997	Psychologist at Rehabilitation centre in Vilnius Unversity Hospital Santariškių Klinikos and Rehabilitation centre "Baldžio šilas".

Girgždė, Vilija

PSICHOLOGINĖS PAGALBOS IEŠKANČIŲ PORŲ SKIRTINGUMO IŠGYVENIMAS: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. 172 p.
Bibliogr. 107–119 p.
ISBN 978-9955-19-695-2

Yra tyrimų apie partnerių panašumą ir skirtybes kaip pastovias savybes. Partnerių sąveikos skirtingumo išgyvenime mažai tyrinėtos. Tyrime analizuotas susituokusių, kartu gyvenančių bent 6 metus, besikreipiančių psichologinės pagalbos partnerių skirtingumo išgyvenimas toks, kokį papasakojo patys tyrimo dalyviai. Tyrimas atliktas taikant giluminius nestruktūruotus interviu. Tekstai nagrinėti naratyviosios teminės ir dialoginės naratyviosios analizės metodais. Atliktas tyrimas papildo žinias apie partnerių tarpusavio sąveikas, išgyvenant skirtingumą: ryšio trūkį, atsinaujinančias įtampas, pasunkintą komunikacijos, skilimą "aš" arba "tu" tenkinant poreikius, tarpasmeninės kovos epizodus ir pastangas atkurti norimą ryšį. Partneriai konstruoja skirtingumo prasmę vienos dominuojančios patirties pagrindu ir reaguoja į nepasiekiamą, ignoruojantį, teisuolišką santykį, o ne tik į skirtingumo turinį. Tada didėja atviro konflikto tikimybė. Tyrimo radiniai pagilina kontakto su partneriu sampratą, atskleidžia būtinybę pasigilinti į savęs diferenciacijos procesą, nurodo intervencijų taikinius poroms ieškančioms psichologinės pagalbos.

There are studies on similarities and differences as permanent partners' qualities in couples. The interactions between partners in the experience of differentness have been scarcely studied. The experience of differentness as narrated by married couples sharing common life at least for 6 years and approaching for psychological assistance was analysed. In-depth unstructured interviews has applied as data gathering method in this study. Texts were processed applying thematic narrative analysis and dialogic narrative analysis. The research contributes to the knowledge of interaction of partners when they experience differentness. They experience connection interruption, recurring tensions, hindered communication, need satisfaction split "either you or myself", interpersonal fight and efforts to come back to the wanted connection. Partners construct the meanings of differentness based on dominant personal experience. Partners in constructing meanings respond not only to the content of the conversation, but also to perceived judgemental, righteous, ignoring, unavailable relationship with the other. The likelihood of open conflict increases. The findings of the study deepen the understanding of the contact with the partner, reveal the necessity to look into the differentiation process, equip with focus for intervention for couples seeking psychological assistance.

Vilija Girgždė

EXPERIENCE OF DIFFERENTNESS IN COUPLES' SEEKING PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE

Doctoral Dissertation

Maketavo *Birutė Bilotienė*

SL 585. 2014 12 17. 12,4 leidyb. apsk. l.
Tiražas 20 egz. Užsakymas 24 683
Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija"
Kareivių g. 13B, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt
Spausdino UAB „Vitae Litera"
Savanorių g. 137, Kaunas
Puslapis internete www.bpg.lt
El. paštas info@bpg.lt

ISBN 978-9955-19-695-2

